

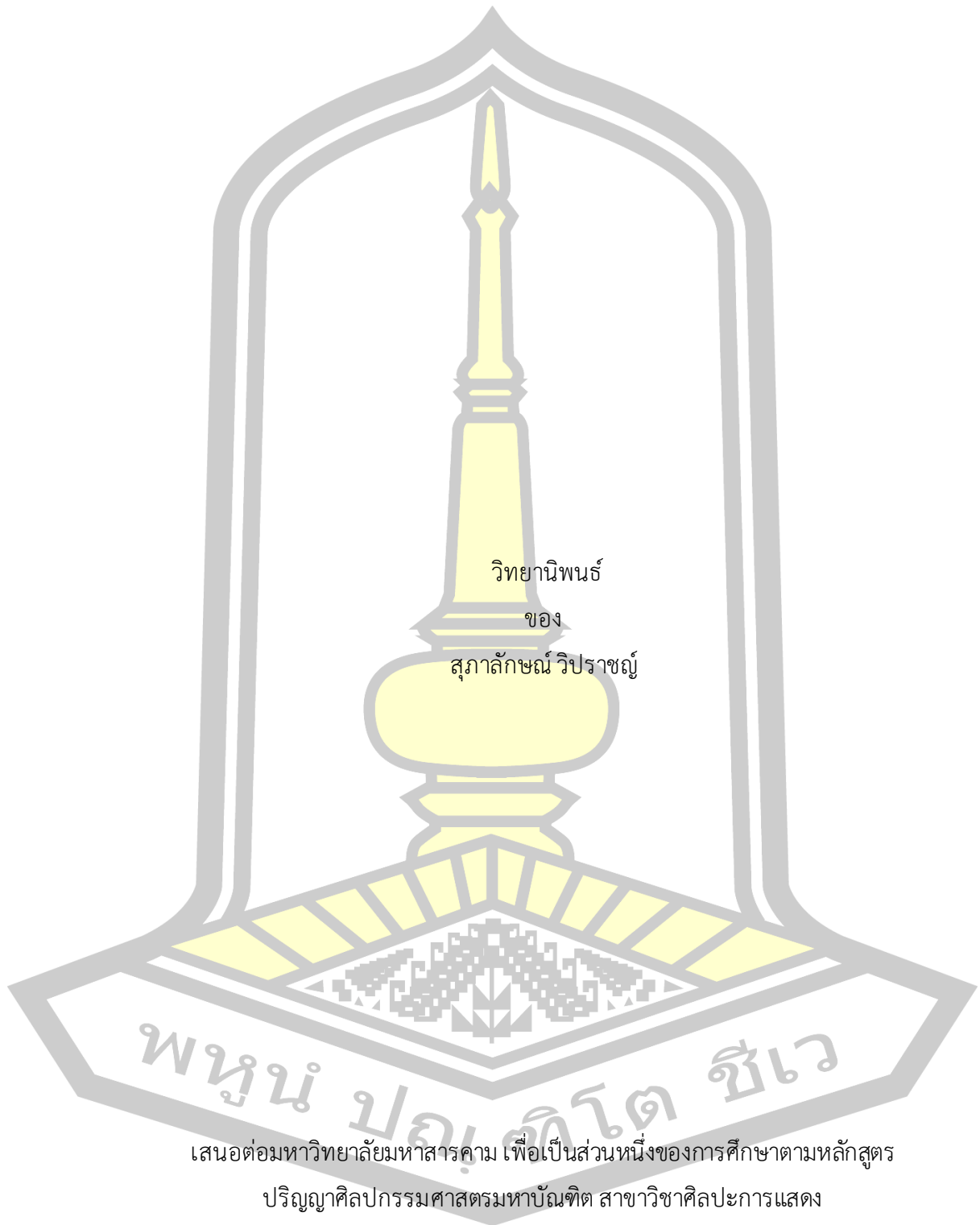
กระบวนการผลิตการแสดง แสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด

วิทยานิพนธ์
ของ
สุภาลักษณ์ วิปราชญ์

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปะการแสดง
มิถุนายน 2564

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

กระบวนการผลิตการแสดง แสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด

วิทยานิพนธ์
ของ
สุภาลักษณ์ วิปราชญ์

พูน บุญเกิด ชีวะ

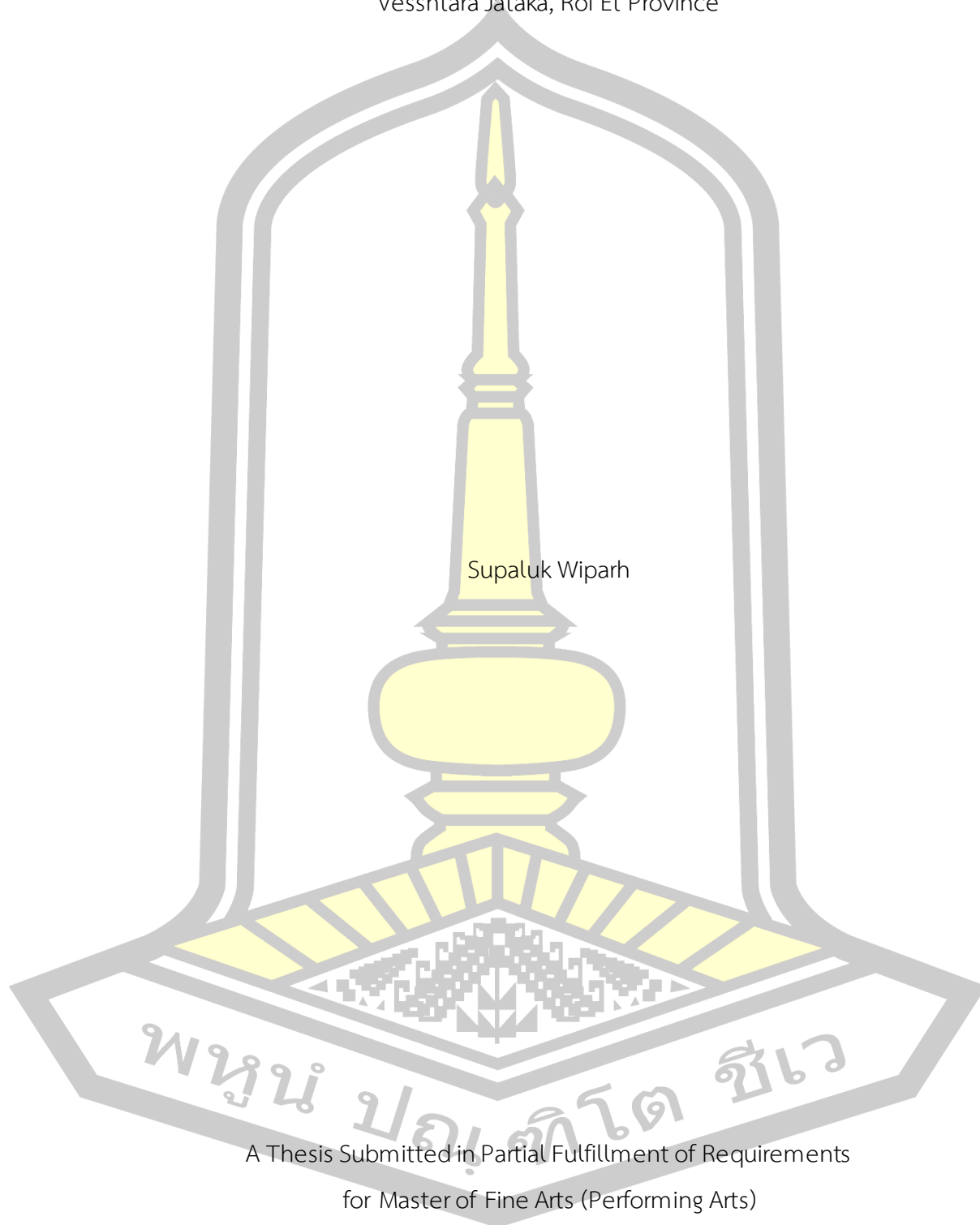
เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปะการแสดง

มิถุนายน 2564

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

The Process of Performing Production of Light and Sound, The Legend of Phra
Vesntara Jataka, Roi Et Province

Supaluk Wiparh

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of Requirements
for Master of Fine Arts (Performing Arts)

June 2021

Copyright of Mahasarakham University

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของนางสาวสุภาลักษณ์ วิ
ปราชญ์ แล้วเห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหา
บัณฑิต สาขาวิชาศิลปะการแสดง ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(ผศ. ดร. ทินกร อัดไพบูลย์)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(รศ. ดร. อูรารมย์ จันทมาลา)

กรรมการ

(รศ. ดร. ปัทมาวดี ชาญสุวรรณ)

กรรมการ

(ผศ. ดร. เมตตา ศิริสุข)

มหาวิทยาลัยขอนแก่นให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญา ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปะการแสดง ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

(ศ. ดร. ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์)

คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์และวัฒนธรรม

ศาสตร์

(รศ. ดร. กริสน์ ชัยมูล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อเรื่อง	กระบวนการผลิตการแสดง แสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด		
ผู้วิจัย	สุภลักษณ์ วิปราชญ์		
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ อูรารมย์ จันทมาลา		
ปริญญา	ศิลปกรรมศาสตรมหา	สาขาวิชา	ศิลปะการแสดง
	บัณฑิต		
มหาวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	ปีที่พิมพ์	2564

บทคัดย่อ

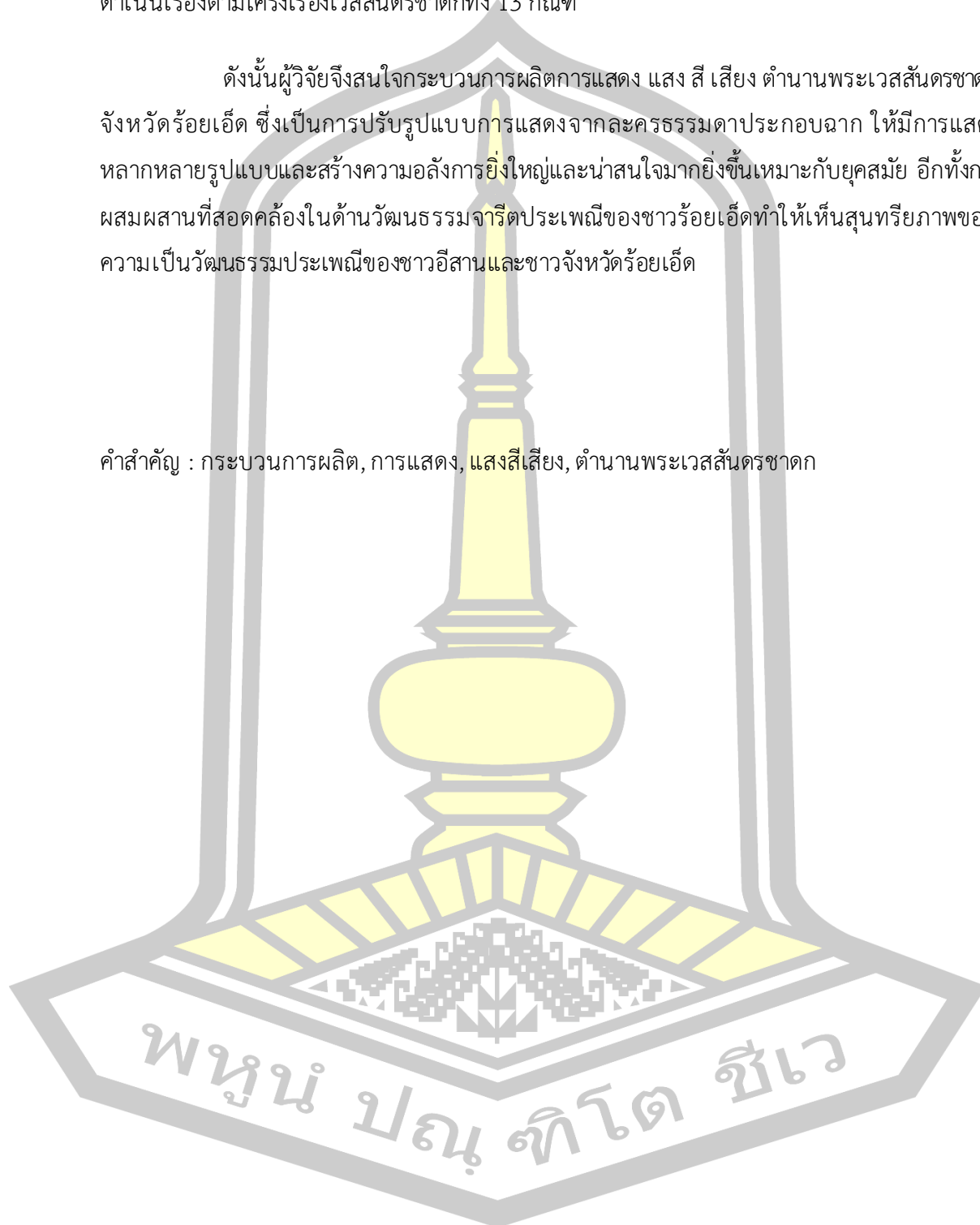
การศึกษากระบวนการผลิตการแสดง แสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดกจังหวัดร้อยเอ็ด มีความมุ่งหมาย 1)ศึกษาประวัติความเป็นมาประเพณีบุญผะเหวด พัฒนาการแสดง แสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด 2)ศึกษากระบวนการผลิตการแสดง และองค์ประกอบการแสดงแสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์โดยใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ ผู้รู้ด้านการแสดงและประเพณี จำนวน 3 ท่าน ผู้ปฏิบัติ จำนวน 15 คน ประชาชนทั่วไป 20 คน และนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่าความเป็นมาของประเพณีบุญผะเหวด หรือ บุญมหาชาติ คืองานมหากุศลที่สะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาอันแรงกล้าในพระพุทธศาสนา ซึ่งชาวจังหวัดร้อยเอ็ดได้ยึดถือและปฏิบัติตามประเพณีโดยสอดคล้องกับคำขวัญของจังหวัดร้อยเอ็ด เริ่มจัดงานเมื่อปี พ.ศ. 2534 และได้จัดทำเป็นประจำทุกๆ ปี พัฒนาการการแสดงแสง สี เสียง ได้มีการปรับเปลี่ยนผ่านรูปแบบการแสดงไปตามยุคและสมัย นอกจากนี้กระบวนการผลิตการแสดง แสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดกจังหวัดร้อยเอ็ด มีกระบวนการผลิตรูปแบบการแสดง โดยปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงของตัวละครให้มีบทบาทเพิ่มมากขึ้นจากเดิม อีกทั้งยังเพิ่มบทบาทในส่วนที่เป็นนักแสดงสมทบและนักแสดงในส่วนที่เป็นการพ่อนรำ ทั้งนี้ยังได้นำระบบเสียง และเทคนิคการใช้แสงไฟต่าง ๆ เข้ามาเพื่อเพิ่มความหลากหลายให้อรรถรสในการรับชม การแสดงตำนานพระเวสสันดรชาดกได้พัฒนาต่อยอด โดยนำเสนอในรูปแบบเป็นเนื้อเรื่องและลงลึกในรายละเอียดทางด้านฉากพื้นหลัง ซึ่งมีการนำจอฉาย (LCD) ขนาดใหญ่มาเป็นฉาก อีกทั้งยังเพิ่มบทบาทการแสดงในลักษณะการแสดงท่าทาง การแสดง

อารมณ์ของตัวละครนั้น ๆ รวมถึงการแต่งกายอย่างสมจริง ให้กับนักแสดงตัวหลักและนักแสดงสมทบ ดำเนินเรื่องตามโครงเรื่องเวสสันดรชาดกทั้ง 13 กัณฑ์

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจกระบวนการผลิตการแสดง แสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นการปรับรูปแบบการแสดงจากละครธรรมดาประกอบฉาก ให้มีการแสดง หลากหลายรูปแบบและสร้างความอลังการยิ่งใหญ่และน่าสนใจมากยิ่งขึ้นเหมาะกับยุคสมัย อีกทั้งการ ผสมผสานที่สอดคล้องในด้านวัฒนธรรมจารีตประเพณีของชาวร้อยเอ็ดทำให้เห็นสุนทรียภาพของ ความเป็นวัฒนธรรมประเพณีของชาวอีสานและชาวจังหวัดร้อยเอ็ด

คำสำคัญ : กระบวนการผลิต, การแสดง, แสงสีเสียง, ตำนานพระเวสสันดรชาดก

TITLE	The Process of Performing Production of Light and Sound, The Legend of Phra Vessantara Jataka, Roi Et Province		
AUTHOR	Supaluk Wiparh		
ADVISORS	Associate Professor Ourarom Chantamala , Ph.D.		
DEGREE	Master of Fine Arts	MAJOR	Performing Arts
UNIVERSITY	Maharakham University	YEAR	2021

ABSTRACT

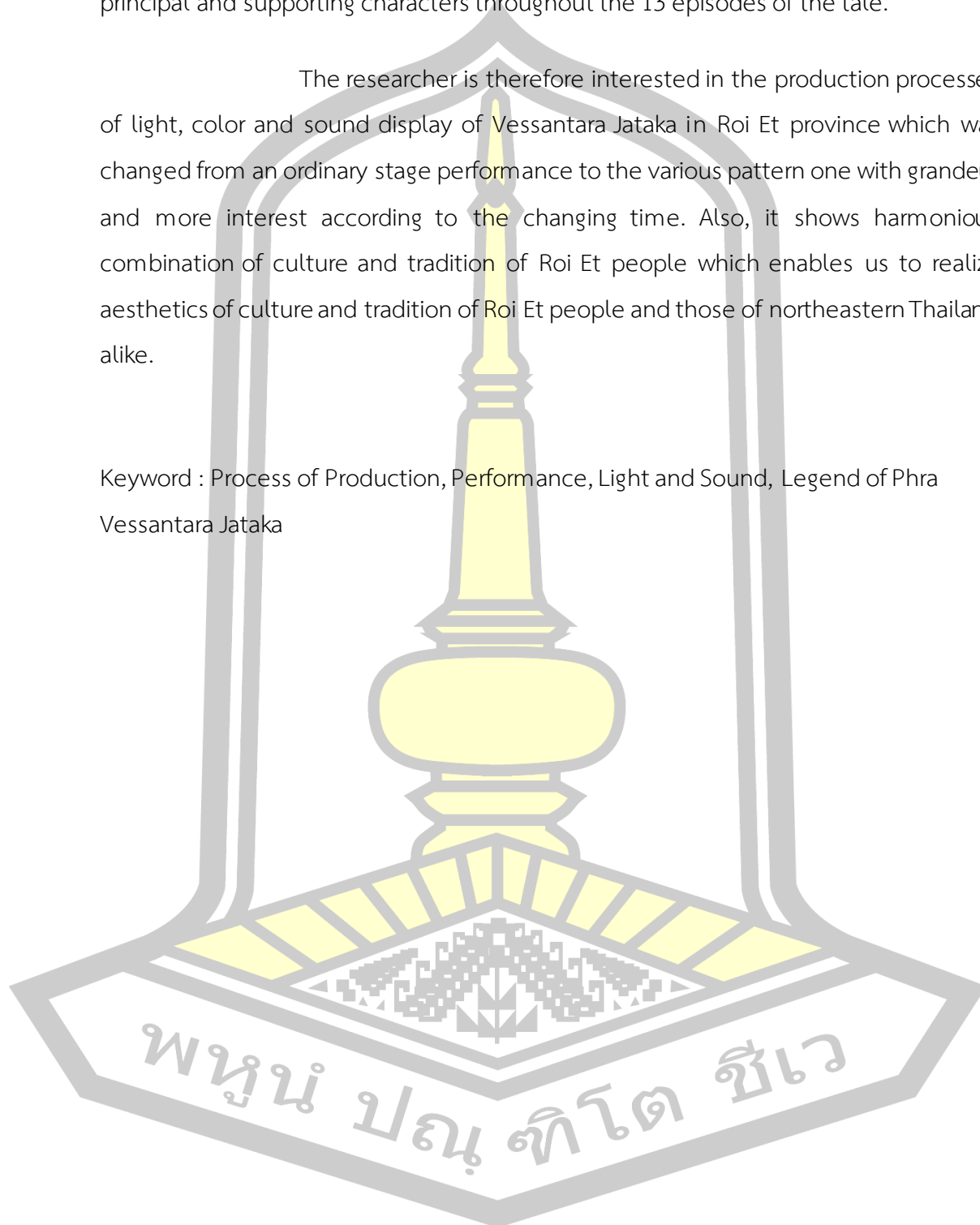
The study of The Process of performing Production of Light and Sound, The Legend of Phra Vessantara Jataka, Roi Et Province aims to 1) explore historical backgrounds of the *Bunphawed* tradition, from which the light, color and sound display of Vessantara Jataka tale in the province was developed, and 2) explore production processes of performance and components of light, color and sound display for the said tale. This is a qualitative study focusing on documents and an interview. Tools for data collection include observation, interviewing with 3 resource persons on performances and tradition, 15 practitioners and 20 general people. Results of the research was presented by analytic description.

The results of the research indicated that the *Bunphawed* tradition or *Bun Maha Chat* referred to a big charity event reflecting strong faith in Buddhism which Roi Et people had held and practiced according to the province's motto. The event began in B.E. 2534 (1991), and has been organized yearly since then. The development of light, color and sound display has occurred over time. Besides, the production processes of light, color and sound display of Vessantara Jataka in Roi Et province also modified each character's performing patterns by increasing roles. Supporting characters and dancers' roles also increased. Sound systems and lighting techniques were employed to attract audience's attention. The performance of Vessantara Jataka tale has been developed by presentation of narratives and in-depth details of

backgrounds, emotional expression of each character and real costumes for all principal and supporting characters throughout the 13 episodes of the tale.

The researcher is therefore interested in the production processes of light, color and sound display of Vessantara Jataka in Roi Et province which was changed from an ordinary stage performance to the various pattern one with grandeur and more interest according to the changing time. Also, it shows harmonious combination of culture and tradition of Roi Et people which enables us to realize aesthetics of culture and tradition of Roi Et people and those of northeastern Thailand alike.

Keyword : Process of Production, Performance, Light and Sound, Legend of Phra Vessantara Jataka

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความรู้และความช่วยเหลืออย่างสูงยิ่งจากรองศาสตราจารย์ ดร.อุรารมย์ จันทมาลา และ รองศาสตราจารย์ ดร.ปัทมาวดี ชาญสุวรรณ ที่ทำให้ผู้วิจัยได้แนวคิดหัวข้อในการทำวิทยานิพนธ์ และกรุณารับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาของผู้วิจัย ให้ข้อมูลและคำแนะนำต่างๆ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อผู้วิจัย โดยเฉพาะการวางเค้าโครง แนวทางการเขียนเนื้อหาและบทวิเคราะห์ ตลอดจนการกำหนดกรอบเวลาในการเสนอความคืบหน้าของงาน ซึ่งถือเป็นแรงกระตุ้นให้แก่ผู้วิจัยได้อย่างดียิ่ง ทั้งยังได้สละเวลาอันมีค่าตรวจสอบความถูกต้องของงานอีกด้วย ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งใจและสำนึกในพระคุณของท่านอาจารย์เป็นอย่างยิ่ง จึงขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทินกร อัดไพบูลย์ ประธานกรรมการวิทยานิพนธ์ ที่ท่านได้กรุณาชี้แนะแนวทางและให้คำแนะนำ ตลอดจนข้อสังเกตต่างๆ ทำให้ผู้วิจัยได้พัฒนาแนวความคิดและไตร่ตรองปัญหาต่างๆ ได้อย่างรอบคอบมากยิ่งขึ้นจนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ดร. ฉวีวรรณ พันธุ ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) คณะครู-อาจารย์ บุคลากรวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด นักเรียนนักศึกษา และนายธีรวัฒน์ เจียงคำ (ศิลปินอิสระ) ที่ให้ข้อมูลในการทำวิจัยครั้งนี้

สุดท้ายผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อบรรจง วิปราชญ์ และคุณแม่จินดา วิปราชญ์ ญาติพี่น้องและครอบครัววิปราชญ์ ที่เป็นร่มโพธิ์ทองในชีวิตของผู้วิจัยให้ความอบอุ่นคอยสนับสนุนด้านการศึกษาก่อผู้เขียนมาตั้งแต่เยาว์ ให้ความรัก ความเข้าใจและเป็นกำลังใจสำคัญ ซึ่งทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงลงได้ หากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความบกพร่องประการใด ผู้วิจัยขอน้อมรับความผิดพลาด ไว้แต่เพียงผู้เดียว

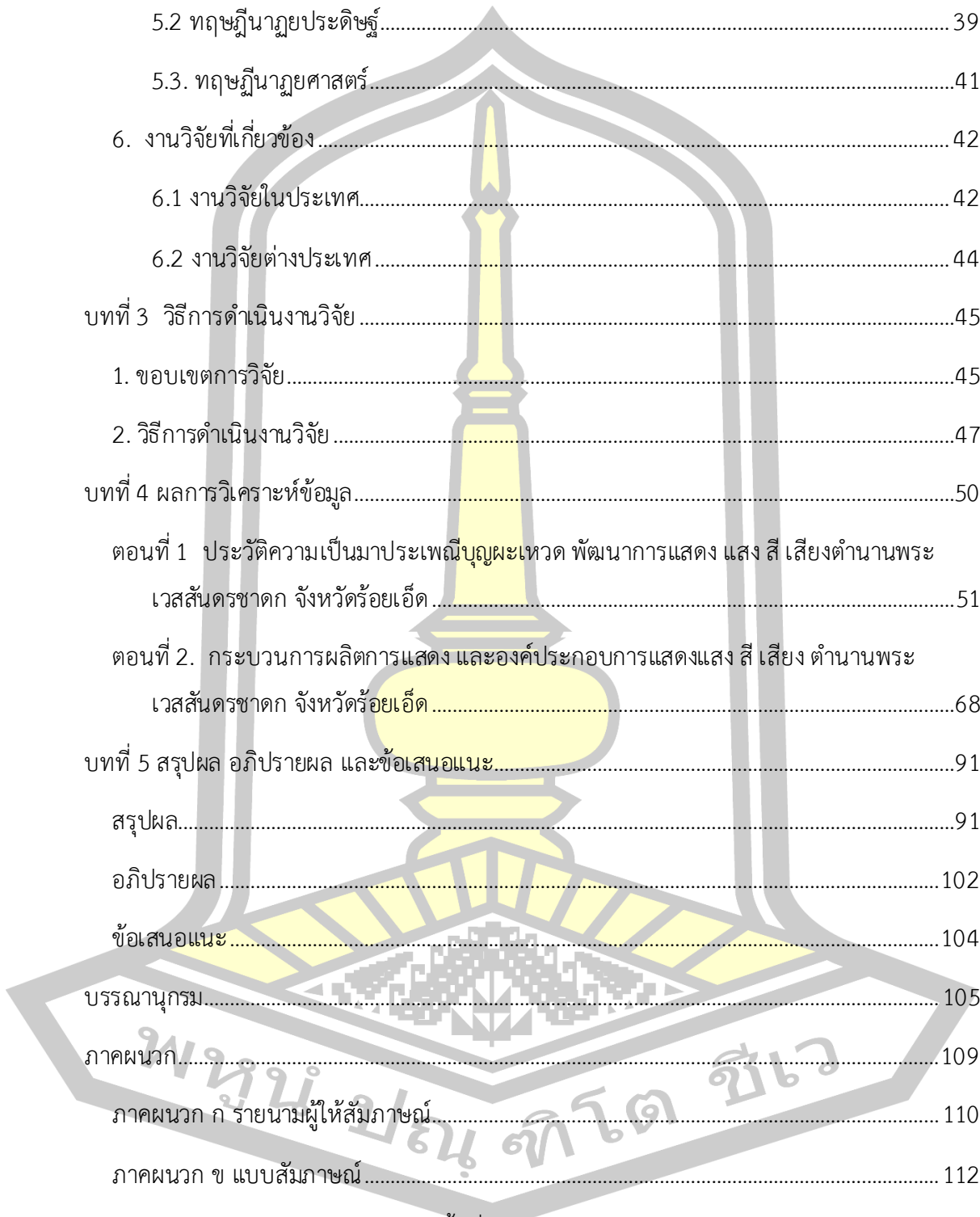
สุภาพลักษณ์ วิปราชญ์

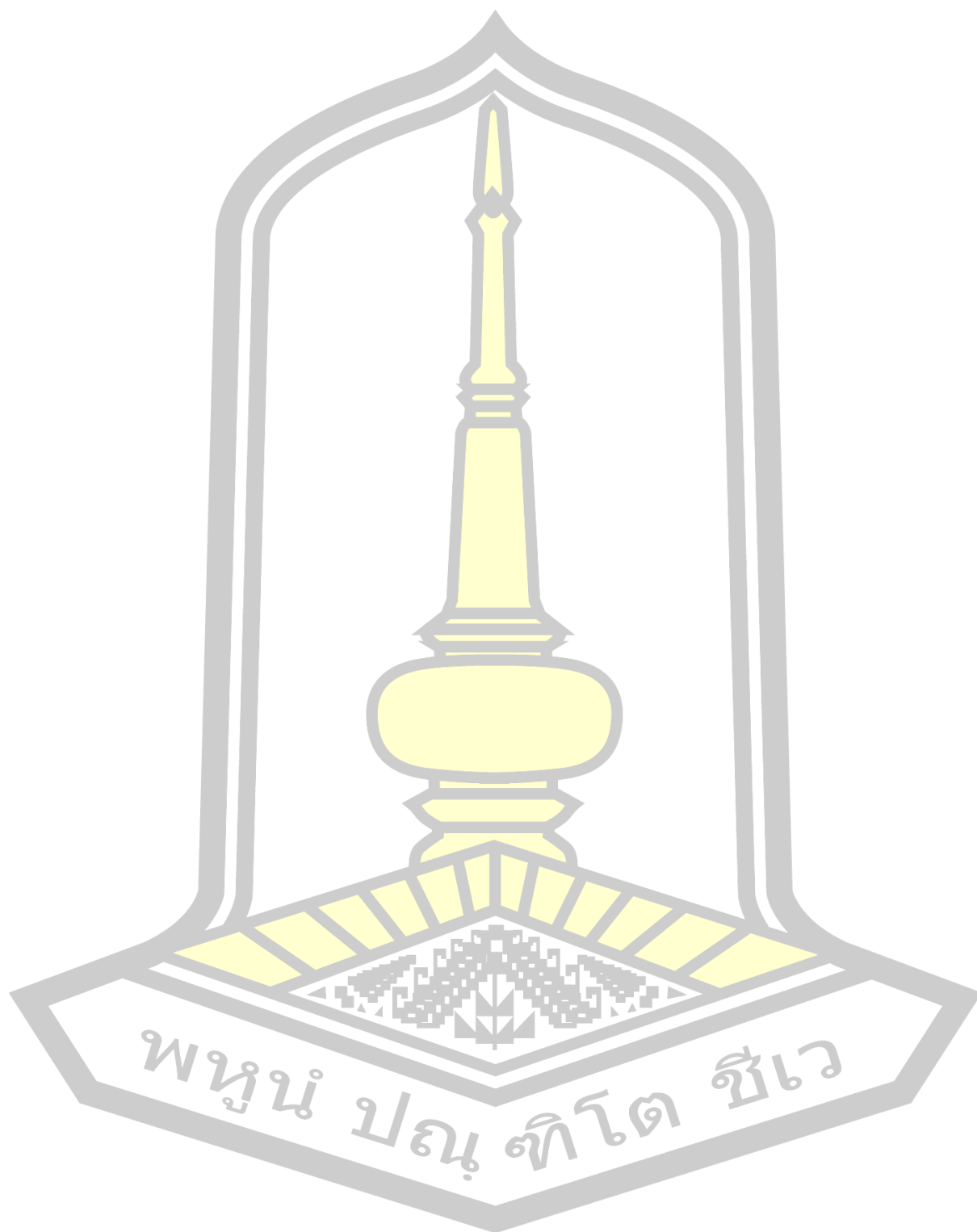
พูน ปณ ทิโต ชีเว

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ฅ
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ฐ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	3
คำถามการวิจัย.....	4
ความสำคัญของการวิจัย.....	4
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	4
กรอบแนวคิด.....	4
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	6
1. องค์ความรู้ด้านสังคมและวัฒนธรรมประเพณีของชาวอีสาน.....	6
2. องค์ความรู้ด้านประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดและตำนานพระเวสสันดรชาดก.....	18
2.1 ประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด.....	18
2.2 ตำนานพระเวสสันดรชาดก.....	20
3. องค์ความรู้ด้านการแสดงแสงสีเสียง.....	24
4. บริบทจังหวัดร้อยเอ็ด.....	29
5. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	37

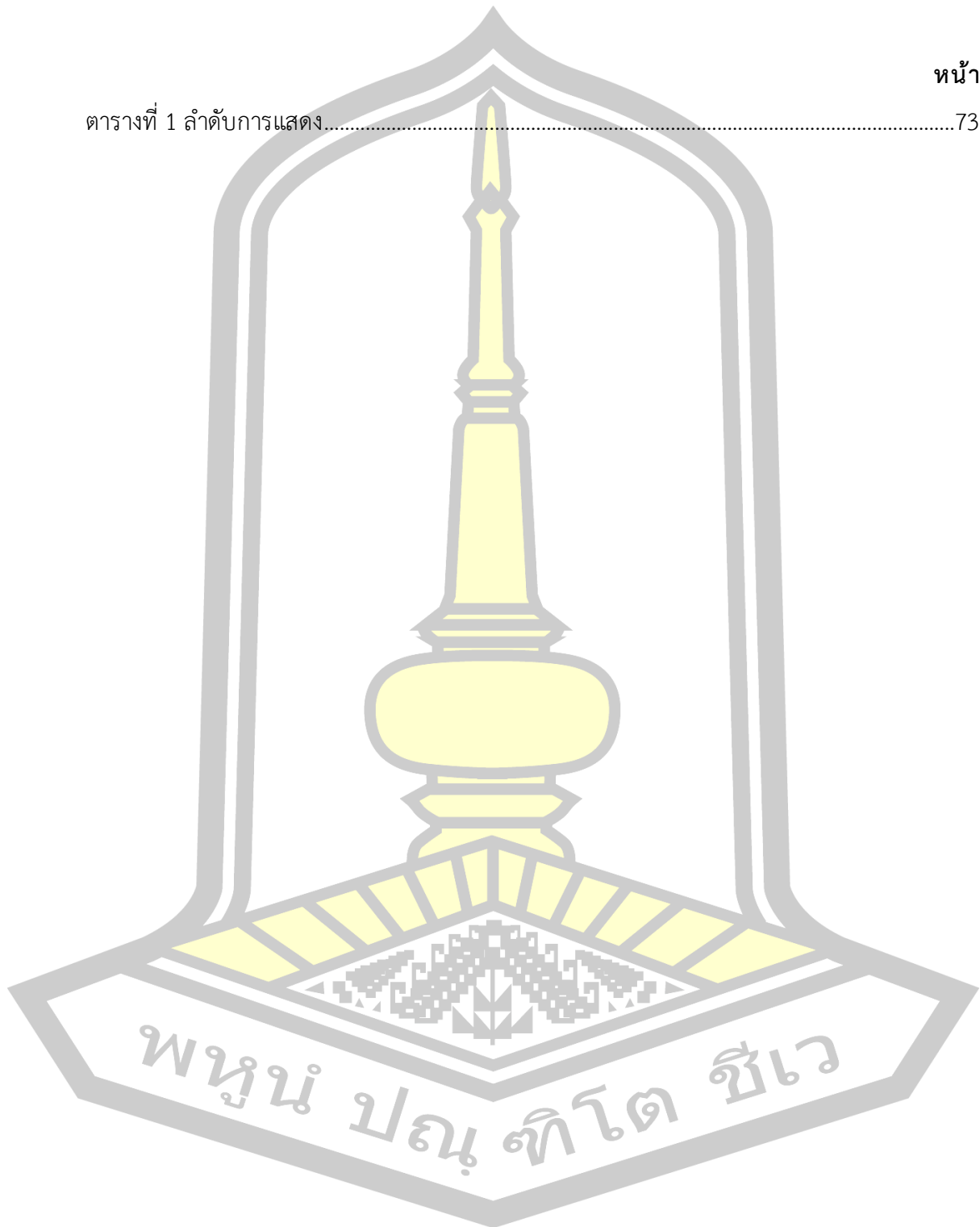
5.1. แนวคิดประเพณีประดิษฐ์(The Invention of Tradition).....	37
5.2. ทฤษฎีนาฏยประดิษฐ์.....	39
5.3. ทฤษฎีนาฏยศาสตร์.....	41
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	42
6.1 งานวิจัยในประเทศ.....	42
6.2 งานวิจัยต่างประเทศ.....	44
บทที่ 3 วิธีการดำเนินงานวิจัย.....	45
1. ขอบเขตการวิจัย.....	45
2. วิธีการดำเนินงานวิจัย.....	47
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	50
ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาประเพณีบุญผะเหวด พัฒนาการแสดง แสง สี เสียงตำนานพระ เวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด.....	51
ตอนที่ 2. กระบวนการผลิตการแสดง และองค์ประกอบการแสดงแสง สี เสียง ตำนานพระ เวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด.....	68
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	91
สรุปผล.....	91
อภิปรายผล.....	102
ข้อเสนอแนะ.....	104
บรรณานุกรม.....	105
ภาคผนวก.....	109
ภาคผนวก ก รายนามผู้ให้สัมภาษณ์.....	110
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์.....	112
ภาคผนวก ค รูปภาพประกอบการลงพื้นที่ภาคสนาม.....	119
ภาคผนวก ง ตัวอย่างบทการแสดง แสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก ปี พ.ศ. 2563	126

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 ลำดับการแสดง.....	73

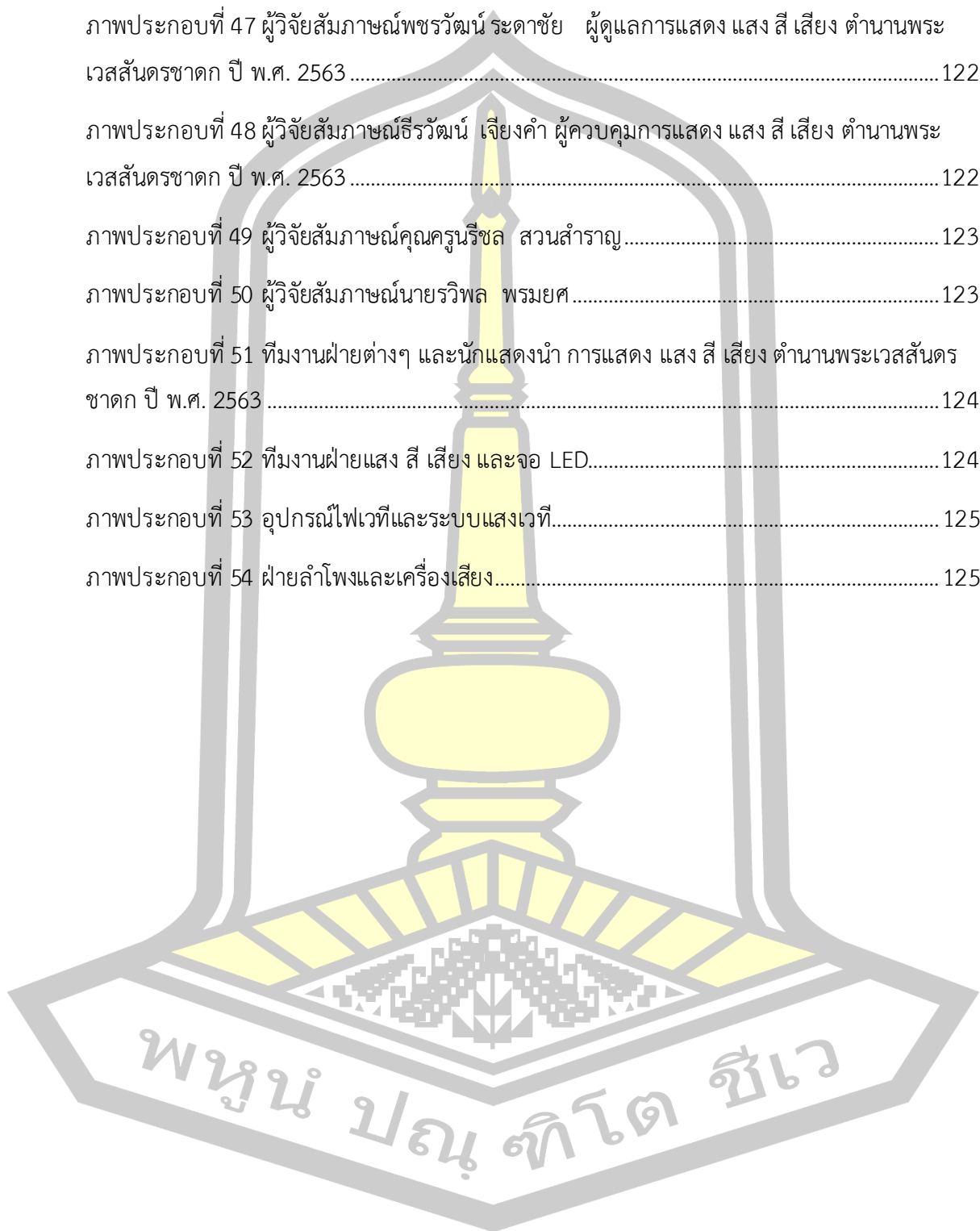

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพประกอบที่ 1 กรอบแนวคิด.....	5
ภาพประกอบที่ 2 แผนที่เขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด.....	30
ภาพประกอบที่ 3 แผนที่จังหวัดร้อยเอ็ด.....	35
ภาพประกอบที่ 4 กิจกรรมขบวนงานบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด.....	52
ภาพประกอบที่ 5 การแสดงแสง สี เสียง กัณฑ์ทศพร.....	53
ภาพประกอบที่ 6 การแถลงข่าวบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด.....	54
ภาพประกอบที่ 7 กิจกรรมขบวนแห่อัญเชิญพระอุปคุตรอบเมืองร้อยเอ็ด.....	55
ภาพประกอบที่ 8 กิจกรรมขบวนแห่รับขบวนแห่บุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด.....	56
ภาพประกอบที่ 9 การแสดงแสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดก ตอน นครกัณฑ์.....	57
ภาพประกอบที่ 10 กิจกรรมฟิ่งเทศน์ผะเหวด.....	57
ภาพประกอบที่ 11 กิจกรรมขบวนแห่กัณฑ์หลอนกัณฑ์จบ.....	58
ภาพประกอบที่ 12 การแสดงแสง สี เสียง ตอนนครกัณฑ์.....	59
ภาพประกอบที่ 13 การแสดงแสง สี เสียงตอนทานกัณฑ์.....	60
ภาพประกอบที่ 14 การแสดงแสง สี เสียง.....	60
ภาพประกอบที่ 15 ตอนนางผุสดีขอพร 10 ประการ.....	61
ภาพประกอบที่ 16 ลานด้านหน้าเวทีกลางบึงปลาอุชัย.....	63
ภาพประกอบที่ 17 บริเวณหน้าองค์พระพุทธรูปโตม.....	63
ภาพประกอบที่ 18 บริเวณหน้าสนามบาสเกตบอล.....	64
ภาพประกอบที่ 19 เวทีสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ด.....	64
ภาพประกอบที่ 20 การแต่งกายของพระเวสสันดรและนางมัทรี (แบบเมืองและแบบป่า).....	65
ภาพประกอบที่ 21 การแต่งกายของพระชาติและพระกัณหา (แบบเมืองและแบบป่า).....	66

ภาพประกอบที่ 22 การแต่งกายของชูชกและนางอมิตตา.....	66
ภาพประกอบที่ 23 การแสดงแสง สี เสียง ตอนถ่ายรูปร่างนักแสดงรวม.....	67
ภาพประกอบที่ 24 ตอนนางพราหมณ์ออกมาร้ายรำ.....	68
ภาพประกอบที่ 25 นักแสดงอ่านคัมภีร์.....	69
ภาพประกอบที่ 26 ตอนนางมัทรีได้สนทนากับพระเวสสันดร.....	70
ภาพประกอบที่ 27 ตอนนางมัทรีขอไปจุติเมืองมนุษย์.....	70
ภาพประกอบที่ 28 ท่าพ็อนรำ.....	80
ภาพประกอบที่ 29 ท่าเต้นของนักแสดง.....	81
ภาพประกอบที่ 30 การแสดงอารมณ์โกรธของชูชก.....	81
ภาพประกอบที่ 31 การแสดงอารมณ์การร้องไห้.....	82
ภาพประกอบที่ 32 การแสดงอารมณ์เศร้า เสียใจ.....	82
ภาพประกอบที่ 33 แสดงอารมณ์ดีใจ.....	83
ภาพประกอบที่ 34 ภาพการเข้าออกของนักแสดง.....	83
ภาพประกอบที่ 35 การพ็อนของนักแสดง.....	84
ภาพประกอบที่ 36 การแต่งกายแนวอนุรักษ์.....	85
ภาพประกอบที่ 37 การแต่งกายแนวประยุกต์.....	86
ภาพประกอบที่ 38 การแต่งกายแนวสร้างสรรค์.....	86
ภาพประกอบที่ 39 จอฉาย LED ขนาดใหญ่.....	87
ภาพประกอบที่ 40 การพ็อนของนักแสดงตอนถืออุปกรณ์.....	88
ภาพประกอบที่ 41 ฉากอุปกรณ์ต้นไม้.....	88
ภาพประกอบที่ 42 บรรยากาศในการแสดงแสง สี เสียง.....	89
ภาพประกอบที่ 43 อาจารย์ที่ปรึกษาพาผู้วิจัยลงภาคสนาม.....	120
ภาพประกอบที่ 44 ผู้วิจัยนำเสนอการลงภาคสนามต่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....	120
ภาพประกอบที่ 45 ผู้วิจัยนำเสนอ ต่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....	121

ภาพประกอบที่ 46 ผู้วิจัยสัมภาษณ์ณวีวรรณ พันธุ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ)121	
ภาพประกอบที่ 47 ผู้วิจัยสัมภาษณ์พชรวัฒน์ ระดาชัย ผู้ดูแลการแสดง แสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก ปี พ.ศ. 2563.....	122
ภาพประกอบที่ 48 ผู้วิจัยสัมภาษณ์ธีรวัฒน์ เจียงคำ ผู้ควบคุมการแสดง แสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก ปี พ.ศ. 2563.....	122
ภาพประกอบที่ 49 ผู้วิจัยสัมภาษณ์คุณครูณรัชล สอนสำราญ.....	123
ภาพประกอบที่ 50 ผู้วิจัยสัมภาษณ์นายวิพล พรหมยศ.....	123
ภาพประกอบที่ 51 ทีมงานฝ่ายต่างๆ และนักแสดงนำ การแสดง แสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก ปี พ.ศ. 2563	124
ภาพประกอบที่ 52 ทีมงานฝ่ายแสง สี เสียง และจอ LED.....	124
ภาพประกอบที่ 53 อุปกรณ์ไฟเวทีและระบบแสงเวที.....	125
ภาพประกอบที่ 54 ฝ่ายลำโพงและเครื่องเสียง.....	125

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ภาคอีสานมีการพัฒนาการเก่าแก่ และต่อเนื่องไม่น้อยกว่า 5,000 ปี มาแล้ว ชาวอีสานยุคแรกตั้งหลักแหล่งเป็นชุมชนหมู่บ้านและประกอบอาชีพ การเพาะปลูกนอกจากนี้ยังเลี้ยงสัตว์ มีการติดต่อแลกเปลี่ยนสิ่งของกับกลุ่มชนที่อยู่ห่างไกล มีความสามารถในการหล่อโลหะขึ้นเป็นเครื่องประดับ และทำเครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีพ ผู้คนยุคแรกแยกกันอยู่เป็นกลุ่ม โดยแต่ละกลุ่มมีรูปแบบทางวัฒนธรรมเป็นของตนเอง การตั้งถิ่นฐานในภาคอีสานมักเลือกทำเลที่เคยเป็นบ้านเมืองหรือเคยเป็นชุมชนก่อน โดยดูจากซากคูน้ำคันดินและซากศาสนสถานที่ยังหลงเหลืออยู่ บางแห่งก็สร้างศาสนสถานขึ้นใหม่ที่ทับลงไปบนศาสนสถานเก่าหรือมีขณะนั้นก็บูรณปฏิสังขรณ์ และดัดแปลงของเก่าให้เป็นพุทธสถานที่ตนเคารพนับถือ ต่อจากนั้นก็ผูก นิตานขึ้นมาอธิบายสถานที่เก่าแก่นั้นบางเรื่องก็ดึงมาจากนิทานชาดก และบางเรื่องก็ปรับปรุงใหม่ ทำให้ออกจากมีวรรณกรรมติดมาจากถิ่นกำเนิดแล้วกลุ่มชนเหล่านี้ยังสืบทอดสำนักทางวรรณกรรมแล้วสร้างสรรค์ของตนเองขึ้นมาใหม่ โดยรวบรวมนิทานที่มีมาก่อนให้รวมเข้าด้วยกันแล้วเพิ่มเติมเพื่ออธิบายสถานที่ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม (สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2532 : 190 - 207) ซึ่งวัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอีสานยึดมั่นอยู่ในฮีตบ้านคองเมือง (จารีตประเพณี) นั่นคือ ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันร่วมกิจกรรมของสังคมด้วยความพึงพอใจ เช่น งานบุญ งานกุศล กิจประเพณีของหมู่คณะตามที่ปรากฏอยู่ในบทบัญญัติของสังคม คือ ฮีตสิบสองคองสิบสี่ ด้วยการยึดมั่นอยู่ในฮีตบ้านคองเมือง และบทบัญญัติของสังคมที่เป็นเป้าหมายสำคัญของวิถีชีวิตชาวอีสาน (พลภพ เพียรชนะ. 2554 : 7-8) ชาวอีสานมีการนับถือพุทธศาสนามาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และมีพิธีกรรมของตนเอง ดังปรากฏในฮีตสิบสองหรือจารีต หมายถึง สิ่งที่พึงปฏิบัติภายใน 12 เดือน ซึ่งประเพณีฮีตสิบสองทำให้คนในสังคมรู้จักเสียสละทำงานร่วมกันเพื่อสังคมส่วนรวม ผู้ใดฝ่าฝืนก็จะถูกลงโทษตั้งข้อรังเกียจอย่างจริงจังจากคนในสังคม ฮีตสิบสองมีกิจกรรมในแต่ละเดือน ดังนี้

1. เดือนเจียง (เดือนอ้าย) บุญเข้ากรรม เป็นการทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหาร และฟังเทศน์เนื่องในโอกาสที่พระสงฆ์อาบัติรองจากปาราชิก
2. เดือนยี่ บุญคุณลานเป็นการทำบุญสู่ขวัญข้าวที่นวดเสร็จและกองไว้ในลานข้าว
3. เดือนสาม บุญข้าวจี
4. เดือนสี่ บุญผะเหวดหรือบุญมหาชาติ ทำบุญฟังเทศน์มหาชาติ
5. เดือนห้า บุญสงกรานต์ สรงน้ำพระและผู้ใหญ่
6. เดือนหก บุญบั้งไฟ เป็นประเพณีขอฝนอย่างหนึ่ง
7. เดือนเจ็ด บุญซำฮะ ทำบุญซำฮะสิ่งที่เป็นเสนียดจัญไรอันจะทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่บ้านเมือง
8. เดือนแปด บุญเข้าพรรษา

9. เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน เป็นการอุทิศส่วนกุศลให้แก่เปรตและญาติมิตรที่ตายไปแล้ว

10. เดือนสิบ บุญข้าวสาก (ข้าวกระยาสาธ) ทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตายและเปรต

11. เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษามีการถวายปราสาทผึ้ง การไหลเรือไฟ

12. เดือนสิบสอง บุญกฐิน (อำพร ศรีรัตน. 2551 : 2 -3)

จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่กึ่งกลางของภาคอีสานมานานกว่า 200 ปี อดีตเคยเป็นเมืองใหญ่ที่รุ่งเรืองมากชื่อว่าสาเกตนคร มีประตูเข้าเมือง 11 ประตู เมืองขึ้น 11 เมือง แต่ปัจจุบันได้มีการพัฒนาในด้านต่าง ๆ มากมาย เมืองร้อยเอ็ดเป็นเมืองแห่งบึงพลาญชัย และมีส่วนหนึ่งของทุ่งกุลาร่องไห้ที่มีชื่อเสียงซึ่งมีเนื้อที่กว้างใหญ่ จังหวัดร้อยเอ็ดมีพื้นที่ประมาณ 7,856 ตารางกิโลเมตร และแบ่งการปกครองออกเป็น 17 อำเภอ และ 3 กิ่งอำเภอ มีอาณาเขตทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดกาฬสินธุ์ และจังหวัดมุกดาหาร ทิศใต้ติดต่อกับจังหวัดสุรินทร์และศรีสะเกษ ทิศตะวันออกติดต่อกับจังหวัดยโสธร ทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัดมหาสารคาม (องค์การบริหารส่วนจังหวัดร้อยเอ็ด. ม.ป.ป. : 13) นอกจากนี้จังหวัดร้อยเอ็ดยังมีเอกลักษณ์ประเพณีที่สำคัญประจำจังหวัด คือ งานประเพณี บุญผะเหวดที่บ่งบอกถึงความเชื่อและความศรัทธาที่ชาวร้อยเอ็ดมีต่อพระพุทธศาสนา โดยจะกำหนดจัดปีละครั้ง ระยะเวลา 3 เดือน 4 โดยจังหวัดร้อยเอ็ดจะจัดงานในช่วงสัปดาห์แรกเดือนมีนาคม ของทุกปี การทำบุญผะเหวดหรือบุญเทศน์มหาชาติมีความเป็นมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล (องค์การบริหารส่วนจังหวัดร้อยเอ็ด. 2557 : 17) ประเพณีการทำบุญผะเหวด บุญพระเวสสันดรหรือบุญมหาชาติหรือเรียกอีกอย่างว่า บุญเดือน 4 เป็นประเพณีสำคัญอย่างหนึ่งของฮีตสิบสอง หรือประเพณีสิบสองเดือนของภาคอีสาน เนื่องจากเป็นบุญที่เทศนาเกี่ยวกับประวัติของพระโพธิสัตว์ที่มีพระนามว่า พระเวสสันดร อันเป็นชาติสุดท้ายก่อนที่พระองค์จะ ประสูติมาเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ จึงนับว่าเป็นชาติที่สำคัญยิ่ง เนื่องจากเป็นชาติที่บำเพ็ญทานบารมี อันเป็นบารมีที่ทรงเสียสละอย่างใหญ่หลวง นับว่าเป็นเลิศในการทำความดี (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ. 2540 : 26) งานประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดมีคำขวัญว่า “กินข้าวปั้นเอาบุญผะเหวด” จังหวัดร้อยเอ็ด เริ่มจัดงานบุญผะเหวดเป็นงานประจำจังหวัด เมื่อปี พ.ศ. 2534 และได้จัดทำเป็นประจำทุกปีประมาณต้นเดือนมีนาคม จัดบริเวณสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ บึงพลาญชัย บุญผะเหวดหรือทางภาคกลางเรียกว่า บุญมหาชาติ นิยมจัดในช่วงเดือนสี่เป็นงานบุญที่พระเทศน์มหาเวสสันดรชาดก เรียกการเทศน์นี้ว่า “เทศน์มหาชาติ” จะมีการแห่ขบวนผะเหวด 13 ขบวน ตามกัณฑ์เทศน์มหาชาติ จากอำเภอและหน่วยงานต่าง ๆ บริเวณรอบบึงพลาญชัย ด้านในจัดเป็นร้านข้าวปั้น (ขนมจีน) ไว้คอยบริการฟรีสำหรับผู้มาร่วมงาน นอกจากนี้ยังจัดให้มีการประกวดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านอีสาน เช่น การบายศรีสู่ขวัญ เป็นต้น ซึ่งจังหวัดร้อยเอ็ดได้จัดประเพณีบุญผะเหวด เป็นบุญประเพณีที่มีการเทศน์มหาชาติเป็นงาน ที่ยิ่งใหญ่ของจังหวัดร้อยเอ็ด โดยเฉพาะจังหวัดได้กำหนดให้เป็นงานประเพณีประจำปีของจังหวัดและจัดได้ยิ่งใหญ่มากเป็นไปตามฮีต 12 เมื่อกำหนดวันจัดงาน ชาวบ้านจะช่วยกันหาดอกไม้เพื่อนำมาตากแห้งไว้ ช่วยกันฝานดอกโน (ทำจากลำต้นหม่อน) งานนี้เป็นงานใหญ่ทำติดต่อกัน 3 วัน วันแรก ของงานตอนเย็น (บาย ๆ) โดยจะมีการแห่พระอุปคุตรอบหมู่บ้านให้ชาวบ้านได้สักการะบูชา แล้วนำไปประดิษฐานไว้ที่หอพระอุปคุต ภายในบริเวณงานเพราะเชื่อว่าเป็นพระเถระผู้มีฤทธิ์นิรมิตกุฏิอยู่กลางแม่น้ำมหาสมุทร สามารถขจัดเภทภัยทั้งมวลได้ วันที่สองของงานเป็นการแห่

พระเวสสันดรเข้าเมือง แต่ละคุ้มวัดจะจัดขบวนแห่แต่ละกันทั้ง 13 คุ้ม แห่รอบเมือง ตอนเย็นมี มหรสพสมโภช ในวันที่ 2 ที่ 3 ชาวจังหวัดร้อยเอ็ดจะมีโรงทานเลี้ยงข้าวปุ้นบุญผะเหวด ผู้คนที่มาในงานกินได้ตลอดเวลา (ฟรี) (จบแล้วอาราธนาเทศน์สังกาดและเทศน์มหาชาติ) ภาคกลางคืนได้จัดงาน แบบพาแลงและมีการแสดงแสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก

การแสดงตำนานพระเวสสันดรชาดกจัดขึ้นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2538 โดยทางจังหวัด ร้อยเอ็ดได้มอบหมายให้วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดจัดชุดการแสดงที่เกี่ยวข้องกับประเพณีบุญผะเหวด และตำนานพระเวสสันดรชาดก ซึ่งทางวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดได้นำนักศึกษาของทางวิทยาลัย จัดรูปแบบชุดการแสดงที่มีลักษณะการเล่าเรื่องราวตำนานของพระเวสสันดรชาดกประกอบกับ นักแสดงที่เป็นตัวละครหลักเพื่อสื่อถึงเนื้อเรื่อง ในปีถัดมาได้มีวิวัฒนาการและปรับเปลี่ยนรูปแบบการ แสดงของตัวละครให้มีบทบาทเพิ่มมากขึ้นจากเดิม อีกทั้งยังเพิ่มบทบาทในส่วนที่เป็นนักแสดงสมทบ และนักแสดงในส่วนที่เป็นการพ้อนรำ ทั้งนี้ยังได้นำระบบเสียง และเทคนิคการใช้แสงไฟต่าง ๆ เข้ามา เพื่อเพิ่มความหลากหลายในอรรถรสในการรับชม ต่อมาการแสดงตำนานพระเวสสันดรชาดกยังได้ พัฒนาต่อยอดโดยการนำเสนอในรูปแบบเป็นเนื้อเรื่อง และลงลึกในรายละเอียดทางด้านฉากพื้นหลัง ซึ่งมีการนำจอฉาย (LCD) ขนาดใหญ่มาเป็นฉาก เพื่อให้สะดวกต่อการเปลี่ยนฉากในแต่ละตอน อีกทั้งยังเพิ่มบทบาทการแสดง ลักษณะการแสดงท่าทาง การแสดงอารมณ์ของตัวละครนั้น ๆ รวมถึงการ แต่งกายอย่างสมจริง ให้กับนักแสดงตัวหลักและนักแสดงสมทบ เพื่อให้เหมาะกับยุคสมัย แต่ยังคงเป็น ตำนานพระเวสสันดรชาดก

ปัจจุบันวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรมร่วมกับ กลุ่มผู้จัดการแสดง (Organizer) ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) พัฒนารูปแบบการแสดง โดยปรับเปลี่ยนนักแสดงนำ จากนักเรียนนักศึกษาของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด เปลี่ยนเป็นดารา หรือคนมีชื่อเสียงมาแสดงแทน อีกทั้งยังปรับเปลี่ยนชื่อชุดการแสดง จากเดิมเป็นพระเวสสันดรผู้เปี่ยม ด้วยทานบารมี จากการศึกษาค้นคว้า กระบวนการผลิตการแสดง แสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดร ชาดก ของจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่ามีการพัฒนาด้านรูปแบบการแสดงและองค์ประกอบต่าง ๆ และได้ เปลี่ยนไปจากเดิม ตามที่ปรากฏตามยุคสมัยเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ตามนโยบายของจังหวัด เพื่อ ส่งเสริมการท่องเที่ยวและให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน จากข้อมูลข้างต้นผู้วิจัยได้เห็นกระบวนการ ผลิตด้านรูปแบบการแสดงและองค์ประกอบต่าง ๆ และปรับเปลี่ยนไปจากเดิมตามที่ปรากฏตามยุค สมัยเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ตามนโยบายของจังหวัด เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและให้สอดคล้อง กับสภาพปัจจุบัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษากระบวนการผลิตการแสดง แสง สี เสียง และ สื่อผสมที่ปรากฏในการแสดงในยุคปัจจุบัน ผลการศึกษาจะทำให้เกิดองค์ความรู้ทางด้านการแสดง และเทคโนโลยีแบบผสมผสาน ซึ่งจะเป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์และสามารถสร้างสรรคงานให้มีความ ทันสมัยในยุคปัจจุบันได้

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. ศึกษาประวัติความเป็นมาประเพณีบุญผะเหวด พัฒนาการแสดง แสง สี เสียงตำนานพระ เวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด

2. ศึกษากระบวนการผลิตการแสดง และองค์ประกอบการแสดง แสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด

คำถามการวิจัย

1. ประวัติความเป็นมาประเพณีบุญผะเหวด พัฒนาการแสดง แสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นอย่างไร
2. กระบวนการผลิตการแสดง และองค์ประกอบการแสดง แสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดกจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นอย่างไร

ความสำคัญของการวิจัย

1. ทำให้เกิดความรู้ ด้าน ประวัติความเป็นมาประเพณีบุญผะเหวด พัฒนาการแสดง แสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด
2. ทำให้ทราบถึงกระบวนการผลิตการแสดง และองค์ประกอบการแสดง แสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดกจังหวัดร้อยเอ็ด

นิยามศัพท์เฉพาะ

กระบวนการผลิต หมายถึง การประกอบสร้างที่ออกแบบในรูปแบบการแสดง แสง สี เสียง **การแสดง** หมายถึง การเล่นสมมติหมายถึงการแสดงของนักแสดงในโลกสมมติของละครที่ได้รับการฝึกฝนทักษะต่างๆ เพื่อถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆของตัวละคร

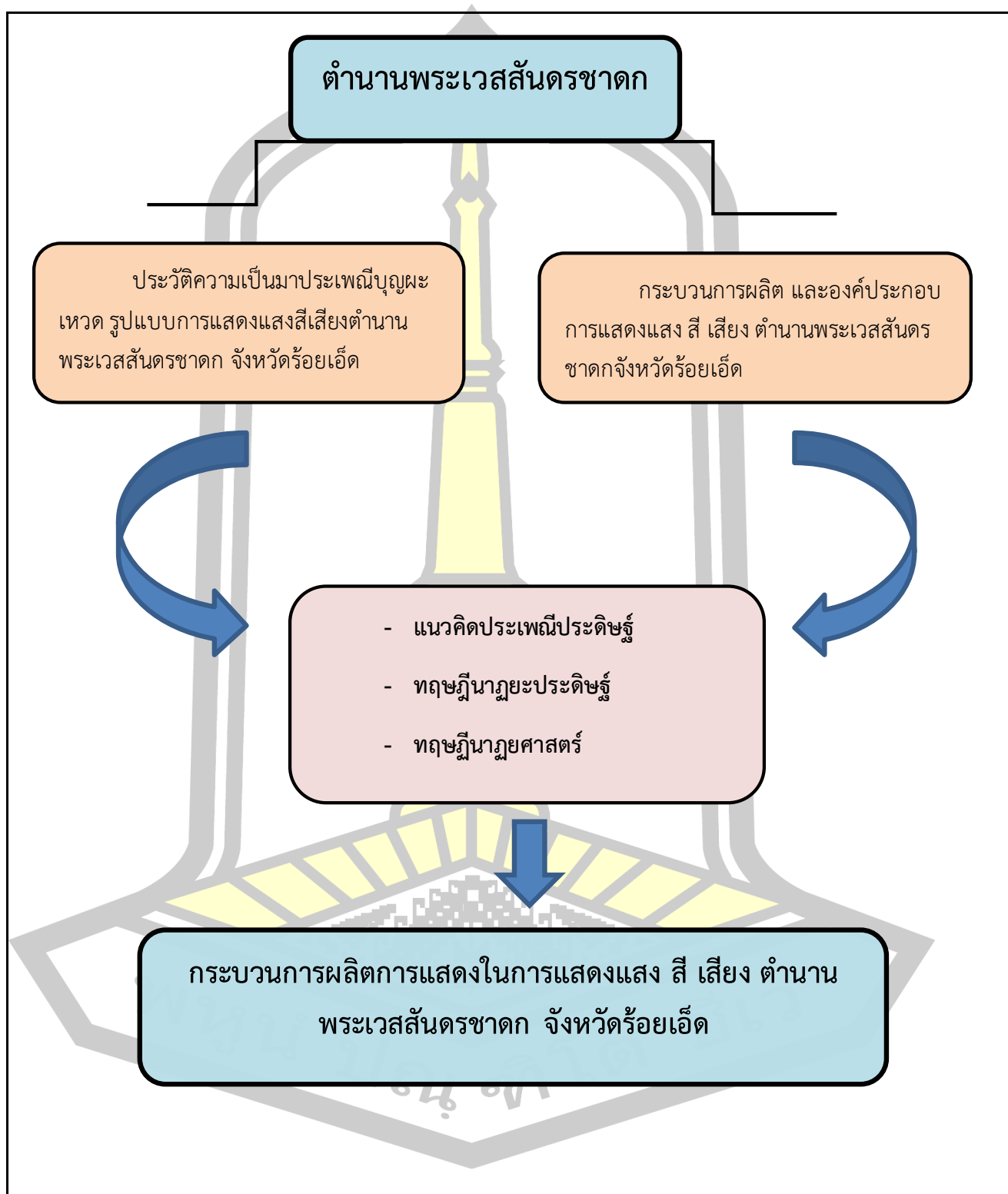
แสงสีเสียง หมายถึง การนำศิลปะด้าน แสง สี เสียงมาใช้ในการแสดงเพื่อให้การแสดงมีความสมบูรณ์สวยงามในด้านแสง สีที่ใช้ในการแสดงตำนานพระเวสสันดรชาดก

ตำนานพระเวสสันดรชาดก หมายถึง เรื่องราวที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าในพระชาติกำเนิดอันยิ่งใหญ่ คือเป็นพระเวสสันดร ชาดกเรื่องนี้เป็นเรื่องหนึ่งใน นิบาตชาดก มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก

บุญผะเหวด หมายถึง บุญมหาชาติซึ่งเป็นประเพณีบุญตรามฮีตสิบสองของชาวอีสาน

กรอบแนวคิด

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษากระบวนการผลิตการแสดง แสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดกจังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษารูปแบบการผลิต กระบวนการผลิต และองค์ประกอบการแสดง แสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดกจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมประเพณีบุญผะเหวดโดยใช้แนวคิดและทฤษฎีดังภาพประกอบกรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพประกอบที่ 1 กรอบแนวคิด

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง กระบวนการผลิตการแสดง แสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยได้ศึกษาจากงานวิจัยและเอกสารข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพื่อให้สอดคล้องตามความมุ่งหมายของงานวิจัย ดังต่อไปนี้

1. องค์ความรู้ด้านสังคมและวัฒนธรรมประเพณีของชาวอีสาน
2. องค์ความรู้ด้านประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดและตำนานพระเวสสันดรชาดก
3. องค์ความรู้ด้านการแสดงแสงสีเสียง
4. บริบทพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด
5. แนวคิดและทฤษฎี
 - 5.1 แนวคิดประเพณีประดิษฐ์ (The Invention of Tradition)
 - 5.2 ทฤษฎีนาฏยะประดิษฐ์
 - 5.3 ทฤษฎีนาฏยศาสตร์
 - 5.4 ทฤษฎีประกอบสร้าง
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 6.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

1. องค์ความรู้ด้านสังคมและวัฒนธรรมประเพณีของชาวอีสาน

สังคมและวัฒนธรรมอีสานมีจารีตประเพณีที่ปฏิบัติกัน นับว่าพระพุทธศาสนา มีอิทธิพลอยู่อย่างมาก และจากประเพณีสิบสองเดือนนี้เอง แสดงให้เห็นว่าชาวอีสานเป็นพุทธศาสนิกชนที่ยึดมั่นในพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดมาด้วยดีเป็นเวลานาน และเนื่องจากชาวอีสานส่วนใหญ่เป็นเผ่าไทยที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษไทยตั้งแต่โบราณกาล ประชาชนในภาคนี้จึงมีจารีตเป็นของตัวเองสืบต่อเนื่องกันมา ซึ่งบางอย่างอาจผิดแผกไปจากประเพณีของชาวไทยในภาคอื่น ๆ บ้าง (บุญเกิด พิมพ์วรเมธากุล. 2544 : 274)

วิถีชีวิตของคนอีสานในอดีตมีความเรียบง่ายเต็มไปด้วยความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกันพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีและศาสนา มีพระสงฆ์เป็นผู้นำของชุมชนทั้งทางโลกและทางธรรม วัดกับบ้านมีความผูกพันกันอย่างแนบแน่นตามลักษณะสังคมอีสานแบบดั้งเดิมทั่วไป (อำพร ศรีรัตน์. 2551 : 2)

วัฒนธรรมและประเพณีอีสาน

ประเพณีเป็นกิจกรรมที่มีการปฏิบัติสืบเนื่องกันมา เป็นเอกลักษณ์และมีความสำคัญต่อสังคม เช่น การแต่งการ ภาษา วัฒนธรรม ศาสนา ศิลปกรรม กฎหมายคุณธรรม ความเชื่อ ฯลฯ อันเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมของสังคมเชื้อชาติต่างๆ กลายเป็นประเพณีประจำชาติและถ่ายทอดกันมาโดยลำดับ หากประเพณีนั้นคืออยู่แล้วก็รักษาไว้ เป็นวัฒนธรรมประจำชาติ หากไม่ดีก็แก้ไขเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเทศะ ประเพณีล้วนได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เข้าสู่สังคม รับเอาแบบปฏิบัติที่หลากหลายเข้ามาผสมผสานในการดำเนินชีวิต ประเพณีจึงเรียกได้ว่าเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของสังคม โดยเฉพาะศาสนาซึ่งมีอิทธิพลต่อประเพณีไทยมากที่สุด วัฒนาอารามต่างๆ ในประเทศไทย สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทย และชี้ให้เห็นว่าชาวไทยให้ความสำคัญในการบำรุงพุทธศาสนาด้วยศิลปกรรมที่งดงาม เพื่อใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาตั้งแต่โบราณกาล

ชาวอีสานมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา เคารพนับถือบิดาและมารดา ครูบาอาจารย์ และผู้อาวุโส เชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม เชื่อในนรก-สวรรค์ มีความเมตตา กรุณา และมีใจบุญสุนทาน เป็นผู้เคร่งในขนบประเพณีโดยมีหลักปฏิบัติตนในสังคมที่เรียกว่า “ฮีตสิบสอง” และ “คองสิบสี่” ที่ถือกันมาแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน โดยอาจจะสามารถแยกพิจารณาออกตามกลุ่มวัฒนธรรมของ กลุ่มคนต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1. กลุ่มวัฒนธรรมอีสานเหนือ เป็นวัฒนธรรมที่อยู่บริเวณที่ราบสูง มีภูเขาทางตอนใต้และทางด้านตะวันตกไปจรดกับลำน้ำโขงตอนเหนือ และทางตะวันออกมีเทือกเขาภูพานกั้นแบ่งบริเวณนี้ออกเป็นที่ราบตอนบน เป็นกลุ่มที่ใช้ภาษาที่เรียกว่า ไทย-ลาว เป็นส่วนใหญ่ เพราะคนกลุ่มนี้สืบทอดวัฒนธรรมมาจากกลุ่มแม่น้ำโขง โดยบรรพบุรุษจะอพยพมาจากดินแดนล้านช้างซึ่งอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ข้ามมาตั้งภูมิลำเนาในภาคอีสานตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ และยังมีกลุ่มชนบางส่วนอาศัยอยู่โดยทั่วไป ได้แก่ ผู้ไท แสก ย้อโส โย้ย ข่า เป็นต้น แต่จะมีคนกลุ่มน้อยเท่านั้นที่ใช้ภาษาเฉพาะท้องถิ่นของตน เช่น กลุ่มคนผู้ไท แสก ย้อโส และโย้ย ทั้งนี้กลุ่มอีสานเหนือได้แก่พื้นที่ซึ่งอยู่ในแถบแอ่งสกลนคร อันประกอบไปด้วย 15 จังหวัด คือ จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดนครพนม จังหวัดหนองคาย จังหวัดอุดรธานี จังหวัดหนองบัวลำภู จังหวัดสกลนคร จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดเลย จังหวัดมุกดาหาร จังหวัดยโสธร จังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดอำนาจเจริญ

2. กลุ่มวัฒนธรรมอีสานใต้ คือ กลุ่มที่อาศัยอยู่ในบริเวณของพื้นที่ราบตอนใต้ เรียกว่าแอ่งโคราช ได้แก่ กลุ่มคนที่อยู่ในแถบจังหวัดนครราชสีมา จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดศรีสะเกษ วัฒนธรรมกลุ่มอีสานใต้มีการสืบทอดทางวัฒนธรรมแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ

- 2.1 กลุ่มที่สืบทอดวัฒนธรรมจากเขมร-ส่วย กลุ่มชนส่วนใหญ่ที่อยู่ในจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ เป็นกลุ่มชนที่ได้รับการสืบทอดวัฒนธรรมมาจาก เขมร – ส่วย จะพูดภาษาเขมรและภาษาส่วย

- 2.2 กลุ่มวัฒนธรรมโคราช ได้แก่ กลุ่มชนส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดนครราชสีมา และบางส่วนของจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งจะพูดภาษาโคราช (ธวัช ปุณโณทก, 2528)

การผสมผสานวัฒนธรรม

วัฒนธรรมย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ด้วยสาเหตุหลายประการ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงให้เจริญงอกงามตามยุคสมัย การเปลี่ยนแปลงโดยการติดต่อสื่อสารระหว่างกลุ่มชน ดังที่นักวิชาการได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว การผสมผสานวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมอีกประการหนึ่งซึ่งนักวิชาการได้สรุปดังนี้

สุพัตรา สุภาพ (2534 : 125-126) กล่าวว่า การผสมผสานวัฒนธรรมเป็นวิธีการที่ได้รับเอาวัฒนธรรมของสังคมอื่นมาปฏิบัติ ถ้าวัฒนธรรมที่นับถือมากกลายเป็นส่วนหนึ่งที่เราปฏิบัติสืบทอดกันมาผสมผสานกันก็จะเกิดขึ้น การผสมผสานทางวัฒนธรรมจะมีมากเมื่อสังคมหนึ่งถูกรุกรานและฝ่ายหนึ่งชนะ ด้อยกว่าตนเอง ก็ตกไปเป็นฝ่ายรับเอาวัฒนธรรมของผู้แพ้เหมือนกัน สังคมที่มีการติดต่อสัมพันธ์กันก็ย่อมจะต้องรับวัฒนธรรมของซึ่งกันและกันได้ อย่างไรก็ตามสังคมต่าง ๆ ย่อมจะหวงแหนและรักษาวัฒนธรรมเดิมของตนไว้ และพยายามป้องกันการผสมผสานโดยการพยายามไม่ให้สนิทสนมกัน หรือกีดกัน หรือ สร้างกฎเกณฑ์เพื่อไม่ให้ติดต่อสัมพันธ์กัน ซึ่งความพยายามยากที่จะบรรลุ หรือ บางคนอาจจะต่อต้านการผสมผสานวัฒนธรรมหนึ่งมาเป็นเวลาช้านาน สุพัตรา สุภาพ กล่าวว่า วัฒนธรรมมีลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ

1. เป็นสิ่งที่ได้มาจากการเรียนรู้ เนื่องจากมนุษย์ต่างจากสัตว์ในแง่ที่เราอาศัยสัญชาตญาณกระทำระหว่างกัน ได้น้อยมากหรืออาจไม่ได้เลย และการเรียนรู้ก็ต้องเรียนรู้จากมนุษย์ด้วยกัน เช่น การบริโภคอาหาร การปกครอง อาชีพ หรือการแสดงออกซึ่งอารมณ์ ที่เป็นสุนทรียศาสตร์ เช่น การขับร้อง การฟ้อนรำ การบรรเลงดนตรี
2. เป็นมรดกทางสังคม วัฒนธรรม ต้องมีการเรียนรู้ ถึงแม้ว่าเจตนาหรือไม่ก็ตาม และต้องมีการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษไปสู่ชนรุ่นหลัง
3. เป็นวิถีชีวิตเหมือนแบบของการดำรงชีวิต ความคิด ในเรื่องวัฒนธรรมทำให้วัฒนธรรมของสังคมหนึ่งจากอีกสังคมหนึ่ง เป็นวัฒนธรรมเฉพาะอย่าง เพราะบุคคลเกิดในสังคมใดก็เรียนรู้วัฒนธรรมของสังคมนั้น
4. วัฒนธรรมเป็นสิ่งไม่คงที่ วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เพราะมนุษย์มีการคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ หรือปรับปรุงของเดิมให้เหมาะสมกับการดำรงชีวิตก็ยังคงใช้วัฒนธรรมนั้นต่อไป

บุญยงค์ เกศเทศ (2536 : 248) กล่าวว่า ธรรมชาติของวัฒนธรรมย่อมมีการสืบส่งทอดถ่ายโอนกันอยู่เสมอ โดยเฉพาะสังคมที่มีการคมนาคมติดต่อกันอย่างกว้างขวางและรวดเร็วการแลกเปลี่ยนหรือผสมผสานทางวัฒนธรรมไม่จำกัดเฉพาะในท้องถิ่น หรือภายในประเทศเท่านั้นหากยังขาดขอบเขต ไปยังต่างประเทศด้วย

ฮิต-คอง-คะลำ เป็นชนบประเพณีของชาวอีสาน ที่ใช้เป็นกฎระเบียบในการควบคุมความประพฤติและการกระทำของคนอีสาน ตามฐานะหรือตำแหน่งทางสังคมซึ่งได้ประพฤติกปฏิบัติต่อกันมาตั้งแต่โบราณกาลแล้ว จนถึงว่าทั้ง 3 อย่าง คือ ฮิต-คอง-คะลำ เป็นกฎระเบียบของคนอีสาน ในสังคมชาวอีสาน ซึ่งทุกคนต้องปฏิบัติตามฮิต ตามคอง และละเว้นข้อคะลำ เหตุที่ละเว้นข้อคะลำเพราะ คือ ว่าเป็นของ “ขวง” หรือของต้องห้าม หากใครฝ่าฝืนไม่กระทำตามฮิตตามคอง และไม่ละเว้นของคะลำจะต้องได้รับโทษหนักบ้างเบาบ้างตามความผิด จึงอาจกล่าวได้ว่า “ฮิต-คอง-คะลำ” คือ ธรรมเนียมหรือรัฐธรรมนูญของไทอีสานซึ่งเป็นกฎหมายที่ไม่ได้ตราไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

แต่เป็นกฎหมายตามชนบประเพณี ซึ่งชาวอีสานใน บรรพกาลได้พากันประพฤติตนตามฮีตตามคอง และเว้นของคะลำมาโดยตลอด จึงทำให้สังคมไทยอีสานในบรรพกาล มีแต่ความร่มเย็นเป็นสุข ปราศจากผู้ร้ายอ้ายโจร คนมีน้ำใจเอื้ออาทรต่อกันอยู่ร่วมกันเป็นสังคมแบบรู้จักสามัคคี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แต่ในปัจจุบันนี้มีไทยอีสานบางส่วนไม่ได้ปฏิบัติตามฮีตตามคอง และไม่ละเว้นของคะลำที่บรรพบุรุษได้เคยถือประพฤติปฏิบัติมาตั้งแต่โบราณกาล เพราะหันไปรับเอาวัฒนธรรมของชน ต่างเผ่าพันธุ์ที่ไม่เคยแยแสกับสิ่งที่ตั้งามเหล่านั้น ซ้ำยังถูกเหยียดหยามว่าเป็นของโบราณคร่ำครึ ไม่ทันสมัยทันสมัย โลกาวัดณ์ ทั้งนี้เพราะอิทธิพลของสื่อต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสื่อพิมพ์หรือหนังสือพิมพ์ และนิตยสารต่าง ๆ หรือ สื่อวิทยุโทรทัศน์ที่แสดงออกทั้งทางด้านข่าว ด้านภาพยนตร์ ด้านละคร ด้านเพลง ด้านดนตรี และตลอดจนการบันเทิงประเภทต่าง ๆ อีกด้วย

นอกจากนี้ยังมีไทยอีสานบางส่วนที่คิดว่าตนเป็นคนรุ่นใหม่ เพราะได้รับการศึกษาอบรมจาก สังคมยุคใหม่จึงไม่ใส่ใจเรื่อง ฮีต-คอง-คะลำอันเป็นวิถีชีวิตของคนอีสานรุ่นพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยายของ พวกตน และยังมีคนไทยจากภาคต่างๆ ที่เข้าไปทำมาหากินหรือคบค้าสมาคมกับชาวอีสานไม่ได้ใส่ใจ เรื่อง ฮีต-คอง-คะลำ อันเป็นชนบประเพณีที่ตั้งามดั้งเดิมของชาวอีสาน ซ้ำร้ายกลับถูกเหยียดหยามเสีย แล้วยึดยึดจารีตประเพณีของตนที่บอกว่า เลิศหรู ดั่งงาม ทันสมัยกว่าของดั้งเดิมไทยอีสานเข้าไป แทนที่ ก่อให้เกิดปัญหาข้อขัดแย้งเกือบทุกด้านในสังคมชาวอีสานยุคปัจจุบัน ซึ่งผู้รวบรวมและเรียบ เรียง เห็นว่า ฮีต-คอง-คะลำ ที่บรรพบุรุษไทยอีสานได้เคยประพฤติปฏิบัติสืบเนื่องกันมาหลายชั่วอายุ แล้วนั้น น่าจะมี บางสิ่งบางอย่างที่ดี สมควรที่ลูกหลานชาวไทยอีสานรุ่นปัจจุบันน่าจะได้ประพฤติ ปฏิบัติสืบต่อและถ่ายทอด สู่ลูกหลานไทยอีสานรุ่นต่อ ๆ ไป นอกจากนั้นยังจะได้เผยแพร่ให้คนไทยต่าง ถิ่น ได้รู้และเข้าใจแล้วจะก่อให้เกิดความรู้จักสามัคคีระหว่างคนไทยด้วยกันเองถึงแม้จะสืบเชื้อสายมา ต่างถิ่นและต่างเผ่าพันธุ์ และแม้ที่สุดชาวต่างชาติที่เดินทางมาเยือนถิ่นอีสานจะได้รู้ว่าสิ่งใดควรทำ สิ่ง ใดควรเว้น เมื่ออยู่ในแดนดินถิ่นอีสาน หรือเมื่อคบหาสมาคมกับคนอีสาน

นอกจากนี้เชื่อว่าหากจะมีลูกหลานชาวอีสานอยากสืบค้นวิถีชีวิตคนอีสาน และสังคมชาว อีสานในยุคบรรพกาลสืบเนื่องมาจนยุคปัจจุบันนี้ มีความเป็นมาและเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง ก็จะได้ เห็นฮีต-คอง-คะลำ ที่เป็นชนบประเพณีของไทยอีสานที่ใช้เป็นเครื่องกำกับวิถีชีวิตของคนอีสาน สืบเนื่องกันมาจนถึงทุกวันนี้

จริงอยู่อาจจะจะมี ฮีต-คอง-คะลำ บางส่วนหรือบางข้อที่ล้าสมัย ไม่เหมาะกับยุคโลกาวัดณ์ ในปัจจุบัน อาจถูกเลิกใช้หรือบางข้อมีประโยชน์อยู่ อาจจะถูกประยุกต์ใช้ หรือนำมาปรับใช้ให้เหมาะสม และให้ทันสมัยตลอดไป ส่วนฮีต-คอง-คะลำ ข้อใดที่เลิกใช้ผู้อ่านก็จะรู้และเข้าใจถึงเหตุและผลของ การเลิกใช้ ฮีต-คอง-คะลำ ข้อนั้น ๆ ซึ่งตรงกับหลักความจริงที่ว่า “สรรพสิ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ ตลอดเวลา” สารสาระที่ศานันท์ (2534, 1-15) ได้อธิบายเรื่องราวของ ฮีตสิบสอง-คองสิบสี่ โดยมี รายระเอียดดังนี้

ฮีตสิบสอง-คองสิบสี่เป็นชนบธรรมเนียมประเพณีของประชาชนชาวอีสานปฏิบัติมาแต่โบราณ จนถึงปัจจุบัน ซึ่งนับว่ามีความสำคัญต่อประชาชนและชาติบ้านเมืองเป็นอย่างมากเนื่องจาก เป็นวัฒนธรรม แสดงความเป็นชาติเก่าแก่และเจริญรุ่งเรืองมานาน เป็นเอกลักษณ์ของชาติหรือ ท้องถิ่น ก่อให้เกิดความภูมิใจในความเป็นชาติของตน ทำให้คนมีความรักชาติเป็นเครื่องช่วยให้คนใน

ชาติมีความรักใคร่สามัคคี กลมเกลียวกัน และเป็นสิ่งหนึ่งที่จะมีส่วนช่วยให้ชาติดำรงความเป็นชาติของตนอยู่ตลอดไป

อีตลีสอง มาจากคำสองคำ คือ อีต คำหนึ่ง และ ลีสอง คำหนึ่ง อีต มาจากคำว่า จาริต และ ลีสอง มาจากคำว่า ลีสองเดือน ดังนั้นคำว่า อีตลีสอง จึงหมายถึงประเพณีที่ประชาชนในภาคอีสานปฏิบัติกันมาในโอกาสต่าง ๆ ทั้งลีสองเดือนของแต่ละปี คลองลีสี่ บ้างที่เขียนหรือออกเสียงเป็นคองลีสี่ เป็นคำและข้อปฏิบัติคู่กันกับอีตลีสอง คลองลีสี่หรือคองลีสี่ มาจากคำสองคำ คือ คลองหรือคอง คำหนึ่ง ลีสี่คำหนึ่ง และ ลีสี่คำหนึ่ง คลองหรือคอง หมายความว่า ธรรมเนียม ประเพณี ทางหรือแนวทาง ลีสี่ หมายถึง ข้อวัตรหรือแนวทางปฏิบัติ ลีสี่ ข้อ ดังนั้น คลองลีสี่หรือคองลีสี่ จึงหมายถึง ข้อวัตร และแนวทางปฏิบัติ

อีตลีสอง

อีต คืออะไร คำ “อีต” ใช้ตัว “ด” สะกด เราเขียนตามอักษรวิธีของตัวอักษรไทยน้อย ซึ่งเป็นตัวหนังสือที่ไทอีสานใช้ “จาร” (จาร-จารึก=ขีดเขียน) เรื่องราวต่าง ๆ โดยเฉพาะนิทานพื้นบ้าน และตำรายาต่าง ๆ ไว้ในคัมภีร์ใบลานของชาวอีสาน

“อีต” เป็นภาษาลาว ซึ่งชนเผ่าลาวนำมาจากคำศัพท์ภาษาบาลีว่า “จาริตต” (อ่านว่า จา-ริต-ตะ) แล้วชนเผ่าลาวและไทอีสานได้นำคำ “จาริตต” มาใช้โดยวิธีเปลี่ยนรูปเปลี่ยนเสียงให้เหมาะกับลิ้นของตนว่า “จาอีต” ต่อมาเกิดการกร่อนคำ จากคำหลายพยางค์ให้เป็นพยางค์เดียว โดยตัดคำ “จา” ที่อยู่หน้าพยางค์ออกเหลือเป็น “อีต” คำเดียวโดด ๆ ส่วนภาษาไทยยังใช้ว่า “จาริต” มาตราบเท่าทุกวันนี้

คำว่า “จาริต” พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายว่า “จาริต” เป็นคำนาม หมายถึง “ประเพณีที่ถือสืบต่อกันมานาน”

จากนั้นจึงสืบค้นต่อไปอีกว่า “ประเพณีหมายถึงอะไร” และจากพจนานุกรมฯ ฉบับดังกล่าวข้างต้น ให้ความหมายไว้ว่า “ประเพณี เป็นคำนาม หมายถึง สิ่งที่ยึดถือประพฤติปฏิบัติสืบ ๆ กันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียม หรือจารีตประเพณี”

ดังนั้น “ประเพณี” จึงมีความหมายเป็นได้ทั้ง 3 นัย ดังนี้

นัยหนึ่ง หมายถึง สิ่งที่ยึดถือประพฤติปฏิบัติสืบ ๆ กันมาจนเป็นแบบแผน”

นัยที่สอง หมายถึง “สิ่งที่ยึดถือประพฤติปฏิบัติสืบ ๆ กันมาจนเป็น ขนบธรรมเนียม” และ

นัยที่สาม หมายถึง “สิ่งที่ยึดถือประพฤติปฏิบัติสืบ ๆ กันมาจนเป็นจารีต ประเพณี”

จากความหมายของคำ “ประเพณี” ทั้ง 3 นัยนี้

ตามนัยที่หนึ่ง ความหมายของประเพณี หมายถึง สิ่งที่คนในสังคมนั้นนิยมประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างแพร่หลาย เพราะเห็นว่าเป็นของถูกต้อง ควรถือเป็นแบบแผนได้

ตามนัยที่สอง ความหมายของประเพณี หมายถึง แบบแผนนั้นเป็นสิ่งที่คนในสังคมนิยมประพฤติปฏิบัติกันมา จึงเรียนกว่าเป็น “ขนบธรรมเนียม”

ตามนัยที่สาม ความหมายของประเพณี หมายถึง แบบแผนนั้นเป็นที่นิยมและประพฤติสืบกันมา ถ้าใครฝ่าฝืนถือว่าเป็นผิดเป็นชั่ว จึงเรียนกว่าเป็น “จารีตประเพณี”

ฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า “ฮิต” หมายถึง ประเพณีที่ไทอีสานถือประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมาช้านาน ตั้งแต่บรรพกาลจนถึงปัจจุบัน

ชาวอีสานมีการนับถือพุทธศาสนามาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และมีพิธีกรรมของตนเอง ดังปรากฏในฮิตสิบสอง หรือจารีต หมายถึง สิ่งที่ยังปฏิบัติภายใน 12 เดือน ซึ่งประเพณีฮิตสิบสองทำให้คนในสังคมรู้จักเสียสละทำงานร่วมกันเพื่อสังคมส่วนรวม ผู้ใดฝ่าฝืนก็จะถูกลงโทษ ตั้งข้อรังเกียจอย่างจริงจังจากคนในสังคม เมื่อเข้าใจในเบื้องต้นแล้วว่า “ฮิต” คือ ประเพณีที่ไทอีสานถือประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมาช้านาน ตั้งแต่บรรพกาลจนถึงปัจจุบันนี้ ทำให้ผู้อ่านเกิดความอยากรู้ต่อไปอีกว่า “ประเพณีที่ไทอีสานถือปฏิบัตินั้นมีอะไรบ้าง”

เมื่อเข้าใจในเบื้องต้นแล้วว่า “ฮิต” คือ ประเพณีที่ไทอีสานถือประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมาช้านาน ตั้งแต่บรรพกาลจนถึงปัจจุบันนี้ ทำให้ผู้อ่านเกิดความอยากรู้ต่อไปอีกว่า “ประเพณีที่ไทอีสานถือปฏิบัตินั้นมีอะไรบ้าง”

สำหรับประเพณีที่ไทอีสานถือว่าเป็นฮิตนั้นคืองานบุญประจำเดือน เดือนละหนึ่งงาน โดยเริ่มนับตั้งแต่เดือนอ้ายหรือเดือนเจียงไปจนถึงเดือนสิบสอง รวมเป็นบุญสิบสองอย่างด้วยกัน จึงเรียกว่า “ฮิตสิบสอง”

ดังนั้นฮิตสิบสอง คือประเพณี 12 เดือนของไทอีสานนั่นเอง ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. เดือนเจียง (เดือนอ้าย) บุญเข้ากรรมเป็นการทำบุญตักบาตรถวายภัตตาหารและฟังเทศน์เนื่องในโอกาสที่พระสงฆ์อาบัติ รองจากปาราชิก

2. เดือนยี่ บุญคุณลานเป็นการทำบุญสู่ขวัญข้าวที่วัดเสร็จและกองไว้ในลานข้าว

3. เดือนสาม บุญข้าวจี

4. เดือนสี่ บุญแห่หวดหรือบุญมหาชาติ ทำบุญฟังเทศน์มหาชาติ

5. เดือนห้า บุญสงกรานต์ สรงน้ำพระและผู้ใหญ่

6. เดือนหก บุญบั้งไฟ เป็นประเพณีขอฝนอย่างหนึ่ง

7. เดือนเจ็ด บุญช่าฮะ ทำบุญชะล้างสิ่งที่เป็นเสนียดจัญไรอันจะทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่บ้านเมือง

8. เดือนแปด บุญเข้าพรรษา

9. เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน เป็นการอุทิศส่วนกุศลให้แก่เปรตและญาติมิตรที่ตายไปแล้ว

10. เดือนสิบ บุญข้าวสาก (ข้าวกระยาสาร) ทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตายและเปรต

11. เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษามีการถวายปราสาทผึ้ง การไหลเรือไฟ

12. เดือนสิบสอง บุญกฐิน (อำพร ศรีรัตน์. 2551 : 2 -3)

ฮิตสิบสอง-คลองสิบสี่ เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีของประชาชนชาวอีสานปฏิบัติมาแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน ซึ่งนับว่ามีความสำคัญต่อประชาชนชาวอีสานเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นวัฒนธรรมแสดงความเป็นเอกลักษณ์ ทำให้คนมีความรักใคร่ สามัคคีกลมเกลียวกัน และเป็นสิ่งหนึ่งที่จะมีส่วนช่วยให้ชาติดำรงความเป็นชาติของตนอยู่ตลอดไป

ฮิตสิบสอง ที่นิยมปฏิบัติกันโดยทั่ว ๆ ไป มีดังต่อไปนี้

เดือนอ้าย-บุญเข้ากรรม นิยมจัดทำในเดือนอ้าย มูลเหตุ เนื่องจากมีพระภิกษุรูปหนึ่งล่องเรือไปตามแม่น้ำคงคาได้เอามือไปจับใบตะไคร้หน้าขาดเป็นอาบัติแต่มิได้แสดงอาบัติเพราะไม่มีพระภิกษุรับแสดง ครั้นมรณภาพ จึงไปเกิดเป็นนาคชื่อ เอรถปัต ต่อมาพระภิกษุจึงมีพิธีเข้ากรรมเพื่อหาทางออกอาบัติ

พิธีทำบุญเข้ากรรม จัดทำโดยพระภิกษุ ผู้ต้องอาบัติแต่มิได้แสดงอาบัติสังฆาทิเสส คือ อาบัติขนาดกลาง ต้องปฏิบัติวิภูฐานวิธี คือ ระเบียบเป็นเครื่องออกอาบัติ ให้พระสงฆ์เข้าไปอยู่ในเขต ที่จำกัด ทรมานกายและชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ ถือเป็นการแทนคุณมารดา ที่ต้องอยู่กรรม (อยู่ไฟ) ด้วยการเข้ากรรมทำอยู่เก้าราตรี คือ สามราตรีแรกเรียกว่า “อยู่ปริวาส” และหกราตรีต่อมาเรียกว่า “อยู่มานัต” เมื่อครบเก้าราตรีจึง “อัฟกาน” คือ ออกจากกรรม โดยมีพระสงฆ์ 20 รูป เป็นผู้สวดอัฟกาน คือ สวดระงับอาบัติ ภิกษุที่ออกจากกรรมแล้ว ถือว่าเป็นผู้หมดมลทินบริสุทธิ์ผุดผ่อง ชาวบ้านที่ทำบุญถวายทานแต่พระสงฆ์ระหว่างเข้ากรรมว่าได้กุศลแรง

เดือนยี่-บุญคุณลาน นิยมทำในเดือนยี่ เป็นการทำบุญชวัญข้าวเมื่อนวดข้าวเสร็จ และกองไว้ในลาน มูลเหตุ เนื่องจากผู้ทำนาได้ข้าวมาก ก่อนขนข้าวใส่ยุ้งฉาง ก็จัดทำบุญเพื่อเป็นสิริมงคล มูลเหตุดั้งเดิมครั้งพุทธศาสนาของพระกัสสปะ ชายสองคนพี่น้อง ต่างมีอาชีพทำนา คนน้องถวายทานแต่พระสงฆ์ ตั้งแต่ข้าวออกรวงเป็นน้ามนจนถึงเก็บเกี่ยวขนใส่ยุ้งฉาง เป็นระยะ ๆ ถึง 9 ครั้ง ได้เกิดมาเป็นพระอัญญา โภณฑัญญะ ปฐมสาวกสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ส่วนคนที่ได้ทำบุญเพียงครั้งเดียว เฉพาะทำนानวดข้าวเสร็จแล้วจึงได้เกิดมาเป็นสุภัทพริพาชกสำเร็จเป็นอนาคามีผลเป็นอริยสงฆ์องค์สุดท้ายในสมัยพุทธกาลเนื่องจากอานิสงส์การให้ข้าวทานน้อยกว่าน้องชาย ชาวอีสานทราบอานิสงส์การทำบุญดังกล่าว จึงนิยมทำบุญคุณลาน

พิธีทำบุญคุณลาน ในตอนเย็นนิมนต์พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์กลางคืนอาจมีการคบงันบ้าง ตอนเช้าถวายภัตตาหารบิณฑบาต เทศนาฉลองสู่ขวัญลาน เลี้ยงอาหารแก่ผู้ไปร่วมพิธี และนำ น้ำพระพุทธมนต์ไปโปรยกองข้าวและท้องนา เชื่อว่าเจ้าของจะอยู่เย็นเป็นสุข ผงจะตกต้องตามฤดูกาลข้าวกล้าจะงอกงามและได้ผลดีในปีต่อไป เมื่อเสร็จพิธีแล้วจึงขนข้าวใส่ยุ้งและเชิญขวัญข้าว คือ เจ้าแม่โพสพ ไปยังยุ้งข้าว ผู้มีได้ทำบุญคุณลานบางคนอาจมีพิธีสู่ขวัญเกล้า (ยุ้งข้าว) ด้วย

เดือนสาม-บุญข้าวจี นิยมทำในเดือนสาม ข้าวจี คือ ข้าวเหนียวหนึ่งไหสุก แล้วทำเป็นก้อนโตประมาณเท่าไข่เป็ดขนาดใหญ่ ทาเกลือและนวดให้เหนียว เสียบไม้ย่างไฟให้เกรียม ทาไข่ไก่หรือไข่เป็ดแล้วย่างให้สุกดีอีกครั้งหนึ่งบางแห่งอาจใส่น้ำอ้อยปิกข้างในด้วย มูลเหตุ เมื่อครั้งพุทธกาลนางปุลณทาสี ทำขนมแป้งจีถวายแด่พระพุทธเจ้าและพระอานนท์ พร้อมฟังธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมนางเกิดปิติยินดีได้บรรลุโสดาปัตติผล ด้วยอานิสงส์ดังกล่าว ชาวอีสานจึงทำข้าวจีถวายแด่พระสงฆ์หลังจากทำนาเสร็จ และนำข้าวขึ้นยุ้งเรียบริ้วแล้ว

พิธีทำบุญข้าวจี เมื่อเตรียมอุปกรณ์การทำข้าวจีพร้อมแล้ว ชาวบ้านอาจไปรวมกันทำที่วัด หรือต่างคนต่างทำจากบ้าน แล้วนำไปถวายพระภิกษุสามเณรที่วัดมีการให้รับศีล พระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ ตักบาตรด้วยข้าวจี แล้วยกไปถวายพร้อมกับภัตตาหารอื่น ๆ พระฉันท์เสร็จแล้วมีการฟังเทศน์ฉลองข้าวจีและรับพร เป็นเสร็จพิธี

เดือนสี่-บุญผะเหวดหรือบุญมหาชาติ นิยมทำระหว่างเดือนออกพรรษา แต่ส่วนมากนิยมทำในเดือนสี่ มูลเหตุ เมื่อพระมาลัยขึ้นไปไหว้พระธาตุเกตแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้น

ดาวดึงส์ ได้พบพระศรีอริยเมตไตรยดำรัสสั่งกับพระมาลัยว่า ถ้าหากมนุษย์ประสงค์จะพบพระศาสดาของพระองค์ ให้เว้นทำบาปต่าง ๆ และอุทิศทำสิ่งดีเรื่องราวพระเวสสันดรชาดกให้จบในวันเดียว และฟังแล้วให้นำไปปฏิบัติ มนุษย์ได้ทราบเรื่องดังกล่าวแล้วจึงทำบุญขึ้น

พิธีทำบุญพระเวศ เมื่อกำหนดวันทำบุญแล้ว ชาวบ้านจะเตรียมอาหารและที่ปักสำหรับภิกษุสามเณรและผู้มาร่วมงานจากหมู่บ้านใกล้เคียงไว้ให้พร้อม เตรียมเครื่องบูชาไว้ล่วงหน้า ได้แก่ หมาก เมียง เทียน ธูป ปิ่น ดาบ ข้าวตอก ดอกไม้ เป็นต้น อย่างละพัน นอกจากนี้ยังมีเครื่องประดับและบูชาอื่น ๆ อีก วันแรกซึ่งเป็นวันรวมหรือวันโฮมตอนเช้ามีการนิมนต์พระอุปัชฌาย์มาประดิษฐานที่หอข้างศาลาโรงธรรมตั้งแต่เช้ามีด ตอนบ่ายมีพิธีอัญเชิญและแห่พระเวสสันดร และนางมัทรีเข้าเมือง คือ แห่เข้ามาวัด กลางคืนตอนหัวค่ำมีอาราธนาพระสวดพระพุทธรูปเทศน์พระมาลัยหมื่น พระมาลัยแสน จบแล้วมีการคบงันพองจวนสว่าง มีการประกาศข่าวเทวดา และอาราธนาพระเทศน์สังกาส หลังเทศน์สังกาสอาราธนาพระเทศน์มหาชาติ พระจะเทศน์มหาชาติตลอดวัน ขึ้นต้นจากเทศน์ทศพร จนถึงนครกัณฑ์ เมื่อจบมีเทศน์ฉลองพระเวสสันดรอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งกว่าจะเทศน์จบทุกกัณฑ์คงค่ำพอดีเมื่อเทศน์มหาชาติจบ มีจัดขันดอกไม้ธูปเทียน กล่าวคำอาราธนาพระรัตนตรัยจบเป็นเสร็จพิธีบุญพระเวศ

เดือนห้า-บุญสงกรานต์ คำว่า “สงกรานต์” เป็นคำภาษาสันสกฤต แปลว่า ผ่านหรือเคลื่อนย้ายเข้าไป ซึ่งในที่นี้หมายถึงพระอาทิตย์ผ่านหรือเคลื่อนย้ายเข้าไปในจักรราศีหนึ่ง ก็เรียกว่า “สงกรานต์” ปีหนึ่งมี 12 ราศี ราศีละเดือน แต่วันและเวลาที่พระอาทิตย์ยกขึ้นราศีเมษเราเรียกเป็นพิเศษว่า “มหาสงกรานต์” เพราะถือว่า เป็นวันและเวลาขึ้นปีใหม่ตามคติโบราณ แต่โดยทั่วไปเรียกว่า “วันสงกรานต์” เท่านั้น ก็เป็นที่เข้าใจกัน มูลเหตุที่มีบุญสงกรานต์ มีเรื่องเล่าว่า กบิลพรหมจากพรหมโลกมาถามปัญหาธรรมบาล 3 ข้อ คือ คนเราวันหนึ่ง ๆ ในเวลาเช้า เวลาเที่ยงและเวลาเย็นศรีอยู่ที่ไหนถ้าธรรมบาลตอบได้จะตัดศีรษะตนบูชา แต่ถ้าธรรมบาลตอบไม่ได้จะตัดศีรษะธรรมบาลเสียโดยพลันให้เจ็ดวัน ในชั้นแรกธรรมบาลตอบไม่ได้ในวันถวนหกธรรมบาลเดินเข้าไปในป่า เผลอได้ยिनนกอินทรียีสองตัว เมียเล่าคำตอบสู้กันฟังว่า ตอนเช้าศรีอยู่ที่หน้า คนจึงเอาน้ำล้างหน้า ตอนกลางวันหรือเที่ยงศรีอยู่ที่อก คนจึงเอาเครื่องหอมประพรมหน้าอกตอนกลางวัน และตอนเย็นศรีอยู่ที่เท้า คนจึงเอาน้ำล้างเท้าในตอนเย็น ธรรมบาลมีความสามารถในการฟังภาษานกจึงจำคำตอบไว้ ถึงเจ็ดวันถวนกบิลพรหมจึงมาทวงปัญหา ธรรมบาลตอบได้ตามนกที่พูดคุยกัน กบิลพรหมจึงตัดศีรษะตนบูชาตามสัญญา แต่ศีรษะกบิลพรหมศักดิ์สิทธิ์ หากตกใส่ดินไฟจะไหม้ ตกใส่อากาศฝนจะแล้ง และถ้าทิ้ง ใส่ในพระมหาสมุทรน้ำจะแห้ง กบิลพรหมจึงให้ธิดาทั้งเจ็ด ซึ่งมีชื่อว่า ทูษะโคราค รากษส มัณฑากิรีนิ กิมิทา และมโหทร เอาพานมารองรับศีรษะของตนไว้ แล้วแห่ประทักษิณรอบเขาพระสุเมรุเป็นเวลา 60 นาที จึงจะนำศีรษะกบิลพรหม ไปประดิษฐานไว้ที่มณฑปในถ้ำคันธูลีเขาไกรลาส ครบหนึ่งปีธิดา ทั้งเจ็ดจะผลัดเปลี่ยนกันมาอัญเชิญศีรษะของกบิลพรหม แห่รอบเขาสุเมรุครั้งหนึ่ง พิธีแห่เศียรกบิลพรหมนี้ทำให้เกิดพิธีตรุษสงกรานต์ขึ้น

พิธีทำบุญสงกรานต์ บุญสงกรานต์นิยมทำในเดือนห้า โดยเริ่มแต่วันที่ 13 เมษายน ถึงวันที่ 15 เมษายน โดยวันที่ 13 เมษายน เป็นวันมหาสงกรานต์ วันที่ 14 เมษายน เป็นวันเนา วันที่ 15 เมษายน คือ วันสุดท้ายเป็นวันเถลิงศก ชาวอีสานโบราณถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ วันแรกมีพิธีสงฆ์ที่วัดโดยตอนเช้าทางวัดเตรียมจัดพระพุทธรูปไว้ ณ ที่ที่จะสงฆ์ในตอนบ่ายประชาชนจึงจะนำ น้ำอบน้ำหอม และดอกไม้ไปที่วัด เมื่อพร้อมแล้วมีการกล่าวคำบูชาดอกไม้และอธิษฐานขอสงฆ์ จึงทำการสงฆ์พระพุทธรูป โดยใช้ช่อดอกไม้จุ่มน้ำอบน้ำหอมสลัดใส่องค์พระพุทธรูป ภายหลังสงฆ์พระพุทธรูปแล้ว ตอนกลางคืนอาจมีการคบขันที่วัด ส่วนตามละแวกหมู่บ้านจะมีการละเล่นต่าง ๆ และมีการสาดน้ำซึ่งกันและกันตลอด 3 วัน คือ วันที่ 13-14-15 เมษายน ในวันที่ 15 เมษายน บางแห่งตอนเช้าทำบุญตักบาตร ตอนบ่ายมีการแขวนธงยาว และก่อพระเจดีย์ทรายที่วัด นอกนี้มีการสงฆ์พระสงฆ์ และผู้หลักผู้ใหญ่ หรือผู้เฒ่าผู้แก่ มีพิธีบายศรีสู่ขวัญพระพุทธรูปและพระสงฆ์ การแห่ข้าวพันก้อน และการแห่ดอกไม้ด้วย บางวัดยังอัญเชิญพระพุทธรูป 4 องค์ ไปไว้ที่หอทรง เพื่อให้ประชาชนสงฆ์น้ำในวันถัดไปจากวันสงกรานต์อีกด้วย โดยมีการสงฆ์น้ำทุกวันจนกว่าจะแห่ดอกไม้เสร็จ หรืออย่างช้าไม่เกินวันเพ็ญเดือนหก

เดือนหก-บุญบั้งไฟ นิยมทำในเดือนหก มูลเหตุจัดทำบุญบั้งไฟขึ้น เพื่อบูชาอารักษ์หลักเมืองเป็นประเพณีขอฝน เพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล เมื่อทำบุญบั้งไฟแล้ว เชื่อว่าฟ้าฝนจะอุดมสมบูรณ์ ข้าวปลาอาหารบริบูรณ์ และประชาชนในละแวกนั้นจะอยู่เย็นเป็นสุข เพราะมีข้าวปลาอาหารบริบูรณ์ และปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ

พิธีทำบุญบั้งไฟ หมู่บ้านและวัดเจ้าภาพจะเตรียมทำบั้งไฟ เตรียมที่พัก และสุราอาหาร ไว้ต้อนรับผู้มาร่วมงาน มีการบอกบุญไปยังวัดและหมู่บ้านใกล้เคียง ให้ทำบั้งไฟและเชิญคนมาร่วมงาน บางแห่งมีการประกวดบั้งไฟและชบวนแห่ด้วย ในงานวันแรก ชาวบ้านในหมู่บ้านที่ได้รับเชิญและพระภิกษุสามเณรที่ได้รับนิมนต์จะมาร่วมงานพร้อมบั้งไฟ วันแรกมีการแห่บั้งไฟ ประกวดบั้งไฟและชบวนแห่ (ถ้ามี) และแสดงการละเล่นต่าง ๆ เช่น การแข่ง และการละเล่นต่าง ๆ เป็นต้น จะมีการเล่นการแข่งหรือฟ้อนรำทั้งกลางวันและกลางคืน วันรุ่งขึ้นมีการละเล่นต่ออีก ในงานนี้มักมีพิธีบวงสรวง และบางที่มีพิธีสดสงฆ์ หรือเถรภิษก แต่พระภิกษุสามเณร ผู้เห็นว่าเป็นผู้ทรงคุณธรรม เพื่อเลื่อนสมณศักดิ์ตามประเพณีโบราณด้วยตอนบ่ายของวันที่สองของงานจึงนำบั้งไฟไปจุด ณ ที่นั่งร้านที่จัดไว้ เป็นเสร็จพิธี

เดือนเจ็ด-บุญข้าชะ บุญข้าชะนิยมทำกันในวันเดือนเจ็ด จัดทำขึ้นเพื่อชำระล้างสิ่งที่เป็นเสนียดจัญไรต่าง ๆ ออกจากหมู่บ้าน ตำบล เชื่อว่าจะทำให้ประชาชนหายจากเหตุเภทภัยต่าง ๆ และอยู่เย็นเป็นสุข มูลเหตุที่จะมีการทำบุญข้าชะ มีเรื่องเล่าว่า ครั้งพุทธกาลที่เมืองไพสาลี เกิดทุพภิกขภัยเพราะฝนแล้งผู้คนอดอยากล้มตายมากมายชาวเมืองจึงอาราธนาพระพุทธเจ้าให้เสด็จไประงับเหตุเภทภัย พระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรด โดยให้พระอานนท์เรียนคาถาแล้วไปสวดมนต์ในเมืองพร้อมนำบาตรน้ำมนต์ของพระองค์ไปประพรมจนทั่วเมืองทำให้ฝนตก ผู้คนอยู่เย็นเป็นสุข จึงทำให้เกิดประเพณีทำบุญข้าชะตั้งแต่นั้นมา

พิธีทำบุญชำระ ชาวบ้านจัดทำปะรำขึ้นในบริเวณหมู่บ้านแห่งใดแห่งหนึ่ง และมี ต้นกล้วยผูกเสาปะรำสี่มุม จัดอาสนะสงฆ์ เตรียมเครื่องบูชาพระรัตนตรัย ด้วยสายสิญจน์ น้ำพระพุทธร มนต์ ฝ้ายผูกแขน เครื่องไทยทาน กรวดทราย หลักไม้ไผ่แปดหลัก ตอนเย็นนิมนต์พระสงฆ์สวดพระ พุทธมนต์ ตอนเช้าถวายภัตตาหาร ทำพิธีอยู่สามคืน เช้าวันสุดท้ายถวายสังฆทาน เสร็จพระสงฆ์ประ น้ำพระพุทธรมนต์ แล้วคนเฒ่าคนแก่ผูกแขนให้ชาวบ้าน หวานกรวดทรายทั่วละแวกบ้านเอาหลักแปด หลักไปตอกไว้ในทิศทั้งแปดของหมู่บ้านวงด้วนด้วยสายสิญจน์รอบหมู่บ้าน และชาวบ้านนำสิ่งปฏิกูล ต่าง ๆ เช่น ขยะมูลฝอย ภาชนะชำรุด และสิ่งที่จะทำให้เกิดสกปรก ฯลฯ ไปทิ้งนอกหมู่บ้าน หรือทำ การเผาหรือฝัง ให้บริเวณหมู่บ้านสะอาดเรียบร้อย เป็นเสร็จพิธี

เดือนแปด-บุญเข้าพรรษา ถือเอาวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนแปดเป็นวันทำบุญ การเข้าพรรษา ได้แก่ พระภิกษุสามเณร อยู่ประจำวัดใดวัดหนึ่งตลอด 3 เดือน ตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือนแปด ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนสิบเอ็ด ห้ามมิภิกษุสามเณร ไปค้างคืนที่วัดอื่น นอกจากไปด้วย สัต ตาภรณ์ยะ คือ การไปค้างคืนนอกวัดในระหว่างอยู่จะพรรษา เมื่อมีเหตุจำเป็นได้แก่

1. สหธรรมิก (ผู้มีธรรมอันร่วมกัน) หรือมารดาบิดาป่วย ไปเพื่อรักษาพยาบาล
2. สหธรรมิกกระสันจะสึก ไปเพื่อระงับ
3. มีกิจสงฆ์เกิดขึ้น เช่น วิหารชำรุด ไปเพื่อปฏิสังขรณ์
4. ทายกบำเพ็ญกุศล ส่งมานิมนต์ ไปเพื่อบำรุงศรัทธา

แม้ธุระอื่นนอกจากนี้ที่เป็นกิจจะลักษณะอนุโลมตามนี้ก็ไปค้างคืนที่อื่นได้ และ การไปในกรณีดังกล่าวต้องกลับมาภายใน 7 วัน หมายความว่าไปได้ไม่เกิน 7 วัน นั้นเอง

มูลเหตุมีการเข้าพรรษา เนื่องจากสมัยพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้าไปประทับอยู่ เหววันกลันทกนิวาปะสถาน ณ เมืองราคฤห์ มีพระภิกษุพวกหนึ่ง เรียกว่า “ฉัพพัคคีย์” ได้เที่ยวไป ทุกฤดูกาล ไม่หยุดพักเลย โดยเฉพาะฤดูฝนอาจไปเหยียบย่ำข้าวกล้า และตลอดสัตว์เล็กน้อยอาจเป็น อันตรายประชาชนทั่วไป พวกกันติเดือน พระพุทธเจ้าจึงทรงอนุญาตให้พระภิกษุสามเณรจำพรรษา ตามกำหนดเวลาดังกล่าว

พิธีทำบุญเข้าพรรษา ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนแปด ชาวบ้านมีการถวายภัตตาหาร เข้า หรือเพล พร้อมเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่จำเป็นแต่พระสงฆ์ เช่น ไตรจีวร ตั้งเตียง ยารักษาโรค เป็นต้น โดยเฉพาะเครื่องให้แสงสว่าง เช่น เทียน ตะเกียง น้ำมัน เป็นต้น ถือเป็นสิ่งสำคัญ เชื่อว่าถวายแล้ว ทำให้ตาทิพย์และสติปัญญาดี นอกจากนี้มีการถวายต้นเทียน หรือหล่อเป็นเล่ม หรือแท่งขนาดใหญ่ ตกแต่งอย่างสวยงาม และผ้าอาบน้ำฝนตลอดบริวารอื่น ๆ แต่พระสงฆ์ มีการสวดมนต์ และฟังเทศน์ ด้วย

เดือนเก้า-บุญข้าวประดับดิน นิยมทำกันในวันแรม 14 ค่ำ เดือนเก้า เป็นการทำบุญ เพื่ออุทิศส่วนกุศล ให้แก่เปรตหรือญาติมิตรที่ตายไปแล้ว ข้าวประดับดิน ได้แก่ ข้าวและอาหาร หวานคาว พร้อมหมากพลูบุหรี่ยี่ห่อหรือใส่กระหว่งไปวางไว้ตามลานวัด วางหรือแขวนไว้ตามต้นไม้ บริเวณวัดเพื่ออุทิศเปรตหรือญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้ว มารับเอาสิ่งของเหล่านั้นมูลเหตุที่มีการทำบุญ ข้าวประดับดิน มีเรื่องเล่าว่า ครั้งพุทธกาลญาติของพระเจ้าพิมพิสารกษัตริย์ของสงฆ์ ตายแล้วไปเกิดเป็น เปรต เมื่อพระเจ้าพิมพิสารไปถวายทานแด่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์แล้ว มิได้อุทิศส่วนกุศลไปให้ ถึงเวลากลางคืนจึงพากันมาส่งเสียงรบกวนเพื่อขอส่วนบุญ พระเจ้าพิมพิสารจึงไปทูลถามสาเหตุ

จากพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงแจ้งเหตุให้ทราบ เมื่อพระเจ้าพิมพิสารทรงทราบ จึงถวายสังฆทาน แล้วอุทิศส่วนกุศลไปให้ ตั้งแต่นั้นประตมิได้มารบกวนอีก

พิธีทำบุญข้าวประดับดิน พอถึงวันแรม 13 ค่ำ เดือนเก้า ชาวบ้านเตรียมอาหารหวานคาว ตลอดผลไม้ และหมากพลู บุหรี่ ห่อด้วยใบตองหรือใส่กระถาง รุ่งเช้าในวันแรม 14 ค่ำ เวลาประมาณ 4 ถึง 6 นาฬิกา นำห่อหรือกระถาง ที่เตรียมไว้ไปวาง หรือแขวนไว้ ที่ใดที่หนึ่งในบริเวณวัด ดังกล่าว พร้อมจุดเทียนและบอกกล่าวให้เปรตมารับเอาอาหาร และผลบุญ ต่อจากนั้นก็นำอาหารและสิ่งของที่เตรียมไว้ไปทำบุญตักบาตร และถวายทานแด่พระภิกษุสามเณร มีสมათานศีลฟังเทศน์และกรวดน้ำเพื่ออุทิศกุศลไปให้ผู้ล่วงลับไปแล้วด้วย การวางสิ่งของเพื่ออุทิศให้เปรตหรือผู้ล่วงลับไปแล้ว ดังกล่าว บางท้องถิ่นอาจทำภายหลังถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์สามเณรแล้วก็มี เป็นอันเสร็จพิธีทำบุญข้าวประดับดิน

เดือนสิบ-บุญข้าวสาก บุญข้าวสากหรือสลากภัต นิยมทำในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนสิบ เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายหรือเปรตผู้เป็นญาติและรักใคร่นับถือ มูลเหตุเดิมที่จะมีบุญข้าวสากมีเรื่องเล่าว่า บุตรภุมมพิศูหนึ่งเมื่อพ่อสิ้นชีวิต แม่หาภรรยาให้คนหนึ่งแต่ไม่มีบุตรด้วยกัน แม่จึงหาหญิงอื่นให้เป็นภรรยาอีก ต่อมาเมียน้อยมีลูก เมียหลวงจึงคิดจะฆ่าเมียน้อยและลูกก่อนตาย เมียน้อยคิดอาฆาตเมียหลวงชาติต่อมาทั้งสองเกิดเป็นสัตว์ชนิดต่าง ๆ และอาฆาตเข่นฆ่ากันเรื่อยมาจนชาติสุดท้าย ฝ่ายหนึ่งเกิดเป็นคน อีกฝ่ายหนึ่งเกิดเป็นยักษ์ ยักษ์จึงจองเวรได้มากินลูกของผู้เป็นคนถึงสองครั้ง พอเกิดลูกคนที่สามยักษ์จะตามมากินอีก หญิงคนนั้นพร้อมลูกและสามี จึงหนีไปพึ่งพระพุทธเจ้า ณ เขตวันมหาวิหาร พระพุทธเจ้าได้เทศนาให้ทั้งสองเลิกจองเวรกัน และโปรดให้นางยักษ์ไปอยู่ตามหัวไร่ปลายนา นางยักษ์จึงนำอาหารเหล่านั้นไปถวายเป็นสลากภัต แต่พระสงฆ์วันละแปดที่เป็นประจำ ชาวอีสานจึงถือประเพณีถวายสลากภัตหรือบุญข้าวสากสืบต่อกันมา และในวันบุญข้าวสาก ชาวบ้านจะนำอาหารไปเลี้ยงนางยักษ์หรือผีเสื้อนา ณ บริเวณนาของตน แต่เปลี่ยนเรียกนางยักษ์ว่า “ตาแฮก”

พิธีทำบุญข้าวสาก ชาวบ้านจะเตรียมอาหารชนิดต่าง ๆ ใส่ภาชนะหรือห่อด้วยใบตอง หรือใส่ชะลอมไว้แต่เช้ามีด วันขึ้น 15 ค่ำเดือนสิบ ตอนเช้าจะนำภัตตาหารไปถวายพระภิกษุสามเณร ครั้งหนึ่งก่อนพอตอนสายจวนเพลจึงนำอาหารซึ่งเตรียมใส่ภาชนะหรือห่อด้วยใบตอง หรือใส่ชะลอมไว้แล้วไปวัดอีกครั้งหนึ่ง เพื่อนำไปถวายแด่พระภิกษุสามเณร โดยเขียนชื่อพระภิกษุสามเณรใส่ในภาชนะแล้วพากันจับสลากนั้น ใครจับได้ชื่อพระภิกษุสามเณรรูปใด ก็นำข้าวสากไปถวายรูปนั้น หรืออาจเปลี่ยนชื่อ เจ้าของข้าวสากเป็นสลากนำมาปนกันในภาชนะ แล้วมีผู้จับสลากขึ้นมาอ่านชื่อ เจ้าของข้าวสากที่ละใบพออ่านจบ ผู้เจ้าของสลากจะนำข้าวสากของตนไปถวาย พระภิกษุสามเณร นอกจากนี้ชาวบ้านยังนำเอาห่อหรือชะลอมข้าวสากไปวางไว้ตามบริเวณวัด พร้อมจุดเทียนและบอกกล่าวให้ญาติมิตรผู้ล่วงลับไปแล้วมารับเอาอาหารและผลบุญที่อุทิศให้ มีการฟังเทศน์ฉลองข้าวสาก และกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลไปให้ ผู้ล่วงลับไปแล้ว นอกจากนี้ชาวบ้านจะนำอาหารไปเลี้ยง “ตาแฮก” ณ ที่นาของตนด้วย เป็นเสร็จพิธีทำบุญข้าวสาก

เดือนสิบเอ็ด-บุญออกพรรษา บุญออกพรรษาจัดทำในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนสิบเอ็ด มูลเหตุที่จะมีบุญออกพรรษา คงเนื่องจากพระภิกษุสามเณรได้มารวมกันอยู่ประจำที่วัด โดยจะไปค้างคืนที่อื่นไม่ได้ นอกจากเหตุจำเป็นบางอย่างดังกล่าวแล้ว เป็นเวลา 3 เดือนพอดี ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนสิบเอ็ด พระสงฆ์จะมาร่วมกันทำพิธีออกวัสสาปวารณา คือ การเปิดโอกาสให้มีการว่ากล่าว ตักเตือนกันได้ ทั้งภายหลังจากนั้นพระภิกษุสามเณร ส่วนมากจะแยกย้ายกันไปอยู่ในที่ต่าง ๆ ตามใจชอบ และบางรูปอาจลาสิกขาบท โอกาสที่พระภิกษุสามเณรจะอยู่พร้อมกันที่วัดมาก ๆ เช่นนี้ย่อมหายาก ชาวบ้านจึงถือเป็นวันสำคัญ ถือเป็นโอกาสทำบุญที่วัดเป็นพิเศษ และในช่วงระยะออกพรรษาวัดบ้าน หมดภาระในการทำไร่นา และอากาศสดชื่นเย็นดี จึงถือเป็นโอกาสทำบุญโดยพร้อมเพรียงกัน

พิธีทำบุญออกพรรษา ตอนเช้าวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนสิบเอ็ด มีการตักบาตร หรือ ตักบาตรเทโว ถวายภัตตาหารแก่พระภิกษุสามเณร บางแห่งมีการกวนข้าวทิพย์ถวาย มีรับศีลสวดมนต์ ทำวัตรเช้า ฟังเทศน์ถวายผ้าจำนำพรรษา ตอนค่ำมีการจุดประทัดที่โบสถ์ในบริเวณวัดและหน้าบ้าน บางแห่งมีการคบงันกันที่วัดและจุดประทัดเสียงตามด้วย นอกจากนี้บางท้องถิ่นจะมีการถวาย ต้นผาสาดเผ็งหรือปราสาทเผ็ง ล่องเรือไฟ (เรือไฟ) เพื่อเป็นการบูชาและคารวะพระแม่คงคา และสักการะ พระพุทธรูปที่นามทานที และการแข่งเรือ (แข่งเรือ) เพื่อความสนุกสนานและร่วมสามัคคีกัน

เดือนสิบสอง-บุญกฐิน บุญกฐินเป็นบุญถวายผ้าไตรจีวรแก่พระสงฆ์ ซึ่งจำพรรษาแล้ว เริ่มแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือนสิบเอ็ด ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนสิบสอง มูลเหตุมีการทำบุญกฐิน มีเรื่องเล่าว่า พระภิกษุชาวเมืองปาฐา 30 รูป จะไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ที่พระเชตะวันมหาวิหาร แต่จวนให้กำหนดเข้าพรรษาเสียก่อน จึงหยุดจำพรรษาอยู่ที่เมืองสาเกต พอออกพรรษาแล้วก็รีบพากันไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ทั้ง ๆ ที่ผ้าสบงจีวรเปื้อนเปรอะ เนื่องจากกระยะทางไกลและฝนตก ผ้าสบงจีวรจึงเปียกน้ำและเปื้อนโคลน จะหาผ้าผัดเปลี่ยนก็ไม่มี พระพุทธเจ้าทรงเห็นความลำบากของพระภิกษุเช่นนั้น จึงมีพุทธบัญญัติให้พระภิกษุแสวงหาผ้าและรับผ้ากฐินได้ตามกำหนดดังกล่าว เป็นประเพณีทอดกฐิน

พิธีทำบุญทอดกฐิน เจ้าภาพจะมีการจองวัดและกำหนดวันทอดล่วงหน้า เตรียมผ้าไตร จีวรพร้อมอัฐบริขารตลอดบริวารอื่น ๆ และเครื่องไทยทาน มีการบอกบุญแก่ญาติมิตรและผู้คนคุ้นเคยให้ทราบด้วย ก่อนนำกฐินไปทอดมักมีการคบงัน วันรุ่งขึ้นก็เคลื่อนขบวนไปสู่วัดที่ทอด เมื่อนำองค์กฐินไปถึงวัดจะมีการแห่เวียนประทักษิณรอบวัดหรือโบสถ์สามรอบ จึงนำผ้ากฐินและเครื่องประกอบอื่น ๆ ไปถวายพระสงฆ์ที่โบสถ์หรือศาลาการเปรียญ เมื่อทำพิธีถวายผ้ากฐินและบริวารแก่พระสงฆ์ พระสงฆ์ทำพิธีรับแล้วเป็นเสร็จพิธี นอกนี้อาจมีจุลกฐินหรือกฐินแล่น ซึ่งทำผ้าไตรจีวรจากปุ๋ยฝ้ายและนำไปทอดให้เสร็จภายใน 24 ชั่วโมง นับแต่เวลาเริ่มทำ

“ฮีตสิบสอง” หรือประเพณีสิบสองเดือนที่กล่าวมาแล้ว นับเป็นประเพณีดั้งเดิมของชาวอีสาน ซึ่งสมัยก่อนคนโบราณได้พากันปฏิบัติมาอย่างสม่ำเสมอและจริงจัง แต่สมัยปัจจุบันประเพณีบางอย่างอาจถูกละเลย มิได้ปฏิบัติกันหรือปฏิบัติน้อย ซึ่งเป็นที่น่าเสียดาย ประเพณีบางอย่างที่มีได้ปฏิบัติเหล่านี้ สมควรที่จะได้ช่วยกันคิดฟื้นฟูและหาทางสนับสนุนให้มีขึ้น เพื่ออนุรักษ์ประเพณี อันดีงามให้คงมีอยู่ต่อไป ก็จะเป็นการดีอย่างยิ่งทีเดียว (กระทรวงวัฒนธรรม. 2547 : 8 - 14)

2. องค์ความรู้ด้านประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดและตำนานพระเวสสันดรชาดก

2.1 ประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด

บุญผะเหวดเป็นงานประเพณีประจำจังหวัดร้อยเอ็ด การจัดงานบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ดเริ่มขึ้นครั้งแรก พ.ศ. 2533 ในสมัยนายสุพร สุภกร เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด ได้นำเรื่องการจัดงานประเพณีเอกลักษณ์ประจำจังหวัดร้อยเอ็ด หรือในที่ประชุมคณะอนุกรรมการวัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นประธาน นายวีระ วุฒิจำนง จึงได้นำเสนอโครงการบุญเดือนสี่ หรือบุญผะเหวด ต่อที่ประชุม คณะอนุกรรมการวัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ดมีมติเห็นชอบเป็นเอกฉันท์ กำหนดให้ “บุญผะเหวด” เป็นประเพณีเอกลักษณ์จังหวัดร้อยเอ็ด และให้จัดทุกปี ณ สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ดและบึงพลาญชัยพร้อมแจ้งมติที่ประชุมให้สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติทราบและเริ่มจัดงานบุญผะเหวดตั้งแต่นั้นมา

การจัดงานบุญผะเหวดหรืองานเทศน์มหาชาติของชาวอีสานมีการอันเชิญพระอุคุตมาปกป้องคุ้มครองมิให้เกิดภยันตรายอันตรายเป็นให้โชคลาภแก่พุทธศาสนิกชน โดยสมมติอาถรรพ์ตามห้วงหนอง คลอง บึง เป็นพระอุคุตและอันเชิญมาประดิษฐาน ณ หอพระอุคุตด้านตะวันออกของศาลาโรงธรรม หอพระอุคุตทำด้วยไม้ไผ่สานขัดแตะ 3 ด้าน มีเสา 4 เสา สูงประมาณ 1.5 เมตร เหมือนศาลเพียงตาทั่วไป ตามเสาประดับด้วยต้นกล้วยอ้อย บนหอนี้เครื่องอัฐบริวารและคาถาอุคุตวางไว้รอบบริเวณหอปักเสาผูกคาถาพระอุคุตไว้ทั้ง 8 ทิศ ระหว่างที่มีการเทศน์ก็จะมีการถวายภัตตาหารเช้าและเพลเป็นการสักการบูชา

พระอุคุตเป็นพระอรหันต์สาวกของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีดีเป็นเอตทัคคะอุปสัมปทาน เนื่องจากพระอุคุตเพ็งจูลี เมื่อพระพุทธศาสนามีอายุกาลล่วงแล้ว 218 พรรษา ตรงกับรัชสมัยของพระเจ้าศรีธรรมมาโศกราชของประเทศอินเดีย พระอุคุตมีนามเดิมว่า พระกีสนะมีชาติภูมิเดิมเป็นบุตรคนที่ 7 ของพ่อค้า บิดาเคยสัญญาว่าหากมีบุตรชายจะให้บรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาแต่ก็บิดพลิ้ว โดยเฉพาะเมื่อให้กำเนิดพระอุคุตก็ยิ่งทำการค้าเจริญรุ่งเรืองอย่างไม่เคยมีมาก่อนยังไม่อยากให้พระอุคุตบวช เมื่อพระสภานวาสีได้มีโอกาสแสดงธรรมแก่พระอุคุตทำให้เกิดดวงตาเห็นธรรมประสงค์จะอุปสมบทเองบิดาก็จำใจต้องอนุญาต พระอุคุตได้เจริญวิปัสสนาโดยลำดับจนบรรลุพระอรหันต์ และเชี่ยวชาญทางสมถกรรมฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐานมีพระอรหันต์เป็นลูกศิษย์ถึง 18,000 องค์ ปกติพระอุคุตจะจำศีลภาวนาในวิหารแก้วกลางสระตือทะเล

ครั้งเมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงรวบรวมพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าบรรจุในพระมหาเจดีย์ และมีพระประสงค์จะทำการสมโภชมีกำหนด 7 ปี 7 เดือน 7 วัน พระองค์เกรงว่าพระยามารใหญ่จะมารังควานทำลายพิธี คณะสงฆ์ได้ถวายพระพรให้ทรงอาราธนาพระอุคุตเถระมาปกป้องพิธีสมโภช เมื่อพระยามารรังควานพิธีจึงถูกพระอุคุตเถระแสดงอภินิหารทามานจนยอมสยบได้บารมีของพระพุทธศาสนา จึงยกย่องกันว่าพระอุคุตมีอำนาจเป็นที่ยำเกรงของหมู่มารทั้งปวง โดยเฉพาะในประเทศพม่า มอญ แคว้นลานนาและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีเรื่องเล่าเพิ่มเติมว่าพระอุคุตนิยามออกบิณฑบาต ก่อนรุ่งสาง ชาวเมืองวางกานผู้หนึ่งมีศรัทธาแรงกล้าที่จะได้ ตักบาตรพระอุคุตด้วยความพากเพียรพยายามอย่างไม่ลดละ เมื่อประสบผลสำเร็จก็จะประสบโชคลาภร่ำรวยมหาศาลเป็นมหาเศรษฐี ดังนั้น พุทธศาสนิกชนทางภาคเหนือของประเทศไทยจึงนิยมตักบาตรในวันพุธ เดือนเพ็ญ ซึ่งเชื่อกันว่าพระอุคุตจะออกบิณฑบาตจะได้มีโชคลาภและปราศจาก

ทุกซัโรครภัย หรือมีฉะนั้นก็จะสร้างรูปพระอุปัชฌาย์ไว้สักการบูชาเพื่อจะได้อำนาจศักดิ์ทั้งการปราบมาร และมีโชคลาภ การสร้างรูปพระอุปัชฌาย์เกิดจากจินตนาการความเชื่อและศิลปวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นแต่ที่คล้ายกันก็คือ พระเศียรจะคลุมด้วยใบบัวที่ฐานก็จะเป็นสัตว์น้ำ กุ้ง หอย ปู ปลา เต่า และงู ซึ่งหมายถึง วิหารที่อยู่กลางสระคือทะเลดังกล่าวข้างต้น พระอุปัชฌาย์ที่สร้างด้วยไม้เนียมใช้กิ่งต้นโพธิ์ บางท้องถิ่นก็จะสร้างพระองค์เป็นปุ่มปมเหมือนฝักเข็ม แนนหมายถึง การบรรจุพระธาตุแล้วฝักเข็มปิดไว้ พระอุปัชฌาย์เรียกอีกนามหนึ่งว่า พระบัวเข็ม

ด้วยคตินิยมดังกล่าว นายวีระ วุฒิจำนง จึงได้สร้างพระอุปัชฌาย์จากไม้ศรีมหาโพธิ์จากวัดกลางมิ่งเมือง แกะสลักโดย ช่างแสงชัย อิฐรัตน์ ลงรักปิดทองมีรูปลักษณะตามคตินิยมทุกประการ มอบให้จังหวัด คณะสงฆ์นำเข้าพิธีพุทธาภิเษกตามประเพณีและได้รับพระเมตตาจากสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงประทานอนุญาตให้ผู้ว่าราชการจังหวัดและคณะ นำพระอุปัชฌาย์เข้าเฝ้าเพื่อทรงพระสุหร่าย ทรงเจิมและได้รับพระราชทานมหากรุณาธิคุณ จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 5 มีนาคม 2536 ทรงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ดและคณะเข้าเฝ้าฯ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร แทนพระองค์ ทรงพระสุหร่ายทรงเจิมพระอุปัชฌาย์ แล้วพระราชทานให้อัญเชิญมาเป็นมิ่งขวัญประกอบการจัดงานบุญผะเหวดร้อยเอ็ดสืบไป ซึ่งเป็นที่ปลาบปลื้มแก่พสกนิกรจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นล้นพ้น จังหวัดได้จัดพิธีบุญผะเหวดอันเชิญพระอุปัชฌาย์พระราชทานรอบเมืองร้อยเอ็ดก่อนจัดงานบุญผะเหวด 1 วัน เพื่อให้ประชาชนได้สักการบูชาอย่างทั่วถึง

การแห่ข้าวพันก้อน ตักบาตรข้าวพันก้อน

การแห่ข้าวพันก้อนเป็นประเพณีส่วนหนึ่งของการงานบุญผะเหวด บุญผะเหวดหรือเทศน์มหาชาติ เดิมเรียกว่าเทศน์คาถาพัน เนื่องจากจำนวนคาถา 1 พันคาถา ข้าวพันก้อนคือข้าวเหนียวปั้นเล็กๆ ขนาดเท่านิ้วก้อย โดยผู้ที่แห่จะเตรียมข้าวใส่กระติบมา เมื่อได้เวลาประมาณ 04.30 น. จะเริ่มพิธีโดยการกล่าวคำบูชาข้าวพันก้อน แล้วเริ่มใส่บาตรคือนำข้าวแต่ละก้อนใส่ในบาตรที่ตั้งไว้หน้าหอพระอุปัชฌาย์ และใส่ข้าวลงในขันกะหย่องทำด้วยไม้ไผ่สาน ที่ผูกติดไว้ตามเสาธงผะเหวด 8 ทิศ โดยทำประทักษิณ 3 รอบการเริ่มตักบาตรข้าวพันก้อน ต้องกระทำในเวลาเช้ามืดก่อนที่จะรุ่งสาง ก่อนที่จะเห็นลายมือ

กัณฑ์จอบ / กัณฑ์หลอน

ขณะที่พระภิกษูกำลังเทศน์กัณฑ์มหาชาติ ประชาชนผู้มีศรัทธาจะทำตักกัณฑ์จอบกัณฑ์หลอน โดยใช้กิ่งมะขาม ต้นกล้วยเล็กๆ ฯลฯ นำเงินไปร้อยติด แท้ขบวนไปยังบริเวณเทศน์มหาชาติ ถ้าไปถองนำเข้าไปทอดถวาย ก็จะแห่ขบวนไปเรื่อยๆ ก่อน แล้วส่งคนไปแอบคว่ำถึงพระองค์ที่ตนต้องการถวาย ก็จะนำไปถวาย เรียกว่า ตักกัณฑ์จอบ (คณะกรรมการศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด. 2543 : 21-29)

ประเพณีบุญผะเหวด หรือ บุญมหาชาติ คืองานมหากุศลที่สะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาอันแรงกล้าในพระพุทธศาสนา ซึ่งชาวร้อยเอ็ดยึดถือและปฏิบัติกันมาช้านาน เพื่อให้ประชาชนได้รำลึกถึงการบำเพ็ญบุญซึ่งหมายถึงความดีที่ยิ่งใหญ่อันมีการสละการเห็นแก่ตัว เพื่อผล คือ ประโยชน์อัน

ไพศาลของมวลมนุษยชาติเป็นสำคัญ ดังนั้น ประชาชนชาวร้อยเอ็ดจึงถือเป็นงานประเพณีให้ความ สนใจ ร่วมกระทำบำเพ็ญบุญ และได้อนุรักษ์เป็นวัฒนธรรม สืบมาจนถึงอนุชนรุ่นหลังให้เห็นคุณค่า และอนุรักษ์เป็นวัฒนธรรมสืบไป

งานบุญผะเหวดจะมีคำว่า "ไปกินข้าวบຸ້ນ เอบุญผะเหวด ฟังเทศน์มหาชาติ" เป็นคำที่ ติดปากของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด งานบุญผะเหวดเป็นงานบุญใหญ่ของจังหวัดร้อยเอ็ด จัดขึ้นบริเวณ สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ด ตรงกับวันศุกร์ วันเสาร์ และวันอาทิตย์แรกของเดือนมีนาคมของ ทุกปี ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2534 ในงานประกอบด้วยขบวนแห่ 13 กัณฑ์ มีการตกแต่งขบวนแห่ตาม เนื้อเรื่องของพระเวสสันดรชาดกอย่างสวยงามและที่ประทับใจสำหรับผู้พบเห็น คือ ขบวนกัณฑ์จบ กัณฑ์หลอน จากทุกสารทิศที่แห่มาถวายจตุปัจจัยในช่วงที่พระสงฆ์กำลังเทศน์มหาชาติ โดยแต่ละคุ้ม แต่ละหน่วยงาน แต่ละองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนจะจัดกัณฑ์จบ กัณฑ์หลอนของตนเองมาถวาย รวมปีละหลายแสนบาท นอกจากนั้นภายในบริเวณงานและตามหน้าบ้านเรือน บริษัท ร้านค้าต่างๆ ใน เขตเทศบาลยังได้ตั้งซุ้มข้าวบຸ້น (ขนมจีน) ไว้คอยบริการแก่ผู้มาร่วมงาน และประชาชนทั่วไปที่ผ่านไป มากันอย่างเต็มอิม งานบุญผะเหวดจึงนับว่าเป็นประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด และเป็นจารีตประเพณีอันดีงาม และมรดกทางวัฒนธรรมอีกอย่างหนึ่ง ที่ตกถึงชาวจังหวัดร้อยเอ็ด ใน ปัจจุบัน และมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ซึ่งส่งผลให้เกิดความภาคภูมิใจใน ชาติกำเนิด คือ ประเพณีบุญผะเหวดที่ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ทางประเพณีของชาวจังหวัดร้อยเอ็ดสืบ ต่อไป (องค์การบริหารส่วนจังหวัดร้อยเอ็ด. 2556 : 8)

2.2 ตำนานพระเวสสันดรชาดก

พระเวสสันดรชาดก เป็นการแสดงภพชาติหนึ่งในการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ที่นำมา เทศนาในการเทศน์มหาชาติ เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับการบำเพ็ญบารมีของพระเวสสันดร ซึ่งเป็นชาติ สุดท้ายก่อนจะอุบัติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ ทรงออกผนวชและได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์นี้

การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ท่านเรียกว่า พุทธการกรรม คือธรรมที่ต้องบำเพ็ญเพื่อ การบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ ได้แก่บารมี 10 ประการ คือ

ทานบารมี	การให้ทาน ให้โดยไม่เหลือ ดุจภาชนะที่เต็มด้วยน้ำ เทคว่ำลง
ศีลบารมี	รักษาศีลให้สมบูรณ์ ดุจจามรีรักษาขนหางของตน
เนกขัมมบารมี	มุ่งแสวงหาที่จะหลุดพ้นจากภพ
ปัญญาบารมี	ศึกษาเรียนรู้กับบัณฑิตผู้มีปัญญา
วิริยบารมี	ตั้งความเพียร ประคองความเพียรไว้ทุกอิริยาบถ
ขันติบารมี	อดทนต่อความยากลำบาก ต่อคำยกย่องและเหยียดหยาม
สังจาบารมี	มีวาจาที่แน่นอน ไม่เป็นสอง
อธิฐานบารมี	มีจิตตั้งมั่น ดุจภูเขาที่ไม่สะเทือนไหวด้วยแรงลมกล้า
เมตตาบารมี	มีความเมตตาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายเสมอกัน โดยไม่เลือก
อุเบกขาบารมี	ความวางเฉย มีใจเป็นกลาง เว้นจากความยินดียินร้ายทั้งสุขและทุกข์

พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญบารมีในภพชาติต่างๆ รวมเรียกว่า ทศชาติ แต่ได้ทรงบำเพ็ญครบทุกบารมีในชาติที่เป็นพระเวสสันดร คือ

- ทรงบริจาคทรัพย์ พระราชทานช้างปัจจยนาค ม้า ราชรถ พระชาลี พระกัณหาชينا และพระนางมัทรี เป็น ทานบารมี

- ทรงรักษาศีล ขณะที่ทรงถือเพศเป็นดาบส ประทับอยู่ ณ เขาวงกต เป็น ศีลบารมี

- ทรงครองเพศเป็นดาบส ตลอดเวลาที่ประทับ ณ เขาวงกต เป็น เนกขัมมบารมี

- ทรงบำเพ็ญบารมีทุกประการ เพื่อพระสัมมาสัมโพธิญาณ เป็น ปัญญาบารมี

- ทรงพากเพียร อย่างสม่ำเสมอ และความอุทิศสหายในทาน เป็น วิริยบารมี

- ทรงมีสัจจาจา กับพรหมณ์ที่ทูลขอราชโอรสราชธิดา เป็น สัจจะบารมี

- ทรงมีความอดทนต่อความลำบากนานาประการที่ถูกเนรเทศมาสู่ป่า ทรงระงับพระทัยในการเสียดสละพระโอรส พระธิดา และพระมเหสี เป็น ชันติบารมี

- ทรงมีพระทัยตั้งมั่น เพื่อบำเพ็ญบารมีให้บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ เป็น อธิฐานบารมี

- ทรงประทานช้างปัจจยนาค แก่ชาวกาลิงครรัฐที่กำลังประสบทุกข์ภัย เป็นเมตตาบารมี

- ทรงวางเฉยที่ถูกชาวสีพีขับออกจากแคว้นแคว้น และวางเฉยที่เห็นพรหมณ์โบายตีราชกุมารราชกุมารี เป็น อุเบกขาบารมี

โบราณจารย์ท่านจึงยกย่องว่า “พระเวสสันดรชาดก” เป็น “มหาชาติ” ด้วยประการฉะนี้ (สุริย์ มีผลกิจ. 2555 : 4)

พระเวสสันดรออกเป็น 13 กัณฑ์ ซึ่งในแต่ละกัณฑ์นักปราชญ์ได้ตั้งชื่อตามเหตุการณ์ที่โดดเด่นในชีวิตของพระเวสสันดร

กัณฑ์ที่ 1 ทศพร พระนางมยุสดีเทพอัปสรสิ้นบุญจักต้องจติ ท้าวสักกะเทวราชสวามีทรงทราบจึง พาพระนางไปประทับยังสวนนางนันทวันในเทวโลก เพื่อความสำราญแล้วตรัสแก่นางมยุสดีเทพอัปสรว่า บัดนี้เธอสิ้นบุญ จักต้องไปจติในโลกมนุษย์แล้วฉันจะให้พระเธอ 10 ประการ จงเลือกเอาตามใจชอบเถิด พระนางมยุสดีทรงสดับและได้ทูลขอรับพร 10 ประการ

ท้าวสักกะเทวราชสดับแล้วก็ทรงประสาทพรให้สมประสงค์ทศพร “พระอินทร์ประสาทพรแก่พระนางมยุสดี ก่อนลงมาจติเป็นพระราชมารดาพระเวสสันดร”

กัณฑ์ที่ 2 ทิมพานต์ พระนางเทพมยุสดีจติเป็นราชธิดาของพระเจ้ามัทนราช ได้อภิเษกเป็นมเหสีของพระเจ้ากรุงสยูชัยสิวีรัฐนคร ได้ประสูติพระโอรสพระประยูรญาติจึงถวายพระนามพระองค์ว่า “เวสสันดร”

ครั้งพระเวสสันดรเจริญชนม์ 16 ชันษา ราชบิดาก็กราชสมบัติให้ครอบครัวและตรัสขอพระนางมัทรี ราชธิดารางวงศ์มัทราให้เป็นมเหสี พระองค์มีโอรส 1 องค์ ชื่อชาลี มีธิดา 1 องค์ ชื่อกัณหา ทิมพานต์ พระเวสสันดรบริจาคทานช้างปัจจยนาคประชาชนสีพีโกรธแค้นให้ขับไล่ไปสู่เขาวงกต

กัณฑ์ที่ 3 ทานกัณฑ์ พระเวสสันดรพร้อมด้วยพระนางมัทรี ชาลี และกัณหา รับราชโองการก่อนจากพระนคร พระสันดรได้ทูลขอพระราชทานโอกาสบำเพ็ญมหาทานคือ การให้ทานครั้งยิ่งใหญ่ อันได้แก่ ช้าง ม้า โคนม รถ นารี ทาสี ทาสา สรรพวัตถุภรณ์ต่างๆ หรือแม้แต่สุราบานทั้งหมดอย่างละ 700

เสร็จแล้วก็พานางมัทรี ชาลี และกัณหา ทูลลาพระชนกพระชนนีเพื่อไปบำเพ็ญพรตอยู่เขา
วงศ ก่อนจะลับพระนครก็ทรงประทานม้าและพระราชรถให้แก่พราหมณ์ที่วิ่งตามทูลขอ

กัณฑ์ที่ 4 วนประเวศ พระเวสสันดรและพระนางมัทรีพาโอรสอรอนแรมจากพระนครสี่ปี ถึง
นครเจตราช ชาวนครเจตราชได้พบเข้าก็นำความกราบทูลพระเจ้า กรุงเจตราช ต่อจากนั้นบรรดา
ประยูรญาติกษัตริย์ ก็เสด็จออกมาเฝ้าเยี่ยมทั้งหมด ทูลถามถึงเหตุที่พระองค์อรอนแรมจากมหานคร
พระเวสสันดรทรงสดับ จึงมีพระราชบรรหารเฉลยเหตุให้ท่านข้างปัจฉยนาถ เจ้านครเจตราชทรงสดับ
แล้ว ก็ทูลเชิญเสด็จครองเมือง แต่พระเวสสันดรทรงปฏิเสธข้อเสนอนี้ พระเวสสันดรและพระนางมัทรี
อำลา กษัตริย์เจตราช ทรงอุ้มพระโอรสพระธิดาดำเนินต่อไปจนถึงเขาวงกตพบศาลาอาศรม ซึ่งท้าว
วิษณุกรรมเนรมิตตามพระบัญชาของท้าวสักกะระเทวราช ที่สุดทั้ง 4 กษัตริย์ ก็ทรงผนวชเป็นฤาษี
พำนักอาศรมเสวยสุขัสืบมา

กัณฑ์ที่ 5 ชูชก สมัยนั้นแคว้นกาลิงครัฐมีพราหมณ์ผู้หนึ่งชื่อชูชก มีถิ่นฐานในบ้านทุนวิฐะ เป็น
ขอทานที่เชี่ยวชาญเดินทางเที่ยวขอต่างแคว้นเก็บทรัพย์ได้นำทรัพย์นี้ไปฝากพราหมณ์ผู้เมียตระกูล
หนึ่งไว้แล้วเที่ยวขอต่อไปอีก

ต่อมาผู้เมียนั้นได้นำทรัพย์สินออกไปใช้สอยเสียหมด ครั้นกลับบ้านไม่มีทรัพย์สินคืนให้จึงยก
นางอมิตตาให้แก่ชูชก นางอมิตตาเข้ามาบ้านทุนวิฐะปฏิบัติตนต่อชูชกในหน้าที่ภรรยาที่ดีทุกประการ
เมื่อชายในหมู่บ้านเห็นเข้าต่างพากันสรรเสริญ แล้วดูตำราภรรยาของตนไม่รู้หน้าที่หญิงในหมู่บ้านจึง
เกลียดชังซักชวนกันไปด่าและตบตี ที่สุดชูชกก็นึกหมายได้สองกุมารโอรสของพระเวสสันดรมาเป็น
ทาสด้วยความรักที่ภรรยา

กัณฑ์ที่ 6 จุลพนชูชกถูกสุนัขพรานไล่ล่า วิ่งขึ้นไปร้องให้ถึงพระเวสสันดร บาคาคบไม้เพื่อพบ
พรานเจตบุตร ก็ใช้เพทุบายหลอกลวงพราน ชูชกกลัวพริกขิงแก่เจตบุตร และอ้างว่าเป็นราชสาส์นของ
เจ้ากรุงสยชัยเจตบุตรพรานป่าหลงอุบายคุกเข่าถวายความเคารพและช่วยชูชกลงจากต้นไม้แล้วสละ
อาหารและน้ำของตนแก่ชูชก แล้วก็พาไปยังต้นทางพรรณนาถึงเส้นทางที่ต้องเดิน อีกทั้งบอก
ระยะทางที่จะไปพบอาศรมฤาษีซึ่งเป็นจุดที่พักคนเดินทางในยามนี้และได้รับความปราณีจากอจตุดา
ดาบสบอกทางต่อไป

กัณฑ์ที่ 7 มหาพน ครั้นชูชกเดินทางไปตามคำแนะนำของเจตบุตรก็พบท่านอจตุฤาษีที่อาศรม
ไต่ถามทุกข์สุขตามธรรมเนียมของผู้แรกพบ และเมื่อไปปฏิสนธารเป็นอย่างดีแล้ว ชูชกก็เริ่มถามถึง
พระเวสสันดร ใช้เล่ห์เสน่ห์คำ หลอกล่อจนอจตุฤาษีใจอ่อนหลงเชื่อคารมพราหมณ์ จึงให้ค้ำที่อาศรม
คืนหนึ่ง รุ่งเช้าจัดให้บริโภคน้ำผลไม้และเผือกมัน แล้วก็พาไปดูต้นทางพรรณนาถึงเส้นทางที่จะเดินไปถึง
อาศรมพระเวสสันดรอย่างถี่ถ้วน ชูชกจดจำคำแนะนำที่พอใจจึงนมัสการลาไป

กัณฑ์ที่ 8 กุมาร ชูชกเดินทางถึงเขาวงกตเวลาเย็น เมื่อใกล้อาศรมพระเวสสันดรก็ดีใจมาก
ครั้นชูชกเห็นว่านางมัทรีเข้าป่าไปแล้วจึงทูลขอสองกุมาร พระเวสสันดรก็ทรงประทานให้ สองกุมารได้
ยินก็กลัวจะถูกเฒ่าชูชกเอาไปเป็นทาสจึงพากันลงไปซ่อนตัวอยู่ในสระ

กัณฑ์ที่ 9 มัทรี นางมัทรีทรงฝากโอรสแก่พระเวสสันดรไว้แล้วก็เข้าป่าไปหาผลไม้คล้ายผลไม้
จะหายากต้องเดินทางเข้าป่าลึกกว่าจะได้อาหารพอเพียงก็คล้อยเย็น ครั้นพยายามจะกลับให้เร็ว ก็มี
พญาเสือนอนขวางทาง ซึ่งกล่าวกันว่าสัตว์ทั้ง 3 เป็นทวดาแปลงกาย จะหลักทางให้กลับอาศรมก็

ต่อเมื่อตึกมากแล้วพระนางมัทรีทรงได้ตัดความห่วงอาลัยในสายเลือด อนุโมทนาทานโอรสทั้งสองแก่ชูกชก

กัณฑ์ที่ 10 สักบรรพ ร้อนถึงท้าวสักกะเทวราชทรงดำริว่า พระเวสสันดรพระราชนัดดาโอรสสองพระองค์แก่ชูกชกไป ถ้ามีใครมาขอพระนางมัทรีอีก พระองค์ก็คงจะพระราชนัดดาให้ต่อไปจะทรงอยู่ตามลำพัง ไม่มีใครปฏิบัติดูแลจะลำบาก ท้าวสักกะเทวราชดำริแล้วก็เสด็จลงแปลงเพศเป็นพราหมณ์เข้าไปหาพระเวสสันดรทูลขอพระนางมัทรี พระเวสสันดรก็พระราชนัดดาให้พร้อมกับรับคำสั่งว่า “พระนางมัทรีนั้นพระองค์รักใคร่ตั้งดวงเนตร แต่พระองค์ก็รักพระสัพพัญญูญาณยิ่งมากกว่า จึงยินดีให้เหมือนแลกกับพระสัพพัญญูญาณไว้”

ท้าวสักกะเทวราชในร่างพราหมณ์ ฝากพระนางมัทรีเอาไว้ยังไม่ไปรับ ขอให้ปฏิบัติพระเวสสันดรและตรัสบอกความจริงว่า ทรงเป็นท้าวสักกโกมารินทร์ขอถวายพรสำแดงกายให้ปรากฏหาะขึ้นสู่ท้องฟ้า

กัณฑ์ที่ 11 มหาราช ชูกชกได้พาสองกุมารรอนแรมผ่านป่าใหญ่ ค่ำลงที่ใดก็จะผูกทั้งสองกุมารที่โคนต้นไม้ตัวแก่ก็ปีนขึ้นไปผูกเปลนอนให้พ้นจากสัตว์ร้าย ทวยเทพทั้งหลายต่างมีความสงสารผลัดเปลี่ยนแปลงร่างมาทำนุบำรุงด้วยอาหารทิพย์และกล่อมนอนทุกราตรี ชูกชกพารอนแรมหลงป่ามานานถึง 15 วันก็ถึงพระนครสีพี

กัณฑ์ที่ 12 ฉกษัตริย์ พระเจ้ากรุงสยุมชัยดำเนินทัพไปไม่เร่งร้อนโดยอาศัยพระชาลี นำทางมาโดยลำดับเป็นเวลา 1 เดือน กับ 23 วัน ก็ถึงเขาวงกต ก่อนเข้าพบพระเวสสันดรพระเจ้ากรุงสยุมชัยจัดเตรียมการเข้าพบ 3 ครา คือ พระเจ้ากรุงสยุมชัย คราวที่ 1 พระนางมยุรี คราวที่ 2 และสุดท้ายเป็นพระชาลีและกัณหา ตรัสแล้วก็ดำเนินเข้าไปในอาศรมของพระเวสสันดร และนางนางมัทรีก็คุกเข่าถวายบังคมตรัสถึงโอรสทั้งสองก่อนทุกข์สุขของพระมารดา ต่อนั้นพระนางมยุรีก็เสด็จเข้าไปในอาศรมติดตามด้วยพระชาลีและกัณหา ทั้งหกษัตริย์ได้พบกับความดีใจและเสียใจอย่างรุนแรงทรงกันแสงสุดประมาณ ต่อมาอำมาตย์ราชบุโรหิตจึงให้พระเวสสันดรทรงลาพระผนวช เสด็จนิวัตินคร เพื่อครองราชย์ซึ่งทวยราษฎร์ทั้งมวลก็มีความยินดี ถวายให้พระองค์เป็นกษัตริย์ราชแห่งนครสีพีสืบไป

กัณฑ์ที่ 13 นครกัณฑ์ พระเจ้ากรุงสยุมชัยตรัสสารภาพผิด ขอขมาโทษและอ้อนวอนโอรสคืนนครพระเวสสันดรก็ทรงรับเชิญผนวชพร้อมทั้งพระนางมัทรี เสด็จเข้ามณฑลราชพิธีราชพิเชกในมณฑลสถานที่พนักงาน จัดสร้างขึ้น ณ อาศรมนั้น ครั้นได้ฤกษ์กำหนดกาลคืนพระนคร ก็ทรงเครื่องราชูปโภคแบบมหากษัตริย์ด้วยพระเกียรติยศ ท่ามกลางเสนามาตย์ ราชบริพาร รอนแรมเดินไม่เร่งร้อนเป็นเวลา 2 เดือน จึงเสด็จถึงนครสีพี เพลานั้น สองข้างมรรคาประชาชนพากันออกมาต้อนรับประดับธงชัยและต้นกล้วยอ้อยให้ร้องไชโยถวายพระพรชัย เมื่อพระเวสสันดรเสด็จขึ้นปราสาทแก้วรับสั่งประกาศให้ชาวเมืองปล่อยสัตว์ที่กักขัง ครั้นเวลาราตรีพระเวสสันดร ก็ทรงปริวิตกว่ารุ่งเช้าประชาชนจะแตกตื่นมารับบริจาคทานแล้วพระองค์จะมีสิ่งใดพระราชทานแก่พวกเขาอีก ทนใดโกสีห์ทรงทราบความปริวิตกของพระเวสสันดรแล้วก็ทรงบันดาลฝนแก้ว 7 ประการให้ตกลงในพระนครสีพีสูงถึงหน้าแข้งเฉพาะในพระราชวังท่วมถึงสะเอวพระเวสสันดร ก็ทรงประกาศให้ประชาชนมาขอเอาไปตามปรารถนา เหลือนั้นก็ให้ขอเข้าพระคลังหลวง พระเวสสันดรเถลิงราชสมบัติปกครองสีพีโดยทศพิธราชธรรมให้บ้านเมืองเป็นสุขตลอดพระชนมายุ นครกัณฑ์ หกษัตริย์นำพยุหโยธาเสด็จนิวัตินคร

นคร แล้วก็พระเวสสันดรขึ้นครองราชย์แทนพระราชบิดา (องค์การบริหารส่วนจังหวัดร้อยเอ็ด. 2552 : 32-58)

สรุป ประเพณีบุญผะเหวด หรือ บุญมหาชาติ คืองานมหากุศลที่สะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาอันแรงกล้าในพระพุทธศาสนา ซึ่งชาวย้อยเอ็ดยึดถือและปฏิบัติกันมาช้านาน ดังนั้นประชาชนชาวย้อยเอ็ดจึงถือเป็นงานประเพณีให้ความสนใจ ร่วมกระทำบำเพ็ญบุญ และได้อนุรักษ์เป็นวัฒนธรรมและประเพณีให้อยู่คู่จังหวัดร้อยเอ็ดสืบมาจนถึงอนุชนรุ่นหลังให้เห็นคุณค่าและอนุรักษ์เป็นวัฒนธรรมสืบไป

3. องค์ความรู้ด้านการแสดงแสงสีเสียง

การแสดงแสง เสียง

ผู้เริ่มคือ พอล โรเบิร์ต ฮูดีน (paul Robert – Houdin) ซึ่งเป็นหัวหน้าผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ ได้สร้างการแสดงแสง เสียง ขึ้นครั้งแรกในวันที่ 30 พฤษภาคม ปี ค.ศ. 1952 ที่ปราสาทของเมืองลัวร์ ประเทศฝรั่งเศส ซึ่งถือเป็นแหล่งกำเนิดแห่งแรกในทวีปยุโรป ต่อมาในปี ค.ศ. 1956 การแสดงแสง เสียง ได้แพร่หลายไปยังกรุงโรมและที่วิหารพาร์เธนอน (paethenon) เมืองเอเธนส์ ประเทศกรีซ และเมื่อต้นทศวรรษที่ 1960 การแสดงแสง เสียง ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก จึงได้นำมาจัดแสดงที่พีระมิดแห่งกิซา (Giza) กรุงไคโร ประเทศอียิปต์ เป็นการนำเสนอการใช้เทคนิคแสง สี เสียง ประกอบดนตรีและคำบรรยายเพื่อให้ผู้ชมเกิดจินตภาพ ถึงเรื่องราวความเป็นมาของพีระมิด ต่อมาการแสดงแสง เสียง ได้รับความนิยมแพร่หลายมายังทวีปเอเชีย ในปี พ.ศ. 2508 จัดขึ้นโดยบริษัทท่องเที่ยวอินเดีย ในกรุงนิวเดลี ประเทศอินเดีย จากนั้นการแสดงแสง เสียง จึงได้รับความนิยมแพร่หลายไปยังหลายทวีปโดยเฉพาะทวีปเอเชีย ถือเป็นารแสดงออกซึ่งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม รวมทั้งความงดงามของศิลปวัฒนธรรมทางสถาปัตยกรรมและแสดงถึงความเป็นมาของโบราณสถานที่มีความสำคัญของแต่ละสถานที่

วิศปตย์ ชัยช่วย ได้กล่าวถึงความหมายและรูปแบบของการแสดงแสง เสียง ไว้ในวารสารเรื่อง ความสำคัญของบทรการแสดงประกอบแสงและเสียง ดังนี้

การแสดงประกอบแสงและเสียง (Dramatic light & sound show) เป็นรูปแบบการแสดงนาฏกรรม ที่มีการนำเอาเทคโนโลยีด้านแสงและเสียงมาประยุกต์เพื่อใช้ในการแสดงประกอบ ณ สถานที่สำคัญต่างๆ กลางแจ้ง เช่น โบราณสถาน อนุสาวรีย์ หรือลานกิจกรรมกลางแจ้ง โดยเฉพาะในเวลากลางคืน การใช้แสงสีต่างๆ และเสียงรวมทั้งคำบรรยายร่วม จะเป็นสื่อช่วยให้ผู้ชมเกิดความคิดจินตนาการไปได้ถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต ซึ่งมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ตำนานพงศาวดาร หรือเรื่องราวจากวรรณคดี นวนิยายที่อิงประวัติศาสตร์บางส่วน การแสดงลักษณะนี้มีพัฒนาการต่อเนื่องมาจากการแสดงแสงและเสียงแบบมาตรฐานในโบราณสถาน (standard light & sound show) ที่มีมาแล้วในหลายประเทศ เช่น อียิปต์ กรีซ ฝรั่งเศส จากเดิมที่ใช้เพียงแสงสีสดส่องไปยังโบราณสถานกับเสียงบรรยายและเสียงประกอบ (sound effect) เพื่อให้เกิดจินตภาพแก่ผู้รับชมมาเป็นการแสดงนาฏกรรมเชิงละครร่วมสมัย

นอกจากนี้ หฤทัย นัยโมกษ์ ได้กล่าวถึงความหมายของการแสดงแสง เสียง ในวิทยานิพนธ์เรื่อง ศิลปกรรมงานแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์กับความเป็นลพบุรีไว้ดังนี้

การแสดงแสงและเสียง เป็นศิลปะการแสดงรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นโดยการผสมผสานศาสตร์และศิลป์หลากหลายสาขาทั้งนาฏกรรม การละคร เทคนิคระบบแสง สี เสียง เป็นการแสดงที่เน้นความตระการตาของระบบแสง สี ดนตรี และเสียงที่ใช้เทคนิคพิเศษ ประกอบเพื่อบอกเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ณ บริเวณสถานที่จริง ทั้งนี้ต้องอาศัยความเข้าใจถึงเหตุการณ์และพื้นฐานในความเป็นมาของเรื่องราวที่จะนำเสนอ โดยใช้เสียงบรรยายเพื่อบอกเล่าเรื่องราว ใช้เสียงเพลง และเสียงประกอบเพื่อสร้างอารมณ์ร่วม หรือทำให้การถ่ายทอดดังกล่าวมีอรรถรสมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังมีการใช้แสงสีต่างๆ ตามบรรยากาศเพื่อให้ผู้ชมสร้างจินตภาพ ทำให้เกิดความคิด ความรู้สึก เสมือนอยู่ในเหตุการณ์นั้น เป็นการผสมผสานเรื่องราวจากความเป็นจริงสู่จินตนาการในเรื่องราวแห่งอดีตกาล แหล่งโบราณสถาน หรือสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทยกลายเป็นพื้นที่สำหรับการจัดแสดงแสง เสียง ในวาระและโอกาสต่างๆ เพื่อนำเสนอ บอกเล่าเรื่องราว หรือเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ ผสมผสานกับเทคนิคด้านการแสดงและการใช้เทคโนโลยีในรูปแบบใหม่ๆ ซึ่งนอกจากจะทำให้ผู้รับชมการแสดงได้เรียนรู้ถึงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์แล้วยังสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ถ่ายทอดผ่านการแสดง

พิรพงค์ เสนไสย กล่าวถึง ความหมายของการแสดงแสง สี เสียง ในบทความวิจัย เรื่อง การแสดง สี เสียง : การสร้างสรรค์วัฒนธรรมบันเทิง การบริการวิชาการ การบริการ ศิลปวัฒนธรรมเพื่อสังคม ดังนี้

การแสดง แสง สี เสียง เป็นการแสดงซึ่งเน้นความตระการตาในระบบแสง สี และดนตรี เสียงประกอบให้สอดคล้องกับสถานที่สำคัญๆ ต่างๆ ในประเทศ โดยอาศัยบทประพันธ์และมีผู้บรรยาย ทำให้ผู้ชมสามารถเข้าถึงความจริงผสมกับความฝันและจินตนาการจากอดีตกาลได้อย่างมีอรรถรส ต่อมาการแสดงแสง สี เสียง ได้เกิดเป็นวัฒนธรรมบันเทิงอย่างหนึ่งของสังคมไทย ซึ่งส่วนมากมุ่งเน้นการนำเสนอประวัติศาสตร์ ภาพลักษณ์ วัฒนธรรมวิถีความเป็นอยู่ และประเพณีของชุมชนนั้นๆ เป็นหลัก และมีพัฒนาการรูปแบบการแสดงอย่างต่อเนื่อง

จากการศึกษาข้อมูลข้างต้นกล่าวได้ว่า การแสดงแสงและเสียง หรือการแสดงประกอบแสงและเสียง เป็นศิลปะการแสดงที่ผสมผสานศาสตร์และศิลป์ทางด้านศิลปกรรมเข้าไว้ด้วยกัน ประกอบกับการผสมผสานเทคนิคและเทคโนโลยีสมัยใหม่ด้านแสง สี และเสียง ซึ่งเกิดขึ้นในรูปแบบของการจัดการแสดงแสงและเสียง ณ สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เพื่อบอกเล่าเรื่องราวเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ตลอดจนสะท้อนภาพวิถีชีวิตของคนและชุมชนในอดีต เพื่อให้ผู้ชมเกิดจินตภาพ มีความคิด ความรู้สึก เสมือนอยู่ในเหตุการณ์นั้น โดยวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยจะขอใช้คำว่า “การแสดงแสง เสียง” ซึ่งมีความหมายรวมถึงการแสดงประกอบแสงและเสียง หรือการแสดงละครประกอบแสงและเสียง (Dramatic light & sound show)

2.1.2 ลักษณะสำคัญของการแสดงแสง เสียง

วิศปต์ย์ ชัยช่วย กล่าวในวารสารเรื่อง ความสำคัญของบทบาทการแสดงประกอบแสงและเสียง ถึงการแสดงประกอบแสง เสียง เป็นการแสดงที่ผสมผสานหลายศาสตร์เข้าด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็น

เป็นนาฏยศิลป์ ดุริยางคศิลป์ วรรณศิลป์ ทัศนศิลป์ ประกอบกับการนำเทคนิคแสง สี เสียง มาใช้ในการแสดง โดยมีลักษณะสำคัญของการแสดงแสง เสียง ดังนี้

1. เป็นการแสดงกลางแจ้ง
2. เป็นการแสดงสด
3. เป็นการแสดงนาฏกรรม ที่ต้องผสมกับวิทยาการด้านการให้แสง และการออกแบบเสียงให้สื่อความหมายสัมพันธ์กับการแสดง
4. เป็นการผสมผสานศิลปะการแสดงหลายๆ ด้าน เช่น ดุริยางค์ไทย ดุริยางค์สากล นาฏยศิลป์ไทย นาฏยศิลป์สากล การละคร ฯลฯ เข้าไว้ด้วยกัน
5. เป็นการแสดงที่โดยมากจะอิงประวัติศาสตร์ ตำนาน หรือเป็นการแสดงที่ทำให้เห็นถึงประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้นๆ
6. เป็นการแสดงที่มีความยาวประมาณ 45 นาที – 1 ชั่วโมง

จากบทความข้างต้นสรุปได้ว่าลักษณะสำคัญของการแสดงแสง เสียง ประกอบด้วย การแสดงแสง เสียง นั้นต้องจัดแสดงกลางแจ้ง เป็นการแสดงสดและเป็นการแสดงนาฏกรรมที่นำการใช้แสงและเสียงสื่อความหมายร่วมกับการแสดง ตลอดจนผสมผสานกับศิลปะแขนงต่างๆ โดยมีมักจะอิงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์หรือแสดงถึงวัฒนธรรม ประเพณีในท้องถิ่น ใช้เวลาในการแสดงทั้งสิ้น 45 – 1 ชั่วโมง

2.1.3 ความเป็นมาของการแสดงแสง เสียง ในประเทศไทย

วิศปัติย์ ชัยช่วย กล่าวถึง จุดกำเนิดของการแสดงแสง เสียง ในประเทศไทย ไว้ในบทความเรื่อง ความสำคัญของบทการแสดงประกอบแสงและเสียง จากวารสารดำรงวิชาการคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ดังนี้

จุดกำเนิดของการแสดงประกอบการแสดงแสงและเสียงในประเทศไทยนั้น เกิดจากนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อสร้างจุดขายให้กับสถานที่ท่องเที่ยวหรืองานเทศกาลประเพณีต่างๆ มีขึ้นครั้งแรกเมื่อราวปี พ.ศ. 2519 โดยกรมศิลปากรร่วมกับกองทัพเรือ จัดขึ้นที่วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร ต่อมาในปี พ.ศ. 2520 กรมศิลปากรได้จัดการแสดงขึ้นในงานแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่พระนารายณ์ราชนิเวศน์ จังหวัดลพบุรี แต่ยังไม่เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางนัก จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2523 ซึ่งเป็นปีการท่องเที่ยวไทย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) หรือองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (อ.ส.ท.) ในขณะนั้นได้จัดการแสดงชุด สะพานข้ามแม่น้ำแคว ขึ้นในสัปดาห์ข้ามแม่น้ำแคว จังหวัดกาญจนบุรี และประสบความสำเร็จจนเป็นที่กล่าวถึงในวงกว้าง แต่ในครั้งนั้นยังเป็นการแสดงแสงและเสียงแบบมาตรฐาน (standard light & sound show) ที่ยังไม่มีนาฏกรรมเชิงละครประกอบ จนกระทั่งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้จัดการแสดงชุดรุ่งอรุณแห่งความสุขขึ้น ที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยและได้นำนักแสดงจากวิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัยร่วมแสดงด้วยในบางตอนที่ต้องการเน้นเนื้อหาให้ชัดเจนและประทับใจยิ่งขึ้น เช่น ขบวนแห่ การลอยกระทงสมัยสุโขทัย จึงเกิดเป็นการแสดงที่เรียกว่าการแสดงแสงเสียงประกอบจินตภาพ (imaginary light and sound show)

นอกจากนี้ หลุทัย นัยโมกข์ ได้กล่าวถึงพัฒนาการของการแสดงแสง เสียง ในวิทยานิพนธ์เรื่อง ศิลปกรรมงานแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์กับความเป็นลพบุรี ไว้ดังนี้

การจัดการแสดง แสง เสียง ที่นับได้ว่าเป็นการจัดการแสดงครั้งสำคัญอีกครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ ได้แก่ การจัดงานมหรสพสมโภชฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี เมื่อปี พ.ศ. 2525 โดยจัดให้มีการแสดง แสง เสียง ภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม สมัยเดโช สวณานนท์ ดำรงตำแหน่งเป็นอธิบดีกรมศิลปากร และเป็นผู้จัดทำบทประกอบการแสดง มี ดร.ศศิธารา พิชัยชาญณรงค์ เป็นผู้ลำดับเรื่องราว เรียงลำดับเนื้อหา กำหนดคิว และมีนายองอาจ อยู่โพธิ์ เป็นผู้วางแผน ผู้ออกแบบการแสดง ขึ้นนับเป็นศิลปะการแสดงผ่านวิทยาการทางวิทยาศาสตร์มิติใหม่มาถ่ายทอดให้คนไทย ได้รู้จักในรูปแบบของศิลปะการแสดงแสง เสียง ซึ่งเป็นการแสดงที่ได้รับอิทธิพลมาจากอารยธรรมตะวันตก

การแสดงแสงและเสียง (Dramatic Light & sound show) เป็นรูปแบบการแสดงนาฏกรรม มีการนำเอาเทคโนโลยีด้านแสงและเสียงมาประยุกต์ เพื่อใช้ในการแสดงประกอบ ณ สถานที่สำคัญต่างๆ กลางแจ้ง เช่น โบราณสถาน อนุสาวรีย์ หรือลานกิจกรรมกลางแจ้ง โดยเฉพาะในเวลากลางคืน การใช้แสงสีต่างๆ และเสียงรวมทั้งคำบรรยายร่วม จะเป็นสื่อช่วยให้ผู้ชมเกิดความคิดจินตนาการไปได้ถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต ซึ่งมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ตำนาน พงศาวดาร หรือเรื่องราวจากวรรณคดี นวนิยายที่อิงประวัติศาสตร์บางส่วน (รายงานการศึกษาความเหมาะสม..., 2536) การแสดงลักษณะนี้มีพัฒนาการต่อเนื่องมาจากการแสดงแสงและเสียงแบบมาตรฐานในโบราณสถาน (Standard Light & sound shows) ที่มีมานานแล้วในหลายประเทศ เช่น อียิปต์ กรีซ ฝรั่งเศส (ภาคภูมิ น้อยวัฒน์, 2551) จากเดิมที่ใช้เพียงแสงสีสอดส่องไปยังโบราณสถาน กับเสียงบรรยายและเสียงประกอบ (Sound effect) เพื่อให้เกิดจินตภาพแก่ผู้ชม มาเป็นการแสดงนาฏกรรมเชิงละครร่วมด้วย จุดกำเนิดของการแสดงประกอบแสงและเสียง ในประเทศไทยนั้น เกิดจากนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อสร้างจุดขายให้กับสถานที่ท่องเที่ยวหรืองานเทศกาลประเพณีต่างๆ มีขึ้นครั้งแรกเมื่อราวปี พ.ศ.2519 โดยกรมศิลปากรร่วมกับกองทัพเรือ จัดขึ้นที่วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร ต่อมาในปี พ.ศ.2520 กรมศิลปากรได้จัดการแสดงขึ้นในงานสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ที่พระนารายณ์ราชนิเวศน์ จังหวัดลพบุรี แต่ยังไม่เป็นที่รู้จักกว้างขวางนัก จนกระทั่งปี พ.ศ. 2523 ซึ่งเป็นปีการท่องเที่ยวไทย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หรือองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (อ.ส.ท) ในขณะนั้น ได้จัดการแสดง ชุดสะพานข้ามแม่น้ำแควขึ้น ในสัปดาห์สะพานข้ามแม่น้ำแคว จังหวัดกาญจนบุรี และประสบความสำเร็จ จนเป็นที่กล่าวถึงในวงกว้าง (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ม.ป.ป.) แต่ครั้งนั้นยังเป็นการแสดงแสงและเสียงแบบมาตรฐาน ที่ยังไม่มีนาฏกรรมเชิงละครประกอบ จนกระทั่ง ททท. ได้จัดการแสดงชุด รุ่งอรุณแห่งความสุขขึ้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย และได้นำนักแสดงจากวิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัยมาร่วมแสดงด้วยในบางตอนที่ต้องการเน้นเนื้อหาให้ชัดเจนและประทับใจยิ่งขึ้น เช่น ขบวนแห่ การลอยกระทงสมัยสุโขทัย จึงเป็นการแสดงที่เรียกว่าการแสดงแสงเสียงประกอบจินตภาพ (ภาคภูมิ น้อยวัฒน์, 2551)

พัฒนาการครั้งสำคัญของการแสดงประกอบแสงเสียงในไทย เกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ.2533 เมื่อ ททท. จัดการแสดงชุดวิมานนาฏการ ขึ้นที่ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ในครั้งนั้นเป็นการแสดงนาฏกรรมเชิงละครอย่างเต็มรูปแบบตลอดทั้งเรื่องโดยผสมผสานการแสดงละคร นาฏศิลป์พื้นเมือง นาฏศิลป์ไทยเข้าไว้ด้วยกัน จึงเรียกว่าการแสดงประกอบแสงเสียง หรือการแสดงประกอบแสงและเสียง หลังจากความสำเร็จของการแสดงชุดวิมานนาฏการ กิจกรรมดังกล่าวเป็นที่แพร่หลายมากยิ่งขึ้น และมีการจัดต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อราวช่วงสองทศวรรษก่อน การแสดงลักษณะนี้ยังเป็นสิ่งที่

หาชมได้ยาก เนื่องจากข้อจำกัดทางเทคโนโลยีตลอดจนข้อจำกัดด้านงบประมาณที่ใช้ในการแสดงต่อ ครั้งมีจำนวนค่อนข้างสูง ททท. ระบุว่า การจัดการแสดงประกอบแสงและเสียงในพื้นที่ขนาดเล็กที่สุด (ประมาณ 1,700 ตารางเมตร) จะต้องใช้งบประมาณไม่ต่ำกว่า 2 ล้านบาท (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ม.ป.ป.)

การแสดงประกอบแสง เสียงโดยมาก จึงเป็นงานที่จัดขึ้นในระดับชาติ และมีการจ้าง บริษัทที่มีความเชี่ยวชาญ ในการจัดการแสดง โดยใช้ทุนมหาศาล เป็นส่วนใหญ่ การเขียนบท กำกับ การแสดง การออกแบบงานสร้างการจัดทำเสียงบรรยาย เสียง ดนตรีประกอบการแสดง อุปกรณ์ ประกอบฉาก ล้วนมีการจัดทำขึ้นมาใหม่ เฉพาะกิจเฉพาะการในขณะนั้น กระทั่งในภายหลังการแสดง ลักษณะดังกล่าวได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย ประกอบกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีแสงเสียง ประกอบการแสดง และการเกิดขึ้นของบริษัทหรือกลุ่มผู้จัดการแสดงคนละต่างๆ ซึ่งโดยมากเคยได้มี โอกาสร่วมงานการแสดงประกอบแสงและเสียงในยุคแรกมาก่อน ได้นำเอาประสบการณ์นั้นมา สร้างสรรค์งานในท้องถิ่นตนขึ้น ตลอดจนการแสดงประกอบแสงและเสียงขนาดใหญ่แบบเดิมนั้น ได้ ถูกลดทอนลง เพื่อให้สอดคล้องกับงบประมาณ จำนวนคน ระยะเวลา ตลอดจนข้อจำกัดต่างๆ โดย จัดการแสดงประกอบแสงและเสียงขนาดเล็กขึ้นแทน จึงปรากฏว่าในปัจจุบันหลายท้องถิ่น และหลาย หน่วยงานได้จัดการแสดงประกอบแสงและเสียงกันอย่างแพร่หลาย มีได้จำกัดอยู่เฉพาะงานระดับชาติ ดังเช่นยุคแรก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานประเพณี หรืองานเฉลิมฉลองต่างๆ จนดูราวกับว่าขาดการ แสดงประกอบแสงและเสียงไปก็ทำให้งานนั้นขาดจุดสนใจไปเลยทีเดียว

ในปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่าหากหน่วยงานหรือท้องถิ่นใด มีความถึงพร้อมในด้าน งบประมาณ สถานที่และจำนวนคนแล้ว ล้วนสามารถจะจัดการแสดงประกอบแสงและเสียงได้เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการแสดงขนาดใหญ่ หรือขนาดเล็ก ทว่ามีข้อน่าสังเกตว่าในขณะที่ปริมาณเพิ่มขึ้นคุณภาพ กลับเป็นไปในทิศทางที่สวนกัน รางขึ้นทศวรรษที่ผ่านมาพบว่าการแสดงประกอบแสงและเสียง หลาย เรื่องประสบความสำเร็จล้มเหลวในแง่ศิลปการแสดง เกิดความลัดล้นไม่ลงตัว จนไม่สามารถโน้มน้าวจิตใจให้ รู้สึกซาบซึ้ง หรือคล้อยตามจากสารที่ต้องการสื่อสารจากการแสดงตามวัตถุประสงค์ได้ อันเนื่องมาจาก ผู้จัดการแสดงมักขาดความเข้าใจในศิลปการแสดงนี้นั่นเอง

สรุปประเด็นสำคัญของการแสดงประกอบแสงและเสียงที่ดีนั้น มิได้อยู่ที่การมี นักแสดงจำนวนมาก หรือที่เทคนิคแสง เสียง อันตระการตา ทว่าการแสดงที่จะออกมาโดยมี ข้อบกพร่องน้อยที่สุดนั้น ควรจะเริ่มที่การมีบทการแสดงประกอบแสงและเสียงที่ดีก่อน เนื่องจากบท จะเป็นตัวกำหนดการแสดง และเป็นแนวทางในการออกแบบแสง สี สถานที่ อุปกรณ์ประกอบ ตลอดจนการคัดเลือกนักแสดงในขั้นต่อไป รวมถึงเป็นเครื่องรับประกันความสำเร็จประการหนึ่ง ใน เช่นการแสดงร่วมสมัยแขนงอื่นๆ เช่น ภาพยนตร์ ละครเวที หรือละครโทรทัศน์ ที่ต่างถือว่า บทเป็น หัวใจสำคัญของการแสดงทั้งสิ้น

4. บริบทจังหวัดร้อยเอ็ด

4.1. ตำนานและประวัติเมืองร้อยเอ็ด

ตำนานและประวัติเมืองร้อยเอ็ด ประวัติเมืองร้อยเอ็ดโดยสังเขปนี้ค้นคว้าจากตำนานอุรังคธาตุ ซึ่งเป็นหนังสือโบราณจารด้วยตัวอักษรไทยน้อยจากหอไตร วัดหลวง เมืองหลวงพระบางนี้ ข้อความพิสดาร 13 ผูกโบราณ ซึ่งเจ้าคุณพระพนมเจดียนุรักษ์ อดีตเจ้าคณะจังหวัดนครพนม (ฝ่ายธรรมยุต) ได้แปลเป็นหนังสือไทยเมื่อ พ.ศ. 2479 มีข้อความเกี่ยวกับเมืองร้อยเอ็ดโดยสังเขปดังนี้

1. สมัยพุทธกาล
2. สมัยผาแดง
3. สมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์

เมืองร้อยเอ็ด สมัยพุทธกาล ปรากฏตามตำนานอุรังคธาตุว่า ปางเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานได้แปดปีปลายแปดเดือนนั้น พระกัศสปะอัครสาวกพระอรหันต์เจ้าผู้ใกล้ชิดพระพุทธองค์ได้อันเชิญอุรังคธาตุของพระพุทธเจ้าดำเนินไปยังเบ็ญจบุรพาแห่งชมพูทวีป จากกุกุณินารายณ์ปาวาย เพื่อไปประดิษฐาน ณ ดอยกัปปนคีรี (ภูกำพร้าว) ตามที่พระพุทธองค์ได้ทรงดำรัสไว้เป็นปัจฉิมพจน์

ณ เบ็ญจบุรพาของชมพูทวีปนั้น อดีตกาลนานมาแล้วมีเอกรมทานครอยู่ 4 นครคือ

1. เมืองสกลนคร (จังหวัดสกลนคร)
2. เมืองสาเกตุนคร (จังหวัดร้อยเอ็ด)
3. เมืองรุกขคร (เมืองธาตุพนม-เมืองป่าไม้รุก)
4. เมืองอินทรปฏิฐานนคร (เมืองนครพนมเปญ)

เบ็ญจบุรพาแห่งชมพูทวีปนั้น เมืองสาเกตุนครเป็นเมืองใหญ่ อยู่ศูนย์กลางเมืองขึ้นใหญ่น้อยทั้งหลายตามหนังสืออักษรไทยน้อยของท่านเจ้าคุณพระพนมเจดียนุรักษ์มีที่พอจะสันนิษฐานเกี่ยวกับเมืองร้อยเอ็ดอยู่ 3 แห่ง

เมืองสาเกตุ....ประตุ (ตกขาดลบหายคำว่า "นคร 101")

เมือง...นคร...ประตุ (ตกคำว่า "สาเกตุ กับ 101")

เมือง....101 (ตกคำว่า "สาเกตุนคร") (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด. 2538 : 1)

แผนที่สังเขป เขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

พูนุ ปณ ทิโต ชีเว

ภาพประกอบที่ 2 แผนที่เขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด

ท่ามา : องค์การบริหารส่วนจังหวัดร้อยเอ็ด

เมืองสาเกตุนคร 101 ประตู่ (101 อ่านว่าสิบเอ็ด) ตามตำนานอุรังคธาตุมีตัวอักษรเขียน (จาร) เมือง 101 เกือบทุกแห่ง จึงได้กลายมาเป็นเมืองร้อยเอ็ด (เข้าใจว่าจารย์แก้ว ท้าวमित ท้าวธน คงพบอักษรในใบลานอุรังคธาตุ 101 นี้ แล้วจัดตั้งชื่อเป็นเมืองร้อยเอ็ดในปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นตอนที่ 3 ที่จะกล่าวถึงประวัติเมืองร้อยเอ็ดตามพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ อดีตกาลเมื่อพระกัศสปะอัครสาวกได้นำอุรังคธาตุมาประดิษฐานไว้ ณ ดอยกัปปนคีรี-ภูกำพร้าวแล้วนั้น คงจะเป็นระยะสมัยศาสนิกจะมีอิทธิพลเหนืออาณาจักรจึงได้มีการมอบหมายให้นครใหญ่ทั้ง 4 นครนั้น ผลัดเปลี่ยนเวรดูแลและทำนุบำรุงพระอุรังคธาตุนครละสามปี เมืองสาเกตุนคร (เมืองร้อยเอ็ด) มีเจ้าผู้ครองนครชื่อพระเจ้ากุลนทะ มีเมืองชั้นขอบขันธสีมา 101 เมือง (101 อ่านว่าสิบเอ็ด) มีทางเข้าสู่เมือง 11 ทาง จึงมีประตูเมือง 11 ประตู ตามภาษาโบราณเขียนว่า “นครร้อยเอ็ดประตู” พระเจ้ากุลนทะจะครองเมืองสาเกตุนครนานเท่าไรไม่ปรากฏระยะเวลาในตำนาน อุรังคธาตุบางแห่งเรียกว่าอาณาจักรกุลนทะ เมืองสาเกตุนครจึงเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรกุลนทะ เริ่มราวสมัยต้นพุทธกาลตามตำนานปรากฏสืบต่อมาว่าเจ้าผู้ครองนครสาเกตุพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่า พระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชเทวี มีราชโอรสชื่อ ท้าวสังขวิชช (ท้าวหอยสังข์) พระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช ตามตำนานอุรังคธาตุว่าชาติความเลื่อมศรัทธาในพระอุรังคธาตุมิได้ส้าช่วงใช้ไพร่พลไปปฏิบัติ ทำนุบำรุงพระอุรังคธาตุตั้งเช่นที่ได้เคยกระทำมาแต่กาลก่อนในตำนานตอนหนึ่งกล่าวว่าท้าวทางโอง เป็นชู้กับนางรัตนเทวี หัวเมืองขึ้นต่างๆ 11 หัวเมือง นั้นพากันกระด้างกระเดื่องเป็นกบฏเข้ายึดเมือง

สาเกตุนคร (เมืองร้อยเอ็ด) จับพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช สำเร็จโทษ ส่วนท้าวทางโงงได้พานางรัตนเทวีและท้าวสังขวิชชราชโอรสไปอยู่เมืองลา (อยู่แขวงเมืองคุดตรงข้ามห้วยเก่าคดเก่าเลี้ยว อาศัยอยู่กับนางอินทร์สุวรรณค์ลงจอด บางแห่งว่านางอินแปง นางอินทร์แปงเป็นราชเทวีของพระเจ้าบุรีจันทรอ้วยล้วย) ตั้งแต่สมัยพระกฤษณะจนถึงสมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชนั้น มีเมืองขึ้นอยู่ 11 เมือง มีทางเข้า 11 ประตู สาเกตุนคร (เมืองร้อยเอ็ด) จึงมีเมืองขึ้นปรากฏตามภูมิภาคใกล้เคียง ที่มีชื่อปรากฏอยู่ตราบนั้คือ

1. เมืองเชียงเหียน (อยู่จังหวัดมหาสารคาม)
2. เมืองสีแก้ว (บ้านสีแก้ว อำเภอมือร้อยเอ็ด)
3. เมืองฟ้าแดด (บ้านฟ้าแดดสูงยาง อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์)
4. เมืองเปือย (บ้านเมืองเปือย อำเภอมือร้อยเอ็ด)
5. เมืองทอง (บ้านเมืองทอง อำเภอจตุรพักตรพิมาน)
6. เมืองหงษ์ (บ้านเมืองหงส์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน)
7. เมืองบัว (บ้านเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย)
8. เมืองคอง (อำเภอมือสรวง)
9. เมืองเชียงขวาง (บ้านจาน อำเภอธวัชบุรี)
10. เมืองเชียงดี (บ้านหัวโนน อำเภอธวัชบุรี)
11. เมืองไพ (บ้านเมืองไพ อำเภอเสลภูมิ)

ประตูเมือง 11 ประตูสาเกตุนครมีดังนี้

ด้านทิศเหนือคือประตูเมืองฟ้าแดด เมืองสีแก้ว เมืองเชียงเหียน

ด้านทิศตะวันตกคือ ประตูเมืองเปือย เมืองทอง เมืองหงส์

ด้านทิศใต้คือ ประตูเมืองบัว เมืองคอง

ด้านทิศตะวันออก คือ ประตูเมืองเชียงขวาง เมืองเชียงดี เมืองไพ

อาณาจักรกฤษณะจึงเป็นอาณาจักรที่มีการปกครองและรัฐประศาสนศาสตร์แตกต่างกับอาณาจักรอื่นๆ เพราะมีเส้นทางเข้าสู่เมืองหลวง 11 ทาง ซึ่งเป็นของแต่ละเมืองขึ้นสร้างตรงไปยังสาเกตุนครและมีทางเข้า 11 ประตู มีรหัสควบคุมการเข้าเมืองเข้าใจว่าสมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชก็เป็นชื่อภาษาขอมมีคำกลอนโบราณบทหนึ่งทีกล่าวถึงสาเกตุนครว่า “เมืองสิบเอ็ดฝักดู สิบแอดป้องเอี่ยมชาวแก้วแม่ขันไค” ทั้งนี้เพราะได้มีการสร้างวิหารสูง 6 ชั้นขึ้นที่กลางเมืองคือกลางบึงพลาญชัยให้มีบันไดถึง 29 ชั้นมีหน้าต่าง 18 ช่อง และมีประตู 11 ช่อง (โบราณเขียนเป็น 101) สมัยผาแดงอาณาจักรกฤษณะอันมีเมืองสาเกตุนครเป็นเมืองหลวงเริ่มเสื่อมอำนาจลงจนกระทั่งเสียเมืองพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชถูกสำเร็จโทษนางรัตนเทวีและท้าวสังขวิชชราชโอรสและท้าวทางโงงหนีไปอยู่เมืองเวียงคุดแขวงเมืองเวียงจันทร์อาณาจักรกฤษณะและสาเกตุนครก็ถึงกาลวิบัติล่มจม

ตำนานท้าวผาแดงนั้นจึงไม่มีชื่อเมืองหลายเมืองของอาณาจักรกฤษณะไปปรากฏอยู่ในตำนานท้าวผาแดงคงมีแต่เมืองเชียงเหียนเมืองสีแก้ว เมืองฟ้าแดด เท่านั้นปรากฏอยู่ในตำนานท้าวผาแดงในตำนานผาแดงนางไอ่ตอนหนึ่งว่า บั้งไฟขนาดมหึมาของพระยาขอมตกลงมาจนกลายเป็นบึงพลาญชัย

ตามประวัติศาสตร์นั้นขอมเริ่มแผ่อำนาจเข้าสู่พหุทวีปทางภาคบูรพาราวๆศตวรรษที่ 9-13

จากตำนานท้าวผาแดงเป็นการแผ่อำนาจอิทธิพลของขอมตามตำนานท้าวผาแดงกล่าวว่าพระยาขอมธรรมิกราชเจ้าผู้ครองนครหนองหารหลวงได้ใช้กุศโลบายทางรัฐประศาสนศาสตร์จัดจ้านมหารัชมบุญบั้งไฟแสนโดยมีนางโอรสาบุตรเป็นรางวัลเดิมพันอันเป็นสาเหตุแห่งการขัดกันอย่างรุนแรงระหว่างท้าวผาแดงแห่งอาณาจักรผาโอง (เมืองผาโอง เป็นเมืองเก่าอยู่แขวงอำเภอพุทไธสงจังหวัดบุรีรัมย์) กับท้าวพังคี่แห่งอาณาจักรศรีสัตตนาคนเกิดเป็นสงครามชิงนางโอรสาเช่นเดียวกับสงครามนางสีดานเรื่องรามเกียรติ์ (เรื่องราวต่างๆเกี่ยวกับเรื่องผาแดงนางโอรสาได้มาจากฉบับโบราณของจังหวัดร้อยเอ็ดซึ่งทำเจ้าคุณอรียานวัตรวัดมหาชัย จ.มหาสารคามเป็นผู้แปล)

เมืองสาเกตุนครแห่งอาณาจักรกกุลนทกะกับหัวเมืองขึ้นอีก 8 เมือง (เว้นเมืองเวียงเหียน เมืองสีแก้ว เมืองฟ้าแดด) ในตำนานไม่ปรากฏว่าไปร่วมงานมหารัชมบุญบั้งไฟแสนพอสันนิษฐานได้ว่าพระยาขอมธรรมิกราชแห่งอาณาจักรหนองหารหลวงทำลายอาณาจักรกกุลนทกะได้สำเร็จเพราะปรากฏตามตำนานอุรังคธาตุว่าท้าวศรีโคตรพระตะบอง (เจ้าขอมผู้ทรงพลัง) ได้ครอบครองอาณาจักรโคตรบูรด้วยเมืองมรุกขนครเป็นเมืองหลวงแห่งอาณาจักรโคตรบูรเป็นเมืองที่ตั้งอุรังคธาตุคือพระธาตุพนมสืบต่อมา เมืองธาตุพนมนี้ได้ขุดพบโบราณวัตถุคือรูปเสมาธรรมจักรทำด้วยหินจารึกอักษร “เยธัมมา” ซึ่งมีปรากฏในประเทศไทยเพียงสองแห่งเท่านั้นคือที่จังหวัดนครปฐมกับที่วัดหัวบึง (วัดศิลามงคลพระธาตุพนม) ท่านผู้รู้สันนิษฐานว่าพะเจ้าอโศกมหาราชคงจะส่งพระธรรมทูตพร้อมทั้งธรรมจักร (เสมาธรรมจักร) ติดตามพระบรมสารีริกธาตุไปทุกหนทุกแห่งปาชาวากับม้าแม่แล (แม่แหล) ตามตำนานอุรังคธาตุว่าสาเกตุนครแห่งอาณาจักรกกุลนทกะมีเมืองขึ้น 11 เมืองมีการสื่อสารและการคมนาคมดีเยี่ยมคือ ป่าชวา (ยี่สิบวา) เป็นป่าที่มีชื่อเสียงก้องกังวานไกลส่งสัญญาณข่าวสารบอกเหตุการณ์ร้ายดีที่จะเข้ามาสู่นครหลวงสาเกตุนคร (บางทีสุนทรภู่อาจได้ฟังเรื่องป่าชวาของสาเกตุนครมาบ้างแล้วไปจินตนาการปีพระอภัยมณีก็อาจเป็นได้) ม้าแล (แม่แหล) ตามตำนานเป็นม้าหลากหลาย (ม้าที่มีกำลังหกเท้าของม้าธรรมดา) รูปร่างของม้าหลากหลายเป็นอย่างไรนั้นจะไปพิจารณาได้ที่รูปสลักลายจุมเจียที่ฝาผนังด้านตะวันตกของเจดีย์พระธาตุพนมมีรูปม้าหลากหลายติดอยู่กับลายจุมเจียเป็นลายเครือเถาโบราณเคยพบเห็นแห่งเดียวที่ฝาผนังพระเจดีย์ธาตุพนม (บางทีเรียกม้าหลากหลายตำนานอุรังคธาตุอาจมาเป็นจินตนาการเรื่องม้าสีหมอกนเสภาขุนช้างขุนแผนก็เป็นได้)

เมื่ออาณาจักรกกุลนทกะเสื่อมลงแล้วเมืองสาเกตุนครก็กลายเป็นเมืองร้างมาช้านานมีต้นกุ่ม (ต้นผักกุ่ม) ขึ้นรอบบึง รอบสระ รอบคูเมืองทั่วไปจนเรียกว่า “บ้านกุ่มฮ้าง” มาปรากฏเป็นเมืองร้อยเอ็ดขึ้นเมื่ออาจารย์แก้ว ท้าวमित ท้าวธน (ต้นตระกูลสีลังกูร-สุวรรณธาดา-ภวภูตานนท์-เรื่องสุวรรณและสุวรรณเลิศ) ยกบ้านกุ่มขึ้นเป็นเมืองร้อยเอ็ดในภายหลังสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2256 สมัยพระเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูรเป็นกษัตริย์ไปปกครองจำปาศักดิ์ที่ทราบว่าร้อยเอ็ดเป็นเมืองร้างจึงให้อาจารย์แก้วคุกราวประมาณ 3,000 คนเศษมาอยู่ที่ร้อยเอ็ดครั้งแรกมาอยู่ที่บ้านทุ่ง (คือท้องที่สุวรรณภูมิเดี๋ยวนี้) เรียกว่าเมืองทุ่งขึ้นกับจำปาศักดิ์

เมื่ออาจารย์แก้วรักษาการอยู่ที่ร้อยเอ็ดได้เพียง 7 ปี ก็ถึงแก่กรรมบุตรอาจารย์แก้ว 2 คนคือ ท้าวमितซึ่งเป็นบุตรชายของเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูรและท้าวธนซึ่งเป็นน้องหลังจากที่พระบิดาถึงแก่กรรมเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูรได้แต่งตั้งให้ท้าวमितเป็นเจ้าเมืองส่วนท้าวธนเป็นอุปฮาด (ที่เรียกว่าท้าวमितเพราะเกิดในวันที่มีสุริยุปราคา)

ท้าวเมืงครองเมืองแทนบิดาจนถึง พ.ศ. 2306 ก็ถึงแก่กรรมท้าวธนผู้เป็นอุปฮาดก็ขึ้นครองเมืองสืบต่อมา ท้าวเมืงมีบุตรสองคนคือท้าวเชียงและท้าวสุนย์เมื่อท้าวธนครองเมืองได้สี่ปีเกิดบาดหมางโกรธเคืองกับหลานทั้งสองท้าวเชียงและท้าวสุนย์จึงได้อพยพไปพึ่งพระบรมโพธิสมภารสมเด็จพระบรมราชาที่ ๓ แห่งกรุงศรีอยุธยาขอกำลังมาปราบปรามท้าวธนสมเด็จพระบรมราชาที่ ๓ จึงโปรดเกล้าฯให้พระยาพรหมกับพระยากรมท่ายกทัพลงมาพร้อมทั้งท้าวเชียงและท้าวสุนย์เมื่อท้าวธนทราบข่าวจึงหนีไปอยู่ที่บ้านกุดจอก (บ้านดง-เมืองกุดจอกอยู่ในท้องที่อำเภออาจสามารถปัจจุบัน) กองทัพจากกรุงศรีอยุธยาจึงเข้าเมืองได้อย่างง่ายดายและได้ตั้งท้าวเชียงเป็นเจ้าเมืองเมื่อพระยาพรหมกับพระยากรมท่ากลับไปยังกรุงศรีอยุธยาและพระบาทสมเด็จพระบรมราชาที่ ๓ โปรดให้กลับคืนมายังเมืองทุ่งอีกเพื่อเกลี้ยกล่อมให้ท้าวธนคืนดีกับท้าวเชียงและท้าวสุนย์ตั้งแต่นั้นมาเมืองทุ่งก็ตกเป็นเมืองขึ้นของกรุงศรีอยุธยา

ใน พ.ศ. ๒๓๑๕ สมัยพระเจ้าตากสินซึ่งได้ครองราชย์ ณ กรุงธนบุรีได้ประมาณ ๔ ปีพระยาพรหมกับพระยากรมท่าเห็นว่าเมืองทุ่งชัยภูมิไม่สมควรที่จะตั้งเมืองเพราะเป็นโนนสูง ลำน้ำเซ (ลำน้ำเสียวในปัจจุบัน) น้ำไหลแรงเซาะพัดตลิ่งฝั่งจะไม่ถาวรต่อไปจึงปรึกษาท้าวเชียงและท้าวสุนย์และเห็นพ้องกันว่าตำบลดงท้าวสารห่างจากเมืองทุ่งราว ๑๐๐ เส้นเมืองเก่ามีชัยภูมิดี (จากประวัติที่กล่าวตอนนี้จะเห็นว่าท้องที่ที่กำลังกล่าวถึงเคยเป็นเมืองร้างมาก่อน) จึงมีใบบอกไปยังกรุงธนบุรีขอตั้งเมืองดงท้าวสารเป็นเมืองสุวรรณภูมิตั้งแต่นั้นมาในการสร้างบ้านเมืองสุวรรณภูมิหรือศรีภูมินี้ได้สร้างหลักเมืองและวัดพร้อมกันสองวัดคือวัดกลางและวัดใต้ (ปัจจุบันนี้ยังมีสภาพดีทั้งหลักเมืองและวัดทั้งสอง)

ต่อมาในราว พ.ศ. ๒๓๑๘ ท้าวธนซึ่งหนีไปอยู่ ณ บ้านกุดจอกได้เข้าเฝ้าพระยาพรหมและพระยากรมท่าพระยาทั้งสองเห็นว่าท้าวธนมีผู้คนบ่าวไพร่มากจึงมีใบบอกไปยังกรุงธนบุรีขอยกบ้านกุ่มขึ้นเป็นเมืองร้อยเอ็ดและตั้งท้าวธนเป็นเจ้าเมืองขอขึ้นกับกรุงธนบุรีพระเจ้าตากสินจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯแต่งตั้งท้าวธนเป็นพระยาขัติยะวงษาเป็นเจ้าเมืองร้อยเอ็ดส่วนเมืองสุวรรณภูมิได้ตั้งท้าวไธษะบุตรท้าวเชียงเป็นพระยารัตนวงศาเจ้าเมืองสุวรรณภูมิ ตามประวัติที่ค้นพบแสดงว่าร้อยเอ็ดเป็นเมืองขอมมาแต่ก่อนเพราะว่ามีเทวสถานที่เราเรียกว่า “กู” และร้อยเอ็ดเคยทำสงครามกับเมืองอื่นๆหลายครั้ง เช่นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๘ เจ้าอนุวงศ์เวียงจันทร์เป็นกบฏต่อกรุงเทพฯยกทัพมาตีกรุงกาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ดสุวรรณภูมิ จนถึงนครราชสีมาที่สุดในกองทัพเจ้าอนุวงศ์ก็ถูกตีพ่ายกลับไป

พ.ศ. ๒๔๑๕ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอุปราชแห่งาได้มาขอตั้งบ้านดอนสำโรงขึ้นเป็นเมืองเกษตรวิสัยตั้งอุปราชแห่งาเป็นพระศรีเกษตรธิไชยเป็นเจ้าเมือง

พ.ศ. ๒๔๒๐ ตั้งบ้านโป่งขึ้นเป็นเมืองพนมไพรแดนมฤคให้เลื่อนหลวงรักษาวงศา (บุญตา) เป็นพระดำรงฤทธิไกรเป็นเจ้าเมืองตั้งบ้านตั้งเมืองลือเป็นเมืองเสือเป็นเมืองพยัคฆภูมิพิสัยให้ท้าวขัติยะเป็นเจ้าเมือง

พ.ศ. ๒๔๒๓ ตั้งบ้านเสาธงเป็นเมืองธวัชบุรีให้ท้าวโพธิราชเป็นเจ้าเมือง พ.ศ. ๒๔๒๕ ตั้งบ้านเมืองหงษ์เป็นเมืองจตุรพักพิมานให้หลวงพรหมพิทักษ์เป็นเจ้าเมืองในสมัยต่อมาเมืองร้อยเอ็ดได้อยู่ในมณฑลอีสานแต่เนื่องจากร้อยเอ็ดเป็นเมืองที่เจริญมานานและมีความสำคัญจึงเปลี่ยนจามณฑลอีสานเป็นมณฑลร้อยเอ็ดหลังจากนั้นจึงได้ตั้งเป็นจังหวัดร้อยเอ็ดและเมืองต่างๆที่กล่าวมาแล้วยุบเป็นอำเภอขึ้นอยู่กับจังหวัดร้อยเอ็ด

เพื่อให้ท่านผู้อ่านได้มีความรู้เรื่องจังหวัดร้อยเอ็ดสมบูรณ์ยิ่งขึ้นจึงใคร่ขอนำรายชื่อเจ้าเมืองผู้ว่าราชการเมือง ข้าหลวงบริเวณร้อยเอ็ดรายพระนามและนามสมุหเทศาภิบาลมณฑลร้อยเอ็ดและรายนามผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ดมาเสนอแต่ทำดังนี้

รายพระนามและสมุหเทศาภิบาลมณฑลร้อยเอ็ด

1. มหาอำมาตย์ ม.จ.ธำรงศิริศรีธวัช	2455-2457
2. มหาเสวกโทพระยารณชัยชาญยุทธ	2457-2464

รายนามเจ้าเมืองผู้ว่าราชการเมืองและข้าหลวงบริเวณร้อยเอ็ด

1. พระขัติยะวงษา (ธน ธนสีลังกูร)	2318-2326
2. พระขขาขัติยะวงษา (สีลังนสีลังกูร)	2326-2387
3. พระขัติยะวงษา (อินทร์ ธนสีลังกูร)	2389-2393
4. พระขัติยะวงษา (จันท์ ธนสีลังกูร)	2392-2408
5. พระขัติยะวงษา (สาร ธนสีลังกูร)	2408-2419
6. พระวขัติยะวงษา (เสื่อ ธนสีลังกูร)	2420-2425
7. พระขัติยะวงษา (เกา ธนสีลังกูร)	2429-2434
8. พันโทพระยาพิณิจสารา (ทับทิม บุญยรัตพันธ์)	2434-2446
9. พระยาขัติยะวงษาเอกาธิกะสดานันท์ (เหลลา ณ ร้อยเอ็ด)	2446-2452

(สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด. 2538 : 2-6)

4.2 ที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดร้อยเอ็ดตั้งอยู่ตอนกลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่างละติจูดที่ 15 องศา 24 ลิปดาเหนือ ถึง 16 องศา 19 ลิปดาเหนือ และลองจิจูดที่ 103 องศา 16 ลิปดาตะวันออก ถึง 104 องศา 21 ลิปดาตะวันออก อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร โดยทางรถยนต์ประมาณ 512 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งสิ้น 8,299.46 ตารางกิโลเมตร หรือ 5,187,156 ไร่ มีเขตแดนติดต่อกับจังหวัดอื่น ๆ หลายจังหวัด ดังนี้

ทิศเหนือและตะวันตกเฉียงเหนือ จรดจังหวัดกาฬสินธุ์

ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ จรดจังหวัดมุกดาหาร

ทิศตะวันออก จรดจังหวัดยโสธร

ทิศตะวันออกเฉียงใต้ จรดจังหวัดศรีสะเกษ

ทิศใต้ จรดจังหวัดสุรินทร์

ทิศตะวันตก จรดจังหวัดมหาสารคาม

เชียงขวัญมีอัตราความหนาแน่น 215 คน ต่อตารางกิโลเมตร โดยอัตราความหนาแน่นโดยเฉลี่ยของ จังหวัดอยู่ในระดับ 158 คน ต่อตารางกิโลเมตร โดยประชากรมีกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ดังต่อไปนี้

กลุ่มไทย-ลาว เป็นกลุ่มชนพื้นเมืองเดิม อาศัยทั่วไปในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด

กลุ่มไทย-เขมร เป็นคนที่อยู่ในจังหวัดร้อยเอ็ด แต่มีบรรพบุรุษที่มีเชื้อสายเขมร อยู่ในอำเภอ สุวรรณภูมิ และเกษตรวิสัย

กลุ่มไทย-ส่วย เป็นคนที่อยู่ในจังหวัดร้อยเอ็ด มีเชื้อสายเป็นชาวส่วยหรือกูย อยู่บริเวณอำเภอ สุวรรณภูมิและอำเภอโพนทราย ติดต่อกับจังหวัดศรีสะเกษ

กลุ่มภูไทหรือผู้ไทย เป็นกลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตอำเภอเมยวดี หนองพอก ซึ่งติดต่อกับ จังหวัดกาฬสินธุ์ โยโสธร และมุกดาหาร

กลุ่มไทย้อ เป็นกลุ่มที่มีเชื้อสายมาจากแขวงคำมวน ประเทศลาว อาศัยอยู่ในเขตอำเภอโพธิ์ชัย นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคนอพยพเข้ามาอาศัยในจังหวัดร้อยเอ็ดในภายหลัง ได้แก่ กลุ่มไทย-จีน กลุ่ม ไทย-ยวน กลุ่มไทย-แขก

จังหวัดร้อยเอ็ดมีทั้งหมด 20 อำเภอได้แก่

1. อำเภอเมืองร้อยเอ็ด
2. อำเภอเกษตรวิสัย
3. อำเภอหนองพอก
4. อำเภอเสลภูมิ
5. อำเภอปทุมรัตน์
6. อำเภอจตุรพักตรพิมาน
7. อำเภอธวัชบุรี
8. อำเภอพนมไพร
9. อำเภอโพนทอง
10. อำเภอโพธิ์ชัย
11. อำเภอสุวรรณภูมิ
12. อำเภอเมืองสรวง
13. อำเภอโพนทราย
14. อำเภออาจสามารถ
15. อำเภอเมยวดี
16. อำเภอศรีสมเด็จ
17. อำเภอจังหาร
18. อำเภอเชียงขวัญ
19. อำเภอหนองฮี
20. อำเภอทุ่งเขาหลวง

ภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งประกอบไปด้วย 19 จังหวัดนั้น เป็นภูมิภาคที่มีเนื้อที่มากที่สุดในประเทศไทย เป็นอู่อารยธรรมที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาแต่อดีตอันยาวนานบนที่ราบสูงซึ่งมีรูปร่างคล้ายสี่เหลี่ยมจตุรัส (ชัชวาล วงษ์ประเสริฐ, 2532)

สรุป จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นหนึ่งในสิบเก้าจังหวัดของภาคอีสานที่มีความอุดมสมบูรณ์มีเอกลักษณ์ที่ตึงามโดดเด่นหลายด้าน ประกอบไปด้วยคำขวัญประจำจังหวัดร้อยเอ็ดคือ “สิบเอ็ดประตูเมืองงาม เรืองนามพระสูงใหญ่ ผ้าไหมสาเกต บุญผะเหวดประเพณี มหาเจดีย์ชัยมงคล งามน่ายลบึงพลาญชัย เขตกว้างไกลทุ่งกุลา โลกลือชาข้าวหอมมะลิ” คำขวัญของจังหวัดร้อยเอ็ดดังกล่าว ประมวลได้จากสิ่งที่มีอยู่ ทั้งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นเอกลักษณ์และเป็นรูปธรรม

5. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

5.1. แนวคิดประเพณีประดิษฐ์(The Invention of Tradition)

Hobsbawm, Eric. And Ranger, (1983 : 1-4) กล่าวในหนังสือที่ชื่อว่า The Invention of Tradition โดย ฮอบส์บอว์ม (Hobsbawm) มองประเพณีประดิษฐ์ว่าเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นอันเกี่ยวกับการจัดระเบียบสังคมที่ถูกถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของกฎระเบียบและข้อปฏิบัติ (set of practices) เช่น ศาสนา ความเชื่อ พิธีกรรม เรื่องเล่า ตำนาน คติชน ประวัติศาสตร์ และสัญลักษณ์ต่างๆ หรือที่เรียกรวมว่า วัตถุโบราณ (ancient material) โดยมีความเด่นชัดในแง่ของการพยายามอ้างอิงอดีตของสังคมแล้วนำมาสร้างเป็น ประเพณีประดิษฐ์จนเกิดการปฏิบัติซ้ำ (repetition) การปฏิบัติอย่างเป็นทางการ (formalization) และปฏิบัติอย่างมีพิธีการ (ritualization) ด้วย การอ้างอิงที่สืบทอดต่อกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษจนเป็นที่ยอมรับโดยปริยาย (automatically implies) เพื่อรับใช้สถานการณ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม ในช่วงเวลาที่กำลังเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลง

ฮอบส์บอว์ม ได้ชี้ให้เห็นอีกว่า ประเพณีประดิษฐ์ ที่นอกจากจะเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมรูปแบบหนึ่งแล้ว ยังสามารถใช้เป็นอาวุธในการตอบโต้ผู้รุกรานได้ด้วยเช่นกัน และนอกจากนี้แล้ว ประเพณีประดิษฐ์ยังสะท้อนให้เห็นการเผชิญหน้าของประเพณีเก่า (old tradition) กับประเพณีใหม่ (new tradition) ซึ่งฮอบส์บอว์ม มองว่า ประเพณีประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำลาย วิถีแห่งประเพณีเก่าอันเนื่องมาจากประเพณีเก่าที่ไร้ประสิทธิภาพหรือขาดคุณสมบัติที่จะปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับสภาวะการณ์ทางสังคม ณ เวลานั้น จนทำให้เกิดการสร้าง ประเพณีประดิษฐ์ขึ้นมา ดังนั้น คำถามที่ถูกถามมาคือในสังคมต่างๆ ประเพณีเก่าจะถูกกลืนกลายเป็นประเพณีใหม่ด้วยกันทั้งหมดหรือไม่ คำตอบที่ฮอบส์บอว์มเสนอคือ หากสังคมมีประเพณีเก่าที่จริงแท้ (genuine tradition) สังคมนั้นก็ไม่จำเป็นต้องประดิษฐ์ประเพณีใหม่ขึ้นทดแทน

เอกรินทร์ พึ่งประชา, (2545 : 16) ได้กล่าวถึงแนวคิดประเพณีประดิษฐ์ของฮอบส์บอว์ม (Hobsbawm) ว่าประเพณีประดิษฐ์ เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมรูปแบบหนึ่ง ที่ก่อตัวขึ้นจากการหยิบยกวัตถุโบราณ (ancient materials) ทางวัฒนธรรม อาทิ เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ พิธีกรรม งานเฉลิมฉลอง และข้อปฏิบัติต่างๆ ทางสังคมที่อ้างอิงอดีต ที่สัมพันธ์กับสังคมของตนเอง แล้วนำมาตีความใหม่แล้วสร้างขึ้นเพื่อรับใช้สังคมในขณะนั้น ขณะเดียวกันก็มีการแสวงหาความหมายวัตถุโบราณทางวัฒนธรรมใหม่หรือการอ้างอิงใหม่ นำมาปฏิบัติเพื่อให้เป็นรูปแบบใหม่เพื่อจุดมุ่งหมายร่วมบางอย่างในช่วงเวลาที่สังคมกำลังเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลง ทั้งในแง่เศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ในขณะที่การอ้างอิงวัตถุโบราณทางวัฒนธรรม วัตถุโบราณทางวัฒนธรรมดังกล่าว เป็นสิ่งที่

อบสั บอร์ว้มกลับไม่ได้ให้ความสำคัญมากนัก ว่ามีจุดเริ่มต้นเมื่อใด นอกจากนี้ฮอบสั บอร์ว้มยังมองว่า ประเพณีประติษฐ์เป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้เข้าใจภาพประวัติศาสตร์สังคมได้กระจ่างขึ้น เพราะประเพณี ประติษฐ์เป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์สังคมที่แสดงให้เห็นถึงการนำประวัติศาสตร์มาใช้เป็น เครื่องมือในการสร้างความชอบธรรม หรือเป็นตัวสมานความสัมพันธ์ (action and cement group) ให้กับกลุ่มหรือสังคมตน ในขณะที่เดียวกันก็หลายกรณีที่สร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ ดังกล่าว ดังนั้น ประเพณีประติษฐ์จึงเป็นภาพสะท้อนของสังคมในช่วงเวลานั้นได้ระดับหนึ่ง

ธนวรรธน์ นิธิภานันท์, (2558 : 34-35) ได้กล่าวว่าปัจจุบันคำว่า ประเพณีประติษฐ์ เริ่ม ปรากฏให้เห็นมากขึ้นสังคมไทย โดยคำกล่าวได้ถูกนำไปใช้ในแง่มุมและความหมายที่แตกต่างกัน ออกไป ซึ่งหากเป็นการให้ความหมายที่ตรงตัวแล้ว ย่อมสื่อการสร้าง การทำ หรือก่อให้เกิดประเพณี ขึ้น แต่แท้จริงแล้ว ประเพณีประติษฐ์ เป็นคำที่มีความหมายที่ลึกซึ้งและสลับซับซ้อนมากกว่า ความหมาย ประเพณีประติษฐ์ ถือเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นเด่นชัดในปลาย ศตวรรษที่ 19 ในยุโรปและประเทศอาณานิคมของยุโรป เพื่อตอบรับการกระเียบโลกใหม่ ฮอบสั บอร์ว้มได้นำคำดังกล่าวมานิยามและให้ความหมายใหม่พร้อมทั้งเสนอว่า ประเพณีเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น ไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติการศึกษาประเพณีที่เกิดขึ้นใหม่หรือประติษฐ์ขึ้นมาใหม่ จะเป็น เครื่องมือสำคัญในการทำความเข้าใจสังคมโดยเฉพาะสังคมที่มีการโยยหาอดีต โดยปรากฏการณ์การ โยยหาอดีตมักจะถูกปรากฏเด่นชัดในสังคมที่เผชิญกับสภาวะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมครั้ง ใหญ่ แบบถอนรากถอนโคน หรือก้าวเข้าสู่ยุคหลังสมัยใหม่

ทั้งนี้ประเพณีประติษฐ์ ยังได้นำไปสู่การสร้างความสำเร็จต่อสถานการณ์ทางสังคมที่มี กระบวนการรื้อฟื้นทางวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยมีการอ้างอิงความสัมพันธ์ในอดีตขณะเดียวกันก็ เป็นการผลิตวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่เพื่อรับใช้สถานการณ์ทางสังคม นอกจากนี้ประเพณีประติษฐ์ยังได้ นำไปสู่การแปรรูปทางวัฒนธรรมทั้งที่ปรากฏในรูปแบบสื่อประเภทต่างๆ เช่น อนุสาวรีย์ การแสดง ละคร เป็นต้น

สรุปได้ว่าประเพณีประติษฐ์เป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นในสังคมยุคปัจจุบันโดยการ ประติษฐ์สร้างประเพณีขึ้นมาใหม่ในยุคปัจจุบันโดยมีการอ้างอิงไปถึงประเพณียุคประวัติศาสตร์โบราณ เพื่อรับใช้สถานการณ์ทางสังคมซึ่งจากการศึกษาข้างต้น ได้มีการอ้างอิงแนวความคิดของนักมนุษย วิทยาท่านหนึ่งที่ชื่อ ฮอบสั บอร์ว้ม ได้กล่าวถึงรูปแบบหนึ่งของประเพณีประติษฐ์ ที่สังคมทำการ เลือกรื้อฟื้นวัฒนธรรม ประเพณี วัตถุ หรือพิธีกรรมบางอย่าง จากสังคมอดีตมาสื่อสารและนำมาตีความ ใหม่ เพื่อเป้าหมายในการสร้างความรู้สึก ความเป็นเจ้าของร่วมกัน เพื่อสร้างความชอบธรรมในอำนาจ ของชนชั้นปกครอง (รัฐบาล) และเพื่อถ่ายทอดอุดมการณ์ทางสังคมร่วมกัน ตัวอย่างเช่น การสร้าง อนุสาวรีย์ขนาดใหญ่ซึ่งมีอีกฐานะหนึ่ง คือ เป็นสื่อวัตถุที่รัฐได้สอดแทรกความหมายและอุดมการณ์ บางอย่างร่วมกันในสังคม และขณะเดียวกันนั้น รัฐก็ยังใช้กระบวนการสื่อสารผ่านอนุสาวรีย์เพื่อ เชื่อมโยงตำนานต่างๆที่สืบทอดมาจากอดีต และทำให้เกิดความเห็นพ้องพร้อมกันว่าชาติเป็นสิ่งที่เกิด มาอย่างยาวนาน และตั้งแต่ครั้งบรรพชน

5.2 ทฤษฎีนาฏยประดิษฐ์

ธนิต อยู่โพธิ์ (2516 : 2-4) ได้ให้ความหมายไว้ว่า " คำว่า นาฏยา ตามคัมภีร์อิถานนปที ปีกาและสูจิ " ทานให้วิเคราะห์ศัพท์ว่า "นาฏยเสตนตินาฏย" ความหมายว่า ศิลป์ของผู้พ้อน ผู้รำ เรียกว่า นาฏย และให้อธิบายไว้ว่า "บจจวาทิต คิต อิติ อิท ดุริยติก นาฏยนาเมญจเต" แปลว่า การพ้อนรำการบรรเลง (ดนตรี) การขับร้อง หมวด 3 แห่งตริยะนี ท่าน (รวม) เรียกโดยชื่อว่า นาฏย ซึ่งตามนี้ท่านจะเห็นได้ว่าคำว่า นาฏยะ หรือ นาฏยะ นั้น การขับร้องหรือ พุดอย่างง่าย ๆ ก็ว่า คำ นาฏย นั้น มีความหมายรวมทั้งพ้อนรำขับร้องและประโคม ดนตรีด้วย ไม่ใช่มีความหมายแต่เฉพาะ ศิลปะแห่งการพ้อนรำอย่างเดียว ทั้งที่บางท่านเข้าใจกัน แม้จะใช้คำว่าหมวด 3 เสง ตริยะ หรือ ตริยะ 3 อย่าง แสดงให้เห็นว่าใช้คำ " ตริยะ หมายถึงเครื่องที่ เครื่องเป่า แต่แปลงกันว่า "ดนตรี" ก็ได้ นี้ ว่าตามรูปศัพท์ ที่แท้จริงแม้ในวิธีการปฏิบัติศิลปะจะจับ ระบุรำพ้อนไปโดยไม่มีดนตรี และขับ ร้องประกอบเรื่องและให้จังหวะไปด้วยนั้นย่อมเป็นไปได้และไม่ เป็นศิลปะที่สมบูรณ์ ถ้าขาดดนตรี และขับร้องเสียแล้ว แม้ในสวนศิลปะของการพ้อนรำเองก็ไม่สมบูรณ์ ในตัวของมัน พระภคตมุนี ซึ่ง ศิลปินทางโขนและละครพากันทำศิระของท่านกราบไหว้บูชา เรียกกันว่า "ศิระฤชาณี" นั้นมีตำนาน ว่า ท่านเป็นปรมาจารย์ แห่งศิลปะทางโขนละครพ้อนรำมาแต่โบราณ เมื่อ ท่านใดแต่งคัมภีร์นาฏ ศาสตร์ คลื่นไหวก็มีอยู่หลายบริเฉท หรือ หลายบทในคัมภีร์นาฏศาสตร์นั้น ที่ท่านได้กล่าวถึงและวาง กฎเกณฑ์ในทางดนตรีและขับร้องไว้ด้วยและท่านศารงคเทพ ผู้แต่งคัมภีร์สังคีตรัตนกร อันเป็นคัมภีร์ ที่ว่าด้วยการดนตรีอีกท่านหนึ่งเล่า ก็ปรากฏว่าท่านได้วางหลักเกณฑ์และอธิบายศิลปะ ทางการละคร พ้อนรำไว้มากมายในคัมภีร์นั้น เป็นอันว่าศิลปะ 3 ประการคือ พ้อนรน ดนตรี ขับร้อง 1 เหล่านี้ต่าง ต้องประกอบ อ้ายใส่กันคำว่า นาฏยยะ จึงมีความหมายรวมเอาศิลปะ 3 อย่างนั้นไว้ในสัปดาห์ เดียวกัน

สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2547) อธิบายว่าศิลปะวัฒนธรรมแสดงให้ถึงวัฒนธรรมแสดงให้เห็น ถึงความเป็นอารยประเทศ ประเทศชาติที่มีความรุ่งเรืองนั้นจำที่จะต้องแสดงออกถึงเอกลักษณ์ประจำ ชาติของตน นาฏศิลป์และดนตรีไทยก็ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันสำคัญของชาติอย่างหนึ่งที่ควรแก่ การอนุรักษ์ ทำนุบำรุงและพัฒนาควบคู่ไปกับการพัฒนา ประเทศกระบวนกรสร้างสรรคผลงาน ทางด้านนาฏยประดิษฐ์นับเป็นกลวิธีหนึ่ง ซึ่งก่อให้เกิดกระแสการอนุรักษ์ ทำนุบำรุงและพัฒนา ทั้งนี้ เนื่องจากการสร้างสรรค์ผลงานดังกล่าวประกอบไปด้วยการสร้างสรรค์แนวคิด การออกแบบนาฏศิลป์ รูปแบบใหม่ รวมทั้งการนำเสนอผลงานในอดีตมาปรับปรุงสร้างสรรค์และพัฒนาโดยอาศัย กระบวนกรสร้างสรรคผลงานที่ถูกต้องตามหลักวิชาการและกลวิธีการที่เหมาะสม อันส่งผลให้ นาฏศิลป์ ชุดนั้นมีความสมบูรณ์บรรลุความวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และนับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ เพิ่มพูนโดยไม่มีที่ สิ้นสุด มหาวิทยาลัยนเรศวรเล็งเห็นถึงความสำคัญในเรื่องดังกล่าว จึงสนับสนุนให้ สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชาศิลปกรรมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ ดำเนินการสร้างสรรค์ผลงานผล ทางด้านนาฏยประดิษฐ์ชุด “ระบำมิ่งคลาธิชฐาน” ขึ้นเพื่อนำออกเผยแพร่แสดงในงานศิลปวัฒนธรรม ทบวงมหาวิทยาลัย ณ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ในปี พ.ศ. 2546 โดยการ แสดงในครั้งนั้นใช้ชื่อ ในการแสดงว่า “ระบำมิ่งคละ” ซึ่งได้รับความสนใจจากผู้ชมเป็นอย่างดี เพราะ นอกจากจะสื่อให้เห็นถึง เอกลักษณ์ของศิลปะการแสดงที่ปรากฏในเขตจังหวัดพิษณุโลกแล้ว ทำรำ และองค์ประกอบต่าง ๆ ในการแสดงยังมีความน่าสนใจเป็นที่แปลกใหม่สำหรับผู้ชมเป็นอย่ างมา

ต่อมาการแสดงดังกล่าวได้รับคัดเลือกให้นำออกแสดงเพื่อต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง และงานสัมมนาเชิงวิชาการอันเกี่ยวกับผลงาน สร้างสรรค์ทางด้านนาฏยประดิษฐ์

จตุติกา โกศลเหมมณี(2555 : 21) ได้กล่าวถึงนาฏยศิลป์ไทยร่วมสมัยไว้ว่า นาฏยศิลป์ไทย หมายถึง ศิลปะของการระบำ รำ ฟ้อน ละคร และการแสดงที่มีพื้นฐานมาจากวัฒนธรรมไทยทั้งราชสำนักและในท้องถิ่นต่างๆ ส่วนคำว่าร่วมสมัยหมายความว่าสมัยปัจจุบัน รุ่นราวคราวเดียวกัน หรือสมัยเดียวกัน ดังนั้นนาฏยศิลป์ไทยร่วมสมัยจึงเป็นศิลปะการเคลื่อนไหวหรือการฟ้อนรำที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่โดยมีกระบวนการหรือแนวความคิดของสังคมและวัฒนธรรมไทยปัจจุบันเป็นพื้นฐาน ทั้งจากวัฒนธรรมส่วนกลางและวัฒนธรรมจากท้องถิ่นต่างๆ

สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2543) ได้ให้คำนิยามเกี่ยวกับ นาฏยประดิษฐ์ ไว้ว่า " นาฏยประดิษฐ์ หมายถึง การคิด การออกแบบ และการสร้างสรรค์ แนวคิด รูปแบบ คนวิธีของนาฏศิลป์ชุดหนึ่ง ที่แสดงโดยผู้แสดงคนเดียวหรือหลายคน ทั้งนี้รวมถึงการปรับปรุงผลงานในอดีตนาฏยประดิษฐ์จึงเป็นการทำงานที่ครอบคลุม ปรึกษา เนื้อหา ความหมาย ท่ารำ ท่าเต้น การแปรแถว การตั้งซุ้ม การแสดงเดี่ยว การแสดงหมู่ การกำหนดดนตรี เพลง เครื่องแต่งกาย ฉาก และส่วนประกอบอื่นๆที่สำคัญในการแสดงธรรมให้นาฏศิลป์ชุดหนึ่ง สมบูรณ์ตามที่ตั้งใจไว้" ผู้ออกแบบนาฏศิลป์ เรียกกันทั่วไปว่า ผู้อำนวยการฝึกซ้อม หรือผู้ประดิษฐ์ท่ารำ แต่ในที่นี้ขอเสนอคำใหม่ว่า นักนาฏยประดิษฐ์ ซึ่งตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Choreographer

พิรพงษ์ แสนไสย (2546) นาฏยกรวิรูปร่างใหม่ว่ามีขอบเขตต่อการสร้างสรรค์ ระบำ เต้นของเราและเป็นปัจจัยที่สิ่งที่ทำให้เราต้องหยุด(คิด)นั้นคือ

1.คิดสร้างให้เป็นของเก่าแก่ โบราณ และดั้งเดิมตามแบบแผนบรรพบุรุษ หมายถึง การสร้างสรรค์นาฏยประดิษฐ์โดยยังยึดหลัก และคงโครงสร้างตามแบบแผนโบราณ เช่น นาฏยศิลป์ไทย ยังปรากฏการตั้งวง จีบ ล่อแก้ว กระทบ ยกหน้า หรือปรากฏท่ารำในเพลงแม่บทเล็ก หรือแม่บทใหญ่ เป็นต้น เช่นรำเปิดงานมงคลทั่วไป รำอวยพรวันเกิด งานมงคลสมรส เป็นต้น ทั้งนี้เพลงที่เลือกมาประกอบ อาจเป็นบทเพลงที่มีอยู่แล้ว แล้วนำมาบรรจุกับเนื้อหาที่แต่งขึ้นใหม่

2.คิดสร้างให้เป็นการผสมผสานนาฏยศิลป์หลายๆจารีตเข้าด้วยกัน หมายถึง การนำนาฏยศิลป์ตั้งแต่ สอนนาฏยจารีตขึ้นไปผสมผสานเป็นงาน เช่น นาฏยศิลป์ตะวันตกอย่างบัลเล่ต์กับนาฏยศิลป์อินเดีย นาฏยศิลป์อิสานกับนาฏยศิลป์อินเดียที่ปรากฏในการแสดงแสงเสียงไม่ว่าจะเป็นปราสาทหินพิมาย จ.นครราชสีมา ปราสาทพนมรุ้ง อ.นางรอง จ.บุรีรัมย์ และปราสาทเป็ยน้อย อ.เป็ยน้อย จ.ขอนแก่น เป็นต้น นาฏยประดิษฐ์ประเภทนี้จะพบการผสมผสานนาฏยลักษณะของแต่ละอย่างเอาไว้ชัดเจน เช่นลักษณะการจีบ การกระทบเท้าไปข้างหลัง การทรงตัว ยังคงเป็นแบบนาฏยศิลป์ไทยส่วนท่าและการเคลื่อนไหวอาจเป็นการคิดประดิษฐ์ตามแบบนาฏยลักษณะอื่นๆ เป็นต้น

3.คิดแบบประยุกต์จากแบบดั้งเดิม หมายถึง งานนาฏยประดิษฐ์ ที่อาศัยการหยิบเพียงเอกลักษณ์เด่นของนาฏยศิลป์นั้นๆเช่นท่าทาง เทคนิคพิเศษบางอย่าง นอกจากนั้นผู้ประดิษฐ์ก็พยายามแสวงหากระบวนท่าใหม่ๆ การเคลื่อนไหวใหม่ๆ ให้แหวกแนวจากของเดิม และให้ความหมายตรงกับที่ผู้ประดิษฐ์ต้องการ หรือตรงวัตถุประสงค์ ที่กำหนดไว้

4.คิดใหม่ ทำใหม่ ไม่เคยพบเห็นที่ไหนมาก่อน อาจพูดได้ว่าเป็นงานสร้างแบบหลุดโลกไปเลย (ระบำตามใจฉัน) ไม่สนใจในกฎและกรอบใดๆ เพราะฉันเห็นอะไรบางอย่างที่เข้าใจว่าล้ำสมัยเพราะ

ฉันเห็นอะไรบางอย่างมันขัดแย้งกับความเป็นตัวของฉันฉันจึงอยากจะทำอะไรสักอย่างอยากจะทำประติมากรรม งานนาฏศิลป์ตามแบบที่ฉันเก็บสะสมประสบการณ์มาตลอดชีวิต ถ่ายทอดออกมาตามกระแสของภาวะอารมณ์ ความรู้สึกภายใน มันเป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่ไม่มียกนาฏยกรวิคนใดเคยสร้างสรรค์มาก่อน มันเป็นเรื่องที่หลบหลีก กฎเกณฑ์ทั้งหมด ไม่ได้เดินทางตามแบบอย่างใดๆ มันเป็นการเคลื่อนไหวอย่างอิสระเสรี มันไม่จำเป็นที่จะต้ององค์ประกอบอื่นใดนอกเสียจากร่างกาย ฉันไม่ได้นำเอาอดีต และปัจจุบันมาปะปนกัน ฉันเป็นฉันในยุคนี้ พ.ศ. นี้ ฉันจึงได้สร้างสรรค์นาฏศิลป์ให้เป็นไปตามยุคและอายุขัยของฉัน เพื่อประดับไว้ให้แผ่นดินได้รู้จัก ก่อนที่มันจะกลายเป็นเพียงตำนานในอากาศ ฉันไม่ได้ทำลายศิลปะ ขบ ขบ จารีต และประเพณีแต่อย่างใดเพราะฉันรู้เสมอว่าฉันกำลังทำอะไรอยู่ เพราะฉันได้ศึกษาสิ่งที่ฉันกำลังมือทำมาเป็นอย่างดี แต่ประติมากรรมเคลื่อนไหวที่ฉันกำลังปั้นอยู่นั้นมันคือ สมัยนี้ สมัยที่ฉันเป็นอยู่ปัจจุบันเขาทั้งหลายในวงการนาฏศิลป์เรียกฉันว่า “นาฏศิลป์ร่วมสมัย” ซึ่งฝรั่งเรียกฉันว่า “Contemporary” ตัวตนที่ฉันเป็นอยู่ ณ ทุกวันนี้ คือ บุชาสิ่งเก่า โดยจะไม่หยิบยืมมาใช้ แต่จะประดิษฐ์ร่างกายและการเคลื่อนไหวให้เป็นสิ่งใหม่

พิรพงษ์ เสนไสย (2546) ปัจจุบันการสร้างสรรคงานทางด้านนาฏศิลป์ปรากฏในหลายรูปแบบ ซึ่งแต่ละรูปแบบนั้นก็ขึ้นอยู่กับฝันและจินตนาการของนักออกแบบ หากศึกษา ค้นคว้าให้กว้างทั่วหุ้มนโลกแล้วจะพบว่า “นาฏศิลป์” ในรูปลักษณะปัจจุบันแตกแขนงออกไปหลากหลายลักษณะ มีกระบวนท่า การเคลื่อนไหว และมีวิธีการนำเสนอที่แตกต่างไปตามกาลเวลาตามสภาพภูมิหลังของศิลปินแต่ละคนแต่สิ่งที่น่าสนใจและน่าค้นหาที่สุดเห็นจะเป็นแนวความคิด หรือแรงบันดาลใจที่ฝังลึกในใจเขาเหล่านั้น ก่อนจะสะท้อนออกมาเป็นงานให้ผู้คนที่ได้ชื่นชม ดังนั้นการจะชื่นชอว่าได้เป็นนาฏยกรวิในฐานะนักปรัชญาจกต้องเป็นบุคคลที่ใฝ่รู้และแสวงหาความจริงของทุกสรรพสิ่งอยู่ตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นศาสตร์เกี่ยวกับตรรกศาสตร์ จิตวิทยาทุกแขนงรวมถึงหลักแห่งสุนทรียศาสตร์ นานาซึ่งความรู้ทั้งหมด อาจได้มาจากการอ่านเอกสารหรือตำราหรือแม้แต่การพูดคุยสนทนากับคนรอบข้าง รวมถึงไปสัมผัสด้วยตัวเอง ซึ่งล้วนแต่เป็นปัจจัยสำคัญ นาฏยกรวิจะต้องนำไปเป็น ข้อมูลขณะปฏิบัติหน้าที่ออกแบบท่าทางเพื่อโน้มนำให้ผู้ชมเกิดความคล้อยตามหรือเกิดอารมณ์ร่วมในงานสร้างสรรค์ของตน

5.3. ทฤษฎีนาฏยศาสตร์

ทฤษฎีนาฏยศาสตร์ของภรตมุณี (ภรตมุณี. 2511) เป็นตำราการพอนของอินเดีย ที่กำหนดขึ้นเพื่อใช้กับการแสดงนาฏยศาสตร์ สารสำคัญของนาฏยศาสตร์ แบ่งออกเป็น 14 ชนิด คือ กำเนิด ภาวะ รส ตัวละคร ผู้แสดง บท การเขียนบท การแสดงออก การพอน รำ เสียง คำพูด ดนตรี โรงละคร และฉาก การแสดงประสบความสำเร็จได้จะต้องอาศัยปัจจัยทางกายภาพ และการแสดงออกของอารมณ์ ซึ่งเรียกว่า “ภาวะ” และ “รส”

ภาวะ คือ การแสดงออกของอารมณ์ โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ ทางกายภาพ เพื่อให้เกิดความบันเทิงใจในลักษณะต่างๆ ซึ่งเรียกว่า “รส” ทั้งภาวะและรสมีลักษณะเอกเทศ แต่อยู่รวมกันเป็นวงจรเพราะในขณะที่พอนรำภาวะและรสเกิดขึ้นสลับกันไป และอาศัยซึ่งกันและกัน ท่าทางของมือเท้า แขน ขา ลำตัว เป็นภาวะคงเดิม เมื่อนำมารวมกันเป็นถ้ำรำก็เกิดเป็นภาวะใหม่สิ่งมีส่งเสริม คือ ดนตรี เครื่องแต่งการ เครื่องประดับ แสง สี เป็นต้น ทั้งหมดนี้ประมวลงกันเกิดเป็นความบันเทิง คือ

เป็นรสขื่นในใจและรสที่เกิดขึ้นนี้จะสะท้อนให้เกิดภาวะใหม่ต่อไปเป็น เช่นนี้ จนกว่าการฟ้อนรำนั้นจะจบลง

ทฤษฎีนาฏยศาสตร์แบ่งการฟ้อนรำออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1. นาฏยที่เป็นารฟ้อนรำพร้อมกับแสดงอารมณ์
2. นฤต เป็นการฟ้อนรำโดยเฉพาะ ไม่เจือปนด้วยความหมายพิเศษหรืออารมณ์ใด
3. นฤตย เป็นการฟ้อนรำที่สื่อความหมายซึ่งอาจเป็นประโยคสั้นๆ ตอนสั้นๆ หรือ

ละครทั้งเรื่อง

การฟ้อนรำประกอบด้วย การเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องของร่างกาย 3 ส่วน คือ

1. อังคะ คือ อวัยวะหลักที่ใช้ในการฟ้อนรำได้แก่ ศรีษะ มือ เอว ออก แขน ขา
2. อุปอังคะ คือ อวัยวะรองที่ใช้ในการฟ้อนรำได้แก่ นัยน์ตา คิ้ว จมูก ริมฝีปาก

ล่างแก้ม และคาง

3. ปรีตยังคะ คือ อวัยวะ ส่วนอื่นๆ ที่ใช้ในการฟ้อนรำ เช่น ไหล่ หลัง และหน้าท้อง

ในตำรานาฏยศาสตร์ ได้มีการกำหนดโครงสร้างของการฟ้อนรำได้ชัดเจน ซึ่งเป็นท่ารำแม่บท เรียกว่า “กรณะ” ไว้ 108 ท่า เป็นมาตราคือ กรณะ 2 ท่า ขึ้นไปรวมเป็น 1 มาตริกะ มาตริกะ 34 หน่วยขึ้นไปรวมเป็น 1 องคาหระ องคาหระหลายหน่วยมารวมกันเรียกว่า “ปินชิพันธะ” หรือรำชุดตลอดจนการแสดงละครทั้งเรื่อง

ในตำรานาฏยศาสตร์ แบ่งคุณลักษณะของการฟ้อนรำออกเป็น 2 ชนิด คือ

1. ตานทวะ เป็นการฟ้อนรำที่แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็ง หนักแน่น สง่างาม ตามลักษณะบุรุษเพศ
2. ลัษยะ เป็นการฟ้อนรำที่แสดงให้เห็นถึงความประณีต อ่อนหวาน นุ่มนวล ตามลักษณะ

อิตถีเพศ

ในตำรานาฏยศาสตร์ กล่าวถึง ดนตรีนาฏยศิลป์ ใน 3 ลักษณะ คือ สวาระ (ตัวโน้ต) อาโตรยะ (เสียงจากเครื่องดนตรี) ปฎุยะ (เสียงร้องเพลง)

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 งานวิจัยในประเทศ

วิลาสินี น้อยครบุรี (2560 : 284) งานวิจัยเรื่อง การจัดการแสดงแสง เสียง ชุดพนมรุ้ง มาเทวาลัย” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพผู้วิจัยได้สืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมาของปราสาทพนมรุ้งรวมถึงประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งที่ส่งผลให้เกิดการจัดการแสดงแสง เสียง ชุด “พนมรุ้งมหาเทวาลัย” ประจำปี 2559 รวมถึงการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสืบค้นข้อมูลจากแหล่งข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ ด้านการแสดงแสง เสียง และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการแสดงแสง เสียง ชุด “พนมรุ้งมหาเทวาลัย” ในประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง นอกจากนี้ยังได้รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการลงพื้นที่เพื่อสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การศึกษาข้อมูลจากภาพถ่ายและวิดีโอเพื่อนำข้อมูลมาศึกษาถึงความเป็นมาเพื่อเชื่อมโยงถึงรูปแบบการแสดงและกระบวนการจัดการที่ก่อให้เกิดการแสดงแสง เสียง ชุด “พนมรุ้งมหาเทวาลัย”

โดยผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลและจำแนกออกเป็นหมวดหมู่ จากนั้นจึงได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้และนำเสนอข้อมูลโดยจัดทำเป็นรูปเล่มวิทยานิพนธ์ต่อไป

ชมนาด โสภณ (2531 : 45-49) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องพัฒนาการของการศึกษาวิชาชีพนานาชาติในประเทศไทย โดยศึกษารูปแบบของการจัดการศึกษาวิชาชีพนานาชาติในประเทศไทยในประเทศไทยพัฒนาการของการจัดการศึกษาและอิทธิพล ที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาวิชาชีพนานาชาติไทยผลการวิจัยพบว่า รูปแบบของการจัดการศึกษาวิชาชีพนานาชาติไทยแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ ประเภทแรกเป็นการจัดการศึกษาโดยอิสระหรืออย่างไม่เป็นทางการ ได้แก่ การจัดการศึกษาในราชสำนัก สำนักของเจ้านายและขุนนางและสำนักของสามัญชน เป็นการจัดการศึกษาอย่างอิสระโดยยึดถือการศึกษาในราชสำนักเป็นแบบอย่าง ประเภทที่ 2 เป็นการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนแบบสากลหรืออย่างเป็นทางการ มีการกำหนดจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา วิธีเข้าศึกษาและคุณสมบัติของผู้เข้ารับการศึกษา หลักสูตรและการสอน ปริมาณเวลาและคุณวุฒิทางการศึกษาตลอดจนเงินเดือนที่จะได้รับเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว พัฒนาการของการศึกษาวิชาชีพนานาชาติไทย แบ่งออกได้เป็น 3 ยุคได้แก่ ยุคที่ 1 การศึกษาวิชาชีพนานาชาติไทยแบบแผนเดิม (ประมาณ พ.ศ. 1800-2452) มีจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาเพื่อความบันเทิงและประดับบารมีแล้วพัฒนาขึ้นเป็นอาชีพ โดยรับผู้เข้าศึกษาทั้งชายและหญิงตั้งแต่วัยเยาว์ แต่สตรีจะสงวนไว้เฉพาะในราชสำนักสำหรับพระมหากษัตริย์เท่านั้น การถ่ายทอดความรู้ขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของครูเป็นหลัก ด้วยวิธีการให้ปฏิบัติเลียนแบบอย่างครูและจดจำแบบมุขปาฐะสืบต่อกันมา ยุคที่ 2 ยุคฟื้นฟูการศึกษาวิชาชีพนานาชาติไทย (พ.ศ. 2453-2478) มีการฟื้นฟูการศึกษาขึ้นใหม่ในราชสำนักเจ้านาย ด้วยการจัดการศึกษาแบบระบบโรงเรียนแต่ยังคงใช้วิชาการศึกษาแบบเก่า ในขณะเดียวกันพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้นำรูปแบบของการละครตะวันตกเข้ามาเผยแพร่ ทำให้ความสนใจในการศึกษาวิชาชีพนานาชาติไทยลดความสำคัญลงไปโดยหันไปนิยมตามแบบอย่างตะวันตกสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน ยุคที่ 3 ยุคการศึกษาวิชาชีพนานาชาติไทยในสถาบันการศึกษา (พ.ศ.2478-2529) การจัดการศึกษาได้พัฒนามาสู่ระบบสากลอย่างสมบูรณ์อยู่ในความควบคุมของรัฐบาล โดยรับบุคคลทั่วไปเข้าศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษา เป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียน ได้รู้กว้างหลักสูตรแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ผลิตนานาชาติและผลิตครูนานาชาติ ผู้สำเร็จการศึกษาย่อมเข้ารับราชการมากกว่าประกอบอาชีพอิสระ อิทธิพลที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาวิชาชีพนานาชาติไทย

ศิริชัยชาญ พักจำรูญ (2549:249-286) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง วิวัฒนาการและการศึกษาอนาคตภาพของวิทยาลัยนาฏศิลป์ในการพัฒนาวัฒนธรรมไทย ผล การศึกษาพบว่า การศึกษาด้านวัฒนธรรมเป็นกระบวนการถ่ายทอดที่ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมทำความเข้าใจ และฝึกปฏิบัติ ในขณะเดียวกันก็ได้ซึมซับความซาบซึ้งดีงาม และรื่นรมย์ การศึกษาด้านวัฒนธรรมจึงมีลักษณะบูรณาการผสมผสานทั้งด้านปรัชญาความคิด ความเชื่อ ศิลธรรมสุนทรียภาพศิลปะ พฤติกรรมการแสดงออกของมนุษย์การศึกษาด้านวัฒนธรรมมีลักษณะที่ยืดหยุ่นหลากหลายมากกว่าที่จะศึกษาพิธีกรรมการแสดงที่ผิวเผินเท่านั้น ทางเลือกในอนาคตมี 3 ทาง ทางเลือกที่ 1 คือ ขยายหลักสูตรเพื่อยกระดับมาตรฐานวิชาชีพในตลาดงาน ทางเลือกที่ 2 คือพัฒนาวิชาการ และวิชาชีพด้วย

กระบวนการวิจัยทางเลือกที่ 3 คือ การปฏิรูปทั้งระบบสู่ความเป็นเลิศทั้งศาสตร์และศิลป์ เป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติ อนาคตภาพของวิทยาลัยนาฏศิลป์ควรเป็นสถาบันศิลปวัฒนธรรม เพื่อความเป็นไทยที่ยั่งยืน

6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

Bourgeois (1988:40) ได้ศึกษารูปแบบกลยุทธ์ของการควบคุมองค์การและการแสดงโดยกำหนดแผนกลยุทธ์ การเชื่อมโยงเข้าสู่การก่อตั้งองค์การและการขัดขวางต่อประสิทธิผลของเป้าหมาย การศึกษารอบแนวคิดนี้ มีจุดศูนย์กลางอยู่ที่ด้านนโยบายธุรกิจหรือทฤษฎีองค์กร รูปแบบอย่างละเอียดที่ได้ปรับปรุงขึ้น เพื่อทำการวิเคราะห์ในแผนกลยุทธ์และการแสดง ซึ่งมีส่วนสัมพันธ์ภายในระหว่างปัจจัยแต่ละชนิด และความสำคัญของความสัมพันธ์ภายใน เช่น สภาวะแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่ออย่างชัดเจนในโครงสร้างองค์การปรับตัวให้เข้ากับแรงกดดันภายนอก แผลกลยุทธ์ที่สะท้อนชัดเจนในรูปแบบโครงสร้างเนื่องจากทั้งโครงสร้างได้ทำงานตามหน้าที่จนบรรลุสู่เป้าหมาย ปัจจัยกลางของแบบคือ ยุทธวิธีและการแสดงโครงสร้างและสภาพแวดล้อมอิทธิพลตอบสนอง

Jirapom Witayasakpan (1992:406) จุดมุ่งหมายในการวิจัยเพื่อศึกษาศิลปะการแสดงในช่วงรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม พบว่า รัฐบาลได้เข้าไปแทรกแซงในด้านศิลปะการแสดงโดยให้มีการละครเพื่อใช้ในการประชาสัมพันธ์ความเป็นชาตินิยม โดยเรียนแบบวิธีจากต่างประเทศรัฐบาลให้อำนาจกรมศิลปากรเป็นผู้มีอำนาจในการวางนโยบายและแนวทางโดยพยายามพัฒนาให้เป็นรูปแบบใหม่ใช้เครื่องมือในการปลุกกระตุ้นความรักชาติ โดยให้หลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้แต่งเพลงและบทละครขึ้น

สรุปได้ว่างานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังที่ว่าข้างต้นผู้วิจัยศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรมและสังคม วัฒนธรรมของชาวอีสานในด้านต่าง ๆ เพื่อให้เห็นถึงประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของชาวอีสานและส่งเสริมการท่องเที่ยวและให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน และได้สังเกตรวบรวมข้อมูล ศิลปะการแสดงเป็นสื่อที่ส่งผ่านในสังคมชาวอีสาน โดยเฉพาะศิลปะการแสดงของชาวอีสานนั้นมาจากความเชื่อความศรัทธาในเรื่องพระพุทธศาสนา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภูตผี ขวัญหรือจิตวิญญาณ เพราะชาวอีสานส่วนใหญ่จะยึดติดอยู่กับ ขนบประเพณี พิธีกรรม รักถิ่นฐานอารยธรรมและเป็นแหล่งศูนย์รวมยึดเหนี่ยวจิตใจของคนชาวอีสาน และได้ปฏิบัติในขนบธรรมเนียมที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจะถึงปัจจุบันจึงทำให้เกิดศิลปะการแสดงและทำพ็อน

พูน ปณ ทิโต ชิว

บทที่ 3

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การวิจัยเรื่อง กระบวนการผลิตการแสดง แสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้สำรวจข้อมูลทั่วไป และในพื้นที่ที่จะทำการศึกษาวิจัยทั้งได้กำหนดกรอบและขั้นตอนของวิธีวิจัยดังนี้

1. ขอบเขตการวิจัย
 - 1.1 เนื้อหาการวิจัย
 - 1.2 วิธีการวิจัย
 - 1.3 ระยะเวลาในการวิจัย
 - 1.4 พื้นที่ทำการวิจัย
 - 1.5 ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. วิธีการดำเนินงานวิจัย
 - 2.1 เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล
 - 2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล
 - 2.3 การจัดการข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล
 - 2.4 การนำเสนอผลงานวิจัย

1. ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษางานครั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งขอบเขตดังนี้

1. เนื้อหาการวิจัย

การศึกษานี้ผู้วิจัยได้กำหนดเนื้อหาการวิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าไว้ ดังนี้

- 1.1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาประเพณีบุญผะเหวด รูปแบบการแสดงแสงสีเสียงตำนานพระเวสสันดรชาดกจังหวัดร้อยเอ็ด
 1. ประวัติความเป็นมาของประเพณีบุญผะเหวด
 2. รูปแบบการแสดงแสงสีเสียงตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด
- 1.2 เพื่อศึกษากระบวนการผลิตการแสดง และองค์ประกอบการแสดงแสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดกจังหวัดร้อยเอ็ด
 1. กระบวนการผลิตการแสดง
 2. องค์ประกอบการแสดงแสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดกจังหวัด

ร้อยเอ็ด

1.2 วิธีการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง กระบวนการผลิตการแสดง ในการแสดงแสงสีเสียงตำนานพระเวสสันดรชาดกจังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยเก็บข้อมูล 2 ลักษณะ ดังนี้

2.2.1 การศึกษาข้อมูลเอกสาร ซึ่งเป็นองค์ความรู้พื้นฐานทั่วไปโดยจำแนกออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1. องค์ความรู้ด้านสังคม วัฒนธรรมและประเพณีของชาวอีสาน
2. เอกลักษณะทางวัฒนธรรมประเพณีจังหวัดร้อยเอ็ด
3. องค์ความรู้ด้านการแสดงแสงสีเสียง สื่อผสมระบบมัลติมีเดีย
4. บริบทพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด
5. แนวคิดและทฤษฎี

2.2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง งานวิจัยในประเทศ การศึกษาข้อมูลภาคสนามเป็นการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล ตามความมุ่งหมายของการวิจัยโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ การสังเกตและการสนทนา นำข้อมาวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางในการตอบปัญหาตามความมุ่งหมายของการวิจัย

1.3 ระยะเวลาในการวิจัย

ในการวิจัยศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดระยะเวลาศึกษาการแสดง แสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดก ในปี พ.ศ. 2560-2562

1.4 พื้นที่ทำการวิจัย

พื้นที่ในการศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการผลิตการแสดง ในการแสดงแสงสีเสียงตำนานพระเวสสันดรชาดกจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งผู้วิจัยได้เจาะเลือกหน่วยงานเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด และวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด เนื่องจากหน่วยงานเหล่านี้ได้เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดงานประเพณีบุญผะเหวด และการแสดงแสงสีเสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำเอา การแสดงแสงสีเสียงที่เป็นมรดกส่วนหนึ่งในงานประเพณีบุญผะเหวด ที่จัดขึ้นทุก ๆ ปี

1.5 ด้านประชากรกลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มประชากรตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งได้จำแนกกลุ่มตัวอย่างเพื่อการศึกษาออกเป็นกลุ่มดังนี้

1.5.1 ประชากร ได้แก่ ผู้จัดงานและนักแสดงแสงสีเสียง ในงานประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด และวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

กลุ่มผู้รู้ ได้แก่

1. ดร. ฉวีวรรณ พันธุ์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ)
 - นายทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีพื้นบ้าน)
2. นางกุศล สายธนู นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ

กลุ่มผู้ปฏิบัติ ได้แก่

ผู้ควบคุมดูแลการแสดงแสงสีเสียง ได้แก่

3. นายนิรชล สอนสำราญ ครูชำนาญการ วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด
4. คณะครู-อาจารย์ภาคนาฏศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด จำนวน 10 คน
5. นักแสดงการแสดงแสงสีเสียง นักเรียน-นักศึกษา วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด จำนวน 30 คน

กลุ่มผู้ชม

ประชาชนทุกภาคส่วนของจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 30 คน

2. วิธีการดำเนินงานวิจัย

2.1. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย

2.1.1 แบบสำรวจ (BasicSurvey) เป็นการสัมภาษณ์เพื่อหาข้อมูลเบื้องต้นของพื้นที่ที่ทำการวิจัย

2.1.2 แบบสัมภาษณ์ (Interviews) แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (structured Interviews) และ แบบสอบถามสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (unstructured Interviews) ใช้สัมภาษณ์ตามความมุ่งหมายของงานวิจัย รายละเอียดดังนี้

1.) แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างเพื่อใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ ประกอบด้วย 3 ชุด แต่ละชุดมี 2 ขั้นตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้กระบวนการผลิตการแสดง ในการแสดงแสงสีเสียงตำนานพระเวสสันดรชาดกจังหวัดร้อยเอ็ด

2.) แบบสัมภาษณ์ไม่มีโครงสร้าง สัมภาษณ์แบบปลายเปิด ไม่จำกัดคำตอบของคำตอบเพื่อจับประเด็นตีความหมายโดยใช้ทฤษฎีและสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

3.) แบบสังเกต ใช้สำหรับสังเกตทั่วไป การดำเนินและเหตุการณ์ทั่วไป การสนทนากลุ่มใช้กับกลุ่มครูในวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดและเพื่อศึกษากระบวนการผลิตการแสดง ในการแสดงแสงสีเสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดกจังหวัดร้อยเอ็ด

4.) วัตถุประสงค์ที่ใช้ประกอบเครื่องมือในการวิจัยคือ

-กล้องถ่ายรูปเพื่อบันทึกภาพประกอบในงานวิจัย

-สมุดบันทึกเหตุการณ์ประกอบข้อมูลให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

2.2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้ใช้หลักการเก็บข้อมูลที่มีลักษณะสอดคล้องกับการมุ่งหมายของการวิจัย และสามารถตอบคำถามของการวิจัยได้ตามที่กำหนดไว้ ซึ่งมีวิธีการเก็บข้อมูลดังกล่าว

2.2.1. เก็บข้อมูลรวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด ในด้านต่างๆ และกระบวนการผลิตการแสดงแสงสีเสียง ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ในการทำงานวิจัยตลอดจนศึกษาเอกสารและแนวคิดทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

2.2.2. การเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสำรวจ สังเกต สัมภาษณ์ และสนทนาอย่างใกล้ชิดเพื่อที่จะได้ตรวจสอบข้อมูลที่ตรงกับข้อเท็จจริงมากขึ้น

2.2.3. การสำรวจผู้วิจัยใช้วิธีการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นจากบุคคลทั่วไปทั้งภายในพื้นที่และนอกพื้นที่วิจัย

2.2.4. การสังเกต แบ่งเป็น

-สังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้เข้าร่วมฝึกซ้อมการแสดงแสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดกทำให้ทราบถึงรูปแบบการแสดง และองค์ประกอบของการแสดงแสง สี เสียง

-สังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้สังเกตจากวิดีโอของการแสดงแสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก ทำให้ทราบถึงรูปแบบการแสดงและองค์ประกอบของการแสดงแสง สี เสียง

2.2.5. สัมภาษณ์ แบ่งออกได้ดังนี้

-การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ผู้วิจัยสัมภาษณ์ตามแบบสัมภาษณ์โดยสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย สัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการแสดง แสง สี เสียง ตามพื้นที่ที่กำหนด

-สัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ผู้วิจัยสัมภาษณ์แบบเปิดกว้างไม่จำกัดขอบเขตเพื่อจับประเด็นแล้วตีความ หาความรู้ในเรื่องการแสดงแสง สี เสียง

2.2.6. การสนทนา ผู้วิจัยเข้าร่วมสนทนากับผู้แสดงและผู้ที่มีส่วนร่วมในการแสดงจากอดีตจนถึงปัจจุบันเพื่อหาคำตอบในเรื่องการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแสดงแสง สี เสียง

2.3. การจัดทำข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากเอกสารและข้อมูลจากภาคสนามโดยแยกตามความมุ่งหมายของการวิจัยมาจัดทำข้อมูลดังนี้

2.3.1. ข้อมูลที่รวบรวมได้จากเอกสารต่างๆมาศึกษาอย่างละเอียดพร้อมจัดทำหมวดหมู่

2.3.2. นำข้อมูลจากภาคสนามที่เก็บรวบรวมได้มาจัดทำหมวดหมู่และสรุปสาระสำคัญ

ตามประเด็น

2.3.3. นำข้อมูลทั้งจากเอกสารและจากภาคสนามที่ได้จัดทำหมวดหมู่ไว้แล้วนั้นมา

ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์

2.4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายของงานวิจัย โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและจากข้อมูลภาคสนามที่ได้จากการสังเกต สัมภาษณ์ การสนทนามาทำการวิเคราะห์ มีขั้นตอนดังนี้

2.4.1. ตรวจสอบข้อมูลที่สัมภาษณ์จากกลุ่มประชากร

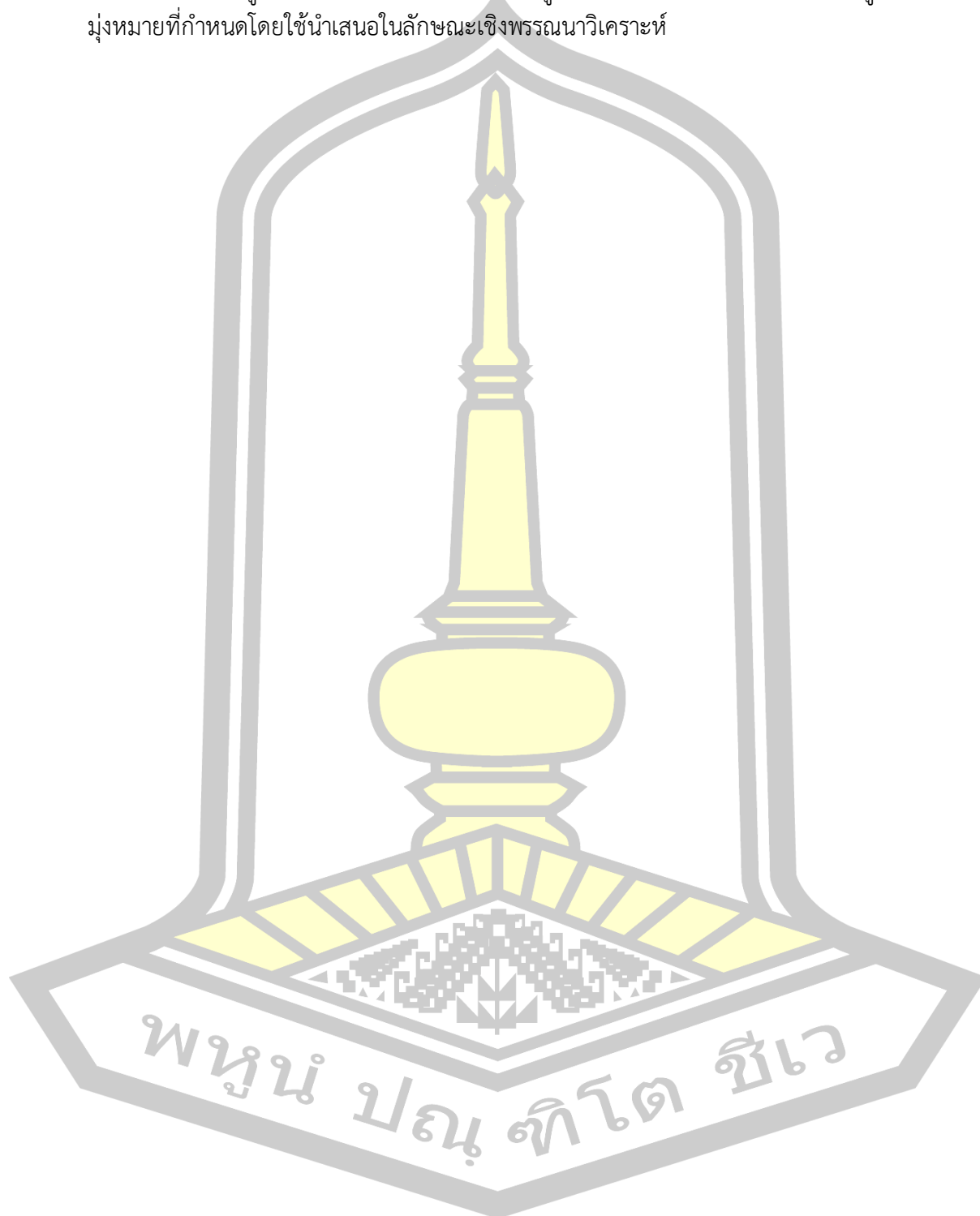
2.4.2. นำข้อมูลที่ได้มาจัดทำหมวดหมู่

2.4.3. สรุปและวิเคราะห์ข้อมูลแต่ละกลุ่มจากเครื่องมือ

2.4.4. นำข้อมูลที่ได้มาเรียบเรียงตามความมุ่งหมาย

2.5. การนำเสนอผลงานวิจัย

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยเรียงเรียงผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายที่กำหนดโดยใช้นำเสนอในลักษณะเชิงพรรณนาวิเคราะห์

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่องกระบวนการผลิต การแสดง แสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด โดยผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์ สามารถจำแนกหัวข้อในการวิเคราะห์ ได้ดังนี้

ตอนที่ 1. ประวัติความเป็นมาประเพณีบุญผะเหวด พัฒนาการแสดง แสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด

- 1.1 ประวัติความเป็นมาประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด
- 1.2 พัฒนาการแสดง แสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด

ตอนที่ 2. กระบวนการผลิตการแสดง และองค์ประกอบการแสดงแสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด

2.1 กระบวนการผลิตการแสดง

1. บทการแสดง
2. รูปแบบการแสดง
 - 2.1 บทละคร
 - 2.2 ลำดับการแสดงของตัวละคร
 - 2.3 กระบวนท่าที่ใช้ในการแสดง
 1. ท่ารำ
 2. ท่าเต้น
 3. ท่าทางการแสดงตามบท

2.4 โอกาสในการแสดง

3. การเลือกใช้พื้นที่บนเวที หรือพื้นที่อื่นๆ ในการแสดง

4. องค์ประกอบการแสดงแสง สี เสียง

4.1 ตัวละคร

4.2 เครื่องแต่งกาย

1. การแต่งกายแนวอนุรักษ์
2. การแต่งกายแนวประยุกต์
3. การแต่งกายแนวสร้างสรรค์

4.3. ดนตรีประกอบการแสดง

4.4 ฉากและอุปกรณ์ที่ใช้ในการแสดง

1. ฉากในการแสดง
2. อุปกรณ์ประกอบการแสดงและอุปกรณ์ประกอบฉาก

4.5 แสง สี เสียง

ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาประเพณีบุญผะเหวด พัฒนาการแสดง แสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด

1.1 ประวัติความเป็นมาประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด

กำเนิดของบุญผะเหวดร้อยเอ็ดเริ่มมาจากวิถีคิดและกระบวนการทำงานของข้าราชการและเพื่อวัตถุประสงค์ของทางราชการอย่างชัดเจนจุดเริ่มที่แท้จริงอยู่ที่ความพยายามของทางจังหวัดร้อยเอ็ดนำโดยผู้ว่าราชการจังหวัดและผู้ที่ได้รับผิดชอบในส่วนราชการที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดและเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดในการคิดค้นหลักขณะเด่นทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อที่จะนำมาใช้เป็นศูนย์กลางในการจัดงานประเพณีประจำปีของทางจังหวัดให้ยิ่งใหญ่และอลังการ ในหนังสือ “ประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด” ทางสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ดได้บันทึกเบื้องหลังของการเสาะหาประเพณีและวัฒนธรรมพื้นบ้านที่มีศักยภาพในการนำมาปรับปรุงให้เป็นประเพณีประจำปีหรือ “ประเพณีเอกลักษณ์” (คณะกรรมการจัดทำหนังสือที่ระลึกงานบุญผะเหวด 2543) การจัดงานบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ดเริ่มขึ้นครั้งแรก พ.ศ. 2533 ในสมัยนายสุพร สุภสร เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด ได้นำเรื่องการจัดงานประเพณีเอกลักษณ์ประจำจังหวัดร้อยเอ็ดหารือในที่ประชุมคณะกรรมการวัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นประธาน นายวีระ วุฒิจำนง จึงได้นำเสนอโครงการบุญเดือนสี่ หรือบุญผะเหวด ต่อที่ประชุม คณะอนุกรรมการวัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ดมีมติเห็นชอบ กำหนดให้บุญผะเหวดเป็นประเพณีเอกลักษณ์จังหวัดร้อยเอ็ด และให้จัดงานทุกปี ณ สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ดและบึงพลาญชัย พร้อมแจ้งมติที่ประชุมให้สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติทราบและเริ่มจัดงานบุญผะเหวดตั้งแต่วันที่ พ.ศ. 2534 เป็นต้นมา จากการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยสามารถแบ่งประวัติความเป็นมาและพัฒนารอกออกเป็น 4 ช่วง

ช่วงที่ 1 พ.ศ. 2534

ประเพณีบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ดมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งคือ “กินข้าวปุ้น บุญผะเหวด” เป็นประเพณีบุญผะเหวดหรือ เทศน์มหาชาติ เป็นประเพณีที่มีอยู่ทุกหมู่บ้านในภาคอีสาน แต่เมื่อ พ.ศ. 2534 สมัยที่นายสุพร สุภสร เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด บุญผะเหวดได้ถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นงานประเพณีประจำปีของจังหวัดร้อยเอ็ด จากการสนับสนุนของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย โดยได้กำหนดจัดในวันต้นเดือนมีนาคมเป็นวันปฏิบัติบุญเป็นประจำทุกปี มีประชาชนจากทั่วสารทิศไปเที่ยวปีละไม่ต่ำกว่า 50,000 คน จึงเป็นงานบุญที่ชาวจังหวัดร้อยเอ็ดได้มีส่วนร่วมในการทำบุญมหากุศลด้วยความภาคภูมิใจยิ่ง และให้ความร่วมมือร่วมแรงและร่วมใจทุกฝ่ายอย่างพร้อมเพรียงด้วยปรารถนาที่จะเผื่อแผ่ผลานิสงส์ไปสู่มวลชน และสรรพสัตว์ทั้งหลายโดยทั่วกัน เพื่อมีวัตถุประสงค์ในการจัดงานประเพณี “บุญผะเหวด” เมืองร้อยเอ็ดนั้นเพื่อเป็นการเผยแพร่การบำเพ็ญบารมีที่ยิ่งใหญ่ของพระพุทธเจ้าอีกทั้งเป็นการอนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมประเพณีที่ดั้งเดิมของไทยตลอดจนชื่อเสียงด้านพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดอีกทั้งเป็นการส่งเสริมสร้างสามัคคีธรรมระหว่างประชาชน คณะสงฆ์ ส่วนราชการรวมทั้งหน่วยงานต่างๆในจังหวัดและเพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐบาล ดังนั้นนายสุพร สุภสร ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด จึงกำหนดให้จัดงาน

ประเพณีบุญผะเหวดเป็นประเพณีเอกลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ดและให้จัดทุกปี ณ สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ดและบึงพลาญชัยซึ่งได้จัดงานในวันที่ 1-2 มีนาคม พ.ศ. 2534 ในวันเปิดงานจะจัดให้มีขบวนแห่ 14 ขบวน และมีกิจกรรมต่างๆ เช่นการแข่งขันศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านแขนงต่างๆ และมีการจัดมหรสพสมโภชงานพาล้างโดยมีการแสดง การขับร้องหมอลำโดยเล่าถึงตำนานพระเวสสันดร และมีนักแสดงมาฟ้อนประกอบ

ภาพประกอบที่ 4 กิจกรรมขบวนงานบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด

ที่มา : องค์การบริหารส่วนจังหวัดร้อยเอ็ด

ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2538-2541

นายมานิต ศิลปอาชา มาดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดแทนนายอีกรหาญ โทมระศักดิ์ได้ปรับปรุงการจัดงานให้ยิ่งใหญ่ขึ้น โดยจัดมีการถ่ายทอดสดทางโทรทัศน์ในวันเปิดงานและมีการแสดงแสงเสียงให้ประชาชนชมฟรี นอกจากนี้จะจัดกิจกรรมเช่นปีที่ผ่านมาแล้วยังจัดให้มีการประกวดตัวละครในเรื่อง “เวสสันดรชาดก” เช่น ชุกชก กัณหา ซาลี นางอมิตดา เป็นต้น การจัดงานครั้งนี้ก็ประสบความสำเร็จเหมือนทุกปีที่ผ่านมา โดยมีฯพณฯรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย (นายสุทัศน์ เงินหมื่น) เป็นประธานพิธีเปิดงานในปีนี้ จังหวัดได้จัดสร้างพระอุทิศเนื้อผงพุทธคุณประกอบพิธีพุทธาภิเษกโดยพระเกจิอาจารย์ของจังหวัดโดยมีพระราชสังวรอุดม (หลวงปู่ศรี มหาวิโร) เป็นองค์ประธานโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อหาทุนสนับสนุนงานประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ดให้ประสบผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป นายมานิต ศิลปอาชา ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นผู้ริเริ่มให้จัดการแสดงแสงสีเสียงพระเวสสันดรชาดก โดยวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ได้รับนโยบายจากจังหวัดให้จัดชุดการแสดงแสงสีเสียงที่เกี่ยวกับตำนานพระเวสสันดรชาดก

ช่วงที่ 3 พ.ศ. 2542-2558

ต่อมาในปี พ.ศ. 2542 นายอัครพงศ์ พยัคฆ์พันธ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด ในปีนี้ได้ปรับปรุงการจัดงานให้มีความยิ่งใหญ่มากยิ่งขึ้นภายใต้ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ นอกจากกิจกรรมเดิมแล้วได้จัดเพิ่มขบวนพระมหาชนกเข้าไปในขบวนนำวันเปิดงาน และจัดแสดง แสง เสียง งานพาแลงเพื่อส่งเสริมงานให้ยิ่งใหญ่โดยจัดประกวดธงพะเหวด จัดการแสดงและแข่งขันเป่าโหวดเครื่องดนตรี สัญลักษณ์ประจำจังหวัดร้อยเอ็ด การแสดงแสง เสียงได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงให้ตัวละครมีบทบาทมากขึ้น มีการ ฟ้อน รำ สอดแทรกในแต่ละกัณฑ์ให้ชุดการแสดงเกิดความสวยงามสมบูรณ์แบบมากยิ่งขึ้นและมีเทคนิคการใช้แสง สี เสียง เข้ามาประกอบในการแสดง

ภาพประกอบที่ 5 การแสดงแสง เสียง กัณฑ์ทศพร

ที่มา : วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

ช่วงที่ 4 พ.ศ. 2559- 2562

การจัดงาน "มหาทานบารมี ประเพณีบุญพะเหวดร้อยเอ็ด ประจำปี 2559" โดยมีนายอนุสรณ์ แก้วกังวาล ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นประธานการแถลงข่าว พร้อมด้วย นายทัศนัย ไวนิยมพงษ์ รองนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดร้อยเอ็ด ดร.สาธิต กฤตลักษณ์ เลขาธิการนายกเทศมนตรีเมืองร้อยเอ็ด นางสาวกนกวรรณ ดุงศรีแก้ว ผู้ช่วยผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ขอนแก่น ร่วมแถลงข่าว ณ บริเวณเกาะกลางบึงพลาญชัย อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ดำเนินงานโดยสำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดร้อยเอ็ด เริ่มขบวนฟ้อนโหรีร้อยเอ็ดเพชรงามที่มีศิลปะเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ด จากวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

สำหรับปีนี้จังหวัดร้อยเอ็ดกำหนดจัดงานในวันที่ 12-13 มีนาคม 2559 ณ บริเวณสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์บึงพลาญชัย มีพิธีอัญเชิญ พระอุปัชฌาย์พระราชาทานอย่างยิ่งใหญ่และสวยงาม ในวันที่ 12 มีนาคม 2559 กิจกรรมที่สำคัญระหว่างการจัดงาน อาทิ ชมการแสดงแสง สี เสียง อันยิ่งใหญ่ตระการตา ในวันที่ 11-12 มีนาคม 259 ซึ่งในเวลา 18.00 น. วันที่ 11 มีนาคม

2559 รอบสื่อมวลชน นักเรียน นักศึกษา ประชาชนทั่วไป, ประเพณีแห่ข้าวพันก้อนตามพิธีโบราณ, เทศน์สังกาด, ทำบุญตักบาตรข้าวสารอาหารแห้งพระสงฆ์ 101 รูป, เทศน์คาถาพัน/เทศน์มหาชาติ 13 กัณฑ์, พิธีแจกสัตตศกมหาทาน ไถ่ชีวิตโค-กระบือ, ปล่อยปลา จะมีการแห่กัณฑ์จอบกัณฑ์จากคุ้มวัด ชุมชน และทั้ง 20 อำเภอ ของชาวร้อยเอ็ด อย่างยิ่งใหญ่ กินข้าวปุ้นฟรีตลอดงาน สำหรับประชาชนที่อยู่ต่างจังหวัดและไม่สามารถมาเที่ยวงานประเพณีได้ด้วยตนเอง สามารถชมกิจกรรม "งานมหาทานบารมี ประเพณีบุญผะเหวด" ประจำปี 2559 ผ่านสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย NBT เวลา 21.00 น. ในวันที่ 12 มีนาคม 2559

ภาพประกอบที่ 6 การแถลงข่าวบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด
ที่มา : องค์การบริหารส่วนจังหวัดร้อยเอ็ด

“งานมหาทานบารมี ประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด” ประจำปี 2561 อย่างยิ่งใหญ่ ณ ประจําพิธีหน้าอนุสาวรีย์รัชกาลที่ 6 สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ดอำเภอเมืองร้อยเอ็ด โดยมีนายวิระโรจน์พจนรัตน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรมเป็นประธาน นายวันชัย คงเกษม ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด พร้อมด้วย นางนงรัตน์ คงเกษม นายเหล่ากาชาดจังหวัดร้อยเอ็ด นายชยันต์ ศิริมาศ รองผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด หัวหน้าส่วนราชการ ทหาร ตำรวจ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักเรียน นักศึกษา องครักษ์ภาคเอกชน คณะสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ด ประชาชน และนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติร่วมพิธีเปิดงาน “มหาทานบารมี ประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด” ประจำปี 2561 เป็นจำนวนมาก โดยมีกงสุลใหญ่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว กงสุลใหญ่สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม รักษาการกงสุลใหญ่สาธารณรัฐประชาชนจีน และรองหัวหน้าห้องว่าการปกครองแขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมาร่วมชมพิธีเปิดงานฯ ในครั้งนี้ด้วยผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด กล่าวว่า งานประเพณีบุญผะเหวดเป็นงานบุญเดือน 4 หนึ่งในฮีต 12 ตามวิถีวัฒนธรรมของชาวอีสาน จังหวัดร้อยเอ็ดร่วมกับคณะสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐ และเอกชน ตลอดจนประชาชนชาวจังหวัดร้อยเอ็ด ได้ร่วมใจกันจัดให้มีขึ้นโดยในปีนี้นับเป็นปีที่ 28 ของการจัดงาน มีวัตถุประสงค์ของการจัดงานเพื่อเป็นการส่งเสริมพระพุทธศาสนาและเผยแผ่การบำเพ็ญทานบารมีขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่ออนุรักษ์ ส่งเสริม และสืบสานวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของ

จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดร้อยเอ็ด และเพื่อเสริมสร้างความรักและความสามัคคีของประชาชนชาวจังหวัดร้อยเอ็ดจังหวัดร้อยเอ็ดกำหนดจัดงาน “มหาดานบารมี ประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด” ประจำปี 2561 ระหว่างวันที่ 2-4 มีนาคม 2561 ณ บริเวณสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ด และเกาะกลางบึงพลาญชัย ภายหลังจากพิธีเปิดงานฯ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม พร้อมด้วยผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด หัวหน้าส่วนราชการ และประชาชนได้ร่วมชมขบวนแห่ “มหาดานบารมี ตำนานพระเวสสันดร” ที่จัดอย่างยิ่งใหญ่สวยงาม จำนวน 16 ขบวน สร้างความประทับใจแก่ผู้มาเที่ยวชมงานเป็นอย่างยิ่ง จากนั้นได้เยี่ยมชมนิทรรศการชุมชนคุณธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด ณ เกาะกลางบึงพลาญชัย

ประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด” ครั้งที่ 29 ประจำปี 2562 โดยมี นายวันชัย คงเกษม ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นประธานในพิธี ภายงานมีการแสดงขบวนแห่พระเวสสันดรชาดกเข้าเมือง 13 ขบวน ซึ่งมีนักเรียน นักศึกษา ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชนและนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ร่วมชมขบวนแห่จำนวนมาก เพื่อเป็นการส่งเสริมพระพุทธศาสนา และอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามให้คงอยู่สืบไป และยังเป็น การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด งานมหาดานบารมีประเพณีบุญผะเหวด ประจำปี 2562 กินข้าวปุ้น เอาบุญผะเหวด ฟังเทศน์มหาชาติ ภายในงานพบกับกิจกรรมพิธีแห่พระอุปคุต พระราชทาน พิธีทักษิณานุประทาน การประกวดธงผะเหวด การแสดงแสง สี เสียง ตำนานมหาดานบารมีประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ดที่ยิ่งใหญ่ ตระการตาการแสดงศิลปะการแสดงพื้นบ้านของนักเรียน ระหว่างวันที่ 8- 10 มีนาคม 2562 ณ ลานสาเกตนคร สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ด

การจัดงานในแต่ละปีจะมีการกำหนดการจัดงานเพื่อให้ประชาชนได้มาเข้าร่วมกิจกรรมและชมการแสดง โดยมีการกำหนด 3 วันดังนี้

วันที่ 1 การจัดงานจะเป็นพิธีอัญเชิญพระอุปคุตรอบเมืองร้อยเอ็ดช่วงเช้า กิจกรรมการแสดง และซื้อสินค้าจากมหรหรรรมใหม่ร้อยเอ็ด และการแสดงแสงเสียงประกอบจิตราภาพพระเวสสันดรชาดก

ภาพประกอบที่ 7 กิจกรรมขบวนแห่อัญเชิญพระอุปคุตรอบเมืองร้อยเอ็ด

ที่มา : องค์การบริหารส่วนจังหวัดร้อยเอ็ด

วันที่ 2 ในการจัดงานช่วง เวลา เวลา 07.30 น. พิธีทักษิณานุประทานและเทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสน เวลา 09.00 น. เป็นต้นไป มีขบวนแห่บุญพะเหวดทั้ง 14 ขบวน ตั้งขบวนตามถนนสุริยະเดชบำรุง

- ผู้ร่วมพิธีพร้อม ณ ประรำพิธีหน้าพระบรมราชอนุสาวรีย์ รัชกาลที่ 6
- ประธานในพิธีฯ มาถึงบรรเลงเพลงมหาฤกษ์ ประธานคณะกรรมการจัดงาน (ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด) กล่าวรายงาน ประธานในพิธีฯ กล่าวเปิดงานแล้วลั่นฆ้องชัยขบวนแห่เคลื่อนผ่านประธานในพิธีฯ

ภาพประกอบที่ 8 กิจกรรมขบวนแห่ขบวนแห่บุญพะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด
ที่มา : องค์การบริหารส่วนจังหวัดร้อยเอ็ด

ในช่วงบ่ายจะมีกิจกรรมดังนี้ กิจกรรมแจกสัตสดกมหาทาน ประธานในพิธีฯร่วมรับประทานข้าวปุ้น บริการข้าวปุ้นข้าวต้มมัดและข้าวโป่งแก่ผู้มาชมงาน ประกวดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านรอบชิงชนะเลิศ เป็นต้น กิจกรรมตอนกลางคืนจะเป็นงานพาแลงซึ่งมีการแสดงแสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดก และการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านอีสานเริ่มแสดงในเวลา 19.00 น. เป็นต้นไป

พูนุ ปณุกิตโต ชีเว

ภาพประกอบที่ 9 การแสดงแสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดก ตอน นครกัณฑ์
ที่มา : ผู้วิจัย

วันที่ 3 เวลา 05.00 น. เป็นต้นไป พิธีแห่ข้าวพันก้อน ณ บริเวณศาลาจัตุรมุข ตักบาตรพระสงฆ์ 101 รูปบริเวณถนนพลาญชัยหน้าบึงพลาญชัย ฝั่งเทศน์พระเวศ

ภาพประกอบที่ 10 กิจกรรมฝั่งเทศน์พระเวศ

ที่มา : องค์การบริหารส่วนจังหวัดร้อยเอ็ด

กิจกรรมแห่กัณฑ์หลอนกัณฑ์จบและแถมสมภาร จะมีการแห่ต้นเงินมาถวายพระภิกษุสงฆ์ ช่วงเวลา 13.00 น. เป็นต้นไป

ภาพประกอบที่ 11 กิจกรรมขบวนแห่กัณฑ์หลอนกัณฑ์จบ

ที่มา : องค์การบริหารส่วนจังหวัดร้อยเอ็ด

สรุปได้ว่า ประเพณีบุญผะเหวด หรือ บุญมหาชาติ คืองานมหากุศลที่สะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาอันแรงกล้าในพระพุทธศาสนาเริ่มจัดงานบุญผะเหวดครั้งแรกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 เป็นต้นมา ซึ่งชาวร้อยเอ็ดยึดถือและปฏิบัติประเพณีบุญผะเหวดเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ด การจัดงานในแต่ละปีจะมีการกำหนดการจัดงานเพื่อให้ประชาชนได้มาเข้าร่วมกิจกรรมและชมการแสดงและให้จัดงานทุกปี ณ สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ดและบึงปลาอุบชัย

1.2 พัฒนาการแสดง แสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด

การแสดงแสงเสียงเรื่อง “เวสสันดรชาดก” เริ่มต้นด้วยกลอนลำพรรณนาเกี่ยวกับความสำคัญของบุญผะเหวดและความร่มเย็นภายใต้ร่มบวรพระพุทธศาสนาของชาวไทยและชาวอีสาน โดยมีหมอลำ “ฉวีวรรณ พันธุดำเนิน” อติตราชินีหมอลำอีสาน การจัดการแสดงบนเวทีเรื่องเวสสันดรชาดก ในปีที่ 1 และ 2 [พ.ศ. 2534 และ 2535] เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับของผู้แสดงเป็นของพื้นบ้านอีสาน ภาษาที่ใช้และรูปแบบการแสดงก็เน้นความเป็นพื้นบ้านของภาคอีสาน ต่อมาทางจังหวัดร้อยเอ็ดได้สั่งให้ปรับการแสดงทั้งหมดเป็นแบบภาคกลางเพื่อให้ผู้ชมที่มาจากนอกจังหวัดได้เข้าใจ เพื่อเป็นการดึงดูดให้คนเข้ามาร่วมงานมากขึ้นรูปแบบงานจึงปรากฏออกมาดังที่ได้นำเสนอไปในปี พ.ศ. 2543 นีบทบาทของอาจารย์ฉวีวรรณ ดำเนิน จึงถูกลดลงบทบาทการแสดงเหลือเพียง “ลำเปิดงาน” การแสดง แสง เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด เกิดขึ้น ในปี พ.ศ. 2538 นายมานิต ศิลปอาชา ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด ได้เป็นผู้ริเริ่มให้จัดงานพาแลงเป็นการแสดงแสงสีเสียงพระเวสสันดรชาดก โดยวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ได้รับนโยบายจากจังหวัดให้จัดชุดการแสดงแสงสีเสียงที่เกี่ยวกับตำนานพระเวสสันดรชาดก ซึ่งรูปแบบการแสดงจะมีตัวละครเล่นเป็นลักษณะภาพนิ่ง เพื่อสื่อให้เห็นถึงเรื่องราวตำนานเมืองร้อยเอ็ดและเชื่อมโยงเข้าสู่เรื่องพระเวสสันดรชาดก และจะมีระบำแสดงในกัณฑ์นครกัณฑ์ปิดท้ายชุดการแสดง ต่อมาในปี พ.ศ. 2542 ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการ

แสดงให้ตัวละครมีบทบาทมากขึ้น มีการ ฟ้อน รำ สอดแทรกในแต่ละกัณฑ์ให้ชุดการแสดงเกิดความสวยงามสมบูรณ์แบบมากยิ่งขึ้นและมีเทคนิคการใช้แสง สี เสียง เข้ามาประกอบในการแสดง

ภาพประกอบที่ 12 การแสดงแสง สี เสียง ตอนนครกัณฑ์
ที่มา : วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

ปัจจุบันการจัดการแสดง แสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก ได้มีการพัฒนารูปแบบการแสดง การแสดงแบบ แสง สี เสียง สื่อผสม โดยใช้ ระบบมัลติมีเดียมาประกอบการแสดง แสง สี เสียง และได้ปรับเปลี่ยนชื่อชุดการแสดง แสง สี เสียง ว่า “พระเวสสันดรผู้เปี่ยมด้วยทานบารมี” ภายในงาน “มหาทานบารมี” ทำการแสดงโดยคณะนักเรียน นักศึกษา จากวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม ซึ่งทางวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดได้นำนักเรียน นักศึกษาของทางวิทยาลัย จัดรูปแบบชุดการแสดงที่มีลักษณะการเล่าเรื่องราวตำนานของพระเวสสันดรชาดกประกอบกับนักแสดงที่เป็นตัวละครหลักเพื่อสื่อถึงเนื้อเรื่อง ในปีถัดมาได้มีวิวัฒนาการและปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงของตัวละครให้มีบทบาทเพิ่มมากขึ้นจากเดิม อีกทั้งยังเพิ่มบทบาทในส่วนที่เป็นนักแสดงสมทบ และนักแสดงในส่วนที่เป็นการฟ้อนรำ ทั้งนี้ยังได้นำระบบเสียง และเทคนิคการใช้แสงไฟต่าง ๆ เข้ามา เพื่อเพิ่มความหลากหลายให้อรรถรสในการรับชม ต่อมาการแสดง ตำนานพระเวสสันดรชาดกยังได้พัฒนาต่อยอดโดยการนำเสนอในรูปแบบเป็นเนื้อเรื่อง และลงลึกในรายละเอียดทางด้านฉากพื้นหลัง ซึ่งมีการนำจอฉาย (LCD) ขนาดใหญ่มาเป็นฉาก เพื่อให้สะดวกต่อการเปลี่ยนฉากในแต่ละตอน อีกทั้งยังเพิ่มบทบาทการแสดง ลักษณะการแสดงท่าทาง การแสดงอารมณ์ของตัวละครนั้น ๆ รวมถึงการแต่งกายอย่างสมจริง ให้กับนักแสดงตัวหลักและนักแสดงสมทบ เพื่อให้เหมาะกับยุคสมัย แต่ยังคงเป็นตำนานพระเวสสันดรชาดก

ภาพประกอบที่ 13 การแสดงแสง สี เสียงตอนทานกัณฑ์

ที่มา : วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

จากการศึกษาข้อมูลผู้วิจัยพบว่าการแสดงแสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดกจังหวัดร้อยเอ็ดได้มีรูปแบบการพัฒนาการแสดงได้ดังนี้

1.2.1 บทการแสดง

บทการแสดงมีลักษณะเป็นเนื้อเรื่องพระเวสสันดรชาดกซึ่งได้นำบทมาสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในรูปแบบ การพากย์เจรจาและการบรรยาย เช่น

การบรรยาย เฒ่าชูชกอุดกระซอกสองกุมารเข้ามายังป่า เพื่อจะกลับไปหานางอมิตตา เดินผ่านทางสองแพร่ง เทวดาที่ปกปักรักษาป่า จึงดลบันดาลให้เฒ่าชูชกเดินเข้าไปยังกรุงสีพี และได้พบกับพระเจ้ากรุงสีพี พระองค์ทรงตรัสถามถึงความเป็นมาเป็นไปทรงทราบว่าสองกุมารน้อยนั้นเป็นบุตรของพระเวสสันดร พระเจ้ากรุงสีพีจึงมอบค่าไถ่พระกุมารทั้งสองพร้อมทั้งจัดสำรับคาวหวานอาหารพิเศษมามอบให้เฒ่าชูชกอย่างมหาศาล เฒ่าชูชกกินทุกอย่างเข้าไปจนเกินประมาณจนกระทั่งท้องแตกตาย

ภาพประกอบที่ 14 การแสดงแสง สี เสียง

ที่มา : สุภาลักษณ์ วิปราชญ์

- พากย์เจรจา พระนางมุสดี - ขอให้หม่อมฉันได้ลงไปเกิดในกรุงมัทราชแคว้นสีพี
- ขอให้มิดวงตาดำขำดำต้งเนื้อทราย
 - ขอให้ควักไค้งไค้งคำสนิท
 - ขอให้มินามว่ามุสดีดังภพเดิม
 - ขอให้มิโอรสที่ทรงเกียรติเปี่ยมด้วยพระเมตตา
 - ขอให้มิพระครรรค์แบนราบไม่ปองนูนตั้งสตรีสามัญ
 - ขอให้พระถันเปล่งปลั่งงามไม่หย่อนคล้อย
 - ขอให้มิผมยาวดำสนิท
 - ขอให้มิผิวพรรณเปล่งปลั่งบริสุทธิ์จตุจทองธรรมชาติ
 - ขอให้มิอำนาจปลดปล่อยอิสระแก่นักโทษได้ทั้งปวง

ภาพประกอบที่ 15 ตอนนางมุสดีขอพร 10 ประการ

ที่มา : ผู้วิจัย

1.2.2 รูปแบบการแสดง

องค์ที่ 1 กล่าวถึงกัณฑ์ทศพร กัณฑ์หิมพานต์ และกัณฑ์ทานกัณฑ์

เป็นฉากบนสรวงสวรรค์ที่มีเหล่าทวยเทพเทพยดาผู้ทรงฤทธิ์ออกมาร้ายรำ และปรากฏภาพของพระนางมุสดีเมื่อครั้งเสวยชาติเป็นอัครมเหสีของพระอินทร์หรือท้าวสักกะเทวราช และท้าวสักกะเทวราชได้ประทานพรวิเศษ 10 ประการแก่พระนางมุสดี

พระนางมุสดีอภิเษกสมรสกับพระเจ้ากรุงสัจชัยแห่งนครสีพี และได้ประสูติพระโอรสพระนามว่าพระเวสสันดร

เมื่อพระเวสสันดรทรงมีพระชนมายุครบ 16 พรรษา พระองค์ทรงได้อภิเษกสมรสกับพระนางมัทรี ทรงมีพระราชโอรสและพระราชธิดา 2 พระองค์ คือ พระชาลีและพระกัญหา

เจ้าเมืองกะลิงคระราชได้ส่งพรหมณ์ทั้ง 8 มาทูลขอช้างปัจจยนาเคน ช้างเผือกคู่บารมีจากพระเวสสันดร เหตุการณ์ในครานั้นสร้างความโกรธแค้นให้กับชาวเมืองสีพีเป็นอย่างมาก ชาวบ้านต่างพากันมาชุมนุมร้องทุกข์ต่อพระเจ้ากรุงสัจชัย

พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาทรงรักพระเวสสันดรอย่างมาก แต่เพื่อความสงบของบ้านเมือง จึงจำใจต้องเนรเทศพระเวสสันดรออกจากเมือง โดยมีพระนางมัทรี พระกัญญาและพระชาลีเสด็จออกจากเมืองไปด้วย

องค์ที่ 2 กล่าวถึงกัณฑ์วนปเวสน์ กัณฑ์ชูชก กัณฑ์จุลพล และกัณฑ์มหาพน

ทั้ง 4 กัณฑ์รีย้ออกเดินทางไปยังเขาวงกต และได้ปรากฏพระอาศรมจากการเนรมิตขึ้นของท้าววิษณุกรรม และพระเวสสันดรทรงเปลี่ยนเครื่องทรงนุ่งห่มเป็นดาบส พระนางมัทรีก็ทรงบวชเป็นดาบสสินี บำเพ็ญศีลอยู่ ณ อาศรมแห่งนั้น

เฒ่าชูชกนำตาน่าเกลียดน่ากลัว แต่มีเมียสาวสวยหยาดเยิ้มนามว่านางอมิตตา คอยปฏิบัติรับใช้ นอกจากความสวยงามยังคงความจงรักภักดีจนใครๆ ใคร่จฉฉา ด้วยความงามของนางอมิตตาจึงทำให้พราหมณ์ในหมู่บ้านมักมาแอบมองนางอมิตตา ทำให้เหล่าเมียพราหมณ์เกิดไม่พอใจและมาด่าว่าถ่มถ้ำถ่มนางอมิตตา นางอมิตตาจึงไปบอกให้เฒ่าชูชกไปขอลูกของพระเวสสันดรมารับใช้แทน

องค์ที่ 3 กล่าวถึงกัณฑ์กุมาร กัณฑ์มัทรี และกัณฑ์สักกบรรพ

เฒ่าชูชกรอให้พระนางมัทรีเข้าไปหาผลไม้ในป่า ตนจึงเข้าเข้าไปขอ พระกัณหาพระชาลีแก่พระเวสสันดรในทันที พระเวสสันดรทรงตรัสอนุญาตมอบพระโอรสและพระธิดาให้แก่เฒ่าชูชก

เมื่อพระนางมัทรีกลับมาถึงอาศรมไม่พบลูกทั้งสอง จึงออกตามหาไปที่วัดผืนป่า จนพระนางมัทรีสลบล้มลงบนพื้นต่อหน้าพระเวสสันดร พระองค์จึงแจ้งแก่พระนางมัทรีว่าได้มอบทั้งสองกุมารให้แก่เฒ่าชูชกไปแล้ว และทรงขอให้พระนางมัทรีอนุโมทนาบุญเพื่อเป็นบุญมหาทานบารมีในครั้งนี้ด้วย

องค์ที่ 4 กล่าวถึงกัณฑ์มหาธาต และกัณฑ์ฉกษัตริย์

เฒ่าชูชกอุดกระชากสองกุมารเข้ามาয়ป่า เพื่อจะกลับไปหานางอมิตตา เดินทางทางสองแพร่ง เทวดาที่ปกปักรักษาป่า จึงดลบันดาลให้เฒ่าชูชกเดินเข้าไปยังกรุงศรีพิ และได้พบกับพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา พระองค์ทรงตรัสถามถึงความเป็นมาเป็นไป ทรงทราบว่าสองกุมารน้อยนั้นเป็นบุตรของพระเวสสันดร พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาจึงมอบค่าไถ่พระกุมารทั้งสอง พร้อมทั้งจัดสำรับคาวหวานอาหารพิเศษมามอบให้เฒ่าชูชกอย่างมหาศาล เฒ่าชูชกกินทุกอย่างเข้าไปจนเกินประมาณจนกระทั่งท้องแตกตาย

1.2.3 การเลือกใช้พื้นที่บนเวที

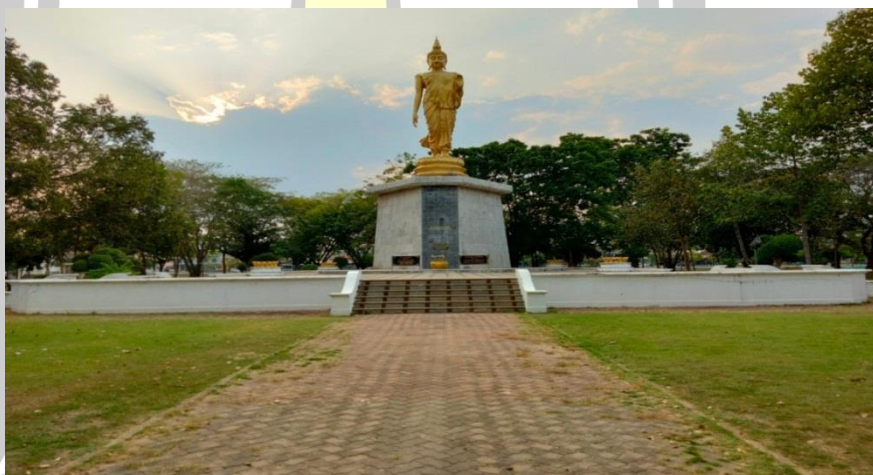
จากการศึกษาข้อมูลและสัมภาษณ์ผู้รู้พบว่าสถานที่ใช้ในการจัดงานการแสดงแสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดกมีการปรับเปลี่ยนดังนี้

1. ในปี พ.ศ. 2534-2537 ได้จัดการแสดงบริเวณลานด้านหน้าเวทีกลางบึงปลาอุยชัย (ดนตรีเพื่อประชาชน)

ภาพประกอบที่ 16 ลานด้านหน้าเวทีกลางบึงปลาญชัย
ที่มา : ผู้วิจัย

2. ในปี พ.ศ. 2538-2541 ได้จัดการแสดง แสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดกที่บริเวณ
หน้าองค์พระพุทธรโธดม

ภาพประกอบที่ 17 บริเวณหน้าองค์พระพุทธรโธดม
ที่มา : วิจัย

.3. ในปี พ.ศ. 2542-2558 ได้จัดการแสดงแสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดกบริเวณ
สนามบาสเกตบอล

ภาพประกอบที่ 18 บริเวณหน้าสนามบาสเกตบอล

ที่มา : ผู้วิจัย

4. ในปี พ.ศ. 2559- ปัจจุบัน ได้จัดการแสดงแสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดก ณ บริเวณลานสาเกตนคร สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ด

ภาพประกอบที่ 19 เวทีสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ด

ที่มา : ผู้วิจัย

พหุ ประเด็น ทักษะ วิชา

1.2.4 องค์ประกอบการแสดงแสง สี เสียง

- 1. ตัวละคร** กำหนดตัวละครตามเนื้อเรื่องของการแสดงแสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดก ดังนี้
1. พระอินทร์ หรือท้าวสักกะเทวราช คือพระอินทร์ผู้ให้พรแก่นางมุสดี
 2. พระนางมุสดี คือพระนางเทพมุสดีที่มาจุติมาเป็นราชธิดาของพระเจ้ามัทราช
 3. พระเจ้ากรุงสัญชัย คือเจ้าเมืองแห่งนครสีพี
 4. พระเวสสันดร คือพระโอรสของพระเจ้ากรุงสัญชัยและพระนางมุสดีแห่งเมืองสีพี
 5. พระนางมัทรี คือพระราชธิดาในตระกูลมัทราชวงศ์แห่งกรุงมัทราช
 6. พระชาลี, พระกัณหา คือพระราชโอรสและพระราชธิดาของพระเวสสันดรกับนางมัทรี
 7. ชูชก คือเกิดในตระกูลพราหมณ์ที่ถือตนว่ามีกำเนิดสูงกว่าผู้อื่นแต่ชูชกก็ยากจน
 8. นางอมิตตา คือเป็นคนสวยและขยันในกิจการงานบ้านงานเรือนปรนนิบัติชูชกเยี่ยงภรรยาที่ดีจนเป็นเหตุให้พราหมณ์ในละแวกนั้นโกรธเคืองภรรยาของตน
 9. เจ้าเมืองเจตราชและมเหสีเมืองนครเจตราช
 10. พราณเจตบุตร
 11. ฤาษีอจุต หรืออจุตฤาษี
 12. ชาวบ้านเมืองนครสีพี
 13. พราหมณ์เมืองกาลิงครัฐ

2. การเครื่องแต่งกาย

การแต่งกายของตัวละคร แบ่งตามลักษณะของบทบาทตัวละครซึ่งสามารถแบ่งออกได้ 3 ลักษณะ คือ 1) การแต่งกายแสดงนำ 2) ผู้แสดงรอง 3) ผู้แสดงประกอบ โดยออกแบบการแต่งกายให้เข้ากับเนื้อเรื่องและฉากประกอบ เช่น การแต่งกายแบบเจ้าเมืองและตอนอยู่ในป่า

ภาพประกอบที่ 20 การแต่งกายของพระเวสสันดรและนางมัทรี (แบบเมืองและแบบป่า)

ที่มา : นายปรัชญา ฮอดศรี (ช่างภาพจังหวัดร้อยเอ็ด)

ภาพประกอบที่ 21 การแต่งกายของพระชาติและพระกัณหา (แบบเมืองและแบบป่า)
ที่มา : นายปรัชญา ฮอดศรี (ช่างภาพจังหวัดร้อยเอ็ด)

ภาพประกอบที่ 22 การแต่งกายของชูชกและนางอมิตตา
ที่มา : นายปรัชญา ฮอดศรี (ช่างภาพจังหวัดร้อยเอ็ด)

3. ดนตรีประกอบการแสดง

ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงสำหรับเล่าเรื่องราวจะเป็นเสียงการบรรยายที่เล่าเรื่องตำนานพระเวสสันดร ประกอบกับการใช้เสียงดนตรีสมัยใหม่ และมีการสอดแทรกเสียงพิเศษ (Sound Effect) เข้าไปในการแสดง เช่น เสียงฟ้าร้องฟ้าผ่า เสียงลม เสียงนกเสียงสัตว์ต่างๆ เสียงแตร เสียงสังข์ เป็นต้น เพื่อให้เกิดบรรยากาศและความสมจริง

4. อุปกรณ์ที่ใช้ในการแสดง

การแสดงจะมีความเสมือนจริงและเกิดความสวยงามสมบูรณ์ได้นั้นจะต้องอาศัยองค์ประกอบหลายอย่างเข้ากัน ซึ่งอุปกรณ์ประกอบการแสดงก็เป็นอีกองค์ประกอบอีกอย่างหนึ่งที่จะสร้างให้การแสดงเกิดความสมจริงซึ่งมีอุปกรณ์ในการแสดงดังนี้ ก้อนเมฆ ต้นไม้ กระท่อม เป็นต้น

5. แสง สี เสียง

แสง สี เสียง เป็นอุปกรณ์ และความรู้ทางด้านเทคนิคเพื่อมาช่วยสร้างบรรยากาศในการแสดงแสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดกจังหวัดร้อยเอ็ดให้มีสมจริงและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

แสง เป็นเทคนิคที่ช่วยให้แสงสว่าง บอกเวลา และสร้างอารมณ์

สี จะมีบทบาทมากบเวทีละคร สีสามารถสร้างบรรยากาศและบอกอารมณ์ ของการแสดงละครในช่วงนั้นๆ

เสียง จะช่วยให้การแสดงมีความสมจริงมากยิ่งขึ้น และผู้ชมอาจมีอารมณ์ร่วมไปกับ การแสดงมากยิ่งขึ้น

ภาพประกอบที่ 23 การแสดงแสง สี เสียง ตอนถ่ายรูปร่างนักแสดงรวม

ที่มา : ผู้วิจัย

สรุปได้ว่าจัดการแสดง แสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก ได้มีการพัฒนา รูปแบบการแสดงแสง สี เสียง แบบสื่อผสม โดยใช้ ระบบมัลติมีเดียมาประกอบการแสดงแสง สี เสียง และปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงของแต่ละครให้มีความหลากหลายมากขึ้นจากเดิม อีกทั้งยังเพิ่มบทบาท ในส่วนที่เป็นนักแสดงสมทบ และนักแสดงในส่วนที่เป็นการพ่อน้ำ ทั้งนี้ยังได้นำระบบเสียง และ เทคนิคการใช้แสงไฟต่าง ๆ เข้ามา เพื่อเพิ่มความหลากหลายให้บรรยากาศในการรับชม ต่อมาการแสดง ยังได้พัฒนาต่อยอดโดยการนำเสนอในรูปแบบเป็นเนื้อเรื่อง และลงลึกในรายละเอียดทางด้านฉากพื้น หลัง ซึ่งมีการนำจอฉาย (LCD) ขนาดใหญ่มาเป็นฉาก เพื่อให้สะดวกต่อการเปลี่ยนฉากในแต่ละตอน อีกทั้งยังเพิ่มบทบาทการแสดง ลักษณะการแสดงท่าทาง การแสดงอารมณ์ของตัวละครนั้น ๆ รวมถึง การแต่งกายอย่างสมจริง ให้กับนักแสดงตัวหลักและนักแสดงสมทบ เพื่อให้เหมาะกับยุคสมัย แต่ยังคง เป็นตำนานพระเวสสันดรชาดก และยังมีปรับเปลี่ยนสถานที่แสดงตามนโยบายทางจังหวัด

ตอนที่ 2. กระบวนการผลิตการแสดง และองค์ประกอบการแสดงแสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ และสังเกตการณ์ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากผู้รู้และทำการวิเคราะห์ พบว่า กระบวนการผลิตการแสดงและองค์ประกอบการแสดงแสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด ประกอบด้วยดังนี้

1. บทการแสดง

บทการแสดงมีลักษณะเป็นเนื้อเรื่องพระเวสสันดรชาดกซึ่งได้นำบทมาสร้างสรรค์โดยประพันธ์ร้องขึ้นใหม่ในรูปแบบพญาอีสาน เทศน์แหล่ พากย์เจรจาและการบรรยาย เช่น

บทพญาอีสาน

บั้นนี้ จักกล่าวหิณะชาติเชื้อ พรมโนใจบาปก่อนแล้วฝูงหมู่ญาติพี่น้องพงศ์เชื้อปามี มีแต่พร้อมน้อยอ่อน อมิตราพ่อแม่ยกทอดทานแทนนี้ ฮูคาเข้ามันเทียวขอทานแลงายวิตหว่างจนจรบ้าน แต่ว่า เมียมันฮู้ เพียรฝัว อุปถากยากงายไว้เพียรเฒ่าห่อเฮียง เป็นเหตุหญิงชาวบ้าน พากันคุมเคียดเขาก็บังเบียดเจ้า เมียเฒ่า ท่านพราหมณ์ ยามนางไปตักน้ำ เอาหลัวลงท่า ฝูงแม่หญิงฮ่วมบ้าน โหมฆ่าไล่ตี

เมื่อนั้นพรมโนเฒ่า ยินเสียงเฮียกใส่คือฮูปน้องนางให้ฮาหา มันฮีบฮ้อนฟ้าฟังเฮือนกระหาย คราวนี้เมียกูดาย บมีไผ่ตุ้ม มันก็คุ้มคาม เต็นโตนมาพัตฮอด กุมกอดห่มนางน้อยนังเคียง

ภาพประกอบที่ 24 ตอนนางพราหมณ์ออกมาร่ำรำ

ที่มา : ผู้วิจัย

เทศน์แหล่

ศรีศรีสิทธิพระสู่มังคละอาคมพรหมวิหาร ศรีสถานดวงวิเศษ เป็นเหตุเพื่อให้สัตว์ทั้งหลายได้ตั้งอยู่สุขกระเสริมเต็มคลองพระบรมโพธิสัตว์เจ้าแองเฮา อันได้สร้างโพธิสมภาร นานมาเป็นประทัด เพื่อให้จักได้เลี้ยงลัก ตัดผญาสัพพัญญุตตะ ญาณการเป็นพระศรีทะยะนะชะสะโมทาน ถวายน้อมนมัสการ แก่พระบัวระบาท โอกาสสุกกะวิสัย กุสละไมตรีจมีแก่นาคครุฑ มนุสสา กุมภัณฑ์ คันธัพพักษ์ อารักขา เทพยาดา สุราสุรินทร์ อินทร์พรหมยมมราชาธิปติราช คนฝูงฉลาด นักปราชญ์เจ้าทั้งหลาย จงหาเพลิงหาหิตะนุหิตาประโยชน์ แก่ตนแลท่าน อย่าได้ขาด อย่าได้ประมาท จงตั้งใจฟังมหาสังกาส อันจากกดยังปวระพุทธศาสนา นานมีประมาณว่าได้ ๕๐๐๐ วัสสาแลด้วยพระพุทธเจ้าแห่งเฮา นี้ ได้ละสังขารกระทำแล้วแล บ่อฮู้เฒ่าบ่อฮู้เข้าพายธิแลบฮู้ตาย บอกฮู้เกิดตั้งกำเนิดในวิภูสงสารเมื่อภายหลังเลย ด้วยแท้ พระพุทธเจ้าแห่งเฮา นี้ ได้สร้างโพธิสมภาร เลี้ยงกาละเหิงนาน มีได้ประมาณ ๔ อสงไขย์ ใน ปายแสนมหากัปก่อนี้แลฯ

ภาพประกอบที่ 25 นักแสดงอ่านคัมภีร์

ที่มา : ผู้วิจัย

เจราบทผญาอีสาน

พระเจ้าพี่ น้องขอบังคมน้อม ชูชุกรักมกราบ ประณตนมแทบพื้น พระเจ้าพี่เพื่อนพลอย จักเป็นอุบาทฮ้าย ในสุบินหลายอย่าง หรือหากมีเหตุฮ้อนเป็นลางไว้บ่แล้ว ฝันว่ามานะ วะผู้ ชายเซ็งหิ นะโหด โตเติบโตตามดากล้ำดังกา เอวพันผ้าเป็นเกรียวเหน็บกระเดี้ยว ท้องพวงโพ โลปุงปึงตั้ง กรกราง้วดวงแสงใสปราบ มาบมาบเล่น กากร้าวแก่งทะยาน มือจับเกล้า ชฎานาง ดึงแก๊ น้อยนาถลัม ลงพื้น แอ่วยอม มันบ่เอื้อยแอ่วโอดคาราม ยอตามตัดขาดคิงลงให้ มันก็ตัดเอาได้หัวจงนางนาก ทั้งเล่าควกเนตรเนื้อสองข้างแบ่งหนี เป็นปวงบ้า สะดุ้งตื่นตกใจ คิดว่าโตตายจริง แห่งยาเยงย่านพระเวส:มัทรีเอย อันว่าความฝันนี้ ชอบดีด้าแม่งเคราะห์บ่ช่องเซ็ญฮ้ายบ่มี น้องเอย หายว่าขันธาติน้อง ทั้งสี่แปปนเคยได้ครองความสุข อยู่ปรางเป็นเจ้า ผูงหมู่เทวดาเข้า สังหรณ์ให้ฝันหลาย อย่าตกขมะย้าน เมื่อฮ้องให้อยู่เย็น

ภาพประกอบที่ 26 ตอนนางมัทรีได้สนทนากับพระเวสสันดร

ที่มา : ผู้วิจัย

การบรรยาย

ยามเมื่อสิ่งใดๆ ได้อุบัติขึ้นแล้ว ไม่แคล้วต้องเสื่อมสลายสูญไปมิวันใดก็วันหนึ่งความไม่จริงนั้น เป็นธรรมดาอันหนึ่งอันจริงยังอยู่เสมอด้วยความว่างเปล่า อันไร้ต้นไร้ปลายความเสื่อมไปอันไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ มิเป็นเหตุจันใดก็จันนั้นทุกคนล้วนเท่าเทียมกัน ไม่เว้นแม้เหล่าเทพยดา

ภาพประกอบที่ 27 ตอนนางมัทรีขอไปจุติเมืองมนุษย์

ที่มา : ผู้วิจัย

2 รูปแบบของบท

2.1 บทละคร รูปแบบของบทการแสดงแสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ดนั้น เป็นเรื่องของการถ่ายทอดให้ผู้รับชมได้รู้ถึงประวัติความเป็นมาของทศชาติที่ 10 ชาติสุดท้ายของพระพุทธเจ้า โดยผ่านการแสดงแสง สี เสียง เรื่อง ตำนานพระเวสสันดรชาดก เพื่อให้ผู้รับชมได้เข้าใจในเรื่องของตำนานพระเวสสันดรชาดก จึงมีการกล่าวถึงกาลเวลาปัจจุบันในเรื่องของชาวบ้านเล่าขานหรือเล่าสู่กันฟังผ่านคำผญา การแห่จากโบลานมาเชื่อมโยงกับเรื่องพระเวสสันดรชาดก ซึ่งประกอบไปด้วยองค์ทั้งหมดจำนวน 4 องค์ ในเรื่องขององค์แต่ละองค์นั้นจะเป็นเรื่องราวในช่วงการเปลี่ยนผ่านของแต่ละช่วงเวลาสำคัญที่เกิดขึ้นในเรื่องของตำนานพระเวสสันดรชาดก ตั้งแต่

การกำเนิดพระเวสสันดรจนมาถึงยังโลกมนุษย์จะปรากฏช่วงเวลาสำคัญในแต่ละตอนได้เป็นอย่างดี ซึ่งผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ในองค์ต่างๆ แต่ละองค์ได้ดังนี้

องค์ที่ 1 เป็นเรื่องของ การแสดงธรรมของชาวบ้านในครั้งกาลปัจจุบันก่อนเข้าสู่เรื่องของ การกำเนิดพระเวสสันดรชาดก

องค์ที่ 2 การเล่าเรื่องถึงทานบารมีที่พระเวสสันดรได้ทานให้และได้กล่าวถึงบิดามารดาของพระเวสสันดร

องค์ย่อย 2.1 การกำเนิดของนางผุสดีและพร 10 ประการที่นางผุสดีได้ขอไว้ลงมา จุติเมืองมนุษย์

องค์ย่อย 2.2 เข้ามาสู่ฉากพระราชวังในของพระเจ้าสุทนต์ ประกอบไปด้วยนางผุสดี และบุตรของนางคือพระเวสสันดร พร้อมกับนางมัทรีผู้เป็นที่รักของพระเวสสันดร และสองกุมารน้อยของท่านคือ กัญหา และชาลี อยู่พร้อมหน้ากัน

องค์ย่อย 2.3 พราหมณ์ทั้ง 8 ได้เข้าเมืองทานบารมี มาขอช้างม้าจากพระเวสสันดร เพราะได้ข่าวว่าท่านเป็นผู้ใจบุญมักจะทำทานของต่างๆ ให้กับทุกคน

องค์ย่อย 2.4 เนื่องจากพระเวสสันดรได้ทานช้างม้าประจำเมืองให้กับพราหมณ์ทำให้ชาวบ้านและคนทั่วไปมีความไม่พอใจต่อการกระทำของพระเวสสันดร และขับไล่ท่านออกจากเมืองไปในที่สุด

องค์ย่อย 2.5 พระเวสสันดรเดินทางไปยังคีรีวงกต แต่ด้วยความยากลำบากในการเดินทางชาวบ้านจะทูลขอให้พระองค์พำนักที่แห่งนี้ แต่พระองค์ตั้งใจแล้วจึงเดินทางต่อ โดยการนำทางของพราหมณ์เพื่อเดินทางไปยังคีรีวงกต (วนประเวส)

องค์ที่ 3 นางมัทรีโดนทำร้ายและอ้อนวอนให้ไปขอกัญหาและชาลีมาเป็นข้าทาสบริวารของตน และเป็นเรื่องราวของพระเวสสันดรหลังจากการโดนขับไล่และเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับทั้งนางมัทรีและกัญหาชาลี

องค์ย่อย 3.1 กล่าวถึงอมิตรดาเมียของท้าวชูชกพราหมณ์ผู้เจ้าเล่ห์ นางโดนเพื่อนคนอื่นทำร้ายเพราะเป็นเมียท้าวชูชกที่โดนกล่าวถึงในเรื่องไม่ตี

องค์ย่อย 3.2 เมื่อนางอมิตตาโดนทำร้ายมาจึงได้มาอ้อนวอนให้ท้าวชูชกไปขอกัญหาชาลีจากพระเวสสันดร ผู้ที่เป็นคนมีบุญทำทานให้กับชาวบ้านทั่วไป ชูชกจึงตอบตกลงว่าจะพากัญหาชาลีมาให้

องค์ย่อย 3.3 ชูชกได้ออกเดินทางไปยังคีรีวงกตเพื่อหาพระเวสสันดรเพื่อขอกัญญาชาลีบุตรรัก

องค์ย่อย 3.4 ชูชกได้ใช้เล่ห์กลเพทุบาย โดยอ้างว่าจะนำส่งสารจากพระสัจชัยเจ้าเมืองไปให้กับพระเวสสันดร จึงทำให้พราหมณ์หลงเชื่อและบอกทางไปยังพระเวสสันดรพำนักอยู่

องค์ย่อย 3.5 กล่าวถึงนางมัทรีกำลังบรรทมกับบุตรในศาลา และได้เกิดฝันประหลาดน่ากลัว และในฝันตนได้โดนควักลูกตาออกไปทั้งสองข้าง เมื่อนางมัทรีตกใจตื่นและกลัวจึงนำเรื่องเรียนไปถึงพระเวสสันดรในเรื่องความฝันที่น่ากลัว และพระเวสสันดรได้ปลอบประโลมนำให้หายจากอาการตกใจ นางมัทรีได้ฝากสองบุตรรักกัญญาชาลีไว้กับพระเวสสันดร เพื่อเข้าป่าหาของให้ลูกๆ ได้ทาน

องค์ย่อย 3.6 ชูชกได้มาถึงที่พำนักของพระเวสสันดร และได้กล่าวขอกัญญาชาลีเพื่อให้พระเวสสันดรได้ทานให้ตน

องค์ย่อย 3.7 กัญญาชาลีเมื่อรู้ว่าชูชกได้มาขอตนจากพระเวสสันดร จึงได้ไปหลบในสระน้ำที่มีใบบัวบังจนมิด และพระเวสสันดรได้ทำการเรียกเพื่อให้สองบุตรได้ไปกับท้าวชูชก

องค์ย่อย 3.8 กัญญาชาลีได้กราบทูลลาท่านพ่อ และออกเดินทางไปกับชูชก

องค์ย่อย 3.9 นางมัทรีกลับมาจากป่า และตามหาลูกแต่ไม่พบจึงไปทูลถามกับพระเวสสันดรด้วยความตกใจในเรื่องที่พระเวสได้กล่าวมาว่ายกทานลูกให้กับชูชกแล้ว นางมัทรีเสียใจร้องไห้ กับเรื่องที่เกิดขึ้น

องค์ย่อย 3.10 พระเวสได้ปลอบประโลมนางมัทรีให้หายจากอาการเศร้าที่เสียลูกไป

องค์ย่อย 3.11 พระอินทร์แปลงกายลงมาขอนางมัทรีกับพระเวสสันดร

องค์ที่ 4 การกลับเข้าเมืองของพระเวสสันดร พร้อมกับการไล่ตัวของกัญญาชาลีกลับเข้าเมือง

องค์ย่อย 4.1 ปัจฉิมบท สองบุตรน้อยโดนชูชกตีและได้เดินทางมา 15 วันแล้ว และเทวดาได้แปลงกายมาเป็นนางมัทรีเพื่อมาปลอบประโลมลูกน้อย และแปลงเป็นพระเวสสันดรเพื่อมาป้อนอาหารทิพย์ ซึ่งเทวดาและนางฟ้าต่างพากันส่งสารเด็กทั้งสอง

องค์ย่อย 4.2 ชูชกและกัญญาชาลีได้เดินทางมาจนเจอพระเจ้าสัจชัย ซึ่งเป็นปู่ย่าของทั้งสอง และท่านได้ทรงถามชูชกว่าเอาเด็กสองคนมาจากไหน ด้วยความโกรธเมื่อรู้ว่าเป็นหลานของตนจึงตำท้อชูชกไป และส่งสารหลานจึงให้หลานมาหายาของตน

องค์ย่อย 4.3 ชูชกกลัวเพราะโดนดุด่า และพระเจ้าสัจชัยจึงประทานรางวัลเพื่อกับการไล่ตัวหลานของตน

องค์ย่อย 4.4 เชิญพระเวสสันดรเข้าเมือง

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า การแบ่งองค์ของการแสดงโดยผู้ประพันธ์ได้แบ่งช่วงเวลาและเหตุการณ์สำคัญตามข้อมูลที่ศึกษาจากหนังสือและใบลานที่จารึกไว้ตามประวัติศาสตร์ของเรื่องพระเวสสันดรชาดก โดยยึดหลักความถูกต้องจากการแสดงพระธรรมเทศนา ของพระสงฆ์ในช่วงงานบุญประจำปี และเก็บเกี่ยวประสบการณ์ในการศึกษาหาความรู้เพื่อนำมาสร้างการแสดง แสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด

2.2 ลำดับการแสดง

ตารางที่ 1 ลำดับการแสดง

รายละเอียดการแสดง	ลำดับการแสดง	ลักษณะการแสดง
องค์ 1		
	ลำดับที่ 1	ชุดการแสดงธรรมเทศนา ผญาและแหล่ เรื่องพระเวสสันดรชาดก ประกอบไปด้วย 1. ผู้แสดงเป็นผู้นำชุมชน 1 คน เพื่อแสดงท่าทางการแสดงธรรมให้กับชาวบ้าน 2. มีนักแสดงที่แสดงเป็นชาวบ้านรับฟังเป็นจำนวนหนึ่ง และแสดงการฟ้อนประกอบดนตรี
องค์ 2		
องค์ย่อย 2.1	ลำดับที่ 2	ตอน นางผุสดี ขอพร 10 ประการ จากท้าวสักกะเทวราช เพื่อลงมาจุติในเมืองมนุษย์ ประกอบไปด้วย 1. ท้าวสักกะเทวราช 2. นางผุสดี ตีบทขอพร 10 ประการ
องค์ย่อย 2.2	ลำดับที่ 3	ตอน กล่าวถึงพระเวสสันดร ประกอบไปด้วย 1. พระเจ้ากรุงสุยชัย 2. นางผุสดี 3. พระเวสสันดร 4. นางมัทรี 5. กัญหา 6. ชาลี 7. นักแสดงกลุ่มชาวบ้าน 1 กลุ่ม ในการแสดงทุกคนแสดงในลักษณะปลื้มปีติยินดี เจ้าเมืองพาลูกออกมาเล่น ชาวบ้านดีใจและเข้ามาเคารพเจ้าเมือง กัญหาชาลีสนทนากับชาวบ้าน

ตารางที่ 1 ลำดับการแสดง (ต่อ)

<p>องก์ย่อย 2.3</p>	<p>ลำดับที่ 4</p>	<p>ตอน กล่าวถึงพราหมณ์ ราชทูต ทั้ง 8 คน มาขอช้าง คู่บ้านคู่เมือง ประกอบไปด้วย</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. พระเจ้ากรุงสุโขทัย 2. นางผุสดี 3. พระเวสสันดร 4. นางมัทรี 5. กัญหา 6. ชาลี 7. นักแสดงกลุ่มชาวบ้าน 1 กลุ่ม 8. พราหมณ์ 8 คน <p>การแสดงจะเป็นลักษณะของพราหมณ์มาราบทูล ขอช้างคู่บ้านคู่เมืองกับพระเวสสันดร แบ่งออกเป็น สองฝั่ง เพื่อให้ผู้ชมได้ดูและสามารถเข้าใจได้</p>
<p>องก์ย่อย 2.4</p>	<p>ลำดับที่ 5</p>	<p>ตอน ชับไล่พระเวสสันดรออกจากเมือง ประกอบไป ด้วย</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. พระเวสสันดร 2. นางมัทรี 3. กัญหา 4. ชาลี 5. นักแสดงกลุ่มชาวบ้าน 1 กลุ่ม <p>เป็นลักษณะการโดนชาวบ้านขับไล่ให้ออกจากเมือง เนื่องจากได้ทานช้างคู่บ้านคู่เมืองจนเกิดความวิบิโยค เกิดเรื่องต่าง ๆ นานาในบ้านเมือง จึงต้องขับไล่ออกจาก เมืองไป</p>

พหุ ประถมศึกษา

ตารางที่ 1 ลำดับการแสดง (ต่อ)

องค์ย่อย 2.5	ลำดับที่ 6	<p>ตอน เดินทางไปเจอพระเจ้ากรุงเจตราชและชาวเมืองก่อนจะถึงคีรีวงกต ประกอบไปด้วย</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. พระเวสสันดร 2. นางมัทรี 3. กัญหา 4. ซาลี 5. พระเจ้ากรุงเจตราช 6. ชาวเมืองของพระเจ้ากรุงเจตราช 7. พราณเจตบุตร <p>ลักษณะการแสดงเป็นตอนที่พระเจ้ากรุงเจตราชและชาวเมืองทูลขอให้ท่านพำนักที่เมืองนี้ เนื่องจากการเดินทางไปยังเขาคีรีวงกตเป็นเส้นทางที่ยากลำบากต่อการไป และให้มีพราณผู้ชำนาญเส้นทางนำทางไปยังเขาคีรีวงกต</p>
องค์ 3		
องค์ย่อย 3.1	ลำดับที่ 7	<p>ตอน อมิตตาโดนทำร้าย ประกอบไปด้วย</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ชูชก 2. อมิตตา 3. พราหมณ์หญิง จำนวนหนึ่ง <p>ลักษณะการแสดงจะเป็นในส่วนของพราหมณ์หญิงเข้ามาทำร้ายนางอมิตตาและมีชูชกเข้ามาช่วย</p>
องค์ย่อย 3.2	ลำดับที่ 8	<p>ตอน อมิตตาขอกัญหาซาลีเพื่อมาเป็นทาสในเรือนของตน ประกอบไปด้วย</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.อมิตตา 2. ชูชก <p>ลักษณะการแสดงเป็นการที่นางอมิตตาอ่อนน้อมกับท้าวชูชกเพื่อขอกัญหาซาลี และให้ ชูชกเดินทางออกไปหาพระเวสสันดรเพื่อนำสองบุตรของพระเวสสันดรมาเป็นข้าทาสบริวาร</p>

ตารางที่ 1 ลำดับการแสดง (ต่อ)

องค์ย่อย 3.3	ลำดับที่ 9	<p>ตอน ชูชกใช้เล่ห์กลเพทุบายกับพรานเจตบุตรเพื่อให้พรานได้บอกที่อยู่ของพระเวสสันดร</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ชูชก 2. พรานเจตบุตร <p>ลักษณะการแสดงเป็นตอนที่ชูชกได้นำสารที่ตนกล่าวอ้างว่ามาจากพระเจ้าสฤษดิ์เพื่อนำส่งสารถึงพระเวสสันดร เป็นการหลอกลวงเพื่อให้พรานเจตบุตรได้บอกทางไปให้กับตน</p>
องค์ย่อย 3.4	ลำดับที่ 10	<p>ตอน ชูชกเดินทางไปเจอพระมหามุณีที่บงกตคีรี เพื่อหลอกลวงท่านและถามทางไปหาพระเวสสันดรประกอบไปด้วย</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ชูชก 2. พระมหามุณี <p>ลักษณะของการแสดงนั้นเป็นตอนที่ชูชกใช้เล่ห์กลเพทุบายเดิมที่เคยหลอกลวงพรานเจตบุตรมาก่อน นำสารที่กล่าวอ้างว่าจะนำไปให้พระเวสสันดร จนพระมหามุณีหลงเชื่อและบอกทางไปให้</p>
องค์ย่อย 3.5	ลำดับที่ 11	<p>ตอน มัทรีฝันว่าตนได้โดนควักตาและได้เล่าให้พระเวสสันดรขาดกฟัง และฝากลูกๆไว้เพื่อนางเข้าป่าหาของมาให้รับประทานกัน ประกอบไปด้วย</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. พระเวสสันดร 2. นางมัทรี 3. กัญหา 4. ชาลี <p>ลักษณะการแสดงคือนางมัทรีจะแสดงอาการกิริยาในความหวาดกลัวต่อความฝันและเล่าให้พระเวสสันดรได้ฟังถึงความตกใจกลัว เมื่อเล่าเสร็จจึงได้ฝากลูกๆไว้กับพระเวสสันดรเพื่อตนได้ออกหาของป่ามาให้ลูกและสามีรับประทาน และหาบพายตะกร้าเข้าป่าไปในทันที</p>

ตารางที่ 1 ลำดับการแสดง (ต่อ)

องค์ย่อย 3.6	ลำดับที่ 12	<p>ตอน ชูชกมาถึงและมาขอแก้ใญหาชาลี้กับพระเวสสันดร ประกอบไปด้วย</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. พระเวสสันดร 2. ชูชก 3. กัญหา 4. ชาลี้ 5. นักแสดงจำนวนหนึ่งแสดงเป็นดอกบัว <p>ลักษณะการแสดง เป็นตอนที่ชูชกได้เข้ามากราบไหว้พระเวสสันดรและบอกความประสงค์ว่าจะมาขอลูกๆของท่านกลับไปให้กับเมียของตน ในส่วนของดอกไม้ นั้นได้เคลื่อนไหวไปมาเพื่อมาปกปิดกายของกัญหาชาลี้จากชูชก</p>
องค์ย่อย 3.7	ลำดับที่ 13	<p>ตอน พระเวสสันดรเรียกกัญหาชาลี้ให้ไปกับชูชก ประกอบไปด้วย</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. พระเวสสันดร 2. ชูชก 3. กัญหา 4. ชาลี้ 5. นักแสดงจำนวนหนึ่งแสดงเป็นดอกบัว <p>ลักษณะของการแสดงคือ ชูชกหากัญหาชาลี้เพื่อนำกลับไปด้วยกัน และพระเวสสันดรได้เรียกกัญหาชาลี้ออกมาเพื่อนำให้ชูชก</p>
องค์ย่อย 3.8	ลำดับที่ 14	<p>ตอน กัญหาชาลี้กราบทูลลาพระเวสสันดรและไปกับชูชก ประกอบไปด้วย</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. พระเวสสันดร 2. ชูชก 3. กัญหา 4. ชาลี้ 5. นักแสดงจำนวนหนึ่งแสดงเป็นดอกบัว <p>ลักษณะการแสดงกัญหาชาลี้ร้องไห้และกอดพระเวสสันดรแน่นเพื่อไม่ยอมไปกับชูชก และโดนชูชกเขี่ยนตีและไปด้วยกันกับชูชกต่อไป</p>

ตารางที่ 1 ลำดับการแสดง (ต่อ)

องก์ย่อย 3.9	ลำดับที่ 15	ตอน มัททรีกลับมาจากป่าตามหาลูกและพระเวสสันดรกล่าวถึงการทานลูกให้กับชูชกไปแล้วประกอบไปด้วย <ol style="list-style-type: none"> 1. พระเวสสันดร 2. นางมัทรี ลักษณะการแสดงคือ นางมัทรีตามหาบุตรของตนและร้องไห้และทูลถามกับพระเวสสันดร และเมื่อทราบเรื่องนางมัทรีก็โกรธและร้องไห้ตามหาลูก
องก์ย่อย 3.10	ลำดับที่ 16	ตอน มัทรีร้องไห้และสลับไป พระเวสสันดรได้ปลอบนางมัทรี ประกอบไปด้วย <ol style="list-style-type: none"> 1. พระเวสสันดร 2. นางมัทรี ลักษณะการแสดง คือ พระเวสสันดรได้ปลอบประตมนางมัทรีและดูแลนางจนนางตื่นและเข้าใจทุกประการและนางอนุโมทนาบุญนั้นด้วย
องก์ย่อย 3.11	ลำดับที่ 17	ตอน พระอินทร์แปลงมาขอนางมัทรีกับพระเวสสันดรประกอบไปด้วย <ol style="list-style-type: none"> 1. พระเวสสันดร 2. นางมัทรี 3. พระอินทร์แปลงกาย ลักษณะการแสดง คือพระอินทร์ได้แปลงกายมาขอนางมัทรีกับพระเวสสันดร และนางมัทรีก็ได้เดินทางออกไปกับพระอินทร์ที่แปลงกายมาและแยกจากพระเวสสันดรออกไป
องก์ 4		
องก์ย่อย 4.1	ลำดับที่ 18	เป็นการกล่าวถึงเรื่อง ปัจฉิมบท สองบุตรน้อยโดนชูชกตีและได้เดินทางมา 15 วันแล้ว และเทวดาได้แปลงกายมาเป็นนางมัทรีเพื่อมาปลอบประโลมลูกน้อย และแปลงเป็นพระเวสสันดรเพื่อมาป้อนอาหารทิพย์ ซึ่งเทวดาและนางฟ้าต่างพากันสงสารเด็กทั้งสอง

ตารางที่ 1 ลำดับการแสดง (ต่อ)

<p>องก์ย่อย 4.2</p>	<p>ลำดับที่ 19</p>	<p>ตอน ชูชกและกัณหาซาลีมาพบพระเจ้าสุญชัยและนางมัทรี ประกอบไปด้วย</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. พระเจ้าสุญชัย 2. นางมุสดี 3. ชูชก 4. กัณหา 5. ซาลี 6. ข้าทาสบริวารในเมืองจำนวนหนึ่ง <p>ลักษณะการแสดงคือ พระเจ้าสุญชัยได้กล่าวถามถึงว่าสองบุตรนั้นเป็นใครและชูชกได้กล่าวว่าเป็นบุตรของผู้ทรงศีลในป่า</p>
<p>องก์ย่อย 4.3</p>	<p>ลำดับที่ 20</p>	<p>ตอน พระเจ้าสุญชัยกล่าวมอบของรางวัลให้กับชูชกเพื่อแลกกับหลานกัณหาซาลีกลับคืนสู่เมืองของพระเจ้าสุญชัย ประกอบไปด้วย</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. พระเจ้าสุญชัย 2. นางมุสดี 3. ชูชก 4. ชาวบ้านและผู้เล่าเรื่องในกาลปัจจุบัน <p>ลักษณะการแสดงเป็นการที่พระเจ้าสุญชัยได้ดูตำชูชกว่าตนนั้นโกหก เมื่อรู้ความจริงก็ได้สั่งข้าทาสบริวารให้มอบของรางวัลให้กับชูชก และให้ข้าทาสบริวารนำพระเวสสันดรกลับเข้าเมืองดังเดิม และเชื่อมโยงกับในกาลปัจจุบันที่มีผู้นำชุมชนเล่าเรื่องต่อและมีการฟ้องร้องของชาวบ้านเพื่อจะนำสู่การเชิญพระเวสสันดรเข้าเมืองต่อไป</p>
<p>องก์ย่อย 4.4</p>	<p>ลำดับที่ 21</p>	<p>ตอน เชิญพระเวสสันดรกลับเข้าเมือง ประกอบไปด้วย</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. พระเจ้าสุญชัย 2. นางมุสดี 3. พระเวสสันดร 4. นางมัทรี 5. นางรำในกาลราชบวณแห่ง

		6. ชาวบ้านและผู้เล่าเรื่องในกาลปัจจุบัน ลักษณะคือ มีนางรำแห่เข้ามาโดยนำพระเวสสันดรเข้า เมืองกลับคืนสู่เมืองหาพระเจ้าสุทนต์และนางผุสดี ทำ ให้ท่านทานต่างยินดีพร้อมกันและเฉลิมฉลองพร้อมกัน
--	--	---

2.3 กระทบท่าที่ใช้ในการแสดง

กระทบท่าที่ใช้ในการแสดงแสง สี เสียง ผู้ออกแบบกระทบท่าจะให้มีกรตี
 บทบาทตามเนื้อเรื่องตลอดจนรูปแบบการแสดงของตัวละคร ส่วนกระทบท่ารำในการแสดง
 ได้นำเสนอการออกแบบที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ หากแต่ยังคงอนุรักษ์ในรูปแบบการแสดงที่เป็น
 อีสาน ดังนั้นผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงรูปแบบของกระทบท่าที่ใช้ในการแสดงออกเป็น 3 แบบ
 ดังนี้

1. **ท่ารำ** คือการพ้อนที่เป็นการพ้อนแบบอิสระตามจังหวะทำนองเพลงแต่
 ยังคงความเป็นเอกลักษณ์ของการพ้อนอีสาน

ภาพประกอบที่ 28 ท่าพ้อนรำ
 ที่มา : ผู้วิจัย

2. **ท่าเต้น** เป็นการเต้นรูปแบบหนึ่งที่มีเทคนิคเฉพาะ เช่น การ Turn
 Out, การจัดสมดุลของร่างกาย, การยืบบนปลายเท้า เน้นความสง่างาม โดยควบคุมการ
 เคลื่อนไหวของร่างกายผ่านท่าทางให้พลิ้วไหวไปตามเสียงดนตรี และเครื่องแต่งกายที่มีความ
 เฉพาะตัว

ภาพประกอบที่ 29 ท่าเต้นของนักแสดง

ที่มา : ผู้วิจัย

3. ท่าทางการแสดงตามบท คือกระบวนการท่าของผู้แสดง เป็นกระบวนการในการเคลื่อนไหวร่างกายและลีลาอารมณ์ตามตัวละครที่ได้รับบทบาท โดยแสดงท่าทางในการตีบทเพื่อให้ผู้ชมสามารถรับรู้ความหมายที่ตัวละครต้องการที่จะสื่อสารอารมณ์ ความรู้สึก อารมณ์โกรธ ร้องไห้เสียใจ เศร้าและดีใจ ดังนี้
ตัวละครแสดงอารมณ์โกรธ ตอน ชูชกโกรธให้สองกุมาร

ภาพประกอบที่ 30 การแสดงอารมณ์โกรธของชูชก

ที่มา : ผู้วิจัย

ตัวละครแสดงอารมณ์การร้องไห้ เสียใจ ตอนนางมัทรีตามหากัมहा ชาลีสองกุมารน้อยไม่เจอ

ภาพประกอบที่ 31 การแสดงอารมณ์การร้องไห้

ที่มา : ผู้วิจัย

ตัวละครแสดงอารมณ์เศร้า เสียใจ ตอน นางมัทรีหาสองกุมารไม่เจอจึงได้หมดสติและทำให้พระเวสสันดรเกิดอารมณ์ เศร้าเสียใจที่นางมัทรีได้ร้องไห้เสียใจจนเป็นลม

ภาพประกอบที่ 32 การแสดงอารมณ์เศร้า เสียใจ

ที่มา : ผู้วิจัย

ตัวละครแสดงอารมณ์ดีใจ ตอนเชิญพระเวสสันดร พระนางมัทรีกลับเข้าเมือง

พูน ปณ ทิโต ชีเว

ภาพประกอบที่ 33 แสดงอารมณ์ดีใจ

ที่มา : ผู้วิจัย

2.4 โอกาสในการแสดง

การแสดงแสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดก จัดแสดงในงานประเพณีกินข้าวบูนเอาบุญผะเหวดฟิ่งเทศน์มหาชาติ ณ บริเวณลานสาเกตนคร สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ ร้อยเอ็ด ในช่วงต้นเดือนมีนาคมของทุกปี เพื่อสนองนโยบายของผู้ว่าที่ต้องการส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดร้อยเอ็ด

3. การเลือกใช้พื้นที่บนเวที หรือพื้นที่อื่นๆ ในการแสดง

การเลือกใช้พื้นที่บนเวที หรือพื้นที่อื่นๆ ในการแสดง ผู้วิจัยขอแสดงการใช้พื้นที่การจัดการแสดงแสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดกดังภาพต่อไปนี้

ภาพประกอบที่ 34 ภาพการเข้าออกของนักแสดง

ที่มา : ผู้วิจัย

จุดที่ 1, 2, 3, 4, และ 5 คือ บริเวณเข้า – ออก ของนักแสดงตัวหลัก

จุดที่ 3, 4, และ 5 คือ บริเวณเข้า – ออก ของผู้แสดงจากด้านล่าง ซึ่งเป็นนักแสดง

ประกอบการแสดงและนักแสดงที่พื่อนรำ เต้น ที่ออกจากทางด้านซ้ายขวาและข้างหน้าของเวที

จุดที่ 6, 7 คือบริเวณของผู้ชม

จุดที่ 8 คือ บริเวณจัดทำแสง

การใช้เวทีบริเวณด้านหน้าและข้างล่างของเวทีเป็นสถานที่ในการจัดการแสดง ประกอบกับการใช้ จอ LED ขนาดใหญ่เป็นฉากหลักในการแสดง แสง สี เสียงในรูปแบบสื่อผสมให้มีความตระการตาและยิ่งใหญ่ ถือเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาชมชุดการแสดง แสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดก ภายใต้ชุดการแสดง “มหาชาดก ชาติที่ 10 มหาชาติ พระสัพพัญญู”

ภาพประกอบที่ 35 การพื่อนของนักแสดง

ที่มา : ผู้วิจัย

4. องค์ประกอบการแสดงแสง สี เสียง

องค์ประกอบการแสดงแสง สี เสียง ผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อย่อยดังนี้

4.1 ตัวละคร

ตัวละคร กำหนดตัวละครตามเนื้อเรื่องของการแสดงแสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดก ดังนี้

1. พระอินทร์ หรือท้าวสักกะเทวราช คือพระอินทร์ผู้ให้พรแก่นางมุกดี
2. พระนางมุกดี คือพระนางเทพมุกดีที่มาจุติมาเป็นราชธิดาของพระเจ้ามัทราช
3. พระเจ้ากรุงสญชัย คือเจ้าเมืองแห่งนครสีพี
4. พระเวสสันดร คือพระโอรสของพระเจ้ากรุงสญชัยและพระนางมุกดีแห่งเมืองสีพี
5. พระนางมัทรี คือพระราชธิดาในตระกูลมาตุลราชวงศ์แห่งกรุงมัทราช
6. พระชาติ, พระกัณหา คือพระราชโอรสและพระราชธิดาของพระเวสสันดรกับนางมัทรี
7. ชูชก คือเกิดในตระกูลพราหมณ์ที่ถือตนว่ามีกำเนิดสูงกว่าผู้อื่นแต่ชูชกก็ยากจน

8. นางอมิตตา คือเป็นคนสวยและขยันในกิจการงานบ้านงานเรือนปรนนิบัติชูชกเยี่ยงภรรยาที่ดีจนเป็นเหตุให้พราหมณ์ในละแวกนั้นโกรธเคืองภรรยาของตน

9. เจ้าเมืองเจตราชและมเหสีเมืองนครเจตราช

10. พราณเจตบุตร

11. ฤาษีอจุต หรืออจุตฤาษี

12. ชาวบ้านเมืองนครสีพี

13. พราหมณ์เมืองกาลิงครัฐ

4.2 เครื่องแต่งกาย

เครื่องแต่งกายในการแสดงแสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดกสามารถแบ่งรูปแบบของเครื่องแต่งกายออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่

- การแต่งกายแนวอนุรักษ์ นักแสดงหรือตัวละครจะแต่งกายในลักษณะการแต่งแบบอีสาน โดยใช้ผ้าพื้นเมืองอีสานมาแต่งใหม่ในแบบฉบับของคนอีสานโบราณ

ภาพประกอบที่ 36 การแต่งกายแนวอนุรักษ์

ที่มา : ผู้วิจัย

- การแต่งกายแนวประยุกต์ นักแสดงแต่งกายโดยยึดหลักคล้ายนักบวชหรือฤาษี ใช้ผ้าลายหนังสือตัว(ผ้าลายเสือ) ผสมผสานกับการแต่งกายแบบสมัยใหม่แต่งใหม่แต่ยังคงความเป็นนักบวชที่บำเพ็ญศีลอยู่ในป่า

ภาพประกอบที่ 37 การแต่งกายแนวประยุกต์

ที่มา : ผู้วิจัย

- การแต่งกายแนวสร้างสรรค์ นักแสดงแต่งกายแบบร่วมสมัยสื่อถึงการเป็นดอกบัวในสระน้ำ โดยใช้โทนสีบ่งบอกการเป็นดอกบัว

ภาพประกอบที่ 38 การแต่งกายแนวสร้างสรรค์

ที่มา : ผู้วิจัย

4.3 ดนตรีประกอบการแสดง

ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงสำหรับเล่าเรื่องราวจะเป็นเสียงการบรรยายที่เล่าเรื่องตำนานพระเวสสันดร ประกอบกับการใช้เสียงดนตรีสมัยใหม่ และมีการสอดแทรกเสียงพิเศษ (Sound Effect) เข้าไปในการแสดง เช่น เสียงฟ้าร้องฟ้าผ่า เสียงลม เสียงนกเสียงสัตว์ต่างๆ เสียงแตร เสียงสังข์ เป็นต้น เพื่อให้เกิดบรรยากาศและความสมจริง

ส่วนดนตรีที่ใช้ประกอบการฟ้อนรำที่ประกอบการแสดงใช้ชาวเสียงดนตรีพื้นบ้านอีสาน ประกอบด้วย

1. เสียงพิน, พินเบส
2. เสียงกลองตุ้ม
3. เสียงกลองหาง
4. เสียงฆ้องใหญ่
5. เสียงซอ
6. เสียงฉาบเล็ก, เสียงฉาบใหญ่
7. เสียงแคน
8. เสียงฉิ่ง

4.4 ฉากและอุปกรณ์ที่ใช้ในการแสดง

การแสดงจะมีความเสมือนจริงและเกิดความสวยงามสมบูรณ์ได้นั้นจะต้องอาศัยองค์ประกอบหลายอย่างเข้ากัน ซึ่งอุปกรณ์ประกอบการแสดงก็เป็นอีกองค์ประกอบอีกอย่างหนึ่งที่จะสร้างให้การแสดงเกิดความสมจริง จึงทำให้ผู้ชมเห็นภาพการแสดงและสามารถเข้าใจเนื้อเรื่องและมามีอารมณ์ร่วมกับการแสดงได้

- ฉากในการแสดง ใช้จอฉาย LED ขนาดใหญ่และระบบมัลติมีเดียแบบสื่อผสม 4D มาเป็นฉาก เพื่อเพิ่มความหลากหลายให้บรรยากาศในการรับชมและสะดวกต่อการเปลี่ยนฉากในแต่ละตอน

ภาพประกอบที่ 39 จอฉาย LED ขนาดใหญ่

ที่มา : ผู้วิจัย

- อุปกรณ์ประกอบการแสดงและอุปกรณ์ประกอบฉาก

อุปกรณ์ประกอบการแสดงได้แก่ คัมภีร์โบราณ เทียนไข กระบุงหอบ ไยมงมม ดอกลิ้นฟ้า ดอกสะแบง เป็นต้น

ภาพประกอบที่ 40 การพ้อนของนักแสดงตอนถ้ออุปกรณ์

ที่มา : ผู้วิจัย

อุปกรณ์ประกอบฉากได้แก่ ต้นไม้ ปราสาทโบราณ ดอกบัวที่ประดิษฐ์ด้วยผ้า

ภาพประกอบที่ 41 ฉากอุปกรณ์ต้นไม้

ที่มา : ผู้วิจัย

4.5 แสง สี

หลักการออกแบบแสง สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2547) ได้กล่าวถึงหลักที่ผู้ออกแบบแสง ต้องคำนึงถึงในการออกแบบแสงไว้ทั้งสิ้น 4 ประการ ดังนี้

1. พื้นที่ให้เสียง การแสดงมักแบ่งพื้นที่ออกเป็นส่วนต่างๆ ดังนั้น การให้แสงจึงควรมุ่งเน้นไปที่บริเวณเหล่านั้น มิฉะนั้นจะสว่างเท่ากับไปหมดทั่วบริเวณ ทำให้บรรยากาศดูกระด้าง ไม่มี ความลึก

2. ความเข้มของแสง แสงที่มีความเข้มต่างกันย่อมให้ความสว่างต่างกันซึ่งจะมีผลต่ออารมณ์ในการแสดง เช่น ฉากรัก หากสว่างเกินไปก็จะขาดความหวานลึกซึ้ง ในขณะที่ฉากรบกวนมืดเกินไปก็จะขาดความตื่นเต้น เป็นต้น

3. ทิศทางของแสง ทิศทางของแสงที่แตกต่างกัน ก็มีผลต่ออารมณ์ในการแสดงที่แตกต่างกันไป เพราะการใช้ทิศทางการส่องของแสงจะทำให้เกิดเงา ให้เกิดความสว่างที่ตัดกันมาก หรือทำให้เกิดภาพที่นุ่มนวลก็ได้ นอกจากนี้ทิศทางของแสงอาจให้ความหมาย เช่น มีแสงส่องขนานลงมาที่พื้น และให้ผู้แสดงเคลื่อนไหวเข้าไปหา ก็จะให้ความรู้สึกของการแสวงหา หรือความหวัง ก็ได้

4. สีของแสง สีเป็นสิ่งที่สร้างบรรยากาศของธรรมชาติ เช่น ฉากพระอาทิตย์อัสดง ท้องฟ้าจะเป็นสีม่วงอ่อนครามปนส้ม หรือสี อาจสร้างอารมณ์ให้คนดูคล้อยตามได้แต่โดยปกติการแสดงแบบสมจริงจะไม่นิยมใช้สีของแสงมากนัก เว้นแต่เป็นสีเพื่อสร้างบรรยากาศสมจริงตามธรรมชาติ เท่านั้น ข้อควรระวังเรื่องการใช้สีของแสงคือ สีของแสงสามารถเปลี่ยนสีจริงของวัตถุได้ โดยเฉพาะสีของเสื้อผ้า ยกตัวอย่างเช่น เสื้อผ้าสีเขียว หากให้แสงสีแดงเสื้อผ้านั้นจะเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลไหม้ เป็นต้น

ดังนั้นผู้วิจัยพบว่า แสง สี เสียง เป็นอุปกรณ์ และความรู้ทางด้านเทคนิคเพื่อมาช่วยสร้างบรรยากาศในการแสดงแสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดกจังหวัดร้อยเอ็ดให้มีสมจริงและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ภาพประกอบที่ 42 บรรยากาศในการแสดงแสง สี เสียง

ที่มา : ผู้วิจัย

สรุป กระบวนการผลิตการแสดงแสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดกจังหวัดร้อยเอ็ด มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงโดยปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงของตัวละครให้มีบทบาทเพิ่มมากขึ้นจากเดิม และมีการสร้างสรรค์ประพันธ์คำร้องขึ้นใหม่โดยผ่านคำพญา การแห่ จากโบราณมาเชื่อมโยงกับเรื่องพระเวสสันดรชาดก ซึ่งประกอบไปด้วยองค์ทั้งหมดจำนวน 4 องค์ ในเรื่องขององค์แต่ละองค์นั้นจะเป็นเรื่องราวในช่วงการเปลี่ยนผ่านของแต่ละช่วงเวลาสำคัญที่เกิดขึ้นในเรื่องของ

ตำนานพระเวสสันดรชาดกอีกทั้งยังเพิ่มบทบาทในส่วนที่เป็นนักแสดงสมทบและนักแสดงในส่วนที่เป็น การฟ้อนรำและมีการแต่งกายในรูปแบบพื้นบ้านอีสานเป็นการแต่งกายแนวอนุรักษ์ การแต่งกายแนว ประยุกต์และการแต่งกายแนวสร้างสรรค์ ทั้งนี้ยังได้นำระบบเสียง และเทคนิคการใช้แสงไฟต่าง ๆ เข้า มา เพื่อเพิ่มความหลากหลายในอรรถรสในการรับชม การนำเสนอในรูปแบบเป็นเนื้อเรื่อง และลงลึก ในรายละเอียดทางด้านฉากพื้นหลัง ซึ่งมีการนำจอฉาย (LCD) ขนาดใหญ่มาเป็นฉาก เพื่อให้สะดวก ต่อการเปลี่ยนฉากในแต่ละตอน อีกทั้งยังเพิ่มบทบาทการแสดง ลักษณะการแสดงท่าทาง การแสดง อารมณ์ของตัวละครนั้น ๆ รวมถึงการแต่งกายอย่างสมจริง ให้กับนักแสดงตัวหลักและนักแสดงสมทบ เพื่อให้การแสดงมีความสมบูรณ์ อลังการยิ่งใหญ่และน่าสนใจมากยิ่งขึ้น

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องกระบวนการผลิตการแสดง แสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดกจังหวัดร้อยเอ็ด มีความมุ่งหมายที่จะศึกษารูปแบบการแสดงกระบวนการผลิต และองค์ประกอบการแสดง แสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดกจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อการศึกษาประวัติความเป็นมาประเพณี บุญผะเหวด พัฒนาการแสดง แสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด และ ศึกษากระบวนการผลิตการแสดง และองค์ประกอบการแสดงแสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด โดยการศึกษาจากข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนามที่ได้จากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญผู้รู้ และผู้ปฏิบัติ ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะตามความมุ่งหมายของการวิจัยในครั้งนี้คือ

1. ศึกษาประวัติความเป็นมาประเพณีบุญผะเหวด พัฒนาการแสดง แสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด
2. ศึกษากระบวนการผลิตการแสดง และองค์ประกอบการแสดงแสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด

สรุปผล

การวิจัยเรื่องกระบวนการผลิตการแสดง แสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดกจังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยสามารถสรุปผลได้ดังนี้

1.ประวัติความเป็นมาประเพณีบุญผะเหวด จากการศึกษาพบว่า การแสดงแสง สี เสียง ตำนาน พระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด การจัดงานบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ดเริ่มขึ้นครั้งแรก พ.ศ. 2533 ในสมัยนายสุพร สุภสร เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด ได้นำเรื่องการจัดงานประเพณีเอกลักษณ์ประจำจังหวัดร้อยเอ็ดหรือในที่ประชุมคณะกรรมการวัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นประธาน นายวีระ วุฒิจำนง จึงได้นำเสนอโครงการบุญเดือนสี่ หรือบุญผะเหวด ต่อที่ประชุม คณะอนุกรรมการวัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ดมีมติเห็นชอบกำหนดให้บุญผะเหวดเป็นประเพณีเอกลักษณ์จังหวัดร้อยเอ็ด และให้จัดงานทุกปี ณ สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ดและบึงพลาญชัยพร้อมแจ้งมติที่ประชุมให้สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติทราบและเริ่มจัดงานบุญผะเหวดตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 เป็นต้นมา จากการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยสามารถแบ่งประวัติความเป็นมาและพัฒนารายออกเป็น 5 ช่วงดังนี้

ช่วงที่ 1 พ.ศ. 2534 การจัดงานบุญผะเหวดได้ถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นงานประเพณีประจำปีของจังหวัดร้อยเอ็ด จากการสนับสนุนของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย โดยได้กำหนดจัดในวันต้นเดือนมีนาคมเป็นวันปฏิบัติบุญเป็นประจำทุกปี จึงเป็นงานบุญที่ชาวจังหวัดร้อยเอ็ดได้มีส่วนร่วมใน

การทำบุญมหาศาลด้วยความภาคภูมิใจยิ่ง และให้ความร่วมมือร่วมแรงและร่วมใจทุกฝ่ายอย่างพร้อมเพรียงด้วยปรารถนาที่จะแผ้วแผ่ลานิสงส์ไปสู่มวลชน เพื่อมีวัตถุประสงค์ในการจัดงานประเพณี “บุญผะเหวด” เมืองร้อยเอ็ดนั้นเพื่อเป็นการเผยแพร่การบำเพ็ญบารมีที่ยิ่งใหญ่ของพระพุทธเจ้าอีกทั้งเป็นการอนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมประเพณีที่ดี ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2538-2541 ได้มีการปรับปรุงการจัดงานให้ยิ่งใหญ่ขึ้น โดยจัดมีการถ่ายทอดสดทางโทรทัศน์ ในวันเปิดงานและมีการแสดงแสงเสียงให้ประชาชนชมฟรี นอกจากนี้จะจัดกิจกรรมเช่นปีที่ผ่านมาแล้วยังจัดให้มีการประกวดตัวละครในเรื่อง “เวสสันดรชาดก” เช่น ชุกชก กัณหา ซาลี นางอมิตดา เป็นต้น โดยมีฯพณฯรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย (นายสุทัศน์ เงินหมื่น) เป็นประธานพิธีเปิดงานในปีนี้จังหวัดได้จัดสร้างพระอุปัชฌ์เนืองพุทฺธคุณประกอบพิธีพุทฺธาภิเษกโดยพระเกจิอาจารย์ของจังหวัดโดยมีพระราชสังวรอุดม (หลวงปู่ศรี มหาวิโร) เป็นองค์ประธานโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อหาทุนสนับสนุนงานประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ดให้ประสบผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป นายมานิต ศิลปอาชา ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นผู้ริเริ่มให้จัดการแสดงแสงสีเสียงพระเวสสันดรชาดก โดยวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ได้รับนโยบายจากจังหวัดให้จัดชุดการแสดงแสงสีเสียงที่เกี่ยวกับตำนานพระเวสสันดรชาดก ช่วงที่ 3 พ.ศ. 2542-2558 ต่อมาในปี พ.ศ. 2542 นายอัครพงศ์ พยัคฆ์บุตร ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด ในปีนี้ได้ปรับปรุงการจัดงานให้มีความยิ่งใหญ่มากยิ่งขึ้นภายใต้ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ นอกจากกิจกรรมเดิมแล้วได้จัดเพิ่มขบวนพระมหาชนกเข้าไปในขบวนนำวันเปิดงาน และจัดแสดง แสง เสียง งานพาแลงเพื่อส่งเสริมงานให้ยิ่งใหญ่ โดยจัดประกวดธงผะเหวด จัดการแสดงและแข่งขันเป่าโหวดเครื่องดนตรีสัญลักษณ์ประจำจังหวัดร้อยเอ็ด การแสดง แสง เสียง ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงให้ตัวละครมีบทบาทมากขึ้น มีการฟ้อน รำ สอดแทรกในแต่ละกัณฑ์ ให้ชุดการแสดงเกิดความสวยงามสมบูรณ์แบบมากยิ่งขึ้นและมีเทคนิคการใช้แสง สี เสียง เข้ามาประกอบในการแสดง ช่วงที่ 4 พ.ศ. 2559- 2562 การจัดงาน "มหานันทบารมี ประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด โดยมีนายอนุสรณ์ แก้วกังวาล ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด พร้อมด้วย นายทัศนัย ไวนิยมพงษ์ รองนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดร้อยเอ็ด ดร.สาธิต กฤตลักษณ์ เลขาธิการนายกเทศมนตรีเมืองร้อยเอ็ด นางสาวกนกวรรณ ดุงศรีแก้ว ผู้ช่วยผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ขอนแก่น ร่วมแถลงข่าว ณ บริเวณเกาะกลางบึงพลาญชัย อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ดำเนินงานโดยสำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดร้อยเอ็ด เริ่มขบวนฟ้อนโขนไว้ร้อยเอ็ดเพชรงาม ที่มีศิลปะเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ด จากวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด และ

ช่วงที่ 5 พ.ศ. 2563 การจัดงานโดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดพร้อมด้วยคณะกรรมการจัดงาน

1.1 พัฒนาการการแสดง แสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัด

ร้อยเอ็ด

จากการศึกษาพบว่า พัฒนาการของการแสดง แสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด นั้น ได้มีลักษณะการเปลี่ยนผ่านรูปแบบการแสดงไปตามยุคและสมัย ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปรูปแบบการแสดงในแต่ละช่วงเวลาได้ดังนี้

พ.ศ. 2534-2537 รูปแบบการแสดง แสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นลักษณะการแสดงโดยมี นางฉวีวรรณ พันธุ์ (ศิลปินแห่งชาติ) ได้ทำการแสดงหมอลำเป็นบทกลอนประเภท ลำยาว เรื่องพระเวสสันดรชาดก และมีการแสดงของวิทยาลัยนาฏศิลป์ประกอบการลำยาวของนางฉวีวรรณ พันธุ์ ซึ่งการแสดงจะเป็นลักษณะการแห่ขบวนเข้ามาและมีการแสดงบทบาทสมมุติของตัวละครเอก เช่น พระเวสสันดร, พระนางมัทรี, กัญหา, ชาลี, ชูชก, อมิตดา เป็นต้น ในด้านของเวทีการแสดงจะเป็นเวทีที่ทางจังหวัดได้ปลูกสร้างแบบถาวร ซึ่งปัจจุบันจะเป็นเวทีสำหรับการเต้นแอโรบิก ในด้านของแสง สี นั้นยังเป็นแบบการใช้ไฟเพื่อประกอบบนเวทีเท่านั้น ยังไม่มีการใช้เทคนิคทางด้านแสงสีเท่าใดนัก ปีพ.ศ.2538-2548 รูปแบบการแสดง แสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด นั้น เริ่มมีการแสดงที่เป็นเรื่องราวมากยิ่งขึ้น โดยมีการแสดงประกอบการบรรยายตามเสียงเพลงและแบ่งออกเป็นกัณฑ์ตามหลักของการเทศนาสำหรับพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งจะประกอบไปด้วย กัณฑ์ที่ 1 ทศพร , กัณฑ์ที่ 2 หิมพานต์, กัณฑ์ที่ 3 ทานกัณฑ์, กัณฑ์ที่ 4 วนประเทศ, กัณฑ์ที่ 5 ชูชก, กัณฑ์ที่ 6 จุลพน, กัณฑ์ที่ 7 มหาพน, กัณฑ์ที่ 8 กุมาร, กัณฑ์ที่ 9 มัทรี, กัณฑ์ที่ 10 สักกบรรพ, กัณฑ์ที่ 11 มหาราช, กัณฑ์ที่ 12 ฉกษัตริย์, กัณฑ์ที่ 13 นครกัณฑ์ เป็นต้น ด้านเวทีการแสดงในปีนี้ได้ย้ายมาบริเวณลานหน้าองค์พระโคตมและมีการจัดวางไฟเพื่อส่องไปที่นักแสดงให้ผู้ชมได้รับชมที่ชัดขึ้น ต่อมาในปีพ.ศ. 2549 - 2558 รูปแบบการแสดงมีการพัฒนาการแสดงโดยมีการแสดงนาฏศิลป์ในลักษณะ การแสดงเบิกโรง เป็นการแสดงผลสมผสานระหว่างนาฏศิลป์ไทย นาฏศิลป์สากล และนาฏศิลป์พื้นอีสาน เข้ามาให้เกิดความหลากหลายมากยิ่งขึ้น ในช่วงของการแสดงพระเวสสันดรนั้นยังคงเป็นการแสดงผ่านการบรรยายประกอบเพลงดั้งเดิม ส่วนตัวละครในการแสดงจะมีเพิ่มมากขึ้นจากเดิม เช่น พระเจ้าสี่ยุชย (บิดาพระเวสสันดร), พระนางผุสดี (มารดาพระเวสสันดร), ชาวบ้านสำหรับการแสดงในฉากเมือง, พรหมณ์หญิงสำหรับการแสดงฉากที่กลั่นแกล้งนางอมิตดา, นักแสดงเต้นประกอบในฉากชูชกกำลังทานอาหารจนท้องแตก เป็นต้น ด้านเวทีการแสดงได้มีการสร้างเวทีในรูปแบบการใช้นั่งร้านมาสร้างจนเกิดเป็นเวที และมีเทคนิคของแสง สี เสียง เพื่อความสมจริงมากยิ่งขึ้น ปีพ.ศ.2559- 2562 ได้มีวิวัฒนาการและปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงของตัวละครให้มีบทบาทเพิ่มมากขึ้นจากเดิม อีกทั้งยังเพิ่มบทบาทในส่วนที่เป็นนักแสดงสมทบ และนักแสดงในส่วนที่เป็นการพ่อนรำ ทั้งนี้ยังได้นำระบบเสียง และเทคนิคการใช้แสงไฟต่าง ๆ เข้ามา เพื่อเพิ่มความหลากหลายให้หรือรสในการรับชม ต่อมาการแสดงตำนานพระเวสสันดรชาดกยังได้พัฒนาต่อยอดโดยการนำเสนอในรูปแบบเป็นเนื้อเรื่อง และลงลึกในรายละเอียดทางด้านฉากพื้นหลัง ซึ่งมีการนำจอฉาย (LCD) ขนาดใหญ่มาเป็นฉาก เพื่อให้สะดวกต่อการเปลี่ยนฉากในแต่ละตอน อีกทั้งยังเพิ่มบทบาทการแสดง ลักษณะการแสดงท่าทาง การแสดงอารมณ์ของตัวละครนั้น ๆ รวมถึงการแต่งกายอย่างสมจริง ให้กับนักแสดงตัวหลักและนักแสดงสมทบ เพื่อให้เหมาะกับยุคสมัย แต่ยังคงเป็นตำนานพระเวสสันดรชาดก

2. กระบวนการผลิตการแสดง และองค์ประกอบการแสดงแสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด

กระบวนการผลิตการแสดงแสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดกจังหวัดร้อยเอ็ด วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรมร่วมกับกลุ่มผู้จัดการแสดง

(Organizer) ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้พัฒนารูปแบบการแสดง โดยปรับเปลี่ยนนักแสดงนำ จากนักเรียนนักศึกษาของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด เปลี่ยนเป็นดาราหรือคนมีชื่อเสียงมาแสดงแทน อีกทั้งยังปรับเปลี่ยนชื่อชุดการแสดง จากเดิมเป็นพระเวสสันดรผู้เปี่ยมด้วยทานบารมี จากการศึกษาค้นคว้า กระบวนการผลิต การแสดง แสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก ของจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่ามีการพัฒนาด้านรูปแบบการแสดงและองค์ประกอบต่าง ๆ และได้เปลี่ยนไปจากเดิมตามที่ปรากฏตามยุคสมัยเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ตามนโยบายของจังหวัด เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปผลได้ดังนี้

2.1 บทบาทการแสดง ซึ่งมีโครงสร้างของการสร้างสรรค์การแสดง แสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด รายละเอียดดังนี้

2.1.1 รูปแบบของบท จากการแบ่งองค์ของการแสดงนั้น ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า ผู้ประพันธ์ได้แบ่งช่วงเวลาและเหตุการณ์สำคัญตามข้อมูลที่ศึกษาจากหนังสือและใบลานที่จารึกไว้ตามประวัติศาสตร์ของเรื่องพระเวสสันดรชาดก โดยยึดหลักความถูกต้องจากการแสดงพระธรรมเทศนา ของพระสงฆ์ในช่วงงานบุญประจำปี (บุญผะเหวด) และเก็บเกี่ยวประสบการณ์ในการศึกษาหาความรู้เพื่อนำมาสร้างการแสดง แสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการแสดงธรรมในรูปแบบแสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นเอกลักษณ์ของเมื่อร้อยเอ็ด ซึ่งสามารถแบ่งรูปแบบของบทได้ดังนี้ 1. Act ในรูปแบบของบทบาทการแสดง แสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ดนั้น เป็นเรื่องของการถ่ายทอดให้ผู้รับชมได้รู้ถึงประวัติความเป็นมาของทศชาติที่ 10 ชาติสุดท้ายของพระพุทธเจ้า โดยผ่านการแสดง แสง สี เสียง เรื่อง ตำนานพระเวสสันดรชาดก เพื่อให้ผู้รับชมได้เข้าใจเนื้อเรื่องของตำนานพระเวสสันดรชาดก จึงมีการกล่าวถึงกาลเวลาปัจจุบันในเรื่องของชาวบ้านเล่าขานหรือเล่าสู่กันฟังผ่านคำพญา การแห่ จากใบลานมาเชื่อมโยงกับเรื่องพระเวสสันดรชาดก ซึ่งประกอบไปด้วยองค์ทั้งหมดจำนวน 4 องค์ ในเรื่องขององค์แต่ละองค์นั้นจะเป็นเรื่องราวในช่วงการเปลี่ยนผ่านของแต่ละช่วงเวลาสำคัญที่เกิดขึ้นในเรื่องของตำนานพระเวสสันดรชาดก ตั้งแต่การกำเนิดพระนางมุกสิ (มารดาของพระเวสสันดร) ที่มาจุติยังโลกมนุษย์ ซึ่งจะมีการปรากฏช่วงเวลาสำคัญในแต่ละตอนได้เป็นอย่างดี โดยมีรายละเอียดดังนี้

องค์ที่ 1 เป็นเรื่องของการแสดงธรรมของชาวบ้านในครั้งกาลปัจจุบันก่อนเข้าสู่เรื่องของการกำเนิดพระเวสสันดรชาดก

องค์ที่ 2 การเล่าถึงทานบารมีที่พระเวสสันดรได้ ทานให้และได้กล่าวถึงบิดามารดาของพระเวสสันดร ซึ่งในองค์ที่ 2 นี้ จะมีองค์ย่อย จำนวน 5 ข้อ โดยสามารถแบ่งออกเป็นการเล่าเรื่องถึงการกำเนิดพระนางมุกสิที่เป็นมารดาของพระเวสสันดร โดยการขอพร 10 ประการเพื่อลงมาเกิดยังเมืองมนุษย์ มาสร้างคุณงามความดีสร้างบุญบารมีต่อไป และในองค์ที่ 2 นี้ยังมีการกล่าวถึงต้นเรื่องก่อนจะมาเป็นการให้ทานบุตรของพระเวสสันดร โดยจะประกอบไปด้วยเหตุการณ์สำคัญอยู่ 2 เหตุการณ์ด้วยกันคือ 1. พรหมทั้ง 8 คน มาขอช้างคู่บ้านคู่เมืองของพระเวสสันดร เพื่อนำกลับไปยังเมืองของตนด้วยความเชื่อว่า การมีช้างคู่บ้านคู่เมืองจะทำให้บ้านเมืองของตนเจริญรุ่งเรือง เมื่อ

พรหมณ์ทั้ง 8 คน รู้ว่าพระเวสสันดรเป็นผู้ให้ทานบามียิ่งใหญ่หลวงนัก จึงทำให้การมาครั้งนี้ประสงค์ขอเพื่อนำช้างกลับไปบ้านเมืองของตน 2. การขับไล่พระเวสสันดรออกจากเมือง เนื่องจากพระเวสสันดรได้ทานช้างม้าประจำเมืองให้กับพรหมณ์ทำให้ชาวบ้านทั่วไป มีความไม่พอใจต่อการกระทำของพระเวสสันดร และขับไล่ท่านออกจากเมืองไปในที่สุด

องค์ที่ 3 เป็นตอนที่นางอมิตดาโดนทำร้ายและอ่อนวอนชูชกให้ไปขอกัมมาและชาลีมาเป็นข้าทาสบริวารของตนจากพระเวสสันดร และเป็นเรื่องราวของพระเวสสันดรหลังจากการโดนขับไล่และเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นกับทั้งนางมัทรีและกัญหาชาลี ซึ่งในองค์นี้ได้มีเหตุการณ์สำคัญ จำนวน 7 เหตุการณ์ ดังนี้ 1.นางอมิตดาโดนพรหมณ์หญิงด้วยกันทำร้าย เนื่องจากนางอมิตดาเป็นผู้ที่ดูแลชูชกมาเป็นอย่างดีทำให้สามีของเพื่อนๆนางอมิตดาต่างไปต่อว่าภรรยาของตน ทำให้เกิดความอิจฉาริษยาและมาทำร้ายนางอมิตดา 2.นางอมิตดาอ่อนวอนชูชกให้ไปขอกัญหาชาลีเพื่อมาเป็นข้าทาสบริวาร 3. ชูชกออกเดินทางและใช้เล่ห์กลเพทุบายหลอกพรหมณ์และพระพรตมูณีเพื่อหวังให้ทั้งสองท่านบอกทางไปหาพระเวสสันดร โดยกลวงนั้นเกิดจากการที่ชูชกได้กล่าวว่าเป็นสารส่งมาจากพระเจ้าสฤษดิ์ส่งให้ถึงพระเวสสันดรจึงทำให้ทั้งสองท่านเชื่อ 4. นางมัทรีฝันเห็นสัตว์ร้ายและมีคนเข้ามาทำร้ายตนโดนควักลูกตาของตนออกทั้งสองข้าง ด้วยความตกใจกลัวนางจึงไปทูลให้พระสวามีได้รับฟัง ซึ่งพระเวสสันดรนั้นได้ปลอมประโลมนางเพื่อให้นางคลายกังวลและนางมัทรีได้ฝากลูกๆไว้กับพระเวสสันดรพร้อมกับเข้าป่าเพื่อหาของมาให้พระสวามีและลูกๆได้กิน 5. ชูชกขอกัญหาชาลีกับพระเวสสันดร เมื่อชูชกถึงที่พำนักของพระเวสสันดรได้มีการสนทนาระหว่างพระเวสสันดรและชูชกว่ามี ความประสงค์อันใดจึงเดินทางมาถึงที่นี่ และชูชกได้กล่าวขอสองกุมารดวงใจของพระเวสสันดร ซึ่งสองกุมารได้รู้ว่าชูชกนั้นมาขอตน จึงไปหลบที่สระบัวเพื่อไม่ให้ชูชกเห็น แต่แล้วพระเวสสันดรก็ได้เรียกทั้งสองคนขึ้นมาเพื่อไปกับชูชก ซึ่งยังไม่พ้นที่พำนักดี สองกุมารก็โดนชูชกทั้งอุดกระชากลากดึงและเขี่ยนตี 6. มัทรีกลับจากป่าตามหาลูกของนางแต่หาไม่พบจึงทูลถามพระสวามีว่าลูกไปที่ใด เมื่อได้ทราบความจริง นางมัทรีได้เศร้าโศกเสียใจเป็นอย่างมากจนหมดสติไปและพระเวสสันดรได้มาปลอบพร้อมทั้งอธิบายให้นางเข้าใจ เมื่อนางเข้าใจจึงขออนุโมทนาบุญในส่วนที่สวามีได้กระทำลงไป 7. พระอินทร์ได้แปลงกายเพื่อมาขอนางมัทรี ซึ่งพระเวสสันดรได้ทานให้กับพระอินทร์ที่แปลงกายมาเช่นกัน

องค์ที่ 4 การกลับเข้าเมืองของพระเวสสันดร พร้อมกับการไถ่ตัวของกัญหาชาลีกลับเข้าเมืองสามารถแบ่งออกเป็น 3 เหตุการณ์สำคัญได้ดังนี้ 1. ในส่วนของปัจฉิมบท สองบุตรน้อยโดนชูชกเขี่ยนตีและได้เดินทางมา 15 วันแล้ว เหล่าเทวดานางฟ้าได้แปลงกายมาเป็นนางมัทรีเพื่อมาปลอบประโลมลูกน้อย และแปลงเป็นพระเวสสันดรเพื่อมาป้อนอาหารทิพย์ ซึ่งเทวดาและนางฟ้าต่างพากันส่งสารเด็กทั้งสอง 2. ชูชกและกัญหาชาลีได้เดินทางมาจนเจอพระเจ้าสฤษดิ์ ซึ่งเป็นปู่ย่าของทั้งสอง และท่านได้ทรงถามชูชกว่าเอาเด็กสองคนมาจากไหน ด้วยความโกรธเมื่อรู้ว่าเป็นหลานของตนจึงด่าทอชูชกไปและส่งสารหลานจึงให้หลานมาหาย่าของตน ชูชกกลัวเพราะโดนดุด่าจึงยอมปล่อยทั้งสองคนไปหาพระเจ้าสฤษดิ์และนางผุสดี ซึ่งพระเจ้าสฤษดิ์ได้ประทานรางวัลเพื่อกับการไถ่ตัวหลานของตน 3. เสิญพระเวสสันดรเข้าเมือง เมื่อพระเจ้าสฤษดิ์ด้เจอหลานของตน จึงสั่งให้นายทหารไปรับพระเวสสันดร

กลับมาที่วังและพระนางมัทรีที่ไปกับพระอินทร์แปลงกายนั้น พระอินทร์ส่งนางกลับคืนหาลูกๆ และสามีดั้งเดิม ซึ่งเมื่อไปรับเข้าเมืองและก็มีการแห่เฉลิมฉลองการกลับมาของพระเวสสันดรอีกครั้ง

2.1.2 บทละคร การลำดับการแสดง จากการศึกษาและการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้ ในการจัดลำดับของการแสดงนั้น เกิดจากการวางฟอร์มในเรื่องของการแสดงตามช่วงเหตุการณ์สำคัญ และกัณฑ์ต่างๆที่ปรากฏอยู่ในเอกสารและตำราที่ว่าด้วยเรื่อง พระเวสสันดรชาดก โดยในการแสดงแสง สี เสียงนี้ สามารถจัดลำดับการแสดงได้ทั้งหมด 21 ลำดับ รายละเอียดดังนี้

ลำดับที่ 1 ชุดการแสดงธรรมเทศนา ฃญาและแห่ เรื่องพระเวสสันดรชาดก โดยมีผู้แสดงเป็นผู้นำชุมชน 1 คน เพื่อแสดงท่าทางการแสดงธรรมให้กับชาวบ้าน และมีนักแสดงที่แสดงเป็นชาวบ้านรับฟังเป็นจำนวนหนึ่ง และแสดงการฟ้อนประกอบดนตรี

ลำดับที่ 2 ตอน นางผุสดี ขอพร 10 ประการ จากท้าวสักกะเทวราช เพื่อลงมาจุติในเมืองมนุษย์ โดยมีท้าวสักกะเทวราช และนางผุสดี ดิถีขอพร 10 ประการ

ลำดับที่ 3 ตอน กล่าวถึงพระเวสสันดร ตัวละครที่อยู่ในลำดับนี้ ประกอบไปด้วย 1. พระเจ้ากรุงสัญชัย 2. นางผุสดี 3. พระเวสสันดร 4. นางมัทรี 5. กัญหา 6. ชาลี 7. นักแสดงกลุ่มชาวบ้าน 1 กลุ่ม ในการแสดงทุกคนแสดงในลักษณะปลื้มปิติยินดี เจ้าเมืองพาลูกออกมาเล่น ชาวบ้านดีใจและเข้ามาเคารพเจ้าเมือง กัญหาชาลีสนทนากับชาวบ้าน

ลำดับที่ 4 ตอน กล่าวถึงพราหมณ์ ราชทูต ทั้ง 8 คน มาขอช้าง คู่บ้านคู่เมือง ประกอบไปด้วย 1. พระเจ้ากรุงสัญชัย 2.นางผุสดี 3.พระเวสสันดร 4.นางมัทรี 5.กัญหา 6.ชาลี 7.นักแสดงกลุ่มชาวบ้าน 1 กลุ่ม 8.พราหมณ์ 8 คน การแสดงจะเป็นลักษณะของพราหมณ์มากราบทูลขอช้างคู่บ้านคู่เมืองกับพระเวสสันดร แบ่งออกเป็นสองฝั่ง เพื่อให้ผู้ชมได้ดูและสามารถเข้าใจได้

ลำดับที่ 5 ตอน ขับไล่พระเวสสันดรออกจากเมือง ประกอบไปด้วย 1. พระเวสสันดร 2. นางมัทรี 3. กัญหา 4. ชาลี 5. นักแสดงกลุ่มชาวบ้าน 1 กลุ่ม เป็นลักษณะการโดนชาวบ้านขับไล่ให้ออกจากเมืองเนื่องจากได้ทานช้างคู่บ้านคู่เมืองจนเกิดความวิบโยค เกิดเรื่องต่างๆนานาในบ้านเมือง จึงต้องขับไล่ออกจากเมืองไป

ลำดับที่ 6 ตอน เดินทางไปเจอพระเจ้ากรุงเจตราชและชาวเมือง ก่อนจะถึงคีรีวงกต ประกอบไปด้วย 1. พระเวสสันดร 2. นางมัทรี 3. กัญหา 4. ชาลี 5. พระเจ้ากรุงเจตราช 6. ชาวเมืองของพระเจ้ากรุงเจตราช 7. พราหมณ์เจตบุตร ลักษณะการแสดงเป็นตอนที่พระเจ้ากรุงเจตราชและชาวเมืองทูลขอให้ทานพาน้ำที่เมืองนี้ เนื่องจากการเดินทางไปยังเขาคีรีวงกตเป็นเส้นทางที่ยากลำบากต่อการไป และให้มีพราหมณ์ผู้ชำนาญเส้นทางนำทางไปยังเขาคีรีวงกต

ลำดับที่ 7 ตอน อมิตดาโดนทำร้าย ประกอบไปด้วย 1. ชูชก 2. อมิตดา 3. พราหมณ์หญิงจำนวนหนึ่ง

ลักษณะการแสดงจะเป็นในส่วนของพราหมณ์หญิงเข้ามาทำร้ายนางอมิตดาและมีชูชกเข้ามาช่วย

ลำดับที่ 8 ตอน อมิตดาขอกัญหาชาลีเพื่อมาเป็นทาสในเรือนของตน ประกอบไปด้วย 1.อมิตดา 2. ชูชก ลักษณะการแสดงเป็นการที่นางอมิตดาอ่อนวอนกับท้าวชูชกเพื่อขอกัญหาชาลี และให้ชูชกเดินทางออกไปหาพระเวสสันดรเพื่อนำสองบุตรของพระเวสสันดรมาเป็นข้าทาสบริวาร

ลำดับที่ 9 ตอน ชูชกใช้เล่ห์กลเพทุบายกับพรานเจตบุตรเพื่อให้พรานได้บอกที่อยู่ของพระเวสสันดร 1.ชูชก 2. พรานเจตบุตร ลักษณะการแสดงเป็นตอนที่ชูชกได้นำสารที่ตนกล่าวอ้างว่ามาจากพระเจ้าสญชัย เพื่อนำส่งสารถึงพระเวสสันดร เป็นการหลอกลวงเพื่อให้พรานเจตบุตรได้บอกทางไปให้กับตน

ลำดับที่ 10 ตอน ชูชกเดินทางไปเจอพระมัทรมณีที่บังกตคีรี เพื่อหลอกลวงท่านและถามทางไปหาพระเวสสันดร ประกอบไปด้วย 1. ชูชก 2. พระมัทรมณี ลักษณะของการแสดงนั้นเป็นตอนที่ชูชกใช้เล่ห์กลเพทุบายเดิมที่เคยหลอกลวงพรานเจตบุตรมาก่อน นำสารที่กล่าวอ้างว่าจะนำไปให้พระเวสสันดร จนพระมัทรมณีหลงเชื่อและบอกทางไปให้

ลำดับที่ 11 ตอน มัทรีฝันว่าตนได้โดนควักตาและได้เล่าให้พระเวสสันดรขาดกฟิ่ง และฝากลูกๆไว้เพื่อนางเข้าป่าหาของมาให้รับประทานกัน ประกอบไปด้วย 1. พระเวสสันดร 2. นางมัทรี 3. กัญญา 4. ชาลีลักษณะการแสดงคือนางมัทรีจะแสดงอาการปรีดาในความหวาดกลัวต่อความฝันและเล่าให้พระเวสสันดรได้ฟังถึงความตกใจกลัว เมื่อเล่าเสร็จจึงได้ฝากลูกๆไว้กับพระเวสสันดรเพื่อตนได้ออกหาของป่ามาให้ลูกและสามีรับประทาน และหาบพายตะกร้าเข้าป่าไปในทันที

ลำดับที่ 12 ตอน ชูชกมาถึงและมาขอกัญญาชาลีกับพระเวสสันดร ประกอบไปด้วย 1. พระเวสสันดร 2. ชูชก 3. กัญญา 4. ชาลี 5. นักแสดงจำนวนหนึ่งแสดงเป็นดอกบัว ลักษณะการแสดง เป็นตอนที่ชูชกได้เข้ามากราบไหว้พระเวสสันดรและบอกความประสงค์ว่าจะมาขอลูกๆของท่านกลับไปให้กับเมียของตนในส่วนของดอกไม้ที่เคลือบเหนียวไปมาเพื่อมาปิดกั้นของกัญญาชาลีจากชูชก

ลำดับที่ 13 ตอน พระเวสสันดรเรียกกัญญาชาลีให้ไปกับชูชก ประกอบไปด้วย 1. พระเวสสันดร 2. ชูชก 3. กัญญา 4. ชาลี 5. นักแสดงจำนวนหนึ่งแสดงเป็นดอกบัว ลักษณะของการแสดงคือ ชูชกหากัญญาชาลีเพื่อนำกลับไปด้วยกัน และพระเวสสันดรได้เรียกกัญญาชาลีออกมาเพื่อนำให้ชูชก

ลำดับที่ 14 ตอน กัญญาชาลีกราบทูลลาพระเวสสันดรและไปกับชูชก ประกอบไปด้วย 1. พระเวสสันดร 2. ชูชก 3. กัญญา 4. ชาลี 5. นักแสดงจำนวนหนึ่งแสดงเป็นดอกบัว ลักษณะการแสดงกัญญาชาลีร้องไห้และกอดพระเวสสันดรแน่นเพื่อไม่ยอมไปกับชูชก และโดนชูชกเขี่ยนตีและไปด้วยกันกับชูชกต่อไป

ลำดับที่ 15 ตอน มัทรีกลับมาจากป่าตามหาลูกและพระเวสสันดรกล่าวถึงการทานลูกให้กับชูชกไปแล้ว ประกอบไปด้วย 1. พระเวสสันดร 2. นางมัทรี ลักษณะการแสดงคือ นางมัทรีตามหาบุตรของตนและร้องไห้และทูลถามกับพระเวสสันดร และเมื่อทราบเรื่องนางมัทรีก็โกรธและร้องไห้ตามหาลูก

ลำดับที่ 16 ตอน มัทรีร้องไห้และสลบไป พระเวสสันดรได้ปลอบนางมัทรี ประกอบไปด้วย 1. พระเวสสันดร 2. นางมัทรี ลักษณะการแสดงคือ พระเวสสันดรได้ปลอบประดลมนางมัทรีและดูแลนาง จนนางตื่นและเข้าใจทุกประการและนางอนุโมทนาบุญนั้นด้วย

ลำดับที่ 17 ตอน พระอินทร์แปลงมาขอนางมัทรีกับพระเวสสันดร ประกอบไปด้วย 1.พระเวสสันดร 2. นางมัทรี 3. พระอินทร์แปลงกาย ลักษณะการแสดงคือพระอินทร์ได้แปลงกายมาขอนางมัทรีกับพระเวสสันดร และนางมัทรีก็ได้เดินทางออกไปกับพระอินทร์ที่แปลงกายมาและแยกจากพระเวสสันดรออกไป

ลำดับที่ 18 เป็นการกล่าวถึงเรื่อง ปัจฉิมบท สองบุตรน้อยโดนชูชกตีและได้เดินทางมา 15 วันแล้ว และเทวดาได้แปลงกายมาเป็นนางมัทรีเพื่อมาปลอมพระโลมลูกน้อย และแปลงเป็นพระเวสสันดรเพื่อมาป้อนอาหารทิพย์ ซึ่งเทวดาและนางฟ้าต่างพากันสงสารเด็กทั้งสอง

ลำดับที่ 19 ตอน ชูชกและกัณหาขาลีมาพบพระเจ้าสัจยชัยและนางมัทรี ประกอบไปด้วย 1. พระเจ้าสัจยชัย 2. นางมุสดี 3. ชูชก 4. กัณหา 5. ขาลี 6. ข้าทาสบริวารในเมืองจำนวนหนึ่ง ลักษณะการแสดงคือ พระเจ้าสัจยชัยได้กล่าวถามถึงว่าสองบุตรนั้นเป็นใครและชูชกได้กล่าวว่าเป็นบุตรของผู้ทรงศีลในป่า

ลำดับที่ 20 ตอน พระเจ้าสัจยชัยกล่าวมอบของรางวัลให้กับชูชกเพื่อแลกกับหลานกัณหาขาลี กลับคืนสู่เมืองของพระเจ้าสัจยชัย ประกอบไปด้วย 1. พระเจ้าสัจยชัย 2. นางมุสดี 3. ชูชก 4. ชาวบ้านและผู้เล่าเรื่องในกาลปัจจุบัน ลักษณะการแสดงเป็นการที่พระเจ้าสัจยชัยได้ดูค่าชูชกว่าตนนั้นโกหกเมื่อรู้ความจริงก็ได้สั่งข้าทาสบริวารให้มอบของรางวัลให้กับชูชก และให้ข้าทาสบริวารนำพระเวสสันดรกลับเข้าเมืองดั้งเดิม และเชื่อมโยงกับในกาลปัจจุบันที่มีผู้นำชุมชนเล่าเรื่องต่อและมีการฟ้อนรำของชาวบ้านเพื่อจะนำสู่การเชิญพระเวสสันดรเข้าเมืองต่อไป

ลำดับที่ 21 ตอน เชิญพระเวสสันดรกลับเข้าเมือง ประกอบไปด้วย 1. พระเจ้าสัจยชัย 2. นางมุสดี 3. พระเวสสันดร 4. นางมัทรี 5. นางรำในกาลรำขบวนแห่ 6. ชาวบ้านและผู้เล่าเรื่องในกาลปัจจุบัน ลักษณะคือ มีนางรำแห่เข้ามาโดยนำพระเวสสันดรเข้าเมืองกลับคืนสู่เมืองหาพระเจ้าสัจยชัยและนางมุสดี ทำให้ท่านทานต่างยินดีพร้อมกันและเฉลิมฉลองพร้อมกัน

2.2 รูปแบบการแสดง

2.2.1 กระทบท่าที่ใช้ในการแสดง กระทบท่าที่ใช้ในการแสดงแสง สี เสียง ผู้ออกแบบกระทบท่าจะให้มีการตีบทตามเนื้อเรื่องตลอดจนรูปแบบการแสดงของตัวละคร ส่วนกระทบท่ารำในการแสดง ได้นำเสนอการออกแบบที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ หากแต่ยังคงอนุรักษ์ในรูปแบบการแสดงที่เป็นอีสาน ดังนั้นผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงรูปแบบของกระทบท่าที่ใช้ในการแสดงออกเป็น 3 แบบ ดังนี้

1. ท่ารำ คือการฟ้อนที่เป็นการฟ้อนแบบอิสระตามจังหวะทำนองเพลงแต่ยังคงความเป็นเอกลักษณ์ของการฟ้อนอีสาน **2. ท่าเต้น** เป็นการเต้นรูปแบบหนึ่งที่มีเทคนิคเฉพาะ เช่น การ Turn Out, การจัดสมดุลของร่างกาย, การยืนบนปลายเท้า เน้นความสง่างาม โดยควบคุมการเคลื่อนไหวของร่างกายผ่านท่าทางให้พลิ้วไหวไปตามเสียงดนตรี และเครื่องแต่งกายที่มีความเฉพาะตัว **3. ท่าทางการแสดงตามบท** คือกระทบท่าของผู้แสดง เป็นกระทบท่าในการเคลื่อนไหวร่างกายและลีลาอารมณ์ตามตัวละครที่ได้รับบทบาท โดยแสดงท่าทางในการตีบทเพื่อให้ผู้ชมสามารถรับรู้ความหมายที่ตัวละครต้องการที่จะสื่อ

2.2.2 รูปแบบการแสดงแสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดก ปี พ.ศ. 256

การแสดงแสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดก ประจำปี 2563 เป็นการแสดงในรูปแบบการแสดงประกอบแสง สี เสียง หรือการแสดงละครประกอบแสงและเสียง (Dramatic light & sound show) ซึ่งเป็นการแสดงแบบสื่อผสมโดยเล่าถึงเรื่องราวมหาชาติชาดก ชาติที่ 10 ของพระ

เวสสันดรชาดก ภายใต้ชุดการแสดง “มหาชาดก ชาติที่ 10 มหาชาติ พระสัพพัญญู” โดยมีองค์ประกอบ ดังนี้

1. **โอกาสในการแสดง** การแสดงแสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดก จัดแสดงในงานประเพณีกินข้าวปั้นเอาบุญผะเหวดฟังเทศน์มหาชาติ ณ บริเวณลานสาเกตนคร สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ด ในช่วงต้นเดือนมีนาคมของทุกปี เพื่อสนองนโยบายของผู้ว่าที่สั่งการ ส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดร้อยเอ็ด

3. การเลือกใช้พื้นที่บนเวที หรือพื้นที่อื่นๆ ในการแสดง

มีบริเวณพื้นที่ใช้จัดการแสดงเป็นฉากหลักของการแสดงที่เหมาะสม การเลือกใช้พื้นที่บนเวที หรือพื้นที่อื่นๆ ในการแสดง ผู้วิจัยขอแสดงการใช้พื้นที่การจัดการแสดงแสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดกดังภาพต่อไปนี้

จุดที่ 1, 2, 3, 4, และ 5 คือ บริเวณเข้า – ออก ของนักแสดงตัวหลัก

จุดที่ 3, 4, และ 5 คือ บริเวณเข้า – ออก ของผู้แสดงจากด้านล่าง ซึ่งเป็นนักแสดง

ประกอบการแสดงและนักแสดงที่พ้อนรำ เดิน ที่ออกจากทางด้านซ้ายขวาและข้างหน้าของเวที

จุดที่ 6, 7 คือบริเวณของผู้ชม

จุดที่ 8 คือ บริเวณจัดทำการแสดง

การใช้เวทีบริเวณด้านหน้าและข้างล่างของเวทีเป็นสถานที่ในการจัดการแสดง ประกอบกับการใช้ จอ LED ขนาดใหญ่เป็นฉากหลักในการแสดง แสง สี เสียงในรูปแบบสื่อผสมให้มีความตระการตาและยิ่งใหญ่ ถือเป็นภารกิจต่อนักท่องเที่ยวให้มาชมชุดการแสดง แสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดก ภายใต้ชุดการแสดง “มหาชาดก ชาติที่ 10 มหาชาติ พระสัพพัญญู”

4. องค์ประกอบการแสดงแสง สี เสียง

4.1 **ตัวละคร** กำหนดตัวละครตามเนื้อเรื่องของการแสดงแสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดก ดังนี้

1. พระอินทร์ หรือท้าวสักกะเทวราช
2. พระนางผุสดี
3. พระเจ้ากรุงสัญชัย (แห่งนครสีพี)
4. พระเวสสันดร
5. พระนางมัทรี
6. พระชาลีกุมาร
7. พระกัณหากุมารี
8. ชูชก
9. นางอมิตดา
10. เจ้าเมืองเจตราชและมเหสีเมืองนครเจตราช
11. พรานเจตบุตร

12. ภาชีอุตุ หรืออุตุภาชี
13. ชาวบ้านเมืองนครสีพี
14. พราหมณ์เมืองกาลิงครัฐ

4.2 เครื่องแต่งกาย

เครื่องแต่งกายในการแสดงแสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดกสามารถแบ่งรูปแบบของเครื่องแต่งกายออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่

- การแต่งกายแนวอนุรักษ์ นักแสดงหรือตัวละครจะแต่งกายในลักษณะการแต่งแบบอีสาน โดยใช้ผ้าพื้นเมืองอีสานมานุ่งห่มในแบบฉบับของคนอีสานโบราณ
- การแต่งกายแนวประยุกต์ นักแสดงแต่งกายโดยยึดหลักคล้ายนักบวชหรือฤาษี ใช้ผ้าลายหนังสือตัว(ผ้าลายเสือ) ผสมผสานกับการแต่งกายแบบสมัยใหม่นุ่งห่มแต่ยังคงความเป็นนักบวชที่บำเพ็ญศีลอยู่ในป่า
- การแต่งกายแนวสร้างสรรค์ นักแสดงแต่งกายแบบร่วมสมัยสื่อถึงการเป็นดอกบัวในสระน้ำ โดยใช้โทนสีบ่งบอกการเป็นดอกบัว

4.3 ดนตรีประกอบการแสดง

ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงสำหรับเล่าเรื่องราวจะเป็นเสียงการบรรยายที่เล่าเรื่อง ตำนานพระเวสสันดร ประกอบกับการใช้เสียงดนตรีสมัยใหม่ และมีการสอดแทรกเสียงพิเศษ (Sound Effect) เข้าไปในการแสดง เช่น เสียงฟ้าร้องฟ้าผ่า เสียงลม เสียงนกเสียงสัตว์ต่างๆ เสียงแตร เสียงสังข์ เป็นต้น เพื่อให้เกิดบรรยากาศและความสมจริง

ส่วนดนตรีที่ใช้ประกอบการฟ้อนรำที่ประกอบการแสดงใช้ชาวเสียงดนตรีพื้นบ้านอีสาน ประกอบด้วย

1. เสียงพิน, พินเบส
2. เสียงกลองตุ้ม
3. เสียงกลองหาง
4. เสียงซอใหญ่
5. เสียงซอ
6. เสียงฉาบเล็ก, เสียงฉาบใหญ่
7. เสียงแคน
8. เสียงฉิ่ง

4.4 ฉากและอุปกรณ์ที่ใช้ในการแสดง

การแสดงจะมีความสมจริงและเกิดความสวยงามสมบูรณ์ได้นั้นจะต้องอาศัยองค์ประกอบหลายอย่างเข้ากัน ซึ่งอุปกรณ์ประกอบการแสดงก็เป็นอีกองค์ประกอบอีกอย่างหนึ่งที่จะสร้างให้การ

แสดงเกิดความสมจริง จึงทำให้ผู้ชมเห็นภาพการแสดงและสามารถเข้าใจเนื้อเรื่องและมีอารมณ์ร่วมกับการแสดงได้

- ฉากในการแสดง ใช้จอฉาย LED ขนาดใหญ่และระบบมัลติมีเดียแบบสื่อผสม 4D มาเป็นฉาก เพื่อเพิ่มความหลากหลายให้ธรรมชาติในการรับชมและสะดวกต่อการเปลี่ยนฉากในแต่ละตอน

- อุปกรณ์ประกอบการแสดงและอุปกรณ์ประกอบฉาก

อุปกรณ์ประกอบการแสดงได้แก่ คัมภีร์โบราณ เทียนไข กระบุงหอบ ไยมะยมมุดอกกลิ่นฟ้า ดอกสะแบง เป็นต้น

4.5 แสง สี

หลักการออกแบบแสง สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2543 : 204-207) ได้กล่าวถึงหลักที่ผู้ออกแบบแสง ต้องคำนึงถึงในการออกแบบแสงไว้ทั้งสิ้น 4 ประการ ดังนี้

1. พื้นที่ให้เสียง การแสดงมักแบ่งพื้นที่ออกเป็นส่วนต่างๆ ดังนั้น การให้แสงจึงควรมุ่งเน้นไปที่บริเวณเหล่านั้น มิฉะนั้นจะสว่างเท่ากับไปหมดทั่วบริเวณ ทำให้บรรยากาศดูกระด้าง ไร้ความลึก

2. ความเข้มของแสง แสงที่มีความเข้มต่างกันย่อมให้ความสว่างต่างกันซึ่งจะมีผลต่ออารมณ์ในการแสดง เช่น ฉากรัก หากสว่างเกินไปก็จะขาดความหวานลึกซึ้ง ในขณะที่ฉากรบหากมืดเกินไปก็จะขาดความตื่นเต้น เป็นต้น

3. ทิศทางของแสง ทิศทางของแสงที่แตกต่างกัน ก็มีผลต่ออารมณ์ในการแสดงที่แตกต่างกันไป เพราะการใช้ทิศทางของแสงจะทำให้เกิดเงา ให้เกิดความสว่างที่ตัดกันมาก หรือทำให้เกิดภาพที่นุ่มนวลก็ได้ นอกจากนี้ทิศทางของแสงอาจให้ความหมาย เช่น มีแสงส่องขนานลงมาที่พื้น และให้ผู้แสดงเคลื่อนไหวเข้าไปหา ก็จะทำให้ความรู้สึกของการแสวงหา หรือความหวัง ก็ได้

4. สีของแสง สีเป็นสิ่งที่สร้างบรรยากาศของธรรมชาติ เช่น ฉากพระอาทิตย์อัสดง ท้องฟ้าจะเป็นสีม่วงอ่อนครามปนส้ม หรือสี อาจสร้างอารมณ์ให้คนดูคล้อยตามได้แต่โดยปกติการแสดงแบบสมจริงจะไม่นิยมใช้สีของแสงมากนัก เว้นแต่เป็นสีเพื่อสร้างบรรยากาศสมจริงตามธรรมชาติเท่านั้น ข้อควรระวังเรื่องการใช้สีของแสงคือ สีของแสงสามารถเปลี่ยนสีจริงของวัตถุได้ โดยเฉพาะสีของเสื้อผ้า ยกตัวอย่างเช่น เสื้อผ้าสีเขียว หากให้แสงสีแดงเสื้อผ้านั้นจะเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลไหม้ เป็นต้น

ดังนั้นผู้วิจัยพบว่า แสง สี เสียง เป็นอุปกรณ์ และความรู้ทางด้านเทคนิคเพื่อมาช่วยสร้างบรรยากาศในการแสดงแสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดกจังหวัดร้อยเอ็ดให้มีสมจริงและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

อภิปรายผล

จากการดำเนินการวิจัยและการศึกษาเรื่อง กระบวนการผลิตการแสดง แสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ประวัติความเป็นมาประเพณีบุญผะเหวด ของจังหวัดนั้น ได้เกิดจากความร่วมมือของหน่วยงานหลายฝ่าย ซึ่งจัดขึ้นเพื่อให้เป็นเอกลักษณ์และส่งเสริมการท่องเที่ยวให้จังหวัดร้อยเอ็ด และให้มีผู้ที่สนใจเข้ามาท่องเที่ยวในช่วงเทศกาลมากยิ่งขึ้น ซึ่งตั้งแต่ในปี พ.ศ.2534 -2563 นั้น ได้มีช่วงเวลาในการเปลี่ยนแปลงระบบการจัดการที่มีการพัฒนามากยิ่งขึ้น ซึ่งในอดีตการแสดงธรรมเทศนาในเรื่องของพระเวสสันดรชาดกนั้น จะเป็นการถ่ายทอดจากการแสดงธรรมเทศนาสำหรับพระภิกษุและพุทธศาสนิกชนเพียงอย่างเดียว แต่เมื่อมีความร่วมมือกับหลายหน่วยงานและหลายฝ่ายจึงได้เกิดการแสดงแสง สี เสียง ที่ทำให้พุทธศาสนิกชนที่เป็นผู้ที่สนใจมาตั้งแต่ดั้งเดิม และยังได้ขยายไปสู่กลุ่มเป้าหมายใหม่ในรับชมมากยิ่งขึ้นอีกด้วย ในการแสดงแสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด จากการศึกษาพบว่ารูปแบบการแสดงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงและมีวิวัฒนาการในการจัดแสดงเพิ่มมากขึ้นและยังสะท้อนให้เห็นถึงการนำเทคโนโลยีเข้ามาประกอบการแสดง ที่สามารถสร้างอรรถรสให้ผู้รับชมเข้าถึงบทบาทการแสดงของเรื่องตำนานพระเวสสันดรชาดกอีกด้วย ในการจัดการแสดงแสง สี เสียงนั้นยังพบว่าได้มีผู้ที่สนใจเพิ่มมากขึ้นและประสบความสำเร็จในการจัดแสดงด้วยดีเสมอมา ซึ่งส่งผลไปสู่การขยายฐานผู้รับชมจากคนภายในจังหวัดร้อยเอ็ด สู่นอกจังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้กับจังหวัด และมีการหมุนเวียนเศรษฐกิจในจังหวัด ซึ่งสามารถเข้าถึงการกระจายรายได้จากจังหวัดไปสู่ชุมชนมากยิ่งขึ้นอีกด้วย ทั้งนี้เกิดจากการร่วมมือและความสามัคคีของผู้คนในจังหวัดที่ทำให้เกิดงานบุญประเพณีนี้ขึ้นมาเพื่อให้ชนรุ่นหลังได้สืบทอดกันต่อไปได้ในอนาคต

จากข้อค้นพบที่เกิดจากการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุป องค์ความรู้ในเรื่อง กระบวนการผลิตการแสดง แสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด ได้ดังนี้

1. ประเพณีบุญผะเหวด หรือ บุญมหาชาติ คืองานมหากุศลที่สะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาอันแรงกล้าในพระพุทธศาสนา ซึ่งชาวร้อยเอ็ดยึดถือและปฏิบัติกันมาช้านาน ดังนั้นประชาชนชาวร้อยเอ็ดจึงถือเป็นงานประเพณีที่ให้ความสนใจ ร่วมกระทำบำเพ็ญบุญ และได้อนุรักษ์เป็นวัฒนธรรมและประเพณีให้อยู่คู่จังหวัดร้อยเอ็ดสืบมาจนถึงอนุชนรุ่นหลังให้เห็นคุณค่าและอนุรักษ์เป็นวัฒนธรรมสืบไป ซึ่งสอดคล้องกับ เอกกรินทร์ พึ่งประชา, (2545 : 16) ได้กล่าวถึงแนวคิดประเพณีประดิษฐ์ของฮอบส์บอว์ม (Hobsbawm) ว่าประเพณีประดิษฐ์ เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมรูปแบบหนึ่ง ที่ก่อตัวขึ้นจากการหยิบยกวัตถุโบราณ (ancient materials) ทางวัฒนธรรม อาทิ เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ พิธีกรรม งานเฉลิมฉลอง และข้อปฏิบัติต่างๆ ทางสังคมที่อ้างอิงอดีต ที่สัมพันธ์กับสังคมของตนเอง แล้วนำมาตีความใหม่แล้วสร้างขึ้นเพื่อรับใช้สังคมในขณะนั้น ขณะเดียวกันก็มีการแสวงหาความหมายวัตถุโบราณทางวัฒนธรรมใหม่หรือการอ้างอิงใหม่ นำมาปฏิบัติเพื่อให้เป็นรูปแบบใหม่

เพื่อจุดมุ่งหมายร่วมบางอย่างในช่วงเวลาที่สังคมกำลังเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลง ทั้งในแง่เศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ในขณะที่การอ้างอิงวัตถุดิบโบราณทางวัฒนธรรม

2. พัฒนาการแสดงแสง สี เสียงการแสดงตำนานพระเวสสันดรชาดกจัดขึ้นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2538 โดยทางจังหวัดร้อยเอ็ดได้มอบหมายให้วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดจัดชุดการแสดงที่เกี่ยวข้องกับประเพณีบุญผะเหวดและตำนานพระเวสสันดรชาดก ซึ่งทางวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดได้นำนักศึกษาของทางวิทยาลัย จัดรูปแบบชุดการแสดงที่มีลักษณะการเล่าเรื่องราวตำนานของพระเวสสันดรชาดกประกอบกับนักแสดงที่เป็นตัวละครหลักเพื่อสื่อถึงเนื้อเรื่อง ในปีถัดมาได้มีวิวัฒนาการและปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงของตัวละครให้มีบทบาทเพิ่มมากขึ้นจากเดิม อีกทั้งยังเพิ่มบทบาทในส่วนที่เป็นนักแสดงสมทบ และนักแสดงในส่วนที่เป็นการพ่อนรำ ทั้งนี้ยังได้นำระบบเสียง และเทคนิคการใช้แสงไฟต่าง ๆ เข้ามา เพื่อเพิ่มความหลากหลายในอรรถรสในการรับชม ต่อมาการแสดงตำนานพระเวสสันดรชาดกยังได้พัฒนาต่อยอดโดยการนำเสนอในรูปแบบเป็นเนื้อเรื่อง และลงลึกในรายละเอียดทางด้านฉากพื้นหลัง ซึ่งมีการนำจอฉาย (LCD) ขนาดใหญ่มาเป็นฉาก เพื่อให้สะดวกต่อการเปลี่ยนฉากในแต่ละตอน อีกทั้งยังเพิ่มบทบาทการแสดง ลักษณะการแสดงท่าทาง การแสดงอารมณ์ของตัวละครนั้น ๆ รวมถึงการแต่งกายอย่างสมจริง ให้กับนักแสดงตัวหลักและนักแสดงสมทบ เพื่อให้เหมาะกับยุคสมัย แต่ยังคงเป็นตำนานพระเวสสันดรชาดกจึงสอดคล้องกับ สนิท สมักรการ (2545 : 21) มองวิวัฒนาการหลายสายว่าเป็นการอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในแง่ของวิวัฒนาการ แต่ไม่จำเป็นต้องมาจากสายเดียวกันโดยวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมของแต่ละสังคมนั้น อาจมีการผันผวนได้เพราะปัจจัยต่างๆ จากสังคมภายนอก วัฒนธรรมบางขณะอาจมีวิวัฒนาการไปอย่างรวดเร็วได้ โดยมีข้อสมมติคือวิวัฒนาการหลายสายเน้นที่ความสม่ำเสมอซึ่งอาจนำไปสร้างเป็นกฎหมายทางวัฒนธรรมได้ วิธีการศึกษาของวิวัฒนาการหลายสายจึงมุ่งเน้นเพื่อจะศึกษาปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจริงๆ

3. กระบวนการผลิตการแสดง และองค์ประกอบการแสดงแสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดกจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งสอดคล้องกับ วิลาสินี น้อยครบุรี (2560 : 284) งานวิจัยเรื่อง การจัดการแสดงแสง สี เสียง ชุดพนมรุ้ง มาเทวาลัย” ในประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้งที่ส่งผลให้เกิดการจัดการแสดงแสง สี เสียง ชุด “พนมรุ้งมหาเทวาลัย” โดยกำหนดรูปแบบการแสดงและกระบวนการจัดการที่ก่อให้เกิดการแสดงแสง สี เสียง การแสดงแสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดกจังหวัดร้อยเอ็ด มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงโดยปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงของตัวละครให้มีบทบาทเพิ่มมากขึ้นจากเดิม อีกทั้งยังเพิ่มบทบาทในส่วนที่เป็นนักแสดงสมทบและนักแสดงในส่วนที่เป็นการพ่อนรำ ทั้งนี้ยังได้นำระบบเสียง และเทคนิคการใช้แสงไฟต่าง ๆ เข้ามา เพื่อเพิ่มความหลากหลายในอรรถรสในการรับชม การนำเสนอในรูปแบบเป็นเนื้อเรื่อง และลงลึกในรายละเอียดทางด้านฉากพื้นหลัง ซึ่งมีการนำจอฉาย (LCD) ขนาดใหญ่มาเป็นฉาก เพื่อให้สะดวกต่อการเปลี่ยนฉากในแต่ละตอน อีกทั้งยังเพิ่มบทบาทการแสดง ลักษณะการแสดงท่าทาง การแสดงอารมณ์ของตัวละครนั้น ๆ รวมถึงการแต่งกายอย่างสมจริง ให้กับนักแสดงตัวหลักและนักแสดงสมทบ เพื่อให้การแสดงมีความสมบูรณ์ อลังการยิ่งใหญ่และน่าสนใจมากยิ่งขึ้น

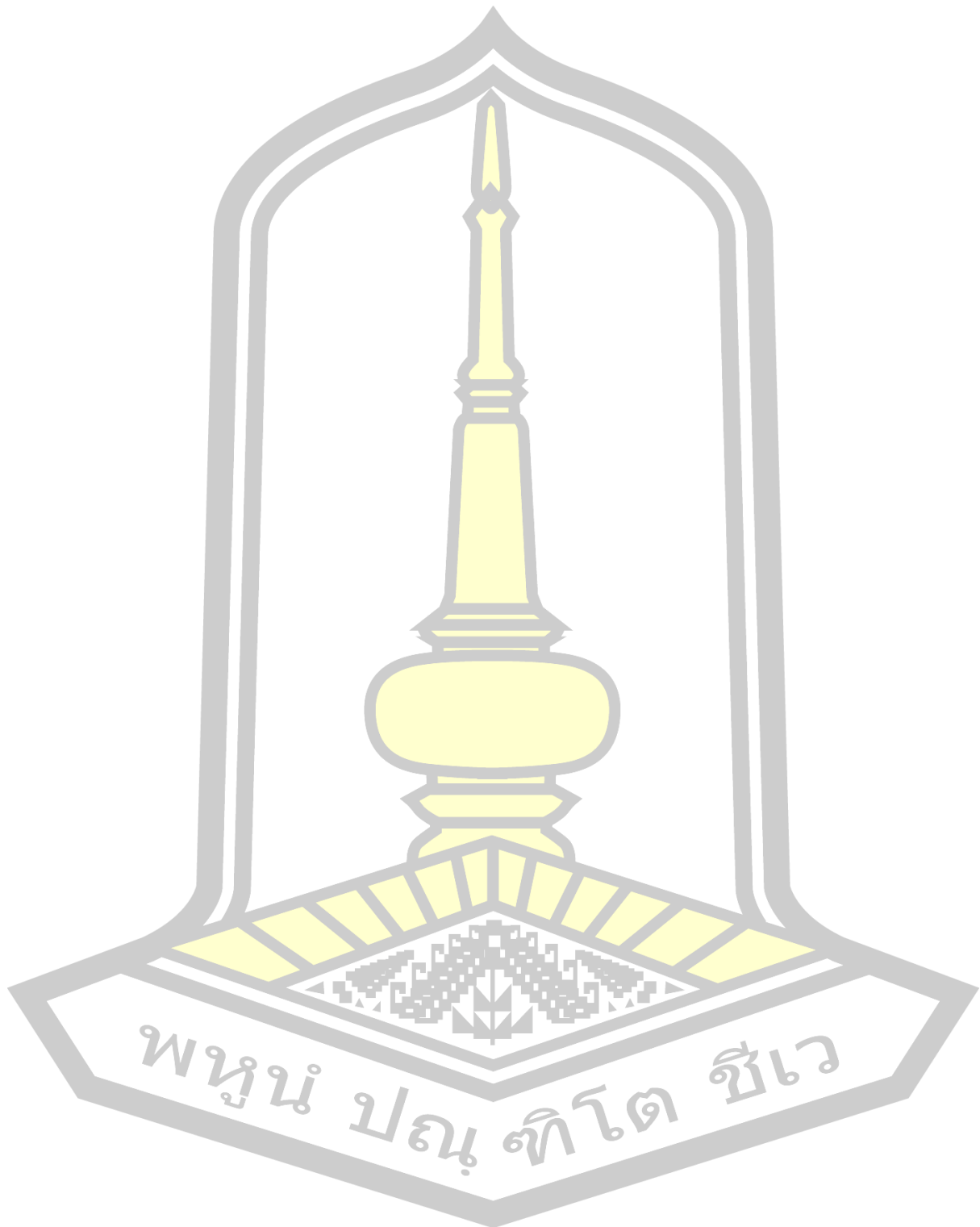
การศึกษาเรื่องกระบวนการผลิตการแสดง แสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดกจังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยมีความประสงค์จะศึกษาประวัติความเป็นมาประเพณีบุญผะเหวด พัฒนาการแสดง แสง สี เสียงตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด และศึกษากระบวนการผลิตการแสดง และองค์ประกอบการแสดงแสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงด้านการแสดง เพื่อสามารถทำให้ผู้ที่สนใจสร้างสรรค์การแสดงแสง สี เสียงนั้น ได้เกิดการพัฒนาเพื่อให้เป็นที่น่าสนใจและยังเป็นเอกลักษณ์ทางทุนวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อเป็นประโยชน์สูงสุดทั้งทางด้านวิชาการและด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวสำหรับผู้สนใจจะศึกษาต่อไปได้ในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

1. ประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดมีรูปแบบการแสดงแสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด ประชาชนชาวจังหวัดร้อยเอ็ดมีความเชื่อความศรัทธาในเรื่องพระพุทธรศาสนา และประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด จึงควรมีการศึกษาเก็บบันทึกข้อมูลไว้ เพื่อให้เห็นถึงมรดกภูมิปัญญาที่ควรค่าแก่การรักษา
2. ควรมีการเก็บรวบรวมข้อมูลกระบวนการผลิตการแสดง และองค์ประกอบการแสดงแสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดกจังหวัดร้อยเอ็ดและประเพณีวัฒนธรรมของชาวอีสาน ที่อยู่ในจังหวัดร้อยเอ็ด ไปประดิษฐ์สร้างสรรค์เป็นผลงานการแสดง เพื่อเป็นการต่อยอดและเพิ่มคุณค่าทางด้านศิลปะการแสดงของชาวอีสานให้มีการพัฒนาไปตามยุคสมัย

บรรณานุกรม

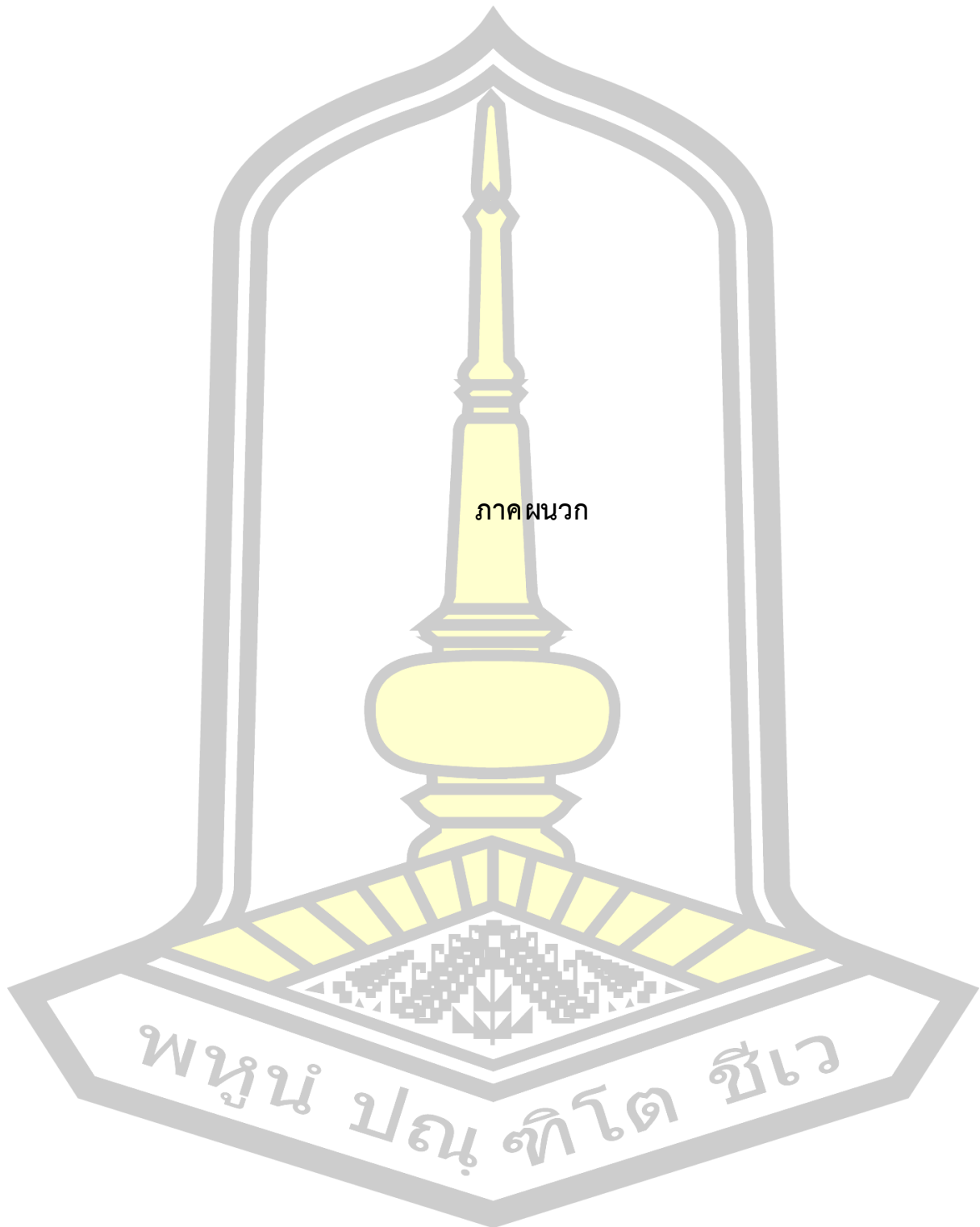

บรรณานุกรม

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2530). *การแสดงแสงและเสียงเรื่องราชธานีกรุงศรีอยุธยา*. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ
- กรมศิลปากร. (2537). *นาฏกรรมอีสาน*. วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด กรมศิลปากร.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2540). *กระทรวงวัฒนธรรมแห่งชาติ*. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2547). *กระทรวงวัฒนธรรมแห่งชาติ*. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.
- กระแสร้ มาลาธารณ์. (2528). *มนุษย์กับวรรณกรรม*. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
- คณะกรรมการศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด. (2543). *หนังสือระลึกงานบุญผะเหวด*. ภาพสีนรุ้ : ประสานการพิมพ์
- จรรุวรรณ ส่งเสริม. (2559). *ความงามทางด้านนาฏศิลป์ไทย*. *วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (8) ก.ค. - ธ.ค. 2559*
- จิราภรณ์ ภัทรภาณุภัทร. (2528). *สถานภาพการศึกษาเรื่องคติความเชื่อของไทย*. กรุงเทพฯ : โครงการไทยศึกษา ฝ่ายวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จตุติกา โกศลเหมมณี. (2555). *รูปแบบและแนวความคิดในการสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์ร่วมสมัย ของ นรพวงษ์ จรัสศรี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชา นาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
- เจตนา นาควัชระ. (2530). *ความงามหรือสุนทรียะ*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ชมนาค โสภณ. (2531). *พัฒนาการของการศึกษาวิชาชีพนานาฏศิลป์ในประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์ ศศ.บ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
- ชัชวาล วงษ์ประเสริฐ. (2532). *ศิลปะการฟ้อนภาคอีสาน*. มหาสารคาม : สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม,
- ธราดล ชัยเดชโกสิน. (2550). *การพัฒนาารูปแบบการประดิษฐ์ชุดการแสดงพื้นบ้านอีสานของ วิทยาลัยนาฏศิลป์*. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ธวัช ปุณโณทก. (2534) “*บ่อเกิดเพลงพื้นบ้านอีสาน,*” ใน *การสัมมนาเพลงพื้นบ้านอีสาน*. มหาสารคาม : วิทยาลัยครูมหาสารคาม,
- ธนวรรณัน นิธิภานันท์ . (2558) *ประเพณีประดิษฐ์กับการเปลี่ยนแปลงที่หัวหิน*. กรุงเทพฯ : คณะสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธนิต อยู่โพธิ์. (2516). *ศิลปะละครรำหรือคู่มือนาฏศิลป์* กรุงเทพฯ : ศิวพร,
- เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์. (2552). *ลอยกระทง*. พิมพ์ครั้งที่ 1. สำนักงานคณะกรรมการ วัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม
- บรรจง ลาวะลี. (2560). *บุญผะเหวด : การเปรียบเทียบรูปแบบการจัดการงานบุญที่มีผลต่อการ เปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและสังคมกลุ่มชาติพันธุ์ในอีสาน*. *วารสารมหาวิทยาลัย มหาวมกุฏ ราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน*
- บุญเกิด พิมพ์วรมธากุล และคณะ. (2544). *ประเพณีอีสานและเกร็ดโบราณคดีอีสาน*. ขอนแก่น : โรงพิมพ์ คลังนาวิทยา,

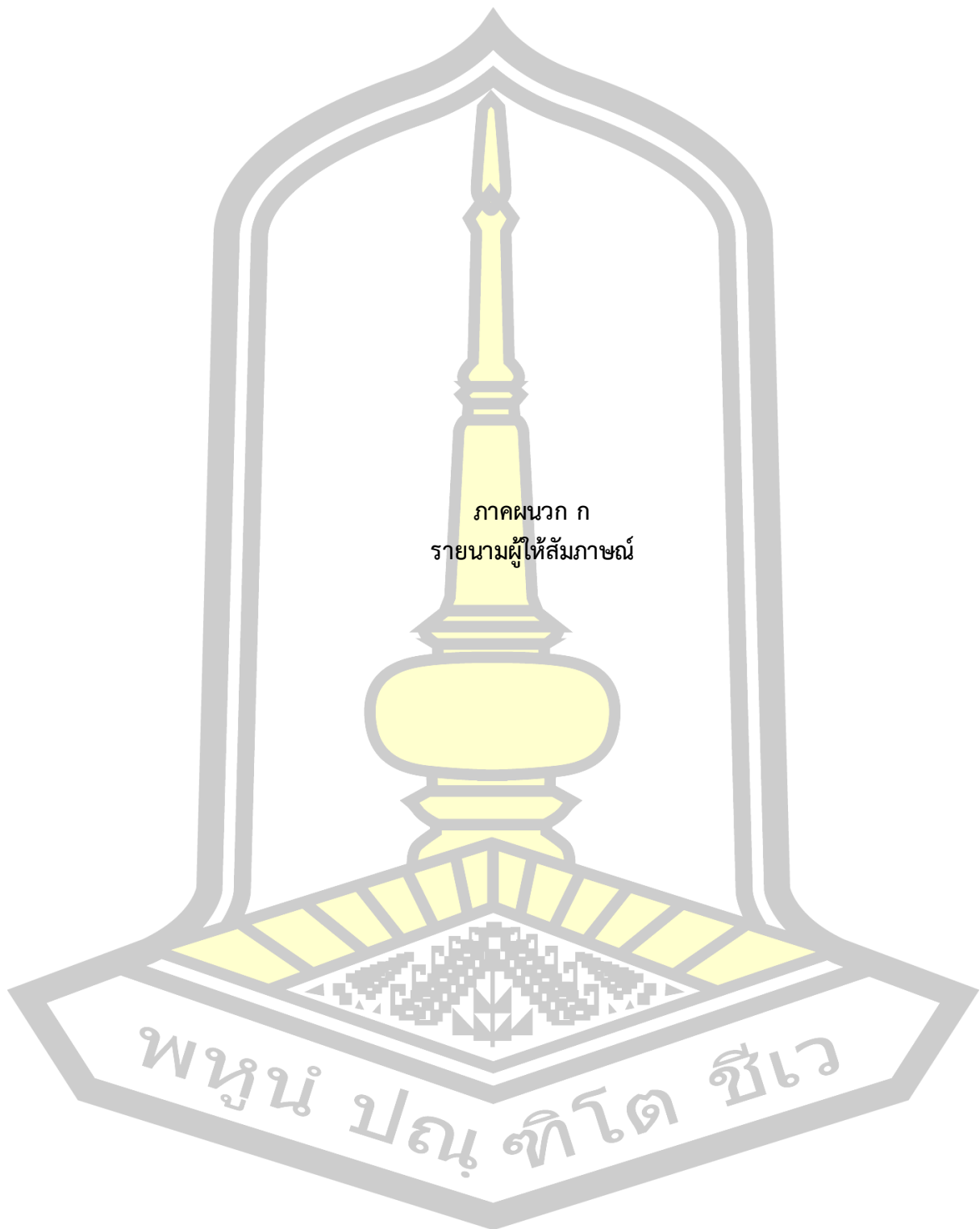
- บุญยงค์ เกศเทศ.(2536). *วัฒนธรรมเผ่าพันธุ์*. อุบลราชธานี : ยงค์สวัสดิ์การพิมพ์,
 พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2554) . *สุนทรียศาสตร์*. <https://dictionary.orst.go.th/>
 พีรพงศ์ เสนไสย. (2546). *ความงามในนาฏศิลป์*. กาฬสินธุ์ : ประสานการพิมพ์,
 พีรพงศ์ เสนไสย. (2546). *นาฏยประดิษฐ์*. สำนักวิทยบริการ : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม,
 พีรพงศ์ เสนไสย. (2550). *การแสดงแสงสีเสียง : การสร้างสรรค์วัฒนธรรมบันเทิง การบริการ
 วิชาการ และศิลปวัฒนธรรมเพื่อสังคม*. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
 พิลาภ เพียรชนะ.(2554). *ความเชื่อเรื่องคาถาอาคมเกี่ยวกับอ้อไหว้ครุหมอลำกลอน : กรณีศึกษา
 ศิลปิน หมอลำในภาคอีสาน*. วิทยานิพนธ์ ศ.ป.ม. ดุริยางค์ศิลป์ : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม,
 พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2532). *คู่สร้างคู่สม : ชีวิตคู่ในอุดมคติ*. กรุงเทพฯ ฯ : กองทุนวุฒิ
 ธรรม กลุ่มศึกษาและปฏิบัติธรรม,
 พระยาอนุমানราชธน. (2515). *ชาติ ศาสนา วัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ ฯ : บรรณาการ.
 พระมหาวิเชียร วชิโร. (2553). *การศึกษาสัมฤทธิ์ผลของการพึ่งเทศน์ในงานบุญพะเหวด (เทศน์
 มหาชาติ) จังหวัดร้อยเอ็ด*. หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ
 มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย. กทม.
 มนธวัช จำปานิล. (2555). *แนวทางการสอนรายวิชาด้านสุนทรียศาสตร์ในบริบทของทัศนศิลป์และ
 ดนตรีสำหรับนักศึกษาปริญญาตรี*. หลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
 ศิลปศึกษา ภาควิชาศิลปะ ดนตรี และนาฏศิลป์ศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย. กทม.
 ภาคภูมิ น้อยวัฒน์, (2551). *วงรอบสุนกสนานทานตะวัน สระบุรี-ลพบุรี*. อนุสาร อ.ส.ท. ปีที่ 48
 ฉบับที่ 6
 วิณา วิสเพ็ญ. (2562). *ธุงพะเหวดอีสาน “พุทธศิลป์แห่งพลังศรัทธา”*. สถาบันวิจัยศิลปะและ
 วัฒนธรรมอีสาน.มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม,
 วิลาสินี น้อยครบุรี. (2560). *การจัดการแสดง แสง เสียง ชุด “พนมรุ้งมหาเทวาลัย”* วิทยานิพนธ์
 คณะศิลปกรรมศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
 วิรุณ ตั้งเจริญ. (2552). *สุนทรียศาสตร์เพื่อชีวิต*. กรุงเทพฯ ฯ : สันติศิริการพิมพ์.
 วิศปต์ย์ ชัยช่วย. (2551). *ความสำคัญของขงบทการแสดงประกอบแสงและเสียง*. *วารสารดำรง
 วิชาการ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร*,
 สาร สารทัศน์นันท์. (2534). *เมืองเลยของเราในมรดกไทย*. เลย : รุ่งแสงการพิมพ์,
 สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดร้อยเอ็ด. (2562) . *มหาทานบารมีประเพณีบุญพะเหวดร้อยเอ็ด
 ประจำปี 2562*.
 สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2528). *การดำเนินโครงการสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5
 (พ.ศ. 2525-2529)* กรุงเทพฯ ฯ : กองวิจัยและวางแผน.
 สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2532). *เบิ่งสังคมและวัฒนธรรมอีสาน*. กรุงเทพฯ ฯ : ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ,
 สุพัตรา สุภาพ. (2534). *สังคมและวัฒนธรรมไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ ฯ : ไทยพัฒนาพานิช,
 สุพัตรา สุภาพ. (2534). *สังคมวิทยา*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ ฯ : ไทยพัฒนาพานิช,

- สุรพล วิรุฬห์รักษ์: (2543). *หลักการแสดงนาฏยศิลป์ทริทรรศน์*. พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์: (2547). *หลักการแสดงนาฏยศิลป์ทริทรรศน์*. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สุริยา สมุทคุปต์, และคณะ . (2543). *การเมืองวัฒนธรรมในบุญผะเหวดร้อยเอ็ด*. นครราชสีมา : ห้องไทยศึกษานิเทศน์, สำนักวิชาการเทคโนโลยีสังคม, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี. นครราชสีมา
- สุริย์ มีผล กิจ. (2555). *พระคัมภีร์มหาชาติเวสสันดรชาดก*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : บริษัทคอมฟอร์ม จำกัด,
- สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด. (2538). *ประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด*. ภาพสีนู้ : ประสานการพิมพ์,
- สิริชัยชาญ พักจำรูญ. (2539). *วิวัฒนาการและอนาคตภาพวิทยาลัยนาฏศิลป์ในการพัฒนา ศิลปวัฒนธรรม*. วิทยานิพนธ์ ศ.ด. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
- หฤทัย นัยโมกข์. (2560) *ความเป็นมาและรูปแบบการแสดงแสง เสียง ในประเทศไทย*.
- เอกรินทร์ พึ่งประชา. (2545). *พระราชู : ประเพณีประดิษฐ์*. กรุงเทพฯ ฯ คณะสังคมวิทยาและ มนุษย์วิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดร้อยเอ็ด THAILAND. *ร้อยเอ็ด RO I E T* . ม.ป.ป.
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดร้อยเอ็ด. (2552). *บุญผะเหวดร้อยเอ็ด ‘ ๕๒*. ร้อยเอ็ด : ทัศนใจการพิมพ์,
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดร้อยเอ็ด. (2556). *บุญผะเหวดร้อยเอ็ด ‘ ๕๖*. ร้อยเอ็ด : ทัศนใจการพิมพ์,
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดร้อยเอ็ด. (2557). *บุญผะเหวดร้อยเอ็ด ‘ ๕๗*. ร้อยเอ็ด : ทัศนใจการพิมพ์,
- อำพร ศรีรัตน์. (2551). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในประเพณีบุญผะเหวด : กรณีศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
- อุทัย สุขสิงห์. (2555). *ชาติพันธุ์-นวัตกรรมสิ่งประดิษฐ์และวิถีชีวิตคนอีสาน*. โครงการทำนุบำรุง ศิลปะวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ปี 2555. อุบลราชธานี. ถ่ายเอกสาร
- Bron, Marion. (1976). *The international Encyclopedia of Music and Musicians*. Toronto New York : Doald, Mead and Compang,
- Bourgeois, L. J. (1992). *International Studies of Management & Organization* White Bruce Gaston, (Producer) Simes Classisical Music Volume 3 The String Ensemble (Tape). Chiang Mai : Payab University Auditorium Chiang Mai,
- Myers - Morq, Permela , *The Music and Musicians in Contemporary Bangkok : An Ethnography* , London : University of California at Berkeley, 1998.

ภาคผนวก

พุ่ม ปณฺ ทิโต ชีเว

ภาคผนวก ก
รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

พหุ ประดิษฐ์ ชัยเว

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

ฉวีวรรณ พันธุ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ผู้ให้สัมภาษณ์ หมู่บ้านสันติสุขจังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2562

นริชล สวนสำราญ ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2563

ชัยณรงค์ ต้นสุข ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม 2563

ประดิษฐ์ วิลาศ ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม 2563

ศิริภรณ์ ลินดาพรประเสริฐ ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 24 มกราคม 2564

กฤษณา บุญแสน ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2564

จำปี อินอ่อนโชติ ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2564

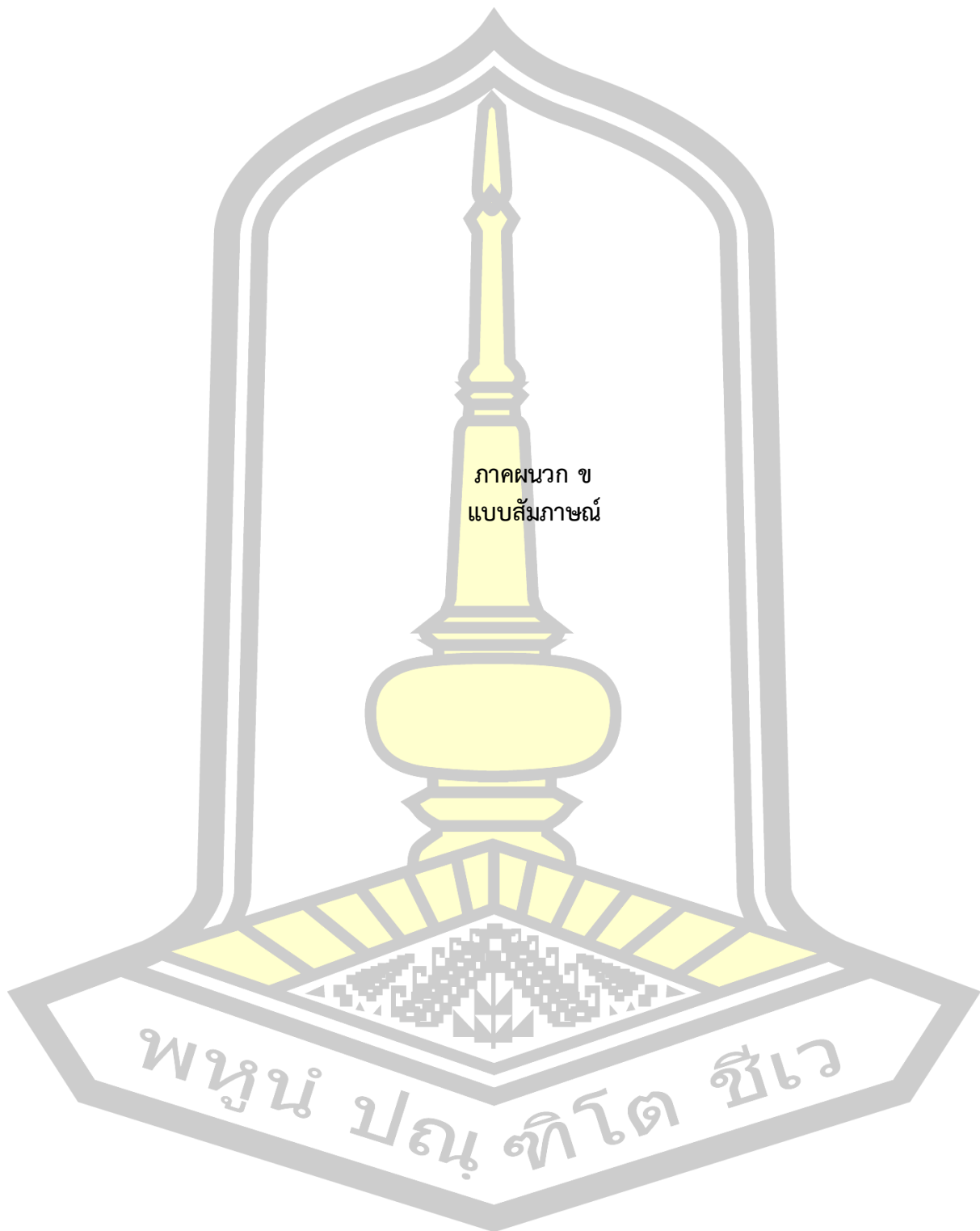
รวีพล พรมยศ ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2564

เอกชัย ทองขาว ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2564

เอมอร พลสิทธิ์ ผู้ให้สัมภาษณ์ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2564

เพชรวัฒน์ ระดาชัย ผู้ให้สัมภาษณ์ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2564

ธีรวัฒน์ เจริญคำ ผู้ให้สัมภาษณ์ ต. ท่าขอนยาง อ.กัทรวิชัย จ. มหาสารคาม เมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2564

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์

พหุณฺ์ ปณฺุ ทิโต ชีเว

แบบสัมภาษณ์ ชุดที่ 1

เรื่อง กระบวนการผลิตการแสดงแสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดกจังหวัดร้อยเอ็ด
(แบบสัมภาษณ์ผู้รู้เกี่ยวกับประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด)

หมวดที่ 1 ประวัติและข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

- 1 ชื่อ – สกุล..... อายุ.....ปี
ศาสนา.....เชื้อชาติ.....อาชีพ.....
ที่อยู่ปัจจุบัน.....บ้าน.....ถนน.....ตำบล.....
อำเภอ.....จังหวัด.....โทร.....
สถานะภาพทางครอบครัว
() โสด () สมรส () หย่าร้าง

หมวดที่ 2 ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับประเพณีบุญผะเหวด

1. ประวัติความเป็นมาประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด

.....
.....
.....

2. ประเพณีบุญผะเหวดมีความสำคัญกับจังหวัดร้อยเอ็ดและท่านอย่างไร

.....
.....
.....

3. ประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดจัดขึ้น ช่วงใด

.....
.....
.....

4. การจัดงานประเพณีบุญผะเหวดมีขั้นตอนและกิจกรรมในงานอย่างไร

.....
.....
.....

5. การจัดงานท่านได้ อะไรจากงานประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด

.....

.....

.....

6. ข้อสังเกต

.....

.....

.....

7. คำแนะนำ

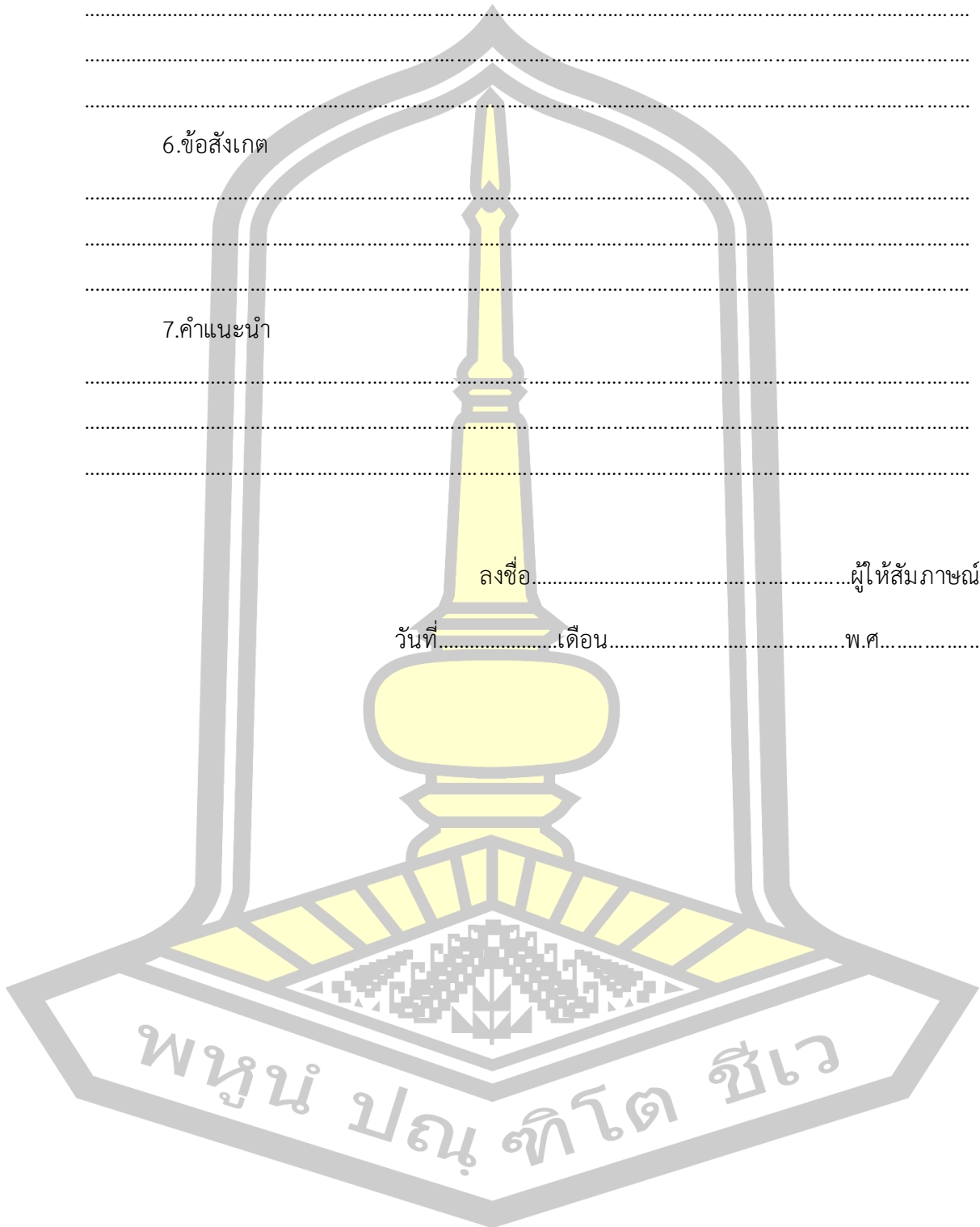
.....

.....

.....

ลงชื่อ.....ผู้ให้สัมภาษณ์

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

พหุมนุ ปณ ทิโต ชีเว

แบบสัมภาษณ์ ชุดที่ 2

เรื่อง กระบวนการผลิตการแสดงแสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดกจังหวัดร้อยเอ็ด
(แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับนักแสดงแสงสีเสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก)

หมวดที่ 1 ประวัติและข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

- 1 ชื่อ - สกุล..... อายุ.....ปี
ศาสนา.....เชื้อชาติ.....อาชีพ.....
ที่อยู่ปัจจุบัน.....บ้าน.....ถนน.....ตำบล.....อำเภอ.....
จังหวัด.....โทร.....
สถานะภาพทางครอบครัว
() โสด () สมรส () หย่าร้าง

หมวดที่ 2 ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการแสดง

1. การแสดงส่วนใหญ่ที่นำมาแสดงแสงสีเสียง การแสดงชื่อชุดอะไร และมีความหมายอย่างไร

.....
.....
.....

2. บทบาทที่ท่านได้แสดงมีความสำคัญกับท่านอย่างไร

.....
.....
.....

3. ท่านได้แสดงแสดงกี่ชุด มีชุดอะไรบ้าง

.....
.....
.....

4. การแสดงแสงสีเสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก การแสดงมีก้องกัม และมโหรีอะไรบ้าง

.....
.....
.....

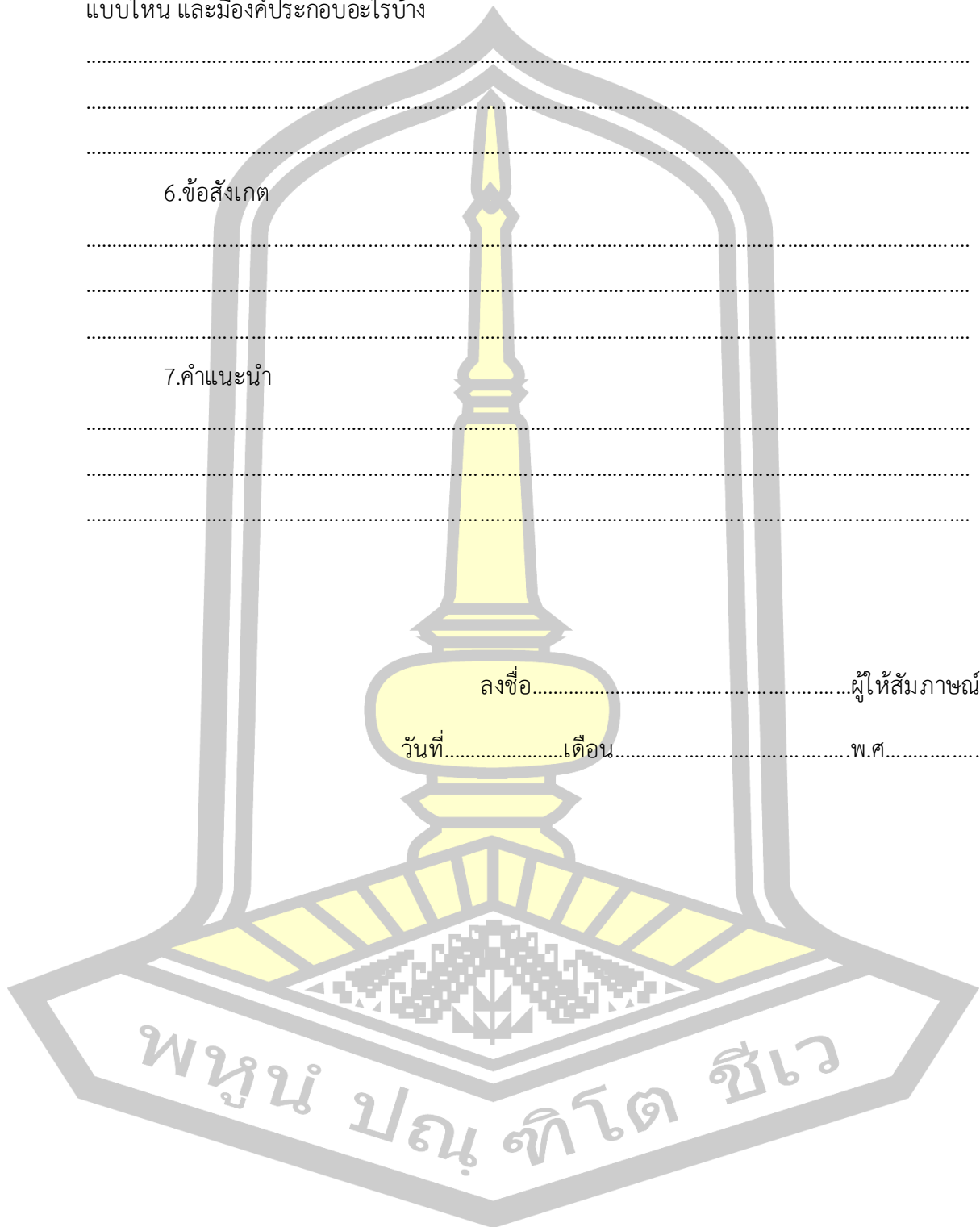
5. การแสดงสดเสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก ส่วนใหญ่แล้วจะเน้นรูปแบบการแสดง
แบบไหน และมีองค์ประกอบอะไรบ้าง

6. ข้อสังเกต

7. คำแนะนำ

ลงชื่อ.....ผู้ให้สัมภาษณ์

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

แบบสัมภาษณ์ ชุดที่ 3

เรื่อง กระบวนการผลิตการแสดง สี่ เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดกจังหวัดร้อยเอ็ด
แบบสัมภาษณ์ประชาชนทั่วไปที่มีส่วนร่วมในประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด

หมวดที่ 1 ประวัติและข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

- 1 ชื่อ – สกุล..... อายุ.....ปี
ศาสนา.....เชื้อชาติ.....อาชีพ.....
ที่อยู่ปัจจุบัน.....บ้าน.....ถนน.....ตำบล.....
อำเภอ.....จังหวัด.....โทร.....
สถานะภาพทางครอบครัว
() โสด () สมรส () หย่าร้าง

หมวดที่ 2 ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับพญานาคคำชะโนด

1. ท่านเดินทางมาจากจังหวัดอะไร

.....
.....
.....

2. บุญผะเหวดมีความสำคัญกับท่านอย่างไร

.....
.....
.....

3. ส่วนใหญ่ท่านได้เข้าร่วมงานประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดในด้านใด

.....
.....
.....

4. ส่วนใหญ่แล้ว ท่านชอบกิจกรรมในประเพณีบุญผะเหวดในกัณฑ์ใดมากที่สุด

.....
.....
.....

5. การจัดงานประเพณีบุญผะเหวด ส่วนใหญ่แล้วเน้นอะไร และมีความหมายอย่างไร

.....

.....

.....

6. ข้อสังเกต

.....

.....

.....

7. คำแนะนำ

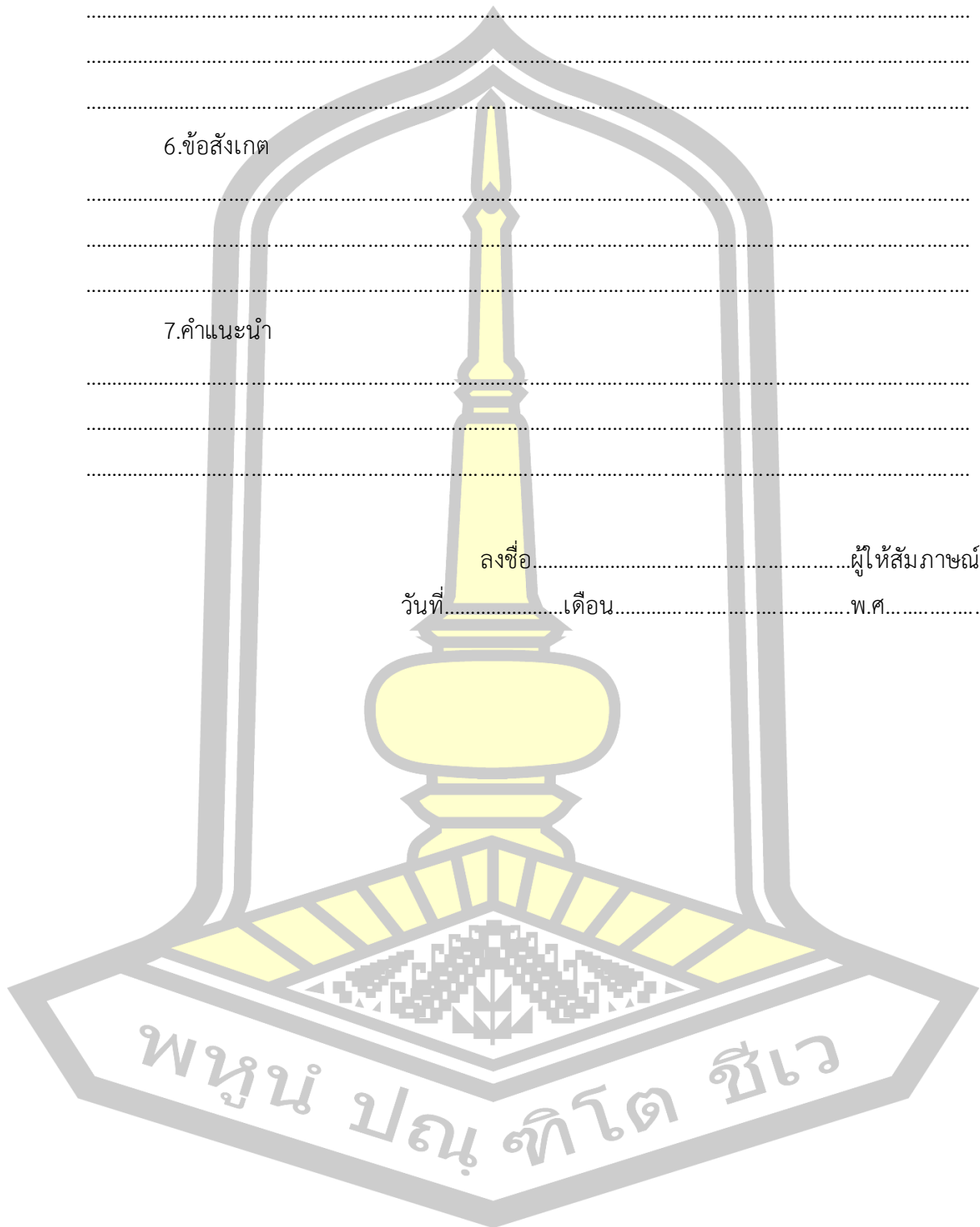
.....

.....

.....

ลงชื่อ.....ผู้ให้สัมภาษณ์

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ภาพประกอบที่ 43 อาจารย์ที่ปรึกษาพาผู้วิจัยลงภาคสนาม
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบที่ 44 ผู้วิจัยนำเสนอการลงภาคสนามต่ออาจารย์ที่ปรึกษา
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบที่ 45 ผู้วิจัยนำเสนอ ต่ออาจารย์ที่ปรึกษา

ภาพประกอบที่ 46 ผู้วิจัยสัมภาษณ์ ภาวนีฉวีวรรณ พันธุ
ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ)
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบที่ 47 ผู้วิจัยสัมภาษณ์ภรณ์พรวัฒน์ ระดาชัย
ผู้ดูแลการแสดง แสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก ปี พ.ศ. 2563
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบที่ 48 ผู้วิจัยสัมภาษณ์ธีรวัฒน์ เจียงคำ
ผู้ควบคุมการแสดง แสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก ปี พ.ศ. 2563
ที่มา : ผู้วิจัย

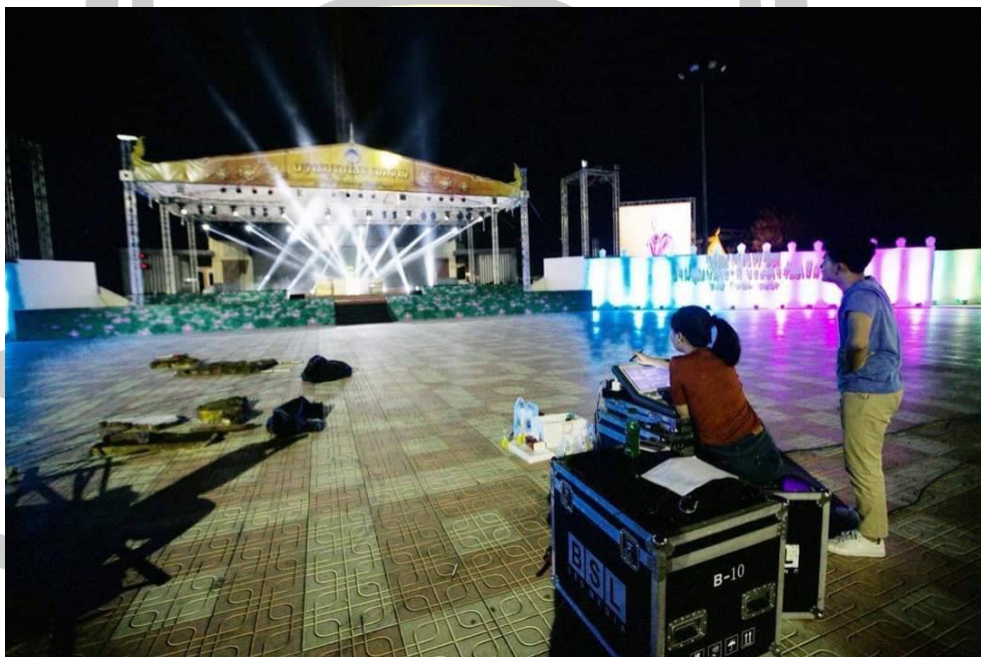
ภาพประกอบที่ 49 ผู้วิจัยสัมภาษณ์คุณครูนริชล สอนสำราญ
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบที่ 50 ผู้วิจัยสัมภาษณ์นายวิพล พรหมยศ
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบที่ 51 ทีมงานฝ่ายต่างๆ และนักแสดงนำ
การแสดง แสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก ปี พ.ศ. 2563
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบที่ 52 ทีมงานฝ่ายแสง สี เสียง และจอ LED
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบที่ 53 อุปกรณ์ไฟเวทีและระบบแสงเวที
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพประกอบที่ 54 ฝ่ายลำโพงและเครื่องเสียง
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาคผนวก ง

ตัวอย่างบทการแสดง แสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก ปี พ.ศ. 2563

พหุ ประจักษ์ ไชย

บทการแสดง แสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก (มหาชาดกชาติที่ 10)

สังกาสหลวง ศรีศรีสิทธิพระสุมังคละอาคมพรหมวิหาร ศรีสถานดวงวิเศษ เป็นเหตุเพื่อให้ สัตว์ทั้งหลายได้ ตั้งอยู่สุขุขกระเสริมเต็มคลองพระบรมโพธิสัตว์เจ้าแห่งเขา อันได้สร้างโพธิสมภาร นาน มาเป็นประทัดเพื่อให้จักได้เลี้ยงลึก ตัดผญาสัพพัญญุตตะ ญาณการเป็นพระศรีทะยะนะชะสะโมทาน ถวายน้อมนมัสการ แก่พระบัวระบาท โอกาสสุกกะวิสัย กุสละไมตรีจึงมีแก่นาคครุฑ มนุสสา กุมภภัณฑ์ คันธพยักข์ อารักขา เทพยาดา สุราสุรินทร์ อินทร์พรหมยมมราชาธิปติราช คนฝูงฉลาด นักปราชญ์ เจ้าทั้งหลาย จงหาเพลิงหาหิตะนุหิตาประโยชน์ แก่ตนแลท่าน อย่าได้ขาด อย่าได้ประมาท จงตั้งใจฟัง มหาสังกาส อันจากกตยงปวะระพุทธศาสนา นานมีประมาณว่าได้ ๕๐๐๐ วัสสาแลด้วยพระพุทธเจ้า แห่งเฮา นี้ ได้ละสังขาระท่าแล้วแล บ่อฐู่เฒ่าบ่อฐู่ข้าพยาธิแลบ่อฐู่ตาย บอกฐู่เกิดตั้งกำเนิดในวัฏ สงสารเมื่อภายลุนเลย ด้วยแท้ พระพุทธเจ้าแห่งเฮา นี้ ได้สร้างโพธิสมภาร เลี้ยงกาละเหิงนาน มีได้ ประมาณ ๔ อสงไขย์ ใน ปายแสนมหากัปปอนี้แลฯ (จบด้วยเสียงฆ้อง)

ผญา : บัดนี้ สีได้ตกแต่งที่อนยอชาติพระสัพพัญญู บันปัจฉิมชาดกแสดงธรรมทวยอ้าง หมายถึง กุศลผลสร้าง ให้เป็นทางเทียว ทองคล้องลัดเส้นหลักมัม สงสารวายหว่างเวียน สาธุเด้อ ขออย่ามีแนว เพี้ยน วันพระธรรมคาสอน ผู้เข้ามือนอบกัมภกวมเกศเกล้า คคฺคงขุนเขา คงเสถียรตั้งเทียง อย่าได้มี เพียงผ้า ยาพอนอนถ้วย อันคิงคานี้ตั้งด้วย คันระชาติมาลา บุญแปงแต่งตี้มพญาจั่งรูปเทียนเวียนในได้ นัยพระมัยหมายตั้งนิพพานภูมิพลโคก จั่งได้ยกโคกตั้ง ปองให้ ฮ่าคินง

คำเปรย องค์กรที่ 1

ผญา “อติดาจั่งดวงไม้ คนธชาติหอมเหยย” ปฐมกัณท์บทตัน (ฉายบนจอด้วย)

บทบรรยายที่ 1 : ยามเมื่อสิ่งใดๆได้อุบัติขึ้นแล้ว ไม่แล้วต้องเสื่อมสลายสูญไปมิวันใดก็วัน หนึ่งความไม่จริงนั้นเป็นธรรมอันหนึ่งอันจริงยังอยู่เสมอด้วยความว่างเปล่า อันไร้ต้นไร้ปลายความ เสื่อมไปอันไม่อาจหลีกเลี่ยงมิได้ มิเป็นเท็จฉันใดก็ฉันนั้นทุกผู้คนล้วนเท่าเทียมกัน ไม่เว้นแม้เหล่าเทพยดา

บทบรรยายที่ 2 : และในคราหนึ่งนั้นนานแสนนาน ในห้วงกาลอสงไขย์ เมื่อคราวอันพระ พุทธโคดม ยังเสวยปัจฉิมชาติ ปฐมกัณท์นั้น มีเหตุว่าด้วยนางมุสตีเทพยเทวีในสักกะเทวราชหมดด้วย บุญทิพย์ที่ได้เคยสั่งสมให้ได้สวยสว่างยังที่เทพยดา จึงเป็นเหตุให้จำต้อง จุตกลงมายังโลกมนุษย์ เพื่อ เพียรพรำบำเพ็ญบุญกุศล อันจะเป็นผลส่งให้ได้เสวยชาติในทิพย์วิมานอีกครั้ง และในการก่อนสิ้นบุญ มาจุนั้นเองนางมุสตีได้กล่าววอนขอพรจากพระสักการะเทวราช 10 ประการ

องค์กรที่ 1

คำเปรยที่ 2 ผญา อันว่าโลกก็วง นทีเทียวยาก, มูลเหตุ (ฉายขึ้นจอ)

บรรยายบทที่ 3 : วันเดือนปีเคลื่อนผ่านไป นับแต่กาลเมื่อนางมุสตีได้ลงมาจตุยงนครสีพี ทศ พรล้วนเป็นผลประสิทธิ์สรรค์สิ่งอันเป็นประเสริฐหนึ่งมาจากมหาพรนั้น คือมหาบุรุษ ผู้เป็นปัจฉิมชาติ แห่งพระโพธิสัตว์ นามพระเวสสันดร พระทรงเป็นราชบุตรในพระเจ้ากรุงสนชัยแลนางมุสตีและเป็น

ชายผู้เป็นที่รักแห่งนางมัทรี ทรงมีหน่อเนื้อเชื้อวงศ์สองพระองค์นามว่า กัญญา ชาลี ในกาลนั้น สี่พีเป็น
 ดั่งนครแห่งทาน พระองค์ทรงปกครองโดยธรรมนาให้พระเป็นที่เคารพรัก และสรรเสริญ และประชา
 ราชรัฐ มิมีตกทุกข์ได้ยาก ทุกเหล่าชนต่างล้วนอยู่ร่มเย็นเป็นสุขได้ร่มมหาโพธิสมภารศุภกกาลอันขม
 สุขสรณานั้นดำเนินมาเนานาญ จนกระทั่ง (กลอง ประโคม)

ผญา : เมื่อนั้น กล่าวคนกล้าพราหมณ์ ทั้ง 8 เขานั้นอุทิศอุทิศกระบวนด้านคองเคย เขาก็
 แยกย่นห้องประเวณีนครเศศ ชูลีนบ้น้อมนี้วคองถ่าราชทาน พระผู้สร้าง สมโภชนโพธิญาณท่านเอย
 พระผู้มีนาเคนเผือกพายคุณล้น ขึ้นว่าเมืองได้ได้ฝนฮวยฮ่าที่บแท้แท้แล้ว พระยาเกล้าใจกลวงสีทอดทาน
 บ่อหนอ ผุงช่าอยู่แดนห้องหนที่ทางไกลในใจประสงค์ เผือกพายพระญาช้าง ขอแก่องค์กษัตริย์เจ้า ทำ
 ทานคนขมอด ผุงช่าหวังพึ่งเจ้าบุญก้วงก็จึงมา พระเอย

บทบรรยายที่ 4 : ในคราวนั้น คณะพราหมณ์จากกลิงคราชเดินมาถึงพร้อมพระราชสานส์ ทูล
 ขอช้างเผือกเชือกหนึ่ง นาม ปัจฉยนาเคนช้างตนวิเศษอันเป็นช้างเชือกสำคัญ สัตถุยะแห่งความอุดม
 สมบูรณ์ทั้งปวง

ผญา : เมื่อนั้นโพธิสัตว์เจ้าตีพระทัยซ่อนขึ้นหากพราหมณ์คิดใครได้พญาช้างก็บ่อขึ้นแท้แท้แล้ว
 ต่อมว่าเมื่อกแล้วตั้งต่อบารมี ทูลเทพาทั่วแดนดาดาว พระกรองค์กาไว้งาสาระตัวประเสริฐ ทาง
 ฝ่ายน้ำคั้นที่ได้หลังลง

พระเวสสันดร : เพื่อนี้เด้อครุฑนาคไต้ ท้าวใหญ่ยมพิบาล อีสูรขรณิเมขรลวงช้อย ท่านผู้มีหู
 แจ้งตาใสแสนโยชน์ ขอให้หลังล้าเยี่ยมแย่งเข้าทอดทานเพื่อนี้ ข้าจักประทานหน่วยแก้ว ตนประเสริฐ
 มงคลทั้งควญชบชี่พายทานพร้อม ขอให้อินทร์พรหมฟ้า โมทนาพร้อมพราผลแปรไว้ภายหน้าชาติมา
 ขอข้าได้ ดวงยอดสัพพัญญู เป็นนาโถศาสดาองค์กล้า ขอให้มนัสต์ย์เข้า นิรพานพ้นโคก ขอพระเทเวศ
 เจ้าจาไว้เพื่อนพยานแต่ท่อน

บทบรรยายที่ 5 : ด้วยเหตุแห่งพระเวสสันดรถวายช้างปัจฉยนาเคนเป็นทานในนั้นเองยังให้
 เกิดความวิบัติวิปประโยค ความรู้สึกลุญเสีย เครียดแค้น ความมิพึงใจได้ปรากฏขึ้นในจิตใจผู้คน อาจ
 ด้วยการขาด ที่พึงทางใจ นั้นคงสร้างความวูบไหวในมนุษย์ได้สุดประมาณ เหตุครั้งนั้นพระเวสสันดรได้
 ถูกขับไล่ออกจากนคร พระทรงเดินดั้นด้นบนหนทางกันดาร วิเวกแลแว้งว่าง จากเมืองสู่ป่าจากป่าสู่
 นคร แรมรอนแลให้ทาน ทุกอย่างจนหมดสิ้น ไม่เหลือสิ่งใด ท้ายที่ตรงนั้นยังเหลือแต่เพียงพระองค์ แล
 พระนางมัทรีเทวีอันเป็นที่รักพร้อมหน่อเนื้อพระองค์น้อยทั้งสอง

บทบรรยายที่ 6 ครั้นเมื่อพระเวสสันดรเดินทางมาถึงเขตแคว้นนครเจตราชด้วยพระโพธิสม
 ภาณบารมีทานแผ่จรไกลพระยาเจตราชและชาวเมืองต่างได้ทูลขอให้พระองค์ ยังอยู่ยังเจตราชนคร
 ด้วยเพราะหนทางสู่คีรีวงกตเบื้องหน้าอันเป็นที่มั่นหมายในพระทัยองค์พระเวสสันดรนั้นหนทางที่เป็น
 ยากยิ่งจะเดินฝ่าฟันเข้าไปได้ แต่กระนั้นด้วยเหตุอันจักเป็นปัจฉิมชาติอันยิ่งใหญ่ ในทศชาติชาดก
 ถ้อยทาดทานใดๆย่อมไม่เป็นผล องค์พระเวสสันดรหาได้ละปนิธาน ไม่แลในท้ายที่สุดนั้น จนแก่ใจจะ

วิงวอน พระยาเจตราชจึงได้มอบหมายให้พราหมณ์เจตบุตรพราหมณ์ผู้ชำร่วยชำนาญ ให้นำทางแล เป็นพระองค์รัชพระองค์เดินทางต่อไปยังมทวนประเทศ อันเป็นที่ตั้งแห่งคีรีวงกต

องค์ที่ 2 คำเปรยผญา เหตุมันมีเป็นเบื้องก่อให้เกิดอดทาง (ฉายขึ้นจ่อ)

ผญา : บั๊นนี้ จักกล่าวหิณะชาติเชื้อ พรามโนใจบาปก่อนแล้วฝูงหมู่ญาติพี่น้องพงศ์เชื้อบมี มี แต่พร้อมน้อยอ่อน อมิตราพ้อมแมยกทอดทานแทนนี้ ฮูคาเข้ามันเทียวขอทานแลงงายวิตหว่างจนจร บ้าน แต่ว่า เมียมันฮู้ เพียรผัว อุปถากยากง่ายไว้เพียรเผ่าห่อเฮียง เป็นเหตุหญิงชาวบ้าน พากันคุม เคียดเขาก็บังเบียดเจ้า เมียเผ่า ทานพราหมณ์ ยามนางไปตักน้ำ เอาหลัวลงท่า ฝูงแม่หญิงฮ่วมบ้าน โสมฆ่าไล่ดี

ผญา : เมื่อนั้นพรามโนเผ่า ยินเสียงเฮียกใส่คือฮูพี่น้องนางให้ฮาหามันฮีบฮ้อนฟ้าฟงเฮือน กระหายครานี้เมียกูดาย บมีไฟตุ้ม มันก็คุ้มคาม เต็นโตนมาพัดฮอด กุมกอดหนุ่มนางน้อยนึ่งเคียง

บทบรรยายที่ 7 ในครานั่นเอง เหล่าเทพดาต่างดลใจให้นางอมิตดาอ่อนวอนขอข้าให้จากชุกผู้เป็นสามีนั้นไปขอภัยหาชาติ ผู้เป็นราชบุตรทั้งสองในพระเวสสันดรเพื่อมาเป็นข้าทาสในเรื่องของตน

บทบรรยายที่ 8 ปมทั้งหลายอันเกี่ยวพันธนาการในบั้นชาตกันล้วนมัดผูกสัมพันธ์ ตั้งแต่เส้นไหมทักทอเป็นผืน เหตุใดครั้งนี้เอง เป็นอีกปมสำคัญ นาให้ชุกชกเผ่า จำต้องออกเดินทางมุ่งหมายมายังคีรีวงกต เพื่อจักเอาสองกุมารกัญญาชาลีมาเป็นทาสีทาสใช้ ให้แก่เมียอันเป็นที่รัก

ผญา : เมื่อนั้น พราหมโนโหดห้ายกหลัวหล้าหลงจิต ตามันมัวบ่หวนเห็นแจ้ง มันก็แยงยังเจ้าจอมท่าทรงผนวช หมายหนึ่งซี้ตะเนบื้องบ้องไปมันก็ข้ามด่านไม้ดงใหญ่หิมะพาน หลายวันคืนบ่เขาไปช้า วันคืนพ้อพรานเพียร ระวังแวด เพราะวาเจตราชเจ้า วางให้ด่านดงรักษาสีพระองค์เจ้า ซี้ไพรระวังเหตุ ลัดกวาดต้อน ต้นทางหว่างทาง

บทบรรยายที่ 9 ด้วยซาของชานานเล่ เพทุบายโดยสันดรพราหมณ์เผ่าได้ตลบแต่งอ้างว่า ถือสาสน์อภัยโทษแต่พระเจ้า กรุงสนไชย มาทูลถวายต่อพระเวสสันดร ฝ่ายพรานก็เกิดปิติและเห็นดี จึงได้ชี้ทางต่อให้พราหมโนเผ่าผ่านไหลายวันเป็นคืนชุกกลัดเลาะไปบนหนทางคดเคี้ยววกวน

จนกระทั่งได้พบกับพระฤาษี พระมหาฤณิกกลางวานาเบื้องหน้าวงกตคีรีและด้วยเพทุบายเดิมๆ เสริมเพิ่มมารยาจรีต กลล่อลวงด้วยอ้างพระราชสาร จนในท่ายที่สุด ชุกชกเผ่าก็ได้ทราบแจ้งในหนทางแห่งวงกตคีรี เหตุเบื่องนี้ก็มีด้วยชะนั้นแล

องค์ที่ 3 คำเปรย ผญา..สงสารนี้ เสนหาบ่วงบาศ ไฟผู้ตัดขาดได้ การนี้ยากแสน....การพัดพราวจากของรัก เป็นธรรมดาในโลก” (ฉายขึ้นจ่อ)

พระเวสสันดร : มัทธิเอย น่องนี้ผิตประหลาดล้ำมานี้บ่ใช้การแท้แล้ว นางหากลิมคราวเว้าบ่ ปฏิญาณยามผนวช ซ้อยเลื่อนม้างลวงลิ่งล้วงแดน

มัทธิ : (สะดุ้งตื่น) พระเจ้าพี่ น่องขอบังคมน้อม ชุชกรกัมกราบ ประณตนมแทบพื้น พระเจ้าพี่ เพื่อนพลอย จักเป็นอุบาทฮ้าย ในสุบินหลายอย่าง หรือหากมีเหตุฮ้อนเป็นลางไว้บ่แล้ว ฝันว่ามาณะ

วะผู้ ชายเซ่งหิระโหด โตเติบโตดำดากล้ำดังกา เอวพันผ้าเป็นเกรียวเหน็บกระเดี้ยว ท้องพวงโพโล่ปุง
ปึงดั่ง กรกาจ้าว ดวงแสงใสปราบ มาบมาบเล่น กากร้าแวงทะยาน มือจับเกล้า ชฎานาง ดึงแค้น้อย
นาลล้ม ลงพื้นแอ้วยอม มั่นบ่เอื้อยแอ้วโอดคาราม ยอตามตัดขาดคิงลงให้ มั่นก็ตัดเอาได้หัวจงนาง
นาล ทั้งเล่าควงเนตรเนื้อสองข้างแบ่งหนี เป็นปวงบ้า สะดุ้งตื่นตกใจ คิดว่าโตตายจริง แห่งยาเอยย้าน

พระเวสสันดร : มีตรีเอ๋ย อันว่าความฝันนี้ ชอบดีด่าแม่ง

เคราะห์บ่ช่องเข็ญฮ้ายบ่มี น้อยเอ๋ย หายว่าขันธาติน้อง ทั้งสี่แปปน เคยได้ครองความสุข อยู่ปรางเป็น
เจ้า ผุงหมู่เทวดาเข้า สัทรณให้ฝืนหลาบ อย่าตกขมะย้าน เมื่อฮ้องให้อยู่เย็น

มีตรี : พระพี่เอ๋ย น้อยกล่าวแล้ว สีนาคาสองกษัตริย์

ทูลทัญญาหน่อโพ ไชต้่าน ขอพระภูณน้อย จอมทำหังคู่ ยามนางเข้าป่าไม้ ขุดเผือกมันแขง กับทางผล
ผลาในดงแดนด้าวก่อนแล้ว

บทบรรยายที่ 10 แม้จะรู้แจ้งอยู่แก่ใจว่าเหตุนั้น เป็นนิमितหมาย ว่าของราชกุมาร
คงจาดองถึงกาลอันต้องพิศพรากจากไปเป็นแน่แท้แต่พระเวสสันดรก็จาดองปรอปรโลมด้วยถ้อยม
ทุสแก่นางมีตรีเทวีว่าสุบินนั้น หาใช้สุบินนิมิตรร้าย เพื่อให้พระนางทูลความกังวล

ผลญา : พระองค์เอ๋ย เห็นว่า พระใจกว้าง สมุทธโคตรทั้งสี่คือจั้งแป้วเป่งน้ำทะเลกว้างย้านยาว
อันว่าสัตว์อยู่ในลุ่มฟ้าโขง เขตจักรวาลก็ดี ได้อาศัยคุโตเต็มพื้น อันนี้คือจั้งโพธิสัตว์สร้าง โพธิญาณแยง
โลก ฮักห่อตุ้ม คนแค้นขัวขอ ขอพระปราชญ์เลี้ยง ทำทานคนขมอด ข้าผู้แค้นคั้งเศร้า ขอได้ตั้งประสงค
พระเอ๋ย

พระเวสสันดร : ท่านเอ๋ย แม่นท่านหวังประโยชน์ โดยบุตรราชสองกุมารเฮาบ่มีขึ้นขัดสิหอด
ทานเทให้ เหตุว่าเฮาสมสร้าง สัพพัญญูญาณประเสริฐแต่ก็ฮักลูกน้อยหลายลั่นลั่นประมาณ คราวนี้คือ
จั้งเฮาเจาะแก้วหน่วยตาหังคู่ ควักเนตรเนื้อ ในหน้าออกทาน แต่ว่าเฮาหากคิดต่อแก้วสมโพธิญาณ
ยิ่งกว่าสองบุตรหามันก็อกกลั่นแต่ว่าเฮาหากพิศไปถ่า นางพญาไปป่า คั่นว่านางมาแล้วตาเฒ่าจั้ง
ค้อยไป นันถ้อน พอให้นางเห็นหน้า โมทนาทานลูก เเทิงนางเป็นผู้เลี้ยงกินมัจฉ่ามมน ท่านเอ๋ย

ชุก : พระองค์ แม่นให้คองคอยถ่า นางพญาไปป่านั้น คานนี้ผิดฮิตแท้จอมเจ้าอย่าจา ซาติ
ที่หญิงใจนี้เบาบางคือนุ่น มแต่คิดแคบค้อยสิหวงห้ามค้อน จักให้เยื้อยอยู่ถ่าพระแม่มาถึง อันนี้เป็น
กลางเข็ญก่อโพโฮมฮ้อน การจักเสียฝายกล้ำมหาทานทางประโยชน์ ครั้นว่าพระโหดแล้ว ทางนี้สิด้วนไป
ก่อนแล้ว

บทบรรยายที่ 11 : ครุยาเคลื่อนเลื่อนไป กว่าเมื่อชุกจะรู้สึกตัวก็ค้นหาซาปีก็ได้ลึลบลงกอ
บัว หมายเอาแม่หมานที่อันมีอุบลชาติเป็นที่พึ่งหลบเหตุ ด้วยรู้ทันเลศนัย แม่นน้ำจะเยือกเย็น สอง
พระทัยจะเต็นร่าปานใด หากครานั้น สองท่าเธอจะต้องนั่งนิ่งชুমอยู่ในกออุบลหวังสุดท่ายปลายการ
นั้น ตนคงพันด้วยกลอุบายพรหมณ์ ยังให้หน่อยถึงองค์พระเวสสันดร ด้วยพระทรงเห็นรอยบาทยา
ตเยื้องลงริมน้ำ จึงมีวิจิปฏิสันฐานไปยังที่กออุบล

พระเวสสันดร : ลูกเอ๋ย พ่อก็หวังพึ่งเจ้า สองอ่อนบุตราเป็นนาวาซีล้อยทะเลกว้าง ขนสัตว์ข้าม
ยมนายาวโยชน ลูกอย่าคิด เคียดแค้นเคืองเฒ่า ท่านพรหมณ์นั้นถ้อน พ่อหากตั้งต่อเจ้าแลกเปลี่ยน
โพธิญาณ ขอให้สองบุตรตาอย่าได้เคืองพระทัยแค้น ชื่อว่าสงสารอนิจจจาจาก บ่อห่อนสุขอยู่ล้วน เวร

สร้างคอบเลิง ขอให้ลูกแก่นแท้เห็นพ่อยามพลอย โปธิญาณยอ ซอยชูคราวแค้น ปีตาสร้าง สัพพัญญู
เกื้อก่อ ลูกบ่มาซอຍູູ້້ให้ ก็ห่างไกล

บทบรรยายที่ 12 : เมื่อได้ยินดังนั้นสองท้าวเธอก็อุทานพิศวงขึ้นมาจากกอบัว พลังกัมกราบ
บังคมลาหยาดน้ำตา เปื่อน

หยดลดลงอาบแก้ม ความเจ็บสัดเข้ากลืนกินตั้งห้วงกว้างค้ ยังเพียงเสียงสะอื้นให้ไร้ถ้อยคราล่าลา
แนวพฤษ์พงไพรป่า สงบนิ่งไม่ตึงไหว คล้ายล้าให้โศกาอาดูร สุดสายตาผู้เป็นพ่อ ส่องมองลอดแนวไม้
หูสดับเสียงส่ำซึ้นนโบายดี ค่อยๆตั้งไกลจากออกไป เสียงสะอื้นให้ค่อยๆจางห่างหายในที่ ภาพลัษตา
สุดท้าย คงไว้ เพียงเด็กทั้งสองประคองกอดล่ำร้อง ก้องไป ในมรรคา

ผญา คึนนั้นเดือนหงายแจ้ง เพ็งสว่างโลก แลเห็นเมฆมาฟ้า แสงลิวข้อเหลือง เลื่อนๆล่อม
แผ่งผ่างพระจันโทพระพายพัดกลืนจ้วงจันท์คู้ มัทธิมาเถิงห้องแก้วกุศลา บ่เห็นสองบุตตาแลนมา
คอยต้อน ออกนางม้างปานสิตายโตสั่น พระแม่ให้คิดแค้นคั้งทรง นางจึงไปพูลเฝ้าสมภารโพธิราช อัน
ว่าลูกอ่อนน้อยสองเจ้าคือเล่าหาย

มัทธิ : (มองซ้ายขวาหาลูกตั้งสติถาม พยายามเก็บอารมณ์) ขอให้พระจงเกลื่อเยื่อนโผตปราณี
พอแต่กุนาผ่ายใครหาตาแจ้งลูกอ่อนน้อยทั้งสองหายหุบ เป็นเหตุด้วย ไต่แท้ฮื้อดู

พระเวสสันดร (คิอยู่ครุหนึ่งจึงตอบ) มัทธิเอยนางหากไปสนุกเล่นดงหลวงหิมเวศ ลิมลูกน้อยพงค์เชื้อ
เผาผิว ครั้นเมื่อยามดึกแล้วทาแถงหาลูก อุบโลกเว้า สองเจ้าบ่เห็น ตีแถงให้เฮอนฮ้องหาทาเลศ
เลี้ยวหาข้อเสียงกระบวน ไผสิเห็นดีด้วยกลนางเล่เลียมโตหากลิมลูกน้อย หลงเล่นเรื่องกาม แท้แล้ว

มัทธิ : (พยายามจะอธิบาย) พระเจ้าพี่น้องหากเดินดงกว้าง หามันเถื่อน ผลทะหมากไม้ ในด้วย
ยากแค้น ตั้งหากสาระวนแท้ วินเวียนมัวมืดคั่นว่ามาฮอดห้อง เขาก้วงหว่างคอย ผัดมีsangเสื่อต้าน
ราชสีห์ควงท่าหาบ้องเว้นไปได้บ่มี มันบ่เอื้อน จนเข้าสู่แสง ก็จึงพากันหนีจิ้งหลิกทางมาได้ น้อยบ่ได้
ไปเล่นชมทรายในป่าพระหยังบ่ปากต้านจัน้องอันไถ่ความ

พระเวสสันดร : มัทธิ (เสียงเข้ม) คั่นแม่นยังอยู่ห้องเสวยราชเป็นกษัตริย์นางสิมาดูแคลนหมิ่น
หมางปางนี้ พี่จะพันคอฆ่า ทันใดโดยโกรธโทษหม่อมน้องทಾಯู้นี้ บ่ควร แท้แล้ว

มัทธิ : (โกรธเคือง) แม่นว่านางทูลท้าว พันที่ฮ้อยเล่าพระบ่มีปากต้านจัน้องท้องความ หรือ
หากตั้งศูนย์สิ้น ธรรมดาดูแปลกศพชากเจ้า เหลื่อไว้บ่มี จักว่าเป็นตายแท้ พระกฤษณ์ชื้อช้อง ขอให้ฮื้อบ้อง
เบื่องอนน้องสิแแล้วตาม

บทบรรยายที่ 13 : ในคราวนั้น รัตติกาลคงเคลื่อนผ่านไปตั้งเช่นทุกคราครั้ง ในห้วงกาลอัน
สัด สองกษัตริย์ทรงอาดูลเฝ้าบ่บัดดูอาการ พระนางอยู่ในอาศมนัยเนตรนั้นสุดกลั้นน้ำตาแห่งความ
อาลัยจนเมื่อจางรุ่งแจ้ง นางมัทธิก็ได้สติ แลเมื่อสองพระองค์ มีแถงถ้อยจันรต่อกันแล้ว พลันพระ
นางได้ทราบเหตุทุกข้อทุกประการแม้ความรักจะเป็นดั่งบ่วงผูกร้อยด้วยความรู้สึกโยงและรัดโดยสหา
ยะตะนะ แต่ด้วยนั้น คงเป็นกรรมหนึ่งอันกัน ให้มีอาจเข้าห้วงสงสาร ด้วยมีอาจขัดขาดมรรคาแห่ง
โพธิญาณนั้น พระนางนั้นจึงได้น้อมกราบก้มอนุโมทนา สาธุการ ในการบำเพ็ญทานนั้นด้วย

มัทธิ : (มองหน้าพระเวสสันดรก่อนพระมองไปบนฟ้า) พระองค์เอย ชื้อขอโมทนาน้อมมหา
ทานทูลเกศนางขอยกยีนนี้ยอไว้หว่างเศียร ย้อนประสงค์หน่วยแก้วโพธิญาณจ้งทานลูก ข้าถากเป็น
แม่เลี้ยง ขอได้เบื่องแบ่งบุญ ท่านเอย

ผลญา : เมื่อนั้นศกโกไท อินทราทอดพระเนตรก็จึงเห็นเจืองเจ้าเนาสร้างอยู่ไพร จงใจน้อมคองธรรมทางประเสริฐ ยอลูกน้อยทานให้แก่พราหมณ์ บัดนี้ ยังแต่สองกษัตริย์เจ้าผิวเมียบในเถื่อน ผุ่งหมู่คนขมอดฮ้าย เดินด้าวสิต้าวขอ เอายังเจ้านางมัทรีหนีจาก ให้พรากอย่างฮามเจ้าเปรี้ยวพลอย ควรที่ถูกลอยเกลื่อสัพพัญญุตนประเสริฐ แปลงเพศแล้วขอเหง้า มิ่งเมียบ ค่อมแล้วอินทราให้ แปลงกายกลับเพศ ก็จึงนิรมิตได้ เป็นเชื้อชาติพราหมณ์ท่านเอย

พระอินทร์แปลง : (เดินอย่างสง่าเข้ามาถาม) อันว่าพระบาทเจ้าจอมประเสริฐทรงศีล เนาในไพร อยู่ดงดอนไม้ สรรพโภยภัยฮ้อนโรคาความโศก เจ็บป่วยใช้ในเนือบมีแต่มือ พระเวสสันดร (ตบพลาญลูกเดินออกมาจากอาศรม) ท่านี้จากห้องหนที่แดนใด คนเดียวปรองปราณาใดแท้จึงได้เดินดงฝ่ายภูเขาแถวเถื่อน เพียรพราเยื่อนถึงข้าป่าไพรท่านประสงคี่ใดแท้ ความจริงจาบอก ม้าถ่อน แมนว่าคิดใครได้ประสงคี่แล้วบขึ้น

พระอินทร์ : พระองค์เอย (ค้อยนั่งลงกราบ) บัดนี้ ข้าจักขอใครได้องค์เออมเหสี ชื่อว่านางมัทรีคู่ครองพระองค์เจ้า พระโลวางเหง้าทานพราหมณ์ผายโพด ข้าก็คิด อยากรได้ พระนางเจ้าจ้งมา

พระเวสสันดร : (หายใจเข้า ลึก คิดสั๊กพักก่อนตอบ) ท่านนี้หวังผลประโยชน์ด้วยเสนาหาเฮียงฮัก เมียบขวัญขอ ขอดพระมัยมาน้อมเฮาจักยอทานให้บมีขึ้นชั้ววด นางนาตเหง้า เมียบเค้าแห่งเฮาท่านเอย

องค์ที่ 4 คำไปรยผลญา : สัพพโพธิญาณแก้วเฮืองฮอมมเง้อมฮ่ม ปัจฉิมบท : (ฉายขึ้นจ้อ)

บทบรรยายที่ 15 สิบห้าวันล่วงหน้าผ่านไปในบแต่พราหมณ์มโนเฒ่าพรากสองกษัตริย์น้อยมากแต่วังคี่ริวงคต เสียงส่ำเสียนโบายตีปนเสียงร้องระงม ระคนทุกข์ หยาดหยดน้ำตาหลังฉโลมเปื้อนพื้นธรณีเห็นแล้วเป็นที่เวทนานัก บุพกรรม อันก่อเหตุ แม้เป็นพระมหาทานแต่ก็ยั้งความโศกาอาดูนแต่หมู่เทพยดาในพนาทั้งหลายทุกยามเมื่ออย่างารัตติกาล เทพยดาอารักขบ้างองค์ก็ยั้งกับแสร้งจำแลงเป็นนางมัทรีเข้าโอบปลอบประโลมขวัญให้สองพระหนอเนื่อนั้นหลับไหลในนิทราบ้างแสร้งจากจำแลงเป็นพระเวสสันดรตนบิดา มาป้อนทิพอาหารด้วยเวทนาสงสารกัณหาลาชาลีจนกระทั่ง หนทางแห่งบุพกรรมนั้นๆได้น่านาวทุกผู้ซึ่งผูกพันมาบรรจบ

ผลญา : เมื่อนั้นพระบาทเจ้าทอดพระเนตรแลเห็นอาการคือตั้งพงพันธ์เชื้อ อันว่ากุมารน้อยทั้งสองโสสภาพคือคล้ายหลานแก้วแห่งเฮา

พระเจ้าสญไชย : (ดู เสียงแข็ง สงสัย) หยุดก่อนพราหมณ์อันว่าทารกแก้ว มิ่งจุงมัดผูก เขานั้นเป็นลูกน้อย ไผ่แท้ว่ามา

ซุชก : พระองค์เอย อันว่าสองกุมารลูกนี้บ้อหาแมนอุทรเจ้าซี้ไพรพระยาเวศ ผู้อยู่สร้าง เขากัวังปาดอย แท้แล้วโตข้าน้อย คนขมอดเข็ญใจ พระเอย ก็จึงไปนาขอหนอพระอินทร์องค์หล้าพระผู้ทรงธรรมสร้าง ใจบุญทานทอดขอให้พระยอแก้วบุญกว้างอื้อดู่แนถ่อน

พระเจ้าสญไชย : (ตวาด) ไผ่หอนขอคนได้ชมพู่พื้นโลก มิ่งช่างอุปโลกน์ว่าคานี้บัจริง

ซุชก : (หวาดกลัว ลนลาน) เพราะว่า องค์พระเวสสร้าง สมโพชโพธิญาณจึงได้ทานบุตราแลกญาณดวงล้ำ ขอพระองค์ถามเจ้า ชาลีหลานราช ข้าบได้หลอกล่อ ขอได้ก็จึงเอา

พระเจ้าสญไชย : (มองไปที่กัณหาชาลี)

พระเจ้าสุทโธทัญ : (มองและคิด พุดพรางมองไปเบื้องหน้า รู้สึกผิด) กำเนิดนี้คือเมฆมัวฝน แท้
หนอ ปุ่หากเมฆมัวหลง ไพรเมืองนั้นพองโหมหึ่งหุ้ม เห็นดีดอมไพร่ วิบากเจ้าแสนสิ้นอิฏฐุ คราวนั้นปุ่เบิก
บ้านขับลูกไล่หลาน ไปอยู่เขาวงกตดงข้าง ตั้งหากแสนทุกข์แท้ นอนดินดอมปลวก พระพ่อข้าทาน
ให้แก่พราหมณ์คราวนี้หลานเป็นข้า ทาสพราหมณ์อยู่ กุหาทเป็นพระเจ้าสิไปนั่งขึ้นนั่งเพลา ได้รื้อ
(เดินไปหาเสนา) กุสั่งใช้ผู้หมู่เสนาพามันไปเบิกพระคลังศาล่าน รางวัลให้โองพราหมณ์ผาสาท เจ็ด
ส่วนขึ้นหลายห้องอุปงาม ให้แก่ตาพราหมณ์เฒ่า ชุยชะโกตามชอบนามอบให้เดี๋ยวนี้อย่างนาน (เสนา
รับสั่งพาชุกเดินออกไปพระเจ้าสุทโธทัญ เดินมาหานางมุสตีและหลาน)

มุสตี : พี่เอ๋ย ภาวักเวรส่วย บุญหลังไหลฮอด เปิดบาปแล้วบุญสิยู่ช้อยชู บัดนี้เฮามาพากัน
เข้า หิมพานไพรยามาศ เชิญลูกเจ้ามาห้องแท่นทอง

พระสุทโธทัญ : ไป (มองพระนางมุสตี และหลานทั้งสอง)
เอาลูกคั่นคองสร้าง ประเซไชยตุ้มไพร่ จากป่าไม้ มาบ้านค้อยสำราญแมนว่า ทางเดียวตัว โดยเดือน
เดินยาก มีแม่น้ำ แสนท่าง สีแต่งทางเอาจักทาทางเข้า หิมพานต์พนาเขต เถิงบ่อนพระเวสเจ้าเนาว์
ปางแก้วช่วงอินทร์

เหล่าเชิญเวสสันดร (เพื่อน)

สุทโธทัญ.....บันพระยาบรมศรีสุทโธทัญ

ตนแก่นเหง้าจอมเจียงเจ้าจอมจักบุญชูเชยชักขอบ

หกท้าวทอประกบกันเป็นที่น่าอัศจรรย์เสียงนินนกลื่อนก้องเสียงตันทาต้องสากล.....

ว่าเชิญขอ >>>>เชิญพระนี่เมื่อเป็นป็นดาปึกเกศเกล้าเชิญ

*เชิญพระเมื่อเป็นเจ้าเจืองจอมพลผาปกกลแหลงหล้าแก่ไพร่พามังหมเสนาเมืองขอให้ยศ
ศักดิ์ดาเฮือง ผ่านแล้ว เชิญพระนี่เมืองสถิตมาสาททแก้วให้มันสูงเฮืองฮอม ท่อนเดื่อ>>>>เชิญพระนี่
เมื่อชมหม่มพันนางหนุ่มหน้า เชิญพระนี่เมื่อเป็นเจ้าแก่สิพี-อุโกลสองกษัตริย์ ตรีเอ๋ย เชิญพระนี่คืน
เมื่อห้องวิชัยยันต์บนผาสาท เชิญมหาราชเจ้าเดี๋ยวนี้อย่าสูนสานสง่าสละเผ่าเชื้อทาง บ้านให้หม่มหมอง
*เชิญพระนี่เมื่อปุ่นป้องครองเมืองเลี้ยงไพร่ฟ้างมยิงหน้ากว่าสาวสวรรค์ตาม ประเพณีอาญาธรรม ดั่ง
เก่าเป็นท้าวเหล่าสองที่ฉักชัตติยะบัฟพิงนิธิตัง ๓๖ คาถาล้วนๆ จบกระบวนบันแอ์รูปเทียนทอง
ดอกไม้แก้วถวายแล้ว—นะ—ลืออวย *ลงโอ้อ้ออโยย นอออ

ผญา จบ ประริโยสานสิ้น การแสดงขาดก ยกมายอเสพังนสมย้อง สืบคองสร้างศีลทานฮิต
เก่า เลาคบธรรมแสดงด้วยทวยให้ฮาคนิง (เสียงซ้อง)

พูนุ ปณ ทิโต ชเว

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	นางสาวสุภาลักษณ์ วิปราชญ์
วันเกิด	17 พฤษภาคม 2534
สถานที่เกิด	โรงพยาบาลมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	94 หมู่ 7 ตำบลพระธาตุ อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม 44180
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	ครูผู้สอนการแสดงพื้นบ้าน วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2556 ศิลปบัณฑิต (ศป.บ.) สาขาศิลปะดนตรีและการแสดงพื้นบ้าน สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ พ.ศ. 2564 ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต (ศป.ม) สาขาศิลปะการแสดง คณะศิลปกรรมศาสตร์ และวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พูนุ่ ปณุ่ ทีโตะ ชีเว